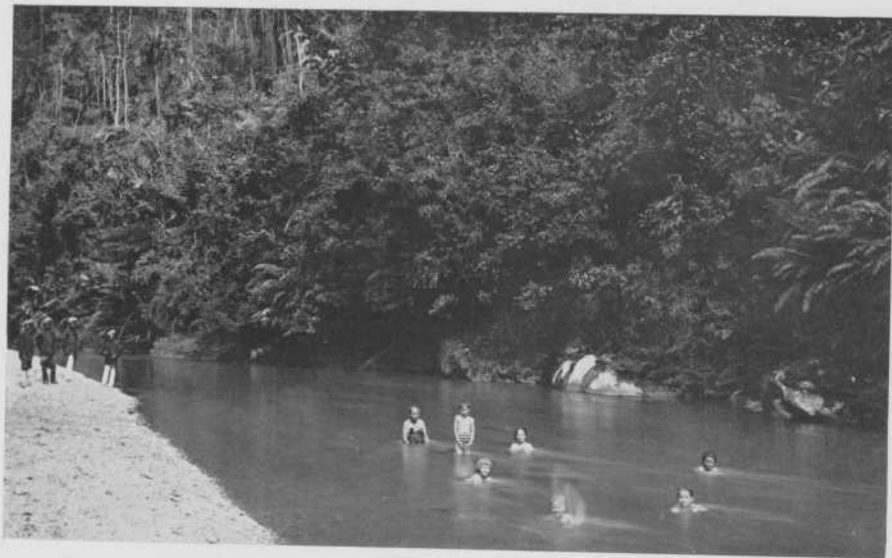

KOMT
ALLES
TERECHT
W·N

KOMT
TERECT
W·N
ALLES

MINANGKABAU

1. De Soempahanrivier in de vallei van Siloengkang

MINANGKABAU

OVERZICHT
VAN
LAND, GESCHIEDENIS EN VOLK

DOOR

M. JOUSTRA
ARCHIVARIS VAN HET MINANGKABAU INSTITUUT

TWEEDE, BIJGEWERKTE DRUK
MET EEN KAART EN 16 AFBEELDINGEN

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1923

INHOUD

VOORBERICHT VOOR DEN EERSTEN DRUK

Door de uitgave van dit boekje is een der eerste wenschen van het Minangkabau Instituut vervuld: een samenvattende en overzichtelijke beschrijving, die, zonder in al te veel bijzonderheden af te dalen, toch voldoende is om een goed en duidelijk beeld te geven, zoowel van het in vele opzichten merkwaardige land als van het niet minder merkwaardige volk der Minangkabauers. Het werk is den schrijver bijzonder vergemakkelijkt door den voorarbeid, zoowel van den heer H. PRINS, oud-resident der Bovenlanden, die een zeer omvangrijk bibliographisch werk verrichtte door het verzamelen van de titels van opstellen, artikelen, en boeken, die over dit gebied handelen, als door dien van den heer L. C. WESTENENK, die niet alleen een bruikbaar schema ontwierp, maar ook reeds een gedeelte der aardrijkskundige stof had geordend en enkele geschiedkundige gegevens, met name die over de Padri's, had bewerkt. Van het werk dier beide heeren heb ik veel dienst gehad en een hartelijke dankbetuiging aan hen beiden mag hier dan ook niet worden gemist. Ook aan de verschillende leden van het directorium van het Minangkabau Instituut ben ik oprechten dank verschuldigd, in bijzondere mate aan de heeren J. BALLOT en TH. F. A. DELPRAT, die mij met hun groote plaatselijke kennis steeds ten dienste stonden; laatstgenoemde verschafte tevens bijna geheel het materiaal voor de afbeeldingen, die, naar ik vertrouw, de waarde van het boekje belangrijk verhoogen. De kaart is vervaardigd door den heer G. M. JOUSTRA, die voor de wegen met vrucht gebruik heeft kunnen maken van de kaart, voorkomende in de uitgaaf van het Encyclopaedisch Bureau, Sumatra's Westkust in beeld.

Omtrent de schrijfwijze der inlandsche woorden en aardrijkskundige namen een enkele opmerking. De laatste zijn in overeen-

stemming met de gewoonlijk door de regeering gebruikelijke, dat wil dus zeggen, zij zijn in den *Maleischen* vorm geschreven, met een enkele kleine concessie aan het Minangkabausche klankstelsel. In de *volkenkundige* beschrijving zijn echter de inlandsche woorden zoo goed mogelijk naar de inheemsche uitspraak weergegeven, waarbij als grondslag heeft gediend de Agamsche uitspraak van het Minangkabausch.

Moge het werkje bruikbaar blijken en strekken ter vermeerdering en verheldering van de kennis van een streek en een volk, die in bijzondere mate onze belangstelling verdienen.

M. J.

VOORBERICHT VOOR DEN TWEEDEN DRUK

De tweede druk is in wezen gelijk aan den eersten. Slecht *die* veranderingen en aanvullingen zijn aangebracht, die het gevolg zijn van de sedert den eersten, in 1920 verschenen, druk gewijzigde politieke en administratieve indeeling (toevoeging o.a. van Koerintje aan het gewest S.W.K.). Bovendien is hier en daar iets verbeterd of met een enkel nieuw gegeven aangevuld.

Het uiterlijk van het werk beantwoordt aan wat men van een uitgaaf van Nijhoff mag verwachten. Ook de kaart, hoewel in wezen dezelfde, heeft door beter technische afwerking en de lichtbruine kleur der bergteekening, zeer aan fraaiheid, en aan duidelijkheid gewonnen.

Moge ook deze tweede druk hetzelfde welwillende onthaal vinden als den eersten tebeurt viel.

Leiden, Aug. 1923 M. JOUSTRA

EERSTE AFDEELING

AARDRIJKSKUNDIGE BESCHRIJVING

2. Mond van de Padangrivier met Apenberg en kustlicht
Zooals de toestand was in 1888

HET MINANGKABAUSCHE LAND

§ 1. Algemeen overzicht — Grenzen — Toegangswegen

De naam Minangkabau [1]) vertegenwoordigt geen scherp omlijnd aardrijkskundig begrip. Het woord is in de eerste plaats een ethnische term, doch ook weer niet uitsluitend. Vooral in vroeger tijd had het een overwegend staatkundige beteekenis, in zooverre het aanduidde de *machtsspheer*, wil men, *het rijk* van een op Middel-Sumatra heerschend vorstengeslacht; dit gebied had intusschen nimmer zeer vaststaande grenzen. De kern was de „Alam Minangkabau", het eigenlijk Minangkabau, bewoond door een volk van éénen bloede, voor zoover men dit van een volk zeggen kan. Dit gebied nu is het, wat wij hier onder het Minangkabausche land willen verstaan. Ook dit gebied scherp te begrenzen is nochtans moeilijk. Het scherpst is de afscheiding naar het Noorden, van het door Bataks bewoonde gewest Tapanoeli. Toch kan men ook daar nog van een *grenszone* spreken, eerder dan van een *grenslijn*. Naar het Oosten en Zuidoosten is de overgang in de andere randvolken van Maleischen bloede zoo geleidelijk, dat nergens iets dat op een grenslijn gelijkt te trekken is. Practisch doet men echter het best, met als het Minangkabausche land te beschouwen *het tegenwoordig gewest Sumatra's Westkust* (met uitzondering van de eilanden), waarbij toch thans ook behooren de Batang Haridistricten, en — sedert 1921 — het administratief vroeger tot de residentie Djambi behoorende *landschap Koerintji*.

Het aldus nader beperkte Minangkabausche land bestaat even-

---

[1]) Over de verschillende verklaringen van dien naam later in de tweede afdeeling: Geschiedenis.

wel, ook en in het bijzonder naar inlandsche opvatting, weer uit twee deelen:

1° het Minangkabausche land, het kern- of stamland, zoo men wil, de *darè'*, en

2° den „zelfkant", de *rantau*.

Bij de behandeling van de adat zal dit punt uitvoeriger worden ontwikkeld.

Het algemeene karakter van het Minangkabausche land is dat van een hoog, tamelijk samengesteld berglandschap, welks ontstaan natuurlijk samenhangt met de tectonische geschiedenis van Sumatra, welke weer een onderdeel vormt van de geschiedenis van een veel grooter deel der aardkorst. De verklaring van het beloop en den aard der bergketens en de daarmede verbandhoudende verschijnselen kan slechts worden gegeven door de geologie. Deze wetenschap heeft met name dit deel van Sumatra tot een veld van uitgebreide, door uiterst bevoegden verrichte onderzoekingen gekozen. Ook de oro- en hydrografie van dit gebied is vrijwel volledig. Topografisch is het voorts geheel opgenomen en in kaart gebracht. Het is dus mogelijk een samenhangend, aardrijkskundig beeld van dit land te geven (zie § 2).

De grenzen van het te beschrijven gebied zijn de volgende: *in het Noorden* het bergland, dat de waterscheiding vormt tusschen a: de *Batang Gadis* (Tapanoeli) en de *Pasamanrivier*, b. den *bovenloop der Rokan Kanan* en *der Rokan Kiri* en c. de *bovenloopen der Rokan Kiri en der Siakrivier* (*Tapoeng Kiri*) en *dien van de Kampar Kanan;*

in het Oosten een *zône* (die men meer of minder breed kan nemen beginnende aan den bovenloop der Kampar Kanan ongeveer bij *Taratak Boeloeh*, en vrijwel zuidelijk verloopende ten *Westen* van *Goenoeng Sahilan* en *Taloek*, ten *Oosten* van *Soengai Darèh* tot (als men Koerintji tot Minangkabau wil rekenen) den bovenloop der *Batang Merangin*, ten Westen van *Bangko*, of, als men Koerintji uitschakelt, tot de *Batang Tebo* ten Westen van *Moearo Boengo;*

in het Zuiden de grens met *Bengkoelen* (Mokko-Mokko, hoewel dit ethnografisch eigenlijk ook Minangkabausch is), en voorts de bovenloop der *Batang Merangin*, zoo men Koerintji meerekent, en anders het hooge scheidingsgebergte, waarvan de *Piek van Indrapoera* de kern uitmaakt.

De oostelijke grenszone kruist dus den bovenloop der Kam-

par Kiri, der Koeantan (Indragiri-rivier) en der Batang Hari [1]).

Naar het *Westen* vormt de Indische Oceaan de natuurlijke grens.

De *toegangswegen* tot een bij uitstek bergachtig land zijn uitden aard der zaak moeilijk en weinig talrijk. Zij moeten zich bepalen tot die plaatsen waar een pas over het gebergte den toegang niet al te bezwaarlijk maakt en volgen overigens veelal een of ander dal. Oorspronkelijk slechts *paden* voor voetgangers (hoofdzakelijk dragers van handelswaren), worden deze, als de eischen van het verkeer dit noodig maken, transportwegen, zoo mogelijk rijwegen. Ook spoorwegen zullen eventueel bij voorkeur deze door de natuur aangewezen toegangen moeten volgen (zie onder 4). Van de kust van den Indischen Oceaan kan men de Bovenlanden langs de volgende wegen bereiken:

1°. in het uiterste Zuiden van *Indrapoera* over *Tapan* (welke plaats nog per rijtuig te bereiken is), daarna een vroeger bergpad, thans een nieuwe, voor karren geschikte weg over de zware waterscheiding naar *Soengai Penoeh* en *Sandaran* (of *Sanggaran*) *Agoeng* (Koerintji);

2°. van *Padang* (tusschen deze plaats en Indrapoera voert geen enkele weg over het gebergte) over den Soebangpas langs *Loeboek Soelasih* naar *Solok*, in aansluiting aan het wegennet naar het Noorden langs het Singkarakmeer, naar het Oosten (over *Sidjoendjoeng* naar de Batang Haridistricten), naar het Zuiden (over *Koebang nan Doeo en Alahan Pandjang*) naar *Moearo Laboeh* en verder (o.a. de Likilanden), terwijl van *Loeboek Soelasih* een rechtstreeksche weg voert naar *Alahan Pandjang*; alle voor rijtuigen en pedati's bruikbaar;

3°. van *Padang* door de Anai-kloof naar *Padang Pandjang* en verder, een zeer belangrijke verkeersweg, eveneens goed bruikbaar voor rijtuigen en pedati's, $55^1/_2$ paal. Als tweede verbinding, die de eerste geheel in de schaduw stelt, de *spoorweg*, die eveneens de Anai-kloof volgt;

4°. van *Tikoe*, over *Loeboek Basoeng* door de Antokankloof, naar *Manindjau* en verder de Padangsche Bovenlanden in; een goede rijweg; *Tikoe* is langs de kust verbonden met *Soengai Li-*

---

[1]) Westenenk vermeld hier als *historisch* grenspunt een plek aan de Batang Hari, waar twee boomen hebben gestaan: de *doerian ditakoea radjo* en de *sialang balanta bast* (de door den vorst van een keep voorziene doerian en de bijenboom met ijzeren klimpennen.)

mau, vanwaar men per spoor Padang kan bereiken; zoodoende heeft de meerstreek een goeden afvoerweg;

5°. van *Sasak* voert een goed bruikbare weg naar *Taloe*, en verder (maar deze weg heeft zware hellingen) naar *Panti*, alwaar hij aansluit aan den grooten weg van *Fort de Kock* over *Loeboek Sikaping* naar *Sibolga*, terwijl een directe weg van *Taloe* naar *Loeboek Sikaping* in aanleg is;

6°. van *Air Bangis* eveneens naar *Taloe* en verder, een nieuwe weg, in goeden staat en geschikt voor transport.

Niet alleen van de Westkust is de toegang tot het kernland der Minangkabauers moeilijk. Ook van de Oostkust is de nadering bezwaarlijk. Wel zijn de rivieren als de *Rokan*, de *Siakrivier* (deze vooral), de *Kampar* (deze minder in zijn middenloop), de *Koeantan* (*Indragiri*) en de *Batang Hari* tot zeer diep landwaarts in bevaarbaar en ligt daardoor de natuurlijke verbinding der Minangkabausche landen met de buitenwereld in het Oosten, maar van de eindpunten der bevaarbaarheid dieper het land in vormt het bergland een niet minder ernstigen hinderpaal dan in het Westen. De afstanden zijn bovendien vaak aanmerkelijk grooter en veelal is de streek, die men heeft door te trekken, slecht bewoond.

Die toegangswegen over land zijn nog voor een groot deel slechts paden, al wordt er zeer hard gewerkt aan den Middel-Sumatraweg met zijn verbindingen.

Beginnen wij weer in het Zuiden, dan heeft men de volgende „overland"-verbindingen, die slechts voor een klein deel voor karrentransport geschikt zijn:

1°. Naar Bengkoelen een vertakking van den boven onder 1° genoemden weg, gaande van *Tapan* naar *Mokko-Mokko* en verder;

2°. een vervolg van dienzelfde onder 1° genoemden weg *Indrapoera-Soengai Panoeh*, n.l. den door het landschap Koerintji loopenden, langen, eenzamen weg *Soengai Panoeh-Sanggaran Agoeng -Bangko* (en verder naar Sarolangoen en Moeara-Tembesi);

3°. den weg van *Sidjoendjoeng*, over *Takoeng* en *Soengai Darèh* zich vertakkende naar *Moearo Boengo* em *Moearo Tembesi ;*

4°. den weg van *Sidjoengjoeng* naar *Taloek* (welke plaats men zal verbinden met *Takoeng* en weg 3°) aan de Koeantan, en verder over *Moeara Lemboe* naar *Goenoeng Sahilan* (aan de *Kampar Kiri*) en verder Noordwaarts tot men uitkomt op:

5°. den weg van *Bangkinang* over *Taratak Boeloeh* (aan de Kampar Kanan) naar *Pakan Baroe* (aan de Siakrivier). Deze weg mist nog de aansluiting met het wegennet van het Minangkabausche land, doordat in het traject *Pajo Koemboeh-Bangkinang* het stuk *Pangkalan Koto Baroe-Bangkinang* nog slechts geprojecteerd is; deze afstand kan echter te water worden afgelegd;

6°. den thans geheel als grooten autoweg gereed gekomen weg *Rao-Moeara Si Pongi* (Tapanoeli), een stuk van den grooten postweg, die *Fort de Kock* met Sibolga verbindt.

Tusschen de onder 5° en 6° genoemde wegen is geen verbindingsweg van beteekenis meer, hoewel toch eenig verkeer plaats heeft tusschen a: *Hoeta Nopan* in den uitersten Noordhoek van het gewest Sumatra's Westkust met het Zuiden van *Padang-Lawas* (Tapanoeli) en b: *Rao* en het aan de Rokan Kanan gelegen *Pasir Pengarajan*.

§2. Natuurlijke gesteldheid — Berg- en rivierstelsel

Het Minangkabausche land is een waar bergland, aan welks vorming tectonische krachten, vulkanisme, sedimentatie, verweering en erosie elk voor zich een aandeel hebben. Het bergstelsel is dientengevolge tamelijk samengesteld. Wel is de hoofdrichting der gebergten, Z.O.-N.W. in overeenstemming met de lengteas van het het eiland Sumatra; wel loopt dus ook de hoofdwaterscheiding vrijwel in diezelfde richting, maar het ontbreekt geenzins aan bergruggen, die een ander beloop hebben, soms loodrecht op de richting van het onder den naam Barisan bekende bergketenstelsel. Voor een kijk op de details is een beschrijving in verband met de *stroomgebieden* de meest aangewezen weg. Allereerst onderscheiden wij twee hoofdgroepen van stroomgebieden.

a. die, liggende ten *Westen* van de hoofdwaterscheiding. De rivieren van deze groep monden uit in den Indischen Oceaan;

b. die ten *Oosten* van genoemde waterscheiding. De rivieren hiervan zenden haar water naar de Straat van Malaka en — in het Zuiden — naar de Zuid-Chineesche zee.

In belangrijkheid overtreft deze tweede groep de eerste zeer verre. Beginnende van het landschap Koerintji volgt de waterscheiding tot de meerstreek van Alahan Pandjang de westelijke

ruggen van het hoofdgebergte. Hier gaat ze tusschen den Talang ten *Westen* en de beide meertjes van Alahan Pandjang (Danau Diatas-Bovenmeer en Danau di Baroeh-Benedenmeer) ten *Oosten* door, volgt daarna nog weer de Westelijke Barisanketen tot ten Oosten van Padang, doch gaat van hier dieper landwaarts in over het gebergte ten *Oosten* van de Anai-rivier, over den top van den Merapi, juist over de hoofdplaats Fort de Kock, langs den Westrand van het plateau van Agam, over den kam van het Kamang-gebergte tot den Goenoeng Gadang. Hier buigt ze scherp om, eerst West, daarna Zuid, dan even West, om eindelijk de Noordwaartsche richting te hernemen, tusschen Loeboek Sikaping en den Pasaman door naar den Kalaboe, den massieven bergklomp in het landschap Pakantan van de residentie Tapanoeli.

De landstrook ten Westen van de hoofdwaterscheiding is maar smal en bestaat bijna geheel uit berg- en heuvelland, dat op veel plaatsen tot aan de kust reikt. Hier en daar is het zelfs zulk zwaar geaccidenteerd terrein, dat het groote bezwaren heeft opgeleverd voor den aanleg van een weg langs de kust, o.a. bij de baai van Boengoes ten Zuiden van Padang.

Waar het berg- en heuvelland niet tot de kust reikt, vindt men een moerassige, min of meer breede, met bosch begroeide, lage landstrook als: a. een breede, moerassige vlakte van de Zuidgrens tot Indrapoera, zich dan verder als een smalle strook voortzettend tot Taratak, ± 30 K.M. ten Zuiden van Painan, b. een kleine moerasvlakte bij de halte Tabing Tinggi, ten Noorden van Padang, c. een tweede, iets grootere, tusschen Gosong en Tiram en d. een zeer groote van Tikoe tot aan de Noordgrens, alleen verbroken door een breeden heuvelrug bij Air Bangis. Naast tal van heel kleine riviertjes, die als afwatering van deze vlakten zijn te beschouwen, worden er enkele grootere aangetroffen, waarvan de Batang Indrapoera in a., de Anai (zie boven) stroomende langs c.; de Antokan, de Masang Kiri, de Masang Gadang, de Pasaman en de Batang Sikarbau in d. de voornaamste zijn. Ook de grootste van deze beteekent echter niets tegenover de geweldige stroomen van de Oostkust.

Behalve deze, door het moerasland stroomende rivieren mogen nog worden vermeld: de Air Salido, ten Noorden van Painan, b. de vrij groote Air Taroesan, bij Taroesan en c. de Padangrivier of Air Arau.

Van al deze rivieren is de Masang Gadang de merkwaardigste, omdat zij *de eenige, naar de Westkust vloeiende* rivier is, welker geheele bovenloop *in de Bovenlanden* ligt, gevolg van het eigenaardig beloop der hoofdwaterscheiding over Fort de Kock (zie boven). Hier toch ontstaat de Masang uit de Si Anok, die met haar bijrivier de Soengai Doerian, de beroemde kloof (*Ngarai*), bekend als „Karbouwengat", vormt.

De waterscheidingen tusschen de talrijke riviertjes aan de Westkust worden gevormd door de uitloopers van het hoofdgebergte. Daar zij in den regel loodrecht staan op de richting van de hoofdketen, verloopen zij meerendeels N.O.-Z.W. Bijgevolg stroomen ook de meeste riviertjes in deze richting.

Zeer veel uitgestrekter zijn de stroomgebieden der groote rivieren, die naar de Oostkust vloeien. De waterscheidingen tusschen deze rivieren zijn gebergten van soms aanzienlijke hoogte. De richting, hoewel in hoofdzaak W.—O., is nog al grillig, zooals het beloop der hoofdrivieren aanwijst.

Koerintji behoort geheel tot het stroomgebied van de Batang Hari, of nauwkeuriger, tot dat van twee machtige rechter zijrivieren van dezen hoofdstroom, n.l. van de Tembesi en de Tebo. Een zwaar gebergte, waarin de hoogste top van Sumatra, de vulkaan, bekend als Goenoeng Koerintji of Piek van Indrapoera (3805 M.) ligt, vormt de waterscheiding tusschen deze rechter zijrivieren en den hoofdstroom, die, gevoed door talrijke, waaronder nog aanzienlijke linker- en rechter zijrivieren, al het water van de streek tusschen Alahan Pandjang en genoemd gebergte afvoert.

De hoofdrivier van Koerintji is de Batang Marangin, die als Batang Si Oelak uit een klein meer, op het Westelijk deel van het nevengenoemde zware gebergte ontspringt. De Batang Marangin voert het water af van het meer van Koerintji (700 M. hoog, 50 KM.^{2} groot) en valt bij Moeara Merangin in de Tembesi.

Het stroomgebied van de Batang Hari is van dat der Koeantan (Ombilin, Indragiri-rivier) gescheiden door het Sumatraansche Middelgebergte, een met een grooten boog eerst N.O., daarna Z.O. tot aan de diluviale vlakte verloopend bergland. De waterscheiding begint in het Westen juist tusschen de beide meertjes van het Alahan Pandjangsche in, op den zeer smallen strook, die deze meertjes scheidt.

De Batang Hari ontspringt iets ten Westen van het Bovenmeer

(Danau di Atas)). Het water van dit meertje wordt door de Goemanti naar de hoofdrivier gevoerd. Met de Goemanti vormt de Batang Pangian, die weer de Batang Takoeng opneemt, de voornaamste linker zijrivier van de Batang Hari, waarmede ze zich bij Soengai Darèh, de hoofdplaats der Batang Haridistricten, vereenigt.

De voornaamste van de rechter bijrivieren uit dit gedeelte zijn de Batang Bangko en de Batang Sangir. Deze laatste ontspringt uit een meertje op den Goenoeng Toedjoeh, den Oostelijken berg van de keten Goenoeng Sambilan-Goenoeng Koerintji-Goenoeng Toedjoeh.

Noordelijk van de door het Middelgebergte gevormde waterscheiding ligt het stroomgebied van de Koeantan (in haar benedenloop Indragiri geheeten). Ook dit stroomgebied is zeer uitgestrekt. De Koeantan toch ontvangt haar water van uit het Zuiden uit de meerstreek van Alahan Pandjang o.a. door de Balangka en de rivier die van het Benedenmeer (Danau di Baroeh) door de vallei van Solok naar het Singkarakmeer stroomt. Deze laatste rivier ontvangt ook het water uit de nauwe, woeste vallei van Siloengkang. Het Singkarakmeer voert zijn water af door de bekende Ombilinrivier, die men veelal als den bovenloop van de Koeantan beschouwt. Met evenveel recht echter beschouwt de inlander als zoodanig de Si Namar, een waterrijke rivier, die nog een eind ten Noordwesten van Soeliki ontspringt, beoosten Pajo Koemboeh stroomt, waar ze de Agamrivier opneemt, die een groot deel van het water van het plateau van Agam afvoert, ook van de Noordelijke helling van den Merapi (de Zuidelijke helling is het brongebied van de Batang Selo, zijrivier van de Ombilin). Voorts ontvangt de Si Namar nog veel water van den Goenoeng Malintang en den Goenoeng Sago. Als een merkwaardige bijzonderheid van de Agamrivier moge worden vermeld, dat zij in een *onderaardschen loop* van 4 K.M. door een der ruggen van het uit kalk bestaande Kamanggebergte stroomt. Een zeer eigenaardig beloop heeft de waterscheiding tusschen den bovenloop (Si Namar) der Koeantanrivier en dien der nu volgende Kampar. Deze waterscheiding loopt n.l. in de richting van de lengteas van Sumatra (evenwijdig aan de richting waarin de Si Namar stroomt) beginnende ten Oosten van de streek tusschen Loeboek Sikaping en Panti tot waar de Si Namar in de Koeantan valt. Voor een groot deel — vooral het Noorden — be-

3. Het dorp Moearo Mahat bij de samenvloeiing van Mahat en Kampar

staat dit waterscheidend gebergte uit onvruchtbare, zware zandsteenruggen, waartusschen de rivieren in smalle kloven, met geweldige, steile wanden stroomen, o.a. de Si Kapoer, niet heel ver van Moeara Takoes.

De Kamparrivier ontstaat uit de samenvloeiing van de Kampar Kiri en de Kampar Kanan, een heel eind beneden Taratak Boeloeh. De Kampar Kiri ontstaat voornamelijk uit de samenvloeiing van de Batang Si Ngingi (op de kaarten foutief Njinji), en de Batang Si Bajang (even boven Goenoeng Sahilan), de Kampar Kanan ontvangt als belangrijke bijrivieren de Batang Si Kapoer en de Batang Si Mahat.

Het nog overblijvende Noordelijke stuk van het gewest Sumatra's Westkust ten Oosten van de hoofdwaterscheiding is het brongebied van de Rokan en wel van de Rokan Kiri, welker bronrivier vooral de Batang Soempoer is, die dicht bij Loeboek Sikaping ontspringt en o.a. het water van het uitgestrekte moeras bij Panti afvoert. Het is wel merkwaardig op te merken hoe dicht de bronnen van enkele der bronrivieren van Koeantan, Kampar en Rokan bij elkander liggen, alle drie rivieren, die naar de Oostkust van Sumatra afvloeien, terwijl haar monden zoo (betrekkelijk) ver uit elkander liggen. Merkwaardig is b.v. dat de Soempoer (benedenstrooms Rokanrivier genoemd) ontspringt in het gebergte ten *Westen* van Loeboek Sikaping en naar het *Oosten* afvloeit, terwijl meer *Oostelijk* ontspringt de Batang Masang die naar het *Westen* afloopt.

Bovendien ligt dan nog tusschen het stroomgebied van de Rokan en van de Kampar, het stroomgebied der Siakrivier. Haar bronnen liggen echter niet zoo diep landwaarts in. Zij ontstaat toch uit de samenvloeiing van de Tapoeng Kiri en de Tapoeng Kanan, die dicht bij elkaar ontspringen op een lagen rug, die de Tapoeng-districten van de Rokan Kiri scheidt.

Haar loop valt geheel binnen het Gouvernement Oostkust van Sumatra en daarmede feitelijk buiten het Minangkabausche gebied. Niettemin vormt zij door haar betere bevaarbaarheid [1]) een veel belangrijker afvoerweg dan de Kampar en is de verbinding van Minangkabau met Singapore. De boven reeds vermelde karre-

[1]) De betere bevaarbaarheid is daaraan te danken, dat de Siakrivier een afwatering is van uitgestrekte moerassen en geen zand en steenen afvoert.

weg van Taratak Boeloeh naar Pakan Baroe is daarom vooral van zooveel gewicht voor de Minangkabausche landen.

De tot de onderscheiden stroomgebieden behoorende gedeelten van het Minangkabausche land, zooals die hierboven zijn aangegeven, loopen, wat de natuurlijke gesteldheid betreft, soms zeer uiteen. Een voorname factor vormt de aard der gesteenten enz. waaruit de bodem bestaat. En hiermede hangen vanzelf sprekend weer samen de meerdere of mindere geschiktheid voor bebouwing, de dichtheid der bevolking en het maatschappelijk en economische peil waarop de bewoners staan. Ook het aanwezig zijn van mineralen (kolen, goud, e.a.) houdt met de geologische formatie verband.

Het Zuidelijk deel van het gewest Sumatra's Westkust bestaat voor een groot deel uit sedimentaire gesteenten (leigesteenten, kalksteen en zandsteen) van verschillende formaties. Eruptiefgesteenten komen ook hier veel voor, voornamelijk granitische gesteenten en diabazen; vulkanische gesteenten alleen in de nabijheid der vulkanen als de Talang (of Soelasih) en de Goenoeng Koerintji. De groote tufmassa's echter, waardoor zich het kernland der Padangsche Bovenlanden onderscheidt en die aan dat deel zoo'n groote vruchtbaarheid geven, komen hier weinig voor. Het gansche Zuidelijk deel der Minangkabausche landen is dan ook met enkele kleine uitzonderingen, niet zeer dicht bevolkt. Die uitzonderingen zijn de vruchtbare, uit meerdiluvium bestaande vlakte van Solok, ten Zuiden van het meer van Singkarak, en enkele rivierdalen, waar smalle strooken alluviale rivierklei goede bouwgronden geven. Overigens is het geheele gebied van Sidjoendjoeng tot aan de Zuidgrens, dus o.a. de XII Koto, waarin Moearo Laboeh ligt, en de Batang Hari-districten (Soengai Darèh) deels woest, vrij schraal begroeid, deels met zware bosschen bedekt terrein, veelal zwaar geaccidenteerd: scherpe ruggen, diepe, nauwe dalkloven enz., gelijk zulks zoo duidelijk uitkomt in het verslag der Midden-Sumatra-expeditie. De Batang Hari-districten zijn echter grootendeels vlak. Een bijzonder karakter vertoont het meergebied van Alahan Pandjang, dat door zijn hooge ligging en zijn dientengevolge koel, ja ruw klimaat in het geheel niet aan een tropisch landschap doet denken. Het is een streek met zeer eigenaardig natuurschoon.

Mutatis mutandis geldt van de Noordelijke helft, n.l. het gebied

benoorden de vlakte van Pajo Koemboeh en Soeliki, hetzelfde als omtrent het Zuidelijk deel is opgemerkt. Het is vooral de zandsteenformatie, die oorzaak is van de weinige vruchtbaarheid. Ook hier vormen sommige rivierdalen en de vulkanische omgeving van den Pasaman (Loeboek Sikaping) uitzonderingen.

Het Noordelijk en het Zuidelijk gedeelte worden beoosten het vruchtbare middelgedeelte verbonden — als men het zoo noemen wil — door een grillig gebergte, uit kolenkalk bestaande, het Ngalau Sariboe- (d.i. Duizend-Grotten-) gebergte. Oostelijk daarvan wordt het Minangkabausche gebied van de alluviale vlakte van Sumatra's Oostkust gescheiden door een geweldig massief van leigesteenten.

Zoo betrekkelijk misdeeld als het Noordelijk en het Zuidelijk stuk van het Minangkabausche binnenland is, zoo rijk en gezegend is het midden, al wat ligt tusschen Pajo Koemboeh en Soeliki in het Noorden tot het woeste dal van Si Loengkang en de nagenoeg onbewoonde en onbebouwde omgeving van Sawah Loento in het Zuiden. De groote vulkanen, die deels nu nog werkzaam zijn, deels in den oertijd hun rol gespeeld hebben, maakten van dit land een gebied, waarin grootsch natuurschoon hand aan hand gaat met de sporen van den arbeid der dichte, nijvere bevolking, waarvan het vruchtbare, alom bebouwde land getuigt. Het eene verhoogt de schoonheid van het andere. Anders is de schoonheid van het door een zijdelingsche instorting ontstane meer van Singkarak met de in het Zuiden daarbij aansluitende meerdiluviale vlakte van Solok dan die van het ongeveer even groote meer van Manindjau, ontstaan door algeheele instorting van den kraterwand van den eertijds geweldigen vulkaan van Manindjau, die, afgaand op wat er van zijn mantel is blijven staan, een vuurberg moet geweest zijn, nog duizende Meters hooger dan de indrukwekkende 3800 M. hooge piek van Indrapoera (Goenoeng Koerintji). En zoo verschilt ook weer de schoonheid van de vrijwel waterpas liggende hoogvlakte van Agam en de zich daarbij aansluitende vlakte van L. Koto (Pajo Koemboeh), beheerscht door de vulkanen Merapi, Singgalang, Tandikat, Sago e.a. van de min ofmeergolvende vlakte van Tanah Datar met haar fraaie afwisseling van bosch-, sawah- en berglandschappen en haar herinneringen aan den Hindoeistischen tijd.

De bewesten het hier en daar met zijn uitloopers de zee berei-

kende Barisangebergte liggende kuststrook vertoont minder scherpe tegenstellingen, hoewel die ook hier niet ontbreken. Boven werd reeds gewezen op de bij afwisseling voorkomende, meer of minder groote, moerassige kustvlakten. Over het geheel is het ten Zuiden van Padang liggende kustgebied minder bewoond en ook minder welvarend, dan dat ten Noorden van genoemde plaats. Een zeer dichte en om haren ijver en handelsgeest bekende bevolking vindt men in het goed bebouwde Pariamansche.

Niet zonder reden vindt men dan ook hier een goed ontwikkeld wegennet en in dezelfde economische verhoudingen is de verklaring te zoeken van het bestaan van een spoorweg van Loeboek Aloeng over Pariaman tot Soengai Limau.

Nadere bijzonderheden van geographischen aard zullen nog een plaats vinden bij de plaatsbeschrijving en de behandeling van het verkeers- en transportwezen. Overigens zij het voorgaande voldoende om een algemeenen indruk van het land te geven. Voor details raadplege men afzonderlijke werken, waaronder in de eerste plaats de „Topografische en geologische beschrijving van een gedeelte van Sumatra's Westkust door R. D. M. Verbeek. [1])

§ 3. Klimaat — flora — fauna — delfstoffen

Voor een in bijzonderheden afdalende beschrijving van het klimaat ontbreken voldoende gegevens. Het gebied van waarneming dat totnogtoe het best onderzocht is, is dat van den regenval. Omtrent eenige plaatsen heeft men gegevens, die reeds over bijna 40 jaar loopen, elders hebben deze waarnemingen meer of minder kort geduurd; op een paar plaatsen, waar vroeger waarnemingen verricht werden, zijn deze thans langer en korter geleden gestaakt.

Een scherpe scheiding der moessons, zooals men die in het Oosten van den Indischen Archipel en ook nog op Oost-Java kent, is op Sumatra in het algemeen niet waarneembaar. Van den drogen (Australischen) Oostmoesson bemerkt men nog slechts heel zwakke sporen tot even ten Zuiden van Padang in daar heerschende Zuidenwinden (van Mei tot October).

Gedurende den (Javaanschen) Westmoesson treft men benoorden Padang Oostelijke, ten Zuiden van Padang naar het Zuiden

[1]) In een aanhangsel zal een opgaaf worden gegeven van de voornaamste bergen, inzonderheid van de vulkanen.

neigende Westelijke winden aan. Overigens zijn het veelal locale oorzaken, die, met name voor het Noordelijk deel van het Minangkabausche land, de richting der winden bepalen.

Wat de temperatuur, betreft deze is natuurlijk aan de kust tropisch en overigens getemperd door de nabijheid der zee, die haar invloed tot in het binnenland doet gevoelen. De temperatuursverschillen zijn op dezelfde hoogte boven de zee dan ook gering, zoowel wat de dagelijksche als de maandelijksche amplituden betreft. Op de hoogvlakten zijn deze verschillen, met name die tusschen dag- en nacht-temperatuur het grootst. De afneming der temperatuur met de hoogte boven de zee is voor elke 100 M. zoowat 0.65° C. Op open hoogvlakten kan het weer bij hevigen wind en regen soms vrij guur zijn (Fort de Kock en vooral Alahan Pandjang); in door bergen ingesloten, hoewel toch betrekkelijk hooggelegen streken is de temperatuur daarentegen betrekkelijk hoog (Manindjau, vlakte van Solok). De gemiddelde jaartemperatuur aan de kust (te Padang) bijv. is 26.6° C. of 80° F.

De regenval is voor de tropische streken van alle weerverschijnselen het voornaamste in verband met den landbouw. Vooral de *verdeeling* van den regenval over het jaar is een belangrijke factor.

Uit de voorhanden gegevens blijkt duidelijk, dat het Minangkabausche land geheel valt in het gebied van de *aequatoriale regens*, een bijzonder type van het tropische regengebied, d.w.z. de meeste regen valt in den tijd van de hoogste zonnestanden. Daar nu het Minangkabausche land ter weerszijden van den evenaar ligt (deze gaat ongeveer over Loeboek Sikaping; Fort de Kock ligt op ± 20′ en Padang op 1° Z.B.; het grootste deel van Minangkabau ligt dus ten Z. van den evenaar), kan men de meeste regens verwachten 1° omstreeks Maart-April, 2° omstreeks September-October. Hiermede kloppen vrijwel de opgaven, behalve dat voor verschillende waarnemingsstations November nog meer regen aanwijst dan October. Trouwens de opgaven doen duidelijk een kleinen en een grooten *regentijd* onderkennen: de eerste van Maart tot April, de tweede van September tot dikwijls een heel eind in Januari In de betrekkelijk droge maanden valt echter toch nog een aanmerkelijke hoeveelheid regen, zelfs in die streken, waar over het geheel de regenval minder is dan aan de kust Bijv. in Juli (de droogste maand) te Alahan Pandjang 87, te Solok 79, te Fort van der Capellen 75, te Fort de Kock 93 mM.

Merkwaardig is, dat ter S.W.K. de meeste regen valt *aan de kust*, in tegenstelling met S.O.K. waar de meeste regen valt op de hellingen van het gebergte, waarschijnlijk omdat dit zich langzaam verheft, uit een zeer breede vlakte, niet steil en bijna onmiddellijk uit zee, als ter Westkust. Het ondervolgende staatje moge ter toelichting en illustreering van het boven over den regenval meegedeelde dienen.

PLAATS	Jan.	Feb.	Mrt.	April	Mei	Juni	Juli	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.	Totaal
Painan	357	248	301	279	206	177	163	237	237	376	407	375	3363
Padang . .	349	261	281	365	321	340	283	361	415	511	525	494	4526
A. Pandjang .	272	184	244	247	189	128	87	134	143	229	264	271	2392
Solok	262	209	216	233	148	116	79	116	125	215	216	253	2188
S. Loento . .	280	183	263	284	185	154	97	121	126	218	234	273	2418
Frt. V. D. C. .	189	158	182	207	108	100	75	83	110	147	143	217	1719
P. Pandjang .	374	285	312	337	247	190	190	270	305	379	421	487	3788
F. de Kock .	231	174	229	257	192	139	93	159	160	230	227	260	2351
Pajokoemboeh	277	212	239	254	175	128	103	157	156	220	240	290	2451
L. Sikaping . .	379	296	352	456	328	251	212	318	344	503	460	452	4351
Air Bangis . .	212	197	251	320	217	181	172	231	246	342	354	318	3041

De flora en fauna van een land met een klimaat en een bodemgesteldheid als het Minangkabausche zijn noodzakelijkerwijs rijk. Een volledige opgaaf en beschrijving daarvan zou een werk op zich zelf zijn.

Wat de fauna betreft wordt voor een opgaaf van althans een deel daarvan verwezen naar Alfred Maass, Durch Zentral Sumatra, IIe Band, III Teil a, Zoologica.

Zoowel wat de flora als wat de fauna betreft, volsta hier een in enkele lijnen geschetst, algemeen beeld. De cultuurplanten en huisdieren blijven hier buiten beschouwing. Die vinden onder landbouw en veeteelt een plaats.

Een groot deel van het nog onontgonnen land wordt bedekt door de zoogenaamde tropische regenwouden. Deze onderscheiden zich vooral door hun grooten rijkdom aan *lianen* en door de groote verscheidenheid van geboomte, waaronder boomen van geweldige afmetingen [1]). Daar waar de regenval minder dan 1500 mM. bedraagt (en dat zijn de hooger gelegen streken) treft men savannenbosschen aan, bosschen met over het geheel niet zeer hoog geboomte en waarin weinig onderhout voorkomt, daarente-

[1]) Men leze o. a. Midden Sumatra I. 1 blz. 323 e.v.

gen verschillende manshooge grassen. In de hoogste zône van deze bosschen vindt men weinig ontwikkeld, meest zeer kromgegroeid en knoestig geboomte, meermalen geheel met een moslaag bedekt, die er soms in slierten afhangt. De toppen der vulkanen zijn òf geheel kaal òf met een haast ondoordringbaar warnet van xerophile planten (heesters, grassen e.d.) bedekt. Op den top van den Goenoeng Koerintji treft men een alpine vegetatie aan.

Door het ontbreken van moerassige kustvlakten van groote uitgestrektheid, zooals Sumatra's Oostkust die kent, komen hier geen strandbosschen van grootsche afmetingen voor.

Wat de *fauna* betreft, hebben verscheidene reizigers de opmerking gemaakt, dat men van deze — de insectenwereld uitgezonderd! — zoo weinig bespeurt, behalve dan in de nabijheid van bewoonde streken. Het dichte plantenkleed onttrekt de dierenwereld aan het oog. Het is daarom niet ondenkbaar, dat er diersoorten voorkomen, die totnogtoe niet in die streken door den mensch werden aangetroffen. Zoo zou bijv. de orang oetan (mawas), die wel bijv. in het woudgebied van Deli voorkomt, niet ter Sumatra's Westkust gevonden worden. Volgens Volz loopt er een scheidingslijn tusschen de fauna van Noord- en Zuid-Sumatra ongeveer in de streek van Sibolga naar Padang Lawas (Tapanoeli). Hier zou vroeger een zeestraat geweest zijn Men zou hier nu van de West- naar de Oostkust kunnen komen zonder ooit hooger te komen dan 400 M

Ook de *rhinoceros* (badak) zou niet ten Zuiden van die lijn gevonden worden (Vgl. blz. 20 bovenaan). Men dient echter met zulke uitspraken voorzichtig te zijn. Gustave Schneider heeft op zijn tochten door Sumatra heel wat nieuwe diersoorten ontdekt, waarvan men vroeger betwijfelde, of ontkende, dat ze op Sumatra voorkwamen. Men moet speciaal op onderzoek uitgaan en dan nog deskundige zijn en anders ontsnapt er heel wat van de dierenwereld aan de waarneming.

Onder meer komen in de Minangkabausche landen voor: *de tijger* (koningstijger), zeer overvloedig in sommige streken, zoodat hij er tot een zware plaag wordt; overigens is hij als een nuttige diersoort te beschouwen door zijn jacht op de voor den landbouw hoogst schadelijk *wilde varkens.*

Van de overige roofdieren verdienen nog de vermelding de *panter*, de *honigbeer* (biroeang) en verschillende viperrasoorten.

Van de dikhuidigen vinden we als vertegenwoordigers de *olifant* (gadjah) en de *tapir* (tjipan), en voorts de reeds genoemde wilde varkens. Omtrent den rhinoceros zie boven. Vgl. echter Midden-Sumatra o.a. II blz. 163.

Talrijk vertegenwoordigd zijn de apen, o.a. de *siamang* (een gibbonsoort) de *meerkat* (kera), de *klapperaap* (beroek) enz. enz.

Niet minder talrijk zijn de verschillende hertensoorten, knaagdier- en vledermuissoorten. Kruipende dieren en amphibieën vindt men er in tal van soorten.

Van de vele vogels mogen als bijzonder genoemd worden de Sumatraansche *argusfaisant* (koeau), de *wevervogel* (tempoea), de *neushoornvogel* in soorten (anggang c.a.) en voor enkele streken een *witte reigersoort*.

Dit weinige volsta om eenig denkbeeld te geven van de groote verscheidenheid.

Delfstoffen. In verband met de groote verscheidenheid der geologische formaties mag men verwachten hier verschillende mineralen te vinden, waaronder van nut voor den mensch. Toch is het aantal *nuttige* mineralen niet zeer groot, althans komen er slechts een paar voor in voldoende hoeveelheid en onder omstandigheden die een exploitatie op Westersche leest loonend maken. VERBEEK geeft het volgende lijstje van nuttige mineralen: 1. graphiet, 2. kolen, 3. goud. 4. cinnaber, 5. ijzerertsen, 6. kopererts en, 7. loodertsen, 8. aardolie, 9. zwavel, 10. mineralen bevattende bronnen, en 11. bouwmaterialen. Hij noemt „kolen het eenige materiaal, dat groote technische waarde bezit en aanleiding kan geven tot ontginning op groote schaal". Zulks geldt thans niet meer en het is best mogelijk, dat èn nieuwe vondsten èn veranderde omstandigheden (o.a. beter verkeersmiddelen en dus goedkooper vervoer) het aantal met voordeel te ontginnen mineralen vermeerderen. Nu mogen alvast goud (en zilver) en het voor de cementbereiding zoo gewichtige gesteente en zijn verweering (men denke aan de cementfabriek Indaroeng) genoemd worden. Het kan daarom misschien van nut zijn, de vindplaatsen der door VERBEEK genoemde mineralen op te geven.

1. *Graphiet*. Dit komt voor in de oude schiefergesteenten, gewoonlijk in kleischieferlagen, zoo aan het voetpad Loeboek Djantan-Talang dicht bij de Si Namar rivier, bij Halaban aan den weg Pajo Koemboeh-Boeo, bij Loeboek Parahoe aan den weg Padang-

Solok, het zuiverst in de riviertjes Kamoeloe en Samaoeng bij Paninggahan.

2. *Kolen.* Daargelaten de weinig beteekenende kolenlaagjes in de 1e en 3e étage van het eoceen, komen ontginbare kolen alleen voor in de 2e of zandsteenétage van deze formatie. Het kolenveld der Ombilin is bekend genoeg. VERBEEK schat de aanwezige hoeveelheid op 200 millioen ton.

3. *Goud.* Dit edele metaal komt voor ten eerste in kwartsgangen, die door oude schiefers en hier en daar ook door granietgesteenten loopen, ten tweede in sedimentaire afzettingen als gevolg van erosie, tot zelfs in alluviale afzettingen. Zeer veel rivieren zijn goudhoudend. Inlandsche goudwasschers (vaak zijn het vrouwen) vinden in hun bedrijf een schamel bestaan. VERBEEK houdt de goudafzettingen ten Noorden van Air Bangis voor de belangrijkste, maar koesterde geen hooge verwachtingen van een ontginning. Blijkbaar achten de tegenwoordig op Sumatra werkende maatschappijen als de Aequator, Salido e.a. exploitatie loonend (zie beneden blz. 21).

4. *Cinnaber* wordt in zeer minieme hoeveelheid en fijn verdeeld gevonden in de buurt van Sibalaboe, maar aan ontginning van dit erts valt niet de denken.

5. *IJzerertsen.* Het meest komt nog voor magneetijzererts; voorts fijne, kristallijne ijzerglans. Vindplaatsen: Paninggahan (meer van Singkarak). Air Dingin (aan de Batang Hari), Batoe Mandjoeloea (Si Boemboemgebergte), Goenoeng Besi. Laatstgenoemd erts is vrij zuiver. In dagbouw zou daar te winnen zijn ± 10.000 ton erts.

6. *Kopererts* komt voor op tal van plaatsen, maar steeds in kleine hoeveelheden (o.a. Goenoeng Besi, Si Boemboemgebergte, en dicht bij Siloengkang).

7. *Looderts.* Dit is gevonden bij Soengai Talang (onderafdeeling Alahan Pandjang).

8. *Aardolie.* Het voorkomen daarvan bij het dorp Kolok is volgens VERBEEK slechts van theoretische waarde.

9. *Zwavel* komt in niet zeer groote hoeveelheden en bovendien meestal niet zuiver, doch verbonden met zachten andesiet en asch, voor op de toppen der werkzame vulkanen, nog het meest op den Merapi en den Talang.

10. *Minerale bronnen.* Er zijn veel warme bronnen, waarin mi-

neralen zijn opgelost. De inlanders beschouwen vele dezer als heilzame badplaatsen. Bekend is de ijzerhoudende bron Sasapan Badak, in het dal der Antokanrivier. De naam beteekent drinkplaats der rhinocerossen (waaruit men o.i. veilig mag besluiten, dat zoo de *badak* nu niet meer ter S.W.K. voorkomt, hij er vroeger zeer stellig wel gevonden werd).

11. *Bouwmaterialen*. VERBEEK noemt: het grofkorrelig marmer van de Koeantan bij de grot te Moeko-Moeko, de bruine kalksteen van den Boekit Bodi, de grijze kalk van Kamang en de grijsgroene, diluviale andesiettuf bij Padang aan de overzijde der Padang rivier, bij de genie bekend als „Padangsche groensteen".

§ 4. Verkeerswezen — voornaamste plaatsen

In § 1 werden reeds met enkele woorden de *toegangswegen* tot Minangkabau aangegeven. Zij vormen natuurlijk met de overige wegen in het binnenland, waarop zij aansluiten, een geheel, zoodat ze in verband daarmede thans nogmaals vermeld, doch tevens iets uitvoeriger behandeld zullen worden.

Beginnen wij weer met de toegangen aan de kust. De natuurlijke gesteldheid is hier niet gunstig. De moerasvlakte ten Zuiden van Indrapoera is geheel ontoegankelijk en ook verder Noordelijk tot ongeveer op de hoogte van Balai Salasa, tegenover het eilandje Katang-Katang met zijn vuurtoren, is het witte strand geheel verlaten; een oude, begroeide weg, die verloopt in terrein, dat nog wel door olifanten bezocht wordt, is vrijwel het eenige spoor van menschelijke werkzaamheid.

De groote weg ligt hier een heel eind van de kust De voornaamste plaatsen zijn: *Balai Salasa* (letterl. Dinsdagsmarkt), feitelijk een onderdeel van de nagari, die Palangai heet. Zij is een der volkrijkste nagari's van het land en welvarend. *Indrapoera* (tot waar de weg verhard is) was vroeger een van de voornaamste rijken van de Westkust, bloeiend door de pepercultuur. Nu is het tengevolge van achteruitgang en ontvolking een doodsch plaatsje. Misschien dat de cultuur van klappers, die hier bijzonder goed gedijen, een nieuwe toekomst van voorspoed opent. *Pasir Ganting* was vooral tijdens den oorlog een levendig plaatsje wegens den uitvoer van rijst uit Koerintji naar Padang. *Tapan*, door een eenigszins verharden zandweg met Indrapoera verbonden, is even hard vooruit-

gegaan als Indrapoera is vervallen. Het dankt zijn vertier aan de talrijke Koerintjische handelaren, die hier hun waren [1]) brengen, nu er na den Djambi-oorlog rust in het land heerscht.

Volgen wij nu weer de kust van de hoogte van Balai-Salasa, of juister van het plaatsje Poenggasan en Painan, dan zou de weidsche naam van dit stuk der Benedenlanden: de Sapoeloeh boeah Bandar, d.i. de tien havensteden [het zijn van Zuid naar Noord Poenggasan, Soengai Toenoe, Palangai, Lakitan, Kambang, Amping Parak, Sirantih, Taratak, Taloek en Batang Kapas], doen vermoeden, dat men hier een handelsgebied van beteekenis had. Dat is echter alleen maar het geval, als men een inlandschen maatstaf aanlegt. Van meer beteekenis is *Painan*, ook wel omdat hier de besturende ambtenaren zijn gevestigd. Hier concentreert zich de handel in copra uit deze streek, die hoofdzakelijk in handen is van de Chineezen (een 80-tal) ter plaatse. In de buurt van Painan ligt de goud-zilvermijn *Salido*, die na tal van ups and downs (zie voor bijzonderheden beneden) sedert 1914 opnieuw tot loonende exploitatie gebracht is.

De baai van Painan heeft, dank zij het eilandje Poelau Tjingkoek, een vrij goede reede. In de 17de eeuw was Painan een handelscentrum van vrij veel beteekenis, ten gevolge van het bezoek van kooplieden en goudhandelaren uit het achterland (het Moearo Laboehsche).

De kust steeds Noordwaarts volgend, komen we weldra aan een prachtige baai, van grootsche afmeting, door de eilanden Poelau Marak en Poelau Tjoebadak volkomen beschermd, voor de grootste schepen bevaarbaar en dus door de natuur a.h.w. bestemd tot de mooiste, natuurlijke haven, die men zich denken kan, maar .... de steile, rotsige oevers en de zware, bergachtige omgeving, boden geen ruimte voor een handelsnederzetting, ja zelfs niet voor ontginning van den bodem, en zoo bleef de streek haast onbewoond. Nog iets noordelijker zou een nieuwe, ruime baai, die van *Boengoes* een natuurlijke haven bieden, ware het niet dat deze baai open lag voor de zware Westerdeining.

Door een scherpe, steile landtong van de baai van Boengoes gescheiden komen we thans aan de *Koninginnebaai* (vroeger Brandewijnsbaai), ook niet geheel beschermd, maar waarvan een deel

[1]) Onder die waren is ook goud, dat te Padang als „mas koerintji" verkocht wordt. Het komt evenwel uit Djambi.

tot een zeer goede haven is gemaakt, de *Emmahaven*, aangelegd in de jaren 1887 tot 1892 te gelijk en in in verband met de spoorlijn, die de afvoerweg moest worden van de Ombilinmijn. De haven is 22 H.A. groot. Zij wordt vrij druk bezocht door Nederlandsche, Engelsche en (voor den oorlog) door Duitsche stoomschepen, die er bunkeren of ook kolen halen voor Sabang, en door Noordsche zeilschepen, deze vnl. voor het vervoer der te Padang verzamelde Bovenlandsche koffie naar Amerika. In 1912 bedroeg het aantal aangekomen schepen 484, met een netto inhoud van 2870553 ton.

In geregelde vaart wordt de haven bezocht door de mailbooten van den Rotterdamschen Lloyd (eens in de 14 dagen, zoowel op de uit- als op de thuisreis),[1]) terwijl voorts de K.P.M. geregelde diensten heeft op Batavia, op Atjèh en op de Straits, op welke reizen veelal ook tusschenhavens worden aangedaan. Emmahaven is aldus de groote toegangspoort tot Minangkabau, over Padang en verder. Doch alvorens dezen hoofdverkeersweg en de daaraan gelegen plaatsen te beschrijven, volgen we eerst nog de kust.

De vlakten benoorden Padang, alluviale aanslibbingen der rivieren (o.a. van de Anai), bestaande uit fijn zand en zachte klei, hebben het nadeel, dat een door de zee gevormde zandstrook de afwatering belemmert. Daardoor is deze streek tot een troosteloos niet bebouwbaar, moerassig land geworden. Zoo heeft de groote aanplant van ficus elastica te *Doekoe* zeer onder dezen ongunstigen toestand geleden.

Gunstiger is de toestand in de vlakte van *Pariaman*. Hier is het land vruchtbaar en buitengewoon groot is het aantal klapperaanplantingen. Het is een nijver, ondernemend volkje, dat hier woont en dat de havenplaats Pariaman maakt tot het *inlandsch* centrum van het gewest. Padang heeft zijn overwicht te danken aan de *Europeanen*, en den *groothandel*. Zonder deze zou het bij *Pariaman* achter staan. Er wonen hier slechts enkele Europeanen, doch wel bij de 500 vreemde Oosterlingen, en de inlandsche bevolking van de eigenlijke hoofdplaats, van de handelswijk dus, zonder de vele aangrenzende kampoengs, bedraagt ongeveer 2400.

De reede van Pariaman wordt zeer onvoldoende beschermd door eenige eilandjes. Toch heeft deze omstandigheid niet belet, dat het een voor inlandsche verhoudingen belangrijke handelsplaats is geworden. Waarschijnlijk was hier reeds vroeg een be-

[1]) Thans (Juli 1923) niet meer.

langrijke haven, vóór het ontstaan der smalle, alluviale strook. Die plek, waar enkele steenen gereedschappen en martavanen op een diepte van 1 tot $1^1/_2$ M. zijn gevonden, ligt ± 1 K.M. landwaarts in. Eenige K.M. ten Zuiden van Pariaman ligt het plaatsje *Oelakan*, dat zijn voor het Minangkabausche volk bijzondere beteekenis ontleent aan het daar bestaande heiligdom (graf) van den beroemden leeraar en prediker, Sjech Boerhanoeddin (zie afd. III, hst IV.). Ten tijde van de jaarlijksche bedevaart komen er tienduizenden uit alle hoeken van Minangkabau samen, tot het verrichten van gebeden, het doen van geloften enz.

In de vlakte van Pariaman verheft zich zeer steil een merkwaardig drietoppig bergje, de Goenoeng Tiga (hoogste top 448 M.), vanwaar men een prachtig uitzicht heeft op de kust en de eilanden tusschen Padang en Pariaman.

Ten Noorden van Pariaman zet de spoorlijn zich nog voort tot *Soengai Limau*, een belangrijke marktplaats. In 1910 kwam de spoorlijn tot hier gereed. Het plaatsje heeft een goede toekomst door de vruchtbaarheid van het achterland (den westelijken mantel van den ouden Manindjau-vulkaan), buitengewoon geschikt voor klappercultuur, die zich zeer uitbreidt.

Daarnaast bloeit de cultuur van de ficus elastica (kadjai), die hier voldoende loonend blijkt te zijn.

Goede wegen verbinden Soengai Limau met a. dit achterland (Loeboek Basoeng) via *Batoe Mangaoem*, b. *Tikoe* eveneens handels- en visschersplaatsje. Men mag om de belangrijkheid der streek een verder doortrekken tot deze plaats van de spoorlijn in de naaste toekomst verwachten.

Nog verder Noordwaarts verliest ten gevolge van de uitgestrekte moerassen het land zijn economische beteekenis, totdat men komt aan de hoogere streken ten Westen van den Ophir (Pasaman), een buitengewoon vruchtbaar land, dat evenwel in zijn ontwikkeling nog achter is. *Sasak*, maar vooral *Air Bangis*, vormen daarvan de nog weinig beteekenende havens. De reede van *Air Bangis* is veilig; bovendien heeft Air Bangis een goede prauwenhaven. De booten der K.P.M. doen deze plaats geregeld aan.

Na dit korte overzicht van de aan de kust gelegen plaatsen met uitzondering van Padang volge thans, een korte beschrijving van deze stad, de toegangspoort bij uitnemendheid tot het Minangkabausche land, en daarna de vermelding van eenige landinwaarts

gelegen, meer of minder belangrijke plaatsen en nagari's, en de deze verbindende verkeerswegen.

Van Emmahaven bereikt men per trein in een kwartier *Padang*.

De spoorweg gaat door de ingraving van *Boekit Poetoes*, en daarna door vlak terrein tot aan de Padangrivier (Arau), die is overspannen door een fraaie, ijzeren brug met drie spanningen, twee van elk twintig, en een van zestig M., zoodat de lengte juist 100 M. bedraagt. Het grootste deel van Padang ligt ten Noorden van de Arau. Padang (± 48000 inwoners) is een ruim gebouwde plaats. De aan de rivier gelegen handelswijk met de zich daarbij aansluitende, niet zeer zindelijke winkelwijk van Chineezen e.a. is tamelijk druk en levendig. Overigens heerscht in Padang een aangenaam aandoende stilte. De stad is een complex van breede, lommerrijke lanen met af en toe klapperbosschen. De Europeesche woningen (behalve de meer moderne van de laatste jaren) zijn nog van hout gebouwd en met atap gedekt en staan op palen eenige voeten boven den grond.

Ruime, veelal dicht beschaduwde erven omgeven de woningen. Padang heeft nog het echte cachet van een oude, rustige, Indische stad (zeer in tegenstelling met de moderne plaatsen van Sumatra's Oostkust, als Medan, Tebing Tinggi, Pematang Siantar e.a.). Evenals Weltevreden, zij het op kleiner schaal, heeft Padang zijn pleinen, als het Plein van Rome (middelpunt in den laten namiddag van sport,) en het Michielsplein (waaraan het Oranje Hotel).

Een der fraaiste wandelingen te Padang is die langs de zee, vooral tegen zonsondergang. Schilderachtig ligt hier ook „Ons Genoegen" een der twee sociëteiten die Padang rijk is. De andere, „de Eendracht" ligt aan het Plein van Rome.

Voorts is een der attracties de Apenberg (104 M.) aan de overzijde der Padangrivier. Deze berg is door een zadel van slechts 15 M. hoog met den eigenlijken Padangberg of Goenoeng Padang (329 M.) verbonden.

Padang heeft een drietal monumenten ter nagedachtenis van personen, die voor S. W. K. van bijzondere beteekenis zijn geweest (zie Afd. II. Geschiedenis) nl. het Raaff-monument, vroeger aan het strand, sedert 1913 op het Plein van Rome, het Michielsmonument op het Michielsplein en een gedenkteeken ter eere van den ingenieur DE GREVE op de Grevekade.

In de nabijheid van Padang (± 12 K M.) ligt de bekende cementfabriek Indaroeng, die een bezoek overwaard is.

We gaan nu allereerst vermelden en eventueel kort beschrijven de voornaamste plaatsen, die men per spoor kan bereiken. Van Padang voert een spoorweg diep landwaarts in, eerst door de kustvlakte ongeveer den grooten postweg volgend. In die vlakte waren verscheidene bruggen noodig, maar overigens bood de aanleg weinig moeilijkheden. Bij *Loeboek Aloeng* gaat een zijtak naar Pariaman en verder (zie boven), de hoofdlijn begint zich hier meer landwaarts in te buigen en bereikt weldra na eenigen tijd *Kajoe Tanam*, 60 K M. van Padang.

Hier, op 144 M. boven de zee, begint de weg door de Anaikloof en daarmede ook de tandradbaan. De trein wordt hier gesplitst, daar deze niet in zijn geheel tegen de hellingen kan worden opgetrokken. Bovendien komt hier, naar boven gaande, de machine achter den trein, om dezen op te duwen.

Even voorbij de halte *Kandang Ampat* begint de eigenlijke „kloof" ,een eenig monument van natuurschoon en als zoodanig terecht beroemd, maar ook berucht èn om de groote ongemakken, die het reizen in karretjes dan meebrengt èn om de geweldige verwoestingen, die de Anairivier er soms heeft aangericht.

Behalve het fraaie natuurschoon (o.a. de waterval bij *Air Mantjoer*), verdient ook bewondering de spoorweg zelf, die met vele bogen van soms slechts 150 M. straal en af en toe met hellingen van 70 op duizend, zich moeizaam als naar boven wringt, en zevenmaal de Anai overschrijdt met bruggen van 30 tot 50 M. spanning. De fraaiste en stoutste is die dicht bij de samenvloeiing van Anai en Air Poetih, waar een boogbrug van 56 M. lengte op een hoogte van 36 M. de Anai overspant.

Ruim een uur na het vertrek van Kajoe Tanam bereikt men Padang Pandjang. Deze afstand van bijna $15^3/_4$ K.M. bestaat voor 12,650 M. uit tandradspoor.

Padang Pandjang ligt aan het einde der kloof op 733 M. boven de zee. Het klimaat is er tamelijk frisch, ja guur ten gevolge van zijn ligging. Het is een garnizoensplaats van beteekenis. Er is een fraaie, en druk bezochte pasar en er is een goed hotel. Een attractie is de romantische gelegen badplaats Air Mato Koetjing, zoo genoemd naar het prachtig groene water. Op een kleinen heuvel, achter het groote militair kampement, naar den kant van Solok

staat een eenvoudige zuil ter herinnering aan het heldenfeit van 1841 (Goegoek Malintang, zie Afd. II. Geschiedenis).

Te Padang Pandjang splitst zich de spoorweg; de hoofdweg, de kolenspoor nl., gaat hier Zuidoostwaarts naar Sawah Loento, de zijtak gaat in Noordelijke richting het plateau van Agam doorsnijden en beklimt moeizaam het zadel tusschen den Marapi ten Oosten en den Singgalang ten Westen; af en toe is er een helling van 80 op duizend. Bij *Pasar Rabo* (979 M.) ziet men in Z. O. richting even een glimp van het Meer van Singkarak. Nog een weinig Noordelijk en bij *Koeto Baroe* heeft men het hoogste punt (1154 M.) van het zadel bereikt. Van Padang Pandjang tot hier is slechts een afstand van 9 K.M. en is men 381 M. gestegen. Nu daalt de weg weer, dus gaat hier de locomotief weer van plaats verwisselen.

Tot Fort de Kock volgt de spoorlijn op geringen afstand den grooten postweg. Men passeert het station *Padang Loear*, een plaats van eenig belang als een kruispunt van wegen, en komt eindelijk ruim 4 K.M. verder te Fort de Kock.

Fort de Kock (921—941 M. boven de zee), op 94,5 K.M. van Emmahaven gelegen, is verreweg de voornaamste plaats van de Bovenlanden, als zetel van het bestuur en als belangrijke garnizoensplaats. Het heeft evenwel vooral zijn roem te danken aan het heerlijk bergklimaat en aan het rijk-gevariëerde natuurschoon. Het plaatsje zelf is fraai aangelegd, deels nog in vlak terrein, deels tegen de helling op. Het wordt door fraaie wegen doorsneden. In het vlakke deel der plaats liggen de militaire gebouwen: een groote tangsi (kazerne) en fraaie, steenen officierswoningen, deze laatste, alsook de kweekschool voor onderwijzers, met daarbijbehoorende gebouwen aan den weg naar Padang Pandjang. Geheel boven op den breeden heuvelrug ligt de pasar, de drukste der bovenlandsche markten, des Woensdags en des Zaterdags door duizenden bezocht. De verschillende gouvernementsgebouwen, het postkantoor, de societeit zijn alle zeer fraai gelegen. Plaatsen en plekjes van bijzondere, deels van historische beteekenis zijn de bekoorlijke „Westenenksche" wegjes langs het beroemde „Karbouwengat", het Stormpark (genoemd naar den heer Storm van 's-Gravensande), vanwaar men een prachtig uitzicht heeft vooral naar het Noorden, en de „Sterreschans", historische plek uit de dagen van den Padrioorlog. Als aantrekkelijkheid en bezienswaardigheid zij nog vermeld een kleine, permanente tentoonstelling van

inheemsche kunstnijverheidsvoortbrengselen in het controleurskantoor.

De omtrek van Fort de Kock is rijk aan natuurschoon. Algemeen bekend zijn het Karbouwengat en de vulkanen Marapi en Singgalang. Deze laatste is eigenlijk een dubbelvulkaan, Singgalang-Tandikat. De Tandikat, lang voor gedoofden vulkaan gehouden, kwam op 19 Februari 1889 tot een geweldige uitbarsting.

Plaatsen en bezienswaardigheden, die men van Fort de Kock uit vrij gemakkelijk kan bereiken zijn: *Boekit Oepang-Oepang* (fraai panorama), *Taloek* (mooie vijver met moskee), *Soengai Poear* (koper-industrie; fraaie waterval), *Kamang* (kalksteengrotten).

Van Fort de Kock gaat een spoorlijn van 33 K.M. lengte naar Pajo Koemboeh, voornaamste plaats van L. Koeto. De trein voert ons langs *Tandjoeng-Alam*, *Baso* (heilige visschen te *Soengai Djernih*, grot van Baso), het „Steenenveld" (een oude lavastroom), *Padang Tarap* en *Piladang* (fraaie grot).

Pajo Koemboeh (513 M.) is een fraai, welvarend dorp, beter een inlandsch stadje, met een zeer drukke Zondagsmarkt. Het is vooral bekend om zijn tabak. Van Pajo Koemboeh uit is betrekkelijk gemakkelijk te bezoeken de ongeëvenaarde kloof van Harau, terwijl ook de tocht per automobiel naar Pangkalan Koto Baroe erg mooi is.

Sedert 19 Juni 1921 is in exploitatie de 21 K.M. lange tramlijn van Pajo Koemboeh naar *Limbanang* (vlak bij *Soeliki*), tot welker aanleg in 1918 machtiging werd verleend.

We keeren nu tot Padang Pandjang terug om de hoofdtak van de spoorlijn te volgen. Tot *Batoe Tabal*, halte aan het meer van Singkarak, is deze lijn nog overwegend tandradbaan met maximum-hellingen van 50 per duizend. Men passeert *Koeboe Poeding* en *Koeboe Karambil* door een vruchtbare streek, rijk aan rijstvelden. Van Koeboe Karambil gaat een fraaie, voor auto's bruikbare weg naar *Fort van der Capellen* (zie beneden). Van Batoe Tabal tot aan het kolenveld is de spoorweg weer adhesiespoor. Waren er geen steile hellingen te beklimmen, er waren moeilijkheden van anderen aard te overwinnen. De lijn langs de Oostzijde van het Singkarakmeer loopende kronkelt als een Meander; ze is een aaneenschakeling van bochten van 150 M. straal, waartusschen met moeite de noodzakelijke rechte stukken van 30 M. werden ingescha-

keld. Voorts waren noodzakelijk enkele hooge viaducten en een overbrugging van de Ombilin-rivier, terwijl ook het gevaar van „grindstroomen", dat bij hevige regens den spoordijk bedreigde, voorziening eischte. Het weggedeelte door de ruime vallei van Solok is nagenoeg waterpas. De moeilijkheden beginnen weer bij de valleien van de Soengai Lasi en de Siloengkangrivier tot Moeara Halaban (vulg. M. Kelaban) en tot slot was in het verbindingstuk Moeara Halaban-Sawah Loento een tunnel noodig van 825 M. lengte door een heuvelrug van zeer harde kalksteen.

Na Batoe Tabal passeert de spoorlijn eerst het plaatsje *Oembilin*, riant gelegen aan de rivier van dien naam, die hier uit het meer van Singkarak treedt. Het gezicht van den spoorweg op de schuimende rivier is om nooit te vergeten. Ook het meer van Singkarak, 362 M. boven de zee, 7½ K.M. breed en 21 K.M. lang, in het midden 260 M. diep, biedt een buitengewoon fraai schouwspel.

Van Oembilin gaat ook een weg naar Fort van de Capellen, heel wat bezwaarlijker echter dan die van Koeboe Karambil, maar ook romantischer. De volgende halte is *Katjang*, beroemd om zijn smakelijke kleine djeroeks. De spoorlijn verlaat het meer bij de nagari *Singkarak*, een aanzienlijk dorp, met fraaie huizen. Zijn tabak is weinig minder beroemd dan die van Pajo Koemboeh.

Midden door de vlakte van Solok, eens een verlengstuk van het meer van Singkarak, nu 26 M. boven het watervlak van het meer liggend, maar in den oertijd met een waterlaag van op zijn minst 44 M. bedekt, één groote, vruchtbare rijstvlakte, brengt de trein ons naar *Solok*, één van de belangrijkste inlandsche stadjes van het Minangkabausche land, gelegen aan het snijpunt van belangrijke wegen, de poort ook tot het nog zoo geïsoleerde Zuidelijk deel der Minangkabausche hooglanden. In huizenbouw en kleeding heeft Solok zijn eigen „stijl".

Van Solok naar Sawah Loento is de spoorlijn weer een echte, kronkelende bergspoor, maar de helling is nergens meer dan 20 per duizend, zoodat geen tandrad noodig is. Een merkwaardig plaatsje aan deze lijn is *Siloengkang*, een nijver dorp, dat voor een groot deel zijn bestaan vindt in zijn fraaie weefsels. Vroeger was het dorp bovendien vermaard om de soerau (godsdienstschool) van hadji Moehamad, door de bevolking onder den naam van Toeankoe Sjech van Siloengkang hoogelijk geëerd. Slechts 4 KM. verder dan Siloengkang ligt *Moeara Kalaban*, eertijds officieel het

4. Gezicht op het meer van Singkara', met den Merapi op den achtergrond

eindpunt van den spoorweg. De beteekenis van deze plaats ligt overigens hierin, dat van hieruit door aansluiting bij den grooten Middel-Sumatra-weg, verbinding met de Oostkust van Sumatra wordt verkregen. In 1920 werd machtiging verleend voor den bouw van een spoorlijn van Moeara Halaban naar *Moearo*. Van Sawah Loento, het eindpunt van den spoorweg, is dit niet mogelijk, althans zeer bezwaarlijk, omdat dit keteldal naar alle zijden door zwaar geaccidenteerd, zeer verbrokkeld terrein is omgeven. *Sawah Loento* dankt zijn beteekenis aan de ontginning der steenkolenmijnen. Het is een echt nijver „stadje", dat zich echter moeilijk meer kan uitbreiden èn tengevolge van het nauwe dal èn (wat den doorslag geeft) in verband met het feit, dat de capaciteit van den kolenspoorweg, zooals die thans is, geen grooter productie toestaat dan de tegenwoordige van ± 1500 ton en zelfs deze hoeveelheid veroorzaakt vaak reeds vervoersmoeilijkheden. Door aanschaffing van nieuwe locomotieven en uitbreiding der emplacementen en inrichtingen aan de Emmahaven, achten wel is waar de ingenieurs het mogelijk de productie op te voeren tot 1 millioen ton per jaar, zonder dat de aanleg van een tweede lijn (P. Pandjang-Ranti) noodig is. Maar men vergete niet de groote kwetsbaarheid van de lijn. Eén ernstige stoornis zou het zoo vergroote bedrijf geheel kunnen ontredderen. Reeds daarom achten andere deskundigen een tweede verbinding gewenscht. Een andere groote moeilijkheid, die steeds toeneemt, is het verkrijgen van mijnhout. (Zie over Sawah Loento verder onder de Europeesche nijverheid.)

Van hoeveel belang als verbindingsweg en afvoerweg de spoorweg ter S. W. K. ook is, hij voorziet toch slechts voor een deel, zij het een aanzienlijk deel, in de behoeften van het verkeer. Zelfs al neemt men in aanmerking, dat indirect nog verschillende gedeelten den invloed van den spoorweg ondervinden (nl. die streken, die op niet te grooten afstand liggen van de voornaamste stations waarmede ze door goede transportwegen verbinding hebben), dan nog blijven er in het uiterste Zuiden, Noorden en Oosten heele stukken over, die door den spoorweg weinig of niet zijn gebaat. Er blijft behoefte bestaan aan andere goede transportwegen. Verbetering van reeds bestaande en aanleg van nieuwe staan dan ook op het wegenplan voor Middel-Sumatra niet alleen, maar worden krachtig ter hand genomen en zijn deels reeds uitgevoerd.

Een overzicht van de belangrijkste wegen en de door deze ver-

bonden plaatsen volge hier, als aanvulling en gedeeltelijke herhaling van de in § 1 voorkomende opgaaf van de toegangswegen. Als punten van uitgang willen we, ter vergemakkelijking van het overzicht, nemen de voornaamste stations, resp. eindpunten van den spoorweg, zoodat we bepaalde groepen krijgen, terwijl ten overvloede nog worde opgemerkt, dat vrijwel overal parallel met den spoorweg een goede, voor rijtuig- en karrenverkeer (ook voor autoverkeer) geschikte verbindingsweg wordt aangetroffen.

I. *De Solok-groep*

Een groote weg, die veel fraaie gezichten oplevert verbindt Solok rechtstreeks met Padang over den Soebang-pas. Naar het Zuiden voert een weg over Koebang nan Doeo en Alahan Pandjang, via Soerian naar Moearo Laboeh en Liki; daar buigt deze weg scherp om naar het Oosten en eindigt bij Loeboek Gadang. De weg naar Padang en die naar Moearo Laboeh zijn onderling verbonden door een weg Loeboek Soelasih-Alahan Pandjang. Voorts heeft de Zuidelijke weg een vertakking, die van even voor Koebang nan Doeo loopt naar Simisap.

Naar het Oosten is Solok verbonden met Sidjoengjoeng (via Moearo Kalaban), waar die weg aansluit bij den Middel-Sumatraweg (zie verder boven onder: Toegangswegen).

II. *De Pajo Koemboeh-groep*

Van Pajo Koemboeh voert via Boeo en met een veer over de Oembilin bij Tandjoeng Ampaloe een weg naar Sidjoengdjoeng, welke met die van Solok naar Sidjoendjoeng in verbinding staat door een zijtak, gaande van bovengenoemd veer naar Padang Siboesoek.

Fort van der Capellen kan men van Pajo Koemboeh langs drie wegen bereiken: 1. langs den zooeven genoemden over Boeo; deze weg loopt over den vulkaan Sago (den top Goenoeng Malintang) heen; 2. over Piladang; 3. over Baso. De wegen 2 en 3 zijn zeer steil waar ze uit de vlakte van Agam opklimmen tegen het zadel Merapi-Sago, tot 1100 meter hoogte. Bij Tabat Patah vereenigen die twee wegen zich en vormen dan een fraaien, breeden, aldoor dalenden weg, vanwaar het uitzicht over Tanah Datar verrassend mooi is. Boeo is vermaard om zijn fraaie, zeer uitgestrekte kalksteengrot en zijn onderaardsche rivier.

In de buurt van Tabat Patah liggen de overblijfselen van een oude versterking, Tandjoeng Alam, bekend uit één der tochten van luit.-kolonel Raaff. Fort van der Capellen (bij de inlanders Batoe Sangkar) is een fraai plaatsje en ligt in een interessante streek, rijk aan historische herinneringen uit den Hindoetijd; het oude fort (thans inlandsche school), op een heuvel gelegen, biedt een fraai uitzicht op den door een dal van genoemden heuvel gescheiden, grillig gevormden Goenoeng Bongsoe (931 M.), niet te verwarren met andere bergen van dien naam als bij Singkarak en in het Soelikische. In de nabijheid (te Pagar Roejoeng, zetel der vroegere Minangkabausche vorsten) vindt men verschillende steenen met opschriften uit de Hindoe-periode. Voorts zijn er dicht aan den weg naar Soeroaso overblijfselen van een door de Hindoe-Javanen in de veertiende eeuw aangelegde waterleiding en vindt men er nog verschillende opschriften op steenen, o.a. op drie groote steenen bij Limo Kaoem. In het naburige dorp Minang Kabau wordt den bezoeker een karbouwenhoorn getoond, die zou zijn van den overwonnen buffel der Javanen.

De weg Fort van der Capellen-Koeboe Karambil werd boven reeds genoemd.

Van Pajo Koemboeh voeren voorts nog wegen: 1. naar het Noordoosten in de richting van Bangkinang, tot Pangkalan Koto Baroe (zie voorts onder: Toegangswegen); 2. naar het Noordwesten over Soeliki naar Bondjol, door het terrein van werkzaamheid der Mijnbouw Maatschappij Aequator.

Het nog Noordelijker gelegen deel (Stroomgebied der Boven-Kampar Kanan) is, enkele paden en niet ongevaarlijke verbindingen te water uitgezonderd, vrijwel van communicatiemiddelen verstoken.

III. *De Fort de Kock-groep*

Als belangrijkste centrum van het dichtbevolkte Agam, en van de Padangsche Bovenlanden in het algemeen, is het vanzelfsprekend, dat Fort de Kock, het middelpunt is zoowel van wegen van min of meer locale beteekenis, als van de groote hoofdverkeerswegen. Van de eerste noemen we o.a. die naar Matoer (en verder naar Manindjau), twee in getal: een kortere, maar moeilijke, door het Karbauwengat, een langere over Simpang. Een historische plek is het „Gat van Pantar" (915 M.), een tweede „Karbauwengat",

dicht bij Matoer. In den Padri-oorlog werd deze stelling door de Padri's schitterend verdedigd. Eveneens door het Karbauwengat, langs den weg naar Matoer, daarna spoedig langs een zigzagweg, komt men naar Koto Gadang (927 M.), plaatsje beroemd om zijn nijvere en ondernemende bevolking (goudsmederij, weven; plaats van waar ook zeer veel ambtenaren, inlandsche onderwijzers en andere „intellectueelen", over heel den Archipel verspreid afkomstig zijn).

Het zooeven genoemde Manindjau is een belangrijke nagari, met welvarend uiterlijk, schilderachtig gelegen aan het meer van dien naam, een kratermeer van bijna 17 K.M. lengte en 8 K.M. grootste breedte, 459 M. boven de zee; grootste diepte 157 M. Af en toe vertoont het water eenige troebelheid, laatste spoor, heet het, van vulkanische werking. Uit den allerlaatsten tijd komen berichten van duidelijker vulkanische werking, zoodat zelfs gevreesd wordt voor een catastrophe! Hoe onverwacht en onverhoopt sluimerende vulkanische krachten zich opnieuw kunnen openbaren, heeft de Tandikat op 19 Februari 1889 en nogmaals in 1905 bewezen.

Van Manindjau voert de weg via Bajoer om het Noordelijk einde van het meer heen naar de Antokankloof, over Moeko-Moeko en Loeboek Basoeng (109 M.) naar Tikoe (zie boven: Toegangswegen).

Van Matoer (1039) M. gaat naar het Noorden een weg over Lawang (1034 M.) en Palambajan (753 M.) naar Bondjol en verder. De hoofdverkeersweg echter van Fort de Kock naar het Noorden gaat thans niet via Matoer, doch volgt een korter tracée, dat niettemin ook zeer geaccidenteerd is. De weg, dalende van 921 M. (Fort de Kock) tot 300 M. (Bondjol) heeft dan ook vele contra-hellingen. Een zwaar stuk is voorts een oude lavastroom, afkomstig van den Pasaman. Van Bondjol naar Loeboek Sikaping (470 M.) moet men dit zware gedeelte overschrijden. Het is nog niet zoo heel lang geschikt voor rijweg, maar nu kan men het ook per auto (er is een gouvernements-autodienst Fort de Kock-Rao-Moeara Sipongi-Sibolga) berijden. Na Loeboek Sikaping volgt de weg het lengtedal van de Soempoer. Men passeert Panti, berucht om zijn koortsen. Een groot deel van dit dal, dat vroeger waarschijnlijk een meer geweest is, is moeras, dat zich tot bij Rao (Rao beteekent ook moeras) uitstrekt. In de buurt van Panti vindt men een kokende bron met scherpe mineralen.

Deze geheele streek is economisch nog van weinig beteekenis. Toch is het land, met name om den Pasaman en den Taloe-vulkaan, buitengewoon vruchtbaar. Het isolement dezer streek is één der oorzaken van de achterlijkheid.

Thans beginnen Europeesche cultuurondernemingen er eenig vertier en wat ontwikkeling te brengen.

Bij Rao gaat de hoofdverkeersweg weldra door het kale grensgebergte naar Tapanoeli (Hoeta Nopan en verder), terwijl een zijweg voert naar een ander Hoeta Nopan, tot Sumatra's Westkust behoorende.

Panti en Loeboek Sikaping zijn beide met Sasak verbonden door een weg. De twee wegen ontmoeten elkander bij Taloe.

Hiermede zijn de voornaamste wegen en plaatsen genoemd. Een enkele bijzonderheid zij vermeld, die verklaart, waardoor over het algemeen de wegen ter Sumatra's Westkust zoo goed zijn, niettegenstaande de zware hellingen.

Het onderhoud geschiedt n.l. door een bepaald soort heerendienstplichten (toekang gasak, toekang toenda, anak laboeh), die geen anderen heerendienstplicht hebben. Ieder hunner heeft slechts 26 dagen per jaar. Ze werken in ploegen en hun werk bestaat in het zoogenaamde „flikken", d.i. het opvullen der kuilen met grind, het schoonhouden der bermen, het uitdiepen der goten enz. Voor elke K.M. komen per week 12 man uit. De werkzaamheden gebeuren telkens den dag nadat er markt geweest is. Zoodoende is de weg steeds goed en wordt vermeden het éénmaal per jaar bedekken van den weg met een dikke grindlaag, een beproeving voor den reiziger die dat toevallig treft!

Van veel belang voor het in goeden staat houden der wegen is ook, dat streng de hand gehouden wordt aan het voorschrift, dat de wielen der vrachtwagens (padati) breede velgen moeten hebben.

Tot slot nog eenige mededeelingen over het verkeerswezen in het algemeen, deels in verband met de toekomst.

A. *De Gouvernements-autodienst*

De administratie hiervan is gevestigd te Fort de Kock. Er wordt een geregelde dagelijksche verbinding onderhouden. *a.* naar Sibolga en Baligê, met een zijlijn Padang Sidimpoean-Sipirok-Sipogoe (Tapanoeli), *b.* naar Matoer, *c.* naar Fort van der Capellen

(over Pajo Koemboeh en Boeo). Bovendien verhuurt deze onderneming vracht- en personenauto's op aanvraag. Met Fort de Kock als centrum en Sibolga als filiaal zijn er ± 70 wagens in gebruik, c.a. de helft 2-tonsvrachtwagens, ook als autobus dienend, en de andere helft 5-persoonsauto's (Hupmobile).

Ultimo 1921 was ter Sumatra's Westkust de gezamenlijke lengte der door lands-automobielen bediende trajecten 930 K.M.

B. *De Spoorwegen*

In 1921 werd de tramlijn van Pajo Koemboeh naar Limbanang geopend (zie blz. 27).

Deels om te voorzien in de moeilijkheid van het verkrijgen van mijnhout, deels om op een ander punt van het gebergte een mijn te kunnen openen, heeft de Regeering den bouw toegestaan van een lijn van Moeara Kalaban naar Moearo aan de Oembilin rivier ± 28 K.M. van Moeara Kalaban (zie blz. 29). Bij de suppletoire begrooting voor deze lijn werd in de Memorie van Toelichting medegedeeld, dat deze lijn het eerste deel zou vormen van een toekomstige lijn naar Pakan Baroe (via Taloek en Tambang), maar naar verluidt, is van deze verbinding afgezien en zal de verbinding met de Oostkust vermoedelijk gezocht worden, uitgaande van Soengai Limau langs de Zuidelijke hellingen van het Ophirgebergte, via Panti naar Pasir Pangarajan, Daloe-Daloe,, Kota Pinang.

Daar ook in Tapanoeli de spoorwegaanleg wordt ter hand genomen (van Sibolga naar Padang Sidimpoean is reeds een lijn in aanleg genomen, die later ook naar Kota Pinang zal worden doorgetrokken), en de Deli-spoorweg-Mij. haar lijn van Kisaran mettertijd zal laten doorloopen eveneens tot dat landschap, zal tenslotte een gunstige verbinding van Oost- en Westkust zijn verkregen. Er zullen echter wel een jaar of 15 met de verwezenlijking van deze grootsche plannen gemoeid zijn.

Wat de gewone wegen betreft, van den in aanleg zijnden grooten weg van Parit naar Pajo Koemboeh zijn de gedeelten Parit-Bangkinang en Pajo-Koemboeh-Koto Baroe voltooid, het stuk tusschen Bangkinang en Koto Baroe nog niet, maar ook dit vrij moeilijke stuk zal wel spoedig gereed komen.

AANHANGSEL OP HET EERSTE HOOFDSTUK

(AARDRIJKSKUNDIGE BESCHRIJVING)

I. *Eenige afstanden in palen van* $1^{1}/_{2}$ *K.M.* (naar den Afstandswijzer van 1906. Daardoor ontbreken hier vooralsnog enkele langs pas in den laatsten tijd aangelegde wegen).

A. Langs de wegen in het kustgebied:

Pasir Ganting-Indrapoera 7½; Indrapoera-Tapan 17¾; Tapan-grens Bengkoelen 25¼ (Tapan-Soengai Panoeh-Koerintji?).

Indrapoera-Balai Salasa 26¼; Balai Salasa-Painan 49¾; Painan-Taroesan 13; Taroesan-Baai van Taroesan 3½; Taroesan-Boengoes 22¾; Boengoes-Padang 10½; Padang-Loeboek Aloeng 23¾; Loeboek Aloeng-Pariaman 14¾; Loeboek Aloeng-Kajoe Tanan 19; Pariaman-Soengai Limau 9; Soengai Limau-Tikoe 14; Tikoe-Loeboek Basoeng 14¼.

Sasak-Simpang Ampat 13¼; Simpang Ampat-Taloe 20.

Air Bangis-Oedjoeng Gading 17; Oedjoeng Gading-Simpang Ampat 30.

B. Zuidelijke groep (met Solok als middelpunt beschouwd):

Padang-Loeboek Soelasih 24; Loeboek Soelasih-Solok 18. (Terwijl de afstand Padang-Solok langs dezen weg dus bedraagt 42 paal, ± 63 K.M., is de lengte van den spoorweg Padang-Solok 121 K.M., dus bijna het dubbele.)

Loeboek Soelasih-Alahan Pandjang 23¾; Solok-Alahan Pandjang 31¼; Solok-Koebang nan Doeo 13½; Solok-Simisap 50¼; Solok-Koto Anau 8½; Alahan Pandjang-Baroeng-Baroeng Randah 16; Alahan Pandjang-Moearo Laboeh 42; Moearo Laboeh-Loeboek Gadang 23; Solok-Moearo Halaban 16¼; Moearo Halaban-Sidjoendjoeng (via Padang Si Boesoek) 19¼; neemt men den omweg over Tandjoeng Ampaloe, dan 21¼. (Van Sidjoendjoeng langs den Middel-Sumatraweg zijn nog geen opgaven.) Solok-Singkarak 10¼; Solok-Sawah Loentoeh 18¾.

C. Middengroep (Fort van der Capellen als middelpunt beschouwd):

Fort van der Capellen-Sitangkai 19½; Fort van der Capellen-Boeo 24¾; Fort van der Capellen-Tandjoeng Ampaloe 31½; Tandjoeng Ampaloe-Sidjoengjoeng 13½; Fort van der Capellen-Moeko-Moeko 12; Moeko-Moeko-Singkarak 11¼; Fort van der Capellen-Koeboe Karambil 14¼; Koeboe Karambil-Padang Pandjang 6; Padang Pandjang-Fort de Kock 12¼; Fort van der Capellen-Tabat Patah 11; Tabat Patah-Baso, langs den nieuwen weg 8?; Tabat Patah-Pajo Koemboeh 14¼; Pajo Koemboeh-Boeo 27½ Boeo-Tandjoeng Ampaloe 17¼; Padang Pandjang-Kajoe Tanam 11¾; Fort de Kock-Pajo Koemboeh 22¼.

D. Noordelijke groep (Loeboek Sikaping als middelpunt beschouwd):

Pajo Koemboeh-Koto Baroe 30; Koto Baroe-Bangkinang 45; (er ontbreken Bangkinang-Taratak Boeloeh-Pakan Baroe en Taloek-Moeara Lemboe-Goenoeng Sahilan-Taratak Boeloeh); Pajo Koemboeh-Soeliki 16¼; Soeliki-Koto Tinggi 12¼; (nieuwe weg Koto Tinggi-Bondjol nog niet bekend).

Fort de Kock-Sipisang (den hoofdweg volgend naar Loeboek Sikaping, dus via Paloepoeh) 18¼; Fort de Kock-Sipisang (over Matoer en Palambajan) 34¼; Sipisang-Koempoelan 6; zijtak Koempoelan-Malampah 14½; Koempoelan-Bondjol 3¾; Sipisang-Loeboek Sikaping 24½; Loeboek Sikaping-Panti 19¾; zijweg Panti-Tjoebadak 10¾; Tjoebadak-Simpang Tonang 8; Tjoebadak-Taloe 10½; (de nieuwe weg rechtstreeks Loeboek Sikaping-Taloe?); Panti-Rao 15¼; Rao-grens Tapanoeli 8; Rao-Koto Nopan (S· W. K.) 18¾.

Fort de Kock-Matoer (door het Karbouwengat) 10; Matoer--Palambajan 14; Matoer-Manindjau 9¼; Manindjau-Loeboek Basoeng 18.

II. *Voornaamste bergen en vulkanen en hun hoogte in meters*

Raja, op het punt vaar de residentie Bengkoelen, de afdeeling Painan en de onderafdeeling Koerintji elkaar ontmoeten, 2300 M.

Patah Sambilan, 2500 M., *Piek van Indrapoera* of *Goenoeng Koerintji*, 3800 M. en de *Goenoeng Toedjoeh*, 2600 M., op de Noorddergrens van Koerintji.

Talang, 2600 M., bij de meren van Alahan Pandjang; *Goenoeng Salah*, 1626 M., aan de Boven-Batang Hari.

De tweelingvulkaan *Singgalang-Tandikat*, resp. 2890 en 2458 M.

De *Merapi*, tweetoppig, n.l. de *Parapati*, 2776 M. en de eigenlijke *Merapitop*, 2892 M.

De drietoppige *Sago*, hoogste top de *Goenoeng Malintang*, 2260 M.; de oude vulkaanmantel, die thans het Meer van Manindjau omgeeft, gemiddeld 1100 tot 1200 M., met echter een hoogsten top benoorden de Antokan van 1707 M. Eindelijk in het Noorden de drietoppige *Pasaman* of *Ophir*, 2912 M.

TWEEDE AFDEELING

GESCHIEDENIS

GESCHIEDENIS

§ 1. De oudste geschiedenis. Het Hindoe-Javaansche tijdperk. De vorsten van Minangkabau. De Islamiseering

Van de oudste geschiedenis van Minangkabau is ons niets bekend. Wij kunnen alleen met eenige zekerheid vaststellen, dat de eerste komst der Minangkabausche Maleiers op Sumatra zeer ver in het verleden ligt. De overeenkomst in taal en letterschrift van het Bataksch eenerzijds, het Redjangsch anderzijds wettigen de onderstelling dat een Maleische volk, indertijd als een wig tusschen deze beide verwante volken is gedrongen. Is het inderdaad juist, dat in den typischen stijl van het Minangkabausche huis de herinnering is bewaard gebleven aan den vorm der Maleische handelsprauwen [1]) dan hebben we hier een voorbeeld, hoe ten gevolge van uiterlijke omstandigheden en economische invloeden de bestaanswijze van een volk geheel veranderen kan. In de zwerflust en den handelsgeest der Minangkabauers zou echter de ware aard van het oorspronkelijk zeevarend en handeldrijvend volk uitkomen.

De oorsprong van den naam zelf van dit land: „Minangkabau" ligt ook in het duister. De meest waarschijnlijke van de verschillende verklaringen is die van Van der Tuuk, die meent, dat het woord een verbastering is van Pinang Khaboe „oorsprongsland". De overige, die het woord in verband brengen met „menang (minang) kabau", de buffel overwint, of met „mainang kabau" er buffels op na houden, zijn ongetwijfeld proeven van volksetymologie.

C. O. Blagden vestigt (Journal of the Straits Branch of the Royal Asiatic Society No. 73) de aandacht op een passage, die voorkomt in Chau Ju-kua's „Chu-fan-chi", die in de Engelsche

[1]) Zie Eigen Haard 1904 Th. Delprat „Huldeblijk aan H. M. de Koningin en den Prins der Nederlanden" daarvan blz. 408.

vertaling, onder het hoofd „Palembang' San fo-ts' i" aldus luidt:

„There is an old tradition that the ground in this country once suddenly gaped open and out of the cavern came many myriads of cattle. which rushed off in herds into the mountains though the people all tried to get them for food" en voegt er bij, dat de uitgevers terecht hierin een vingerwijzing zien naar de legendarische etymologie van de plaatsnaam Minangkabau. Daar het verhaal uit omstreeks het midden van de 13de eeuw dateert en dit reeds spreekt van een „oude overlevering", maakt hij daaruit de gevolgtrekking, dat die naam toen reeds zoo lang bekend was, dat daaromtrent legenden hadden kunnen ontstaan. De mededeeling zelf lijkt echter te vaag om daaruit te besluiten, dat hier op den naam Minangkabau wordt gezinspeelt. Zoo buiten allen twijfel is het althans niet.

De naam Minangkabau schijnt het eerst voor te komen in de Nagarakrt-agama (1365 A.D. of 1287 Çaka) in een lijst van landen en landstreken op Sumatra (Malajoe is daar de naam van dit eiland), die aan Mådjåpahit schatplichtig zijn. In diezelfde lijst komt ook voor de naam Dharmmâçraya. Omtrent de ligging hiervan opperde Rouffaer de gissing, dat deze landstreek in het Boven-Djambische moest liggen. Door een vondst van Westenenk (een aan drie zijden beschreven steen, gevonden bij Soengai Lansat, Batang Hari-districten) is deze gissing gebleken juist te zijn (zie dr. N. J. Krom, een Sumatraansche inscriptie van koning Krtanagara, Versl. en Meded. Kon. Ac. van Wetensch. afd. Letterk. 5de Rks. 2de Dl. blz. 306 e. v.) Uit de gegevens valt op te maken, dat de Javaansche expeditie van koning Krtanagara in 1197 Çaka (A. D. 1275), geland op de Oostkust, succes gehad heeft en leidde tot de onderwerping van Boven-Djambi, waarover dan als vorst is aangesteld Mauliwarmadewa. Waarschijnlijk heeft zich later het centrum van Javaansch-Hindoesche beschaving meer verplaatst naar het reeds toen Minangkabau geheeten land, het tegenwoordige Tanah Datar. Een beroemd koning uit dien tijd is Adityawarman (1340—1375), ook blijkbaar een vasal — althans gedurende zijn eerste regeeringsjaren — van Mådjåpahit.

Er is dus ongetwijfeld een bloeitijd geweest van Javaansch-Hindoesche beschaving en machtsoefening in Minangkabau. Maar evenzeer staat vast, dat lang vóór dien tijd er een periode geweest is, waarin het land stond onder den *rechtstreekschen* invloed van

5. De Stoepa te Moearo Takoes
Een deel van het metselwerk is losgemaakt, waardoor bloot komt een soortgelijk monument van nog ouderen datum

Hindoesche cultuur [1]). Die tijd moet vallen vóór 914. Hiervan getuigen ook verschillende Hindoe-oudheden. Over het algemeen schijnt deze cultuur Boeddhistisch geweest te zijn. De oudheden bij Moeara Takoes behooren misschien wel tot dit tijdperk, maar kunnen ook wel van lateren tijd zijn. Hoe onwraakbaar het getuigenis van zulke oudheden ook zij, aan den anderen kant is omtrent die oudheden zelve, de omstandigheden waaronder en de personen door wie kunstwerken, tempels, graven etc. aangelegd zijn, op zeer weinig uitzondering na, niets bekend. Er blijft dus veel raadselachtigs. Alleen mag men veilig aannemen, dat noch de Oud-Hindoesche, noch de Javaansch-Hindoesche cultuur is voorbijgegaan zonder grooten invloed te hebben gehad op het volk. Er moet daarvan iets voortleven, meer misschien nog dan men met onbetwistbare argumenten kan aantoonen. Voor de rechte kennis van het Minangkabausche volk in zijn aard, aanleg en adats is het wel jammer, dat er niet meer historische data zijn.

Wij mogen als vrij zeker aannemen, dat, hetzij nog tijdens de regeering van den vorst Adityawarman, hetzij kort daarna, het land door zijn overweldigers werd verlaten, doch hoe en waarom is, onzeker. Mogelijk, dat het verhaal omtrent het bekende tweegevecht tusschen de buffels deze historische kern bevat, dat in een strijd met de inwoners des lands de Javaansche legerscharen het onderspit gedolven hebben. De dynastie kon wellicht daarom blijven bestaan, omdat deze niet van onvermengden Javaanschen bloede was. Het is althans zeker, dat er zoo iets van een regeerend huis zich heeft weten te handhaven. Bijzonderheden weet men daaromtrent niet, maar in elk geval vonden de Hollanders er bij hun eerste vestiging in de 17de eeuw een „keizerrijk" en men neemt gewoonlijk aan, dat omstreeks 1680 het rijk door oneenigheid uiteenviel, ook al omdat de „keizer" Alif zonder rechtstreeksche erfgenamen na te laten was overleden. In den tijd tusschen de regeering van Adityawarman en de komst der Hollanders moet ook de Islamiseering hebben plaats gehad (zie beneden).

Men krijgt den indruk, dat de hulde aan den „keizer" in den grond van godsdienstigen aard was. WESTENENK deelt mede (Tijdschr. Bat. Gen. dl. 45, blz. 239), dat de volkshoofden van Soemanik er trotsch op zijn, dat de vorsten van Minangkabau altijd ni-

[1]) Prof. Dr. KROM betoogt in zijn inaugureele oratie, dat er ook een tijd geweest is, dat Sumatra op Java zich heeft doen gelden.

nië (grootvader) tegen hen zijn blijven zeggen, en dat zij (deze hoofden) *geen sembah maakten* voor den radja van Pagar Roejoeng.

Blijkbaar waren er dus zelfs streken, waar ookhet gewone huldebetoon achterwege bleef, wel een bewijs hoe weinig feitelijk gezag de vorsten bezaten. De vorst was drager van de Boeddhistische idee. Misschien zag men hem wel min of meer als een Boeddha of althans als diens vertegenwoordiger aan. En men voelt dan neiging verband te leggen tusschen deze vereering en die der Bataks voor hun Singa Mangaradja, den „Godvorst", die volgens de Bataksche overlevering uit *Taroesan* afkomstig was. Is het daarom zoo ongerijmd in deze min of meer raadselachtige figuur in de Bataklanden, een oorspronkelijk door een Minangkabausch vorst gezonden vertegenwoordiger te zien uit den tijd toen de „machtsspheer" van Minangkabau zich over het grootste deel van Sumatra uitstrekte? Maar we zijn hier op 't gebied van gissingen en hypothesen.... Elke soliede basis ontbreekt.

Ook de „verdeeling" van het rijk in de drie gebieden Soengai Tarap, Soeroeaso en Pagar Roejoeng staat niet boven allen twijfel vast. De overlevering zegt, dat er „van oudsher" drie vorsten zijn geweest, de radjo nan tigo selo, die resp. zetelden te Pagar Roejoeng, Boeo en Soempoe Koedoes en, in verband met den aard der zaken, waarin zij de beslissing hadden, de radjo alam, de radjo adat en de radjo ibadat genoemd werden. Dezen werden dan weer voorgelicht door vier rijksgrooten, van wie een — en dit is merkwaardig — als machtsspheer (rantau) de *nederzettingen in de Negeri Sembilan* (Malaka) zou hebben gehad.

Als vijfde rijksgroote „van ieder onafhankelijk" wordt nog genoemd de Toean Gadang van Batipoeh (zie verder onder Adatrecht). Erg helder is ons de staatkundige inrichting van „het Minangkabausche rijk" niet en de zaak wordt niet gemakkelijker door het optreden in de overlevering van nog twee figuren, „leiders van een staatkundige partij" zou men ze kunnen noemen, de halfbroeders Kjai Katoemanggoengan en Datoea' Parapatih nan Sabatang, de eerste voorstander, heet het, van de patriarchale en autocratische richting, de tweede stichter der matriarchale instellingen en der „democratie". Toen ter tijd dus de eerste de leider der „kaoem koeno", de tweede die der „kaoem moedo" om de tegenwoordige terminologie te bezigen (waarbij het niet onaardig is

op te merken, dat *thans* de voorstanders van de adat kamanakan tot de kaoem koeno behooren!).

De Minangkabausche „Overlevering" omtrent de afstamming van het vorstenhuis van Alexander de Groote zullen we maar laten rusten, evenals de legende omtrent de afstamming van het Minangkabausche volk uit een vermenging van de op den Merapi aangelande personen met resp. een tijgerin (bewoners van Agam), een kat (bewoners van Tanah Datar), een geit (bewoners van L. Koto) en een hond (bewoners van Solok).

De „Radja Alam" d.i. wereldlijke vorst van Minangkabau, de eigenlijke „Keizer" dus, voerde den titel van Jang di Patoean en noemde zich ook wel Maharadja. De macht van dezen vorst taande meer en meer. Zij zou misschien langzamerhand geheel verdwenen zijn als niet (zoo WESTENENKS veronderstelling) de invoering van den Islam deze vorsten weer eenig aanzien had geschonken.

Met tamelijk groote zekerheid kan worden vastgesteld, dat de Islamiseering niet vóór 1550 is begonnen. Het gezantschap Minangkabauers, dat in 1511 zijn opwachting maakte bij Albuquerque te Malaka, was nog heidensch en Ruy de Brito, kapitein van Malaka, spreekt drie jaar later ook nog van heidensche Minangkabauers. De eerste brenger van den Islam zou geweest zijn Sjech Ibrahi, van geboorte Minangkabauer, die den Islam op Java had leeren kennen en op zijn terugkeer over Tikoe en Pariaman dezen nieuwen godsdienst in zijn vaderland zou hebben gepropageerd. Bij de Pintjoeran Toedjoeâh (de zeven waterstralen) wijst de overlevering nog aan de batoe païslaman, den steen waarop genoemde Sjech zat, als hij de badenden tot den Islam trachtte te bekeeren. Het is echter moeilijk uit te maken, wat men van al die overleveringen als min of meer historisch heeft te beschouwen. Geheel zonder waarde zijn ze niet, maar ze zijn toch allerminst voldoende om een eenigszins samenhangend historisch beeld te vormen. Hoe jammer het ook is, wij moeten erkennen, dat nog waar is de opmerking van ROUFFAER, dat alles omtrent de oudste geschiedenis van Sumatra „fragment" is.

§2. Het Tijdperk der Oost-Indische Compagnie

Ook van het tijdperk van de eerste komst der Hollanders af tot aan den Padritijd toe is omtrent eigenlijk Minangkabau weinig be-

kend. Daartoe was er te weinig onmiddellijke aanraking met het achterland. Onze betrekkingen met Sumatra's Westkust waren vrijwel geheel van commercieelen aard en bepaalden zich dus hoofdzakelijk tot de kustplaatsen. We waren daarbij getuigen van den onderlingen naijver tusschen Atjeh en Minangkabau, en van den wassenden invloed van eerstgenoemd rijk. Ons belang bracht mee, Minangkabau te steunen en de Atjehers te bestrijden. Zoo werd met onze hulp in 1668 de heele kust tot Baroes toe vrij gemaakt van het Atjehsch gezag, en verscheidene hoofden langs de kust sloten met de Oost-Indische Compagnie verdragen, waarbij zij zich onder hare bescherming stelden. Maar die bescherming was dikwijls duur gekocht. Onze contracten werden niet begrepen, gewoonlijk erg eenzijdig in het voordeel der Compagnie uitgelegd, het verbod op het maken van zout wekte telkenmale misnoegdheid. Volgens Van Bazel kwam bijv. het district Paoeh van 1665 tot 1740 wel twintig maal tegen de Compagnie in verzet, en de politiek, om door de erkenning van den vorst van Minangkabau als „koning" over onze bondgenooten (1666), die opstandigheid te bezweren, faalde even dikwijls als dat ze hielp. Nakomelingen van dien vorst kwamen zelf wel tegen de Compagnie in verzet, zoo bijv. in 1713 een „neef" van dien vorst. Daar voor een goed aaneengeschakelde beschrijving der gebeurtenissen de gegevens onvoldoende zijn, volsta hier een chronologische opgaaf van enkele belangrijke feiten van 1596, aankomst der vier eerste Hollandsche schepen onder Cornelis Houtman in den Indischen Archipel af, tot den Padritijd toe, aan de hand van het bekende werk van Ridder de Stuers.

1600. Paulus van Kaerden doet Pariaman, Tikoe en Pasaman aan.

1601. De schepen Zwarte en Witte Arend in Augustus voor Tikoe. Een gedeelte der bemanning wordt gevangen genomen, een deel vermoord.

1602. Jacob van Heemskerck komt met zijn schepen voor Tikoe (8 Maart) en laadt er peper.

1606. Atjeh geeft vergunning te Tikoe een handelskantoor op te richten.

1637. Commissaris Roelofs sluit met Atjeh een verdrag, waarbij de Hollanders voorkeur krijgen voor het drijven van vrijen handel langs de Westkust.

1657. De te Pariaman, Salida en Tikoe gevestigde loge's worden afgeloopen. Koopman VAN VOORST en de zijnen gevangen genomen. VAN VOORST weet te ontvluchten en komt met een schip voor Salida en herovert de loge.

1660. Koopman BORT komt van Batavia en plaatst „residenten" te Indrapoera, Padang en Tikoe.

1664. Te Padang wordt het hoofdkantoor gevestigd. Koto Tangah (bij Padang) toont zich vijandig.

1666. Expeditie tegen Koto Tangah. Commissaris GRUIS en 200 soldaten nemen er aan deel. Ze doen den aanval op een Vrijdag, waardoor de Padangers hen niet helpen. GRUIS en 130 man worden na omsingeling afgemaakt.

1667. Commandeur ABRAHAM VERSPREET onderwerpt Koto Tangah. Te Padang wordt op den rechteroever der rivier een fort gebouwd. OERANG GAJO KATJIL, een der acht inlandsche geslachtshoofden wordt wegens tegen de Atjehers verleende hulp tot „Gouverneur van Padang" benoemd en ontvangt van den „Koning van Minangkabau" welken titel de Compagnie hem verleende als hij ons hoofd te Padang tot zijn stedehouder aanstelde, den titel van Panglima.

1670. Atjehers steken, met de hulp van Paoeh en Koto Tangah het fort van Padang in brand. Tweehonderd man van Batavia herstellen het gezag.

1680. Bij den dood van „keizer" ALIF splitst zich de familie in drieën, waarmede blijkbaar verband houdt het ontstaan der radjo nan tigo selo (zie boven). Van Bazel spreekt ten onrechte van een „verdeeling" van het rijk.

1684. THOMAS DIAS, een Portugees van Malaka, in dienst van de Compagnie als gezant naar „den Coningh van Paggar Oejom" nl. SOELTAN SORIPADO MOEDO, te Koemanih. [1])

1690. Bovenlandsche zendelingen komen te Padang om bij den panglima de schatting te innen, die de strandbewoners hun verschuldigd zijn. Men wees echter het verzoek beleefd van de hand.

1713. Aanval der bewoners van Paoeh op Padang (onder een „neef van den Radja van Minangkabau", zie boven) en in 1714 op Pariaman.

---

[1]) In zijn opstel over Koemanih enz. Tijds. Bat. Gen. dl. 45 betoogt WESTENENK, dat dit Pagar Roejoeng het eigenlijke en oorspronkelijke was en eerst later door verhuizing het Pagar Roejoeng is ontstaan, dat in Tanah Datar ligt.

1719. De Compagnie laat te Koto Tangah, Oelakan en elders de plaatsen waar zout gemaakt wordt vernielen.

1727. Hetzelfde lot ondergaan de zoutstokerijen te Pariaman.

1733. Commandeur MUMME trekt met 500 Europeanen en inlanders er op uit en vernielt alle zoutpannen aan de kust, van Tikoe tot Padang.

1749. Nadat in de jaren 1738 tot 1740 nog meermalen dergelijke vernielingen hadden plaats gehad, verbood eindelijk de Compagnie „dit hatelijk dwangmiddel".

1750. De Compagnie geeft een octrooi voor drie jaar aan een particuliere handelssocieteit om den smokkelhandel tegen te gaan.

1755. Moeilijkheden met de Engelschen in verschillende havenplaatsen van Sumatra's Westkust en Tapanoeli.

1760. Twee Fransche oorlogschepen onder Graaf d'ESTAING verjagen de Engelschen uit Tapanoeli, Natar (Natal) en Bengkoelen. Dezen bezetten spoedig opnieuw deze havenplaatsen.

1781. Ten gevolge van den oorlog tusschen de Republiek der Nederlanden en Engeland verschijnt er een Engelsche flotielje van zeven schepen, en neemt de heele Westkust tijdelijk in bezit. Commandeur HEEMSKERK wordt genoodzaakt het gezag neer te leggen. Spoedig daarop werd de Compagnie in het bezit hersteld, maar dat duurde slechts tot:

1793. Want in dat jaar, op den 7en December, verscheen de Fransche kaper LEMESME en landde, geholpen door een op zijn reis van Batavia naar Padang krijgsgevangen gemaakt soldaat, onverwachts te Air Manis en kwam binnendoor bij de riviermonding. Het fort was nog niet hersteld en daar de heele bezetting van Padang uit slechts 30 invalide soldaten bestond, was tegenstand ondenkbaar. Commandeur CHASSÉ moest aan al de vorderingen van den kaper voldoen. Deze kreeg 20.000 piasters, en den inhoud der gouvernementsmagazijnen (o.a. 800 tail en 27 staven goud). Het Compagnieszout werd publiek verkocht voor een appel en een ei, zoodat de inlanders er nog goed bij voeren. Op soortgelijke wijze behandelde hij de Engelsche kantoren te Natal en te Tapanoeli. Overigens liet hij Europeanen en inlanders ongemolesteerd. Nadat de kaper „vrijheidsboomen" geplant had, liet hij de kust aan haar lot over.

1795. De Engelschen komen op 30 November uit naam van den Prins van Oranje de kust opeischen. Hiermede eindigde het

gezag der Oost-Indische Compagnie over deze streken en begon het Engelsche tusschenbestuur, dat tot 1819 duurde.

Tijdens dat bestuur vertoonden zich ook de eerste verschijnselen van de Padri-beweging, een zoo belangrijke episode, dat deze in de volgende paragraaf afzonderlijk verdient behandeld te worden.

§ 3. DE PADRI'S [1]

De Engelschen bemoeiden zich, ook al net als vroeger de Compagnie, liefst zoo weinig mogelijk met het eigenlijke binnenland. Het was hun vóór alles om dadelijke handelsvoordeelen te doen en dus stelden ze zich tevreden met de bezetting van Padang door een honderdtal Sipahi's en eenige inlandsche soldaten van Bengkoelen. Een oproep van de „bovenlanders" om hulp tegen de Padri's werd daarom ter zijde gelegd. Men was al blij, dat men door geld en geschenken de Padri's van Padang af kon houden. Deze Padri's vormden een echte zeloten-partij. Zij ergerden zich aan de vele met de Mohammedaansche leer strijdige opvattingen en praktijken der zich niettemin als Mohammedanen beschouwende Minangkabauers. Zij eischten nauwgezette opvolging der godsdienstige voorschriften van den Islam en ijverden vooral tegen de instellingen van het moederrecht en tegen de inderdaad bedenkelijke gebruiken van het opiumrooken, het dobbelen en de hanengevechten.

Hun streven verdiende daarom niet onverdeelde afkeuring. Integendeel, hadden zij zich bepaald tot zuiver geestelijke en moreele middelen, dan was er in hun program veel sympathieks, dat eventueel den steun eener Westersche regeering verdiende. Maar godsdienstige bewegingen zijn gewoonlijk niet binnen de perken van gematigdheid en redelijkheid te houden. Zoo ook hier. Was de Toeankoe van Koto Toea (IV Angkè', in Oud-Agam), leeraar aan

---

[1]) De oorsprong van den naam, waaromtrent men lang in het onzekere heeft verkeerd, staat thans wel vast. De afleiding van het Portugeesche woord Padre moet worden afgewezen. Multatuli, die het woord verklaart als Pedirees, is zeer dicht bij de waarheid. De ware verklaring geeft VAN RONKEL (Ind. Gids 1915, blz. 1103), die nog nieuw materiaal daarvoor bijeenbrengt in zijn opstel „De weg des Islams naar Sumatra" (Bijdr. K. I. 1919). Overtuigend blijkt, dat de bekeering tot den Islam voornamelijk is geschied door uit Atjeh (Pedir) komende Mohammedaansche propagandisten. Daardoor werd Pidari synoniem met ijveraar voor zuivere Islamietische instellingen.

de soerau aldaar, een gematigd man, voorstander eener vreedzame bekeering door overreding, de leerlingen werden voor een groot deel ijveraars en geestdrijvers, die elk middel ter verbreiding en bevestiging hunner leer goed achtten.

De stoot tot de Padri-beweging is wel uitgegaan van zekeren Si Miskin, een hadji, die getuige was geweest van het optreden der Wahhabieten te Mekka. Bij zijn terugkeer te Pandai Sikè begon hij daar zijn ijveren tegen de bovengenoemde volkszonden. Maar men was van hem niet gediend, hij moest de wijk nemen, doch stak uit wraak nu de balai in brand. Op zijn omzwervingen ontmoette hij Toeankoe Nan Rintjih van Kamang, een vurig dweper. Dezen wist hij tot zijn politiek over te halen. Hij stichtte een verbond met zeven andere drijvers in Agam. Dit bondgenootschap van geweldenaars kreeg den naam van de harimau nan salapan, de acht tijgers, een naam, ten volle verdiend.

Na zijn succes in het Agamsche ging hadji Miskin naar Air Tabit, bij Pajo Koemboeh, waar hij in Malim Poetih een ijveraar vond, die ook gaarne den weg van het geweld betrad. Zoo breidde zich ook in L. Koto de beweging uit, die weldra belangrijken steun vond in den beruchten Toeankoe Pasaman, nog beter bekend als Toeankoe di Lintau. Deze was het die een einde maakte aan het bestuur der „dynastie van Minangkabau". De vorsten werden uitgenoodigd een vergadering bij te wonen te Koto Tangah, doch vielen daar als slachtoffers van verraad. Alleen Radjo Alam Moening Sjah gelukte het te vluchten. Tanah Datar onderwierp zich nu ook aan de Padri's en in dezen nood riepen eenige voorname volkshoofden, vertegenwoordigers dus der adat-partij, de hulp in van den Engelschen Luitenant-gouverneur te Bengkoelen, Raffles, die toen te Padang was. Gelijk boven werd opgemerkt was het bestuur daartoe niet in staat en was al blij, dat het door geld en geschenken Padang kon vrijwaren tegen een aanval. Uit den tijd van het Engelsche tusschenbestuur valt weinig mede te deelen, uitgezonderd de reis van Raffles in 1818 naar de Bovenlanden. Het Engelsche bestuur had ook met onrust te kampen, vooral met de VII Koto (Pariaman) en een expeditie daarheen mislukte jammerlijk. Om eventueel een toevluchtsoord te hebben voor de Christenbevolking werd op den Apenberg een versterking gebouwd met groote loodsen. Overigens werd er weinig kracht ontwikkeld en toen wij in 1819 een een klein stuk van het kustge-

bied terugkregen (op 22 Mei 1919 werd te Padang de Hollandsche vlag weer geheschen), verkeerde dit in verwaarloosden toestand. Evenwel was door RAFFLES' tocht in 1818 aanraking gekregen met de bevolking van het binnenland en sedert dien bleven wij ook met het bovenland voeling houden. RAFFLES was op zijn tocht (van 18 tot 30 Juli) vergezeld geweest van 5 Europeanen (onder wie zijn echtgenoote), 50 Bengaleesche soldaten, den Toeankoe van Padang, twee hoofden (de toeankoe's van Soeroaso, zoons van TOEAN GADIS, de gescheiden echtgenoote van den boven vermelden RADJO ALAM MOENING SJAH, dus aan de dynastie verwant) en eenige voorname inlandsche kooplieden. Ofschoon het doel der reis naar het heette van wetenschappelijken aard was, is wel duidelijk, dat RAFFLES daarmede politieke oogmerken had. Voorziende, dat de kust wel aan de Hollanders terug zou komen, wilde hij den Engelschen vasten voet geven in de binnenlanden, op welke nieuwe vestigingen de Hollanders geen aanspraak zouden kunnen maken. Over Solok en Saningbakar werd Si Mawang, aan het meer van Singkarak bereikt en hier werd op verzoek der bevolking de Britsche vlag geplant en een kleine bezetting van 12 man achtergelaten, die later tot 80 man werd opgevoerd.

Si Mawang zou voorts de standplaats moeten worden van den resident, maar daar is niet van gekomen. Daar bovendien RAFFLES' politiek geen steun vond bij den gouverneur-generaal van Bengalen, Lord HASTINGS, zag hij zich verplicht de heele „residentie Padang" over te geven. Van de Engelsche bezetting gingen ook een 76-tal Bengaalsche en inlandsche soldaten over.

Tijdens zijn verblijf te Si Mawang bezocht RAFFLES ook de vervallen hoofdplaatsen van het vroeger rijk, o.a. Soeroaso en Pagar Roejoeng. Te Soeroaso werd hij door TOEAN GADIS ontvangen. Hij trachtte ook voeling te krijgen met de Padri's, maar niemand durfde zijn zendeling zijn. Een brief aan hen werd door zijn boodschapper op een staak gestoken en op dezelfde wijze kreeg hij daarop antwoord. Dit antwoord was zeer laconiek: „Wij zullen in vrede leven, zoo de Compagnie ons wil helpen het ware geloof in te voeren".

Die Padri's zouden ook ons heel wat te doen geven, en het was niet altijd gemakkelijk te bepalen welke politiek de beste was tegenover deze ijveraars die trouwens zeer verschillend beoordeeld zijn geworden. Zij hebben evengoed hun verdedigers als hun tegen-

standers gehad onder de Europeesche deskundigen. Met name RIDDER DE STUERS oordeelde mild over hen en wilde liefst tegenover hen een politiek van onthouding volgen. Zijn door P. J. VETH uitgegeven werk: de Vestiging en uitbreiding der Nederlanders ter Westkust van Sumatra, is een verdediging en uitvoerige toelichting van zijn onmiskenbaar liberale en humane inzichten en zijn dienovereenkomstige politiek, die echter niet geheel zonder grond door anderen, onder wie in de eerste plaats dr. E. B. KIELSTRA, slap is genoemd. Deze verdienstelijke schrijver over de geschiedenis van Sumatra's Westkust voelt veel meer voor de door MICHIELS gevolgde gedragslijn en zeker mag aan diens beleid worden toegeschreven, dat wij ons gezag krachtig op Sumatra hebben gevestigd en uitgebreid. Eén ding is zeker, dat dit tijdperk rijk is aan tal van gevallen waarin groote persoonlijke moed en schitterende militaire eigenschappen werden ten toon gespreid (wat nog niet wil zeggen, dat geen misslagen werden begaan). De bovengenoemde werken, waarbij nog te voegen H. M. LANGE, het Ned.-Ind. leger ter Westkust van Sumatra, leggen van een en ander overvloedig getuigenis af. In het hier volgend korte overzicht komen deze dingen uit den aard der zaak niet zóó tot hun recht.

Kort na de overneming der residentie Padang stelde de resident DU PUY voor (15 Juli 1819) om ook Si Mawang weer te bezetten, welk voorstel in Augustus werd herhaald en ondersteund door de argumenten, dat de voornaamste hoofden het vroegen, en dat zulks noodig was om de heerschappij der Padri's te kunnen stuiten. De zaak bleef slepende, tot in 1821 de voornaamste bovenlandsche hoofden (van Pagar Roejoeng, Soeroaso, Batipoeh, Singkarak, Saning Bakar, Boengo Tandjoeng, Pitalah, Tandjoeng Baroela', Goenoeng Radjo, Batoe Sangkar, Soempoer Malalak, IX Koto en Si Mawang) hun verzoek herhaalden. *Den 10 Februari 1821 werd een overeenkomst gesloten, waarbij deze hoofden aan het gouvernement afstonden* „de landen van Pagar Roejoeng, Soengai Tarok en Soeroeaso, benevens de overige landen van Minangkabau" tegen de belofte onzerzijds van de bezetting van Si Mawang met 100 man onder Europeesche officieren. Deze bezetting geschiedde 28 Februari. Veel indruk op de omgeving schijnt dit militair vertoon niet gemaakt te hebben, althans in April achtte men „een militaire beweging" naar Soelit Air noodzakelijk. De tegenstand was hardnekkig en de verovering kostte ons aanmerkelijke verliezen.

De regeering keurde dit aanvallend optreden af. Maar toen in September d.a.v. de Padri's zelf Si Mawang aanvielen, werd te Batavia een expeditie uitgerust onder luitenant-kolonel A. T. RAAFF. Deze beschikte over ongeveer 500 man. Allereerst stelde hij een onderzoek in naar de verbinding met Si Mawang. Die bleek hem slecht en onbetrouwbaar.

In plaats van over Saning Bakar en het Singkarakmeer gaf hij de voorkeur aan een verbinding over Djambak, Oelakan, Kajoe Tanam en Si Pinang, maar daartoe was noodig het bezetten van een of meer tusschenstations. Si Pinang en later nog de post Goenoeng tusschen Tambangan en Si Pinang werden bezet. Nu kon de troepenverplaatsing plaats hebben en in het begin van Februari 1822 waren er ± 400 man te Si Mawang. Twee dagen later kwam RAAFF en den dag daarop begon reeds de militaire onderneming met verkenningen naar Balimbing en Soelit Air. In den loop van Februari kwamen enkele plaatsen in onderwerping, deels na heftigen tegenstand (Soengai Djamboe, Sawah Tangah, Tabing, Goeroen). Bij Goeroen trok TOEANKOE PASAMAN een groote macht samen, naar zeggen 20 à 25 duizend man sterk. Na hardnekkige gevechten werd de vijand tot terugtrekken gedwongen en onze troepen konden *4 Maart Pagar Roejoeng bezetten.* Hier in de buurt werd op een heuvel (Batoe Sangkar) een versterking aangelegd, het latere Fort van der Capellen. TOEANKOE PASAMAN was intusschen naar het Lintausche gevlucht. De onderneming tegen Lintau moest worden opgegeven (de gids bleek op de hand van TOEANKOE PASAMAN te zijn [1]) én daarom bepaalde RAAFF zich tot het pacificeeren van Tanah Datar. De Toeankoe's van Soeroeaso (zie boven), die wij een maandgeld hadden gegeven (minder echter dan ze van de Engelschen hadden genoten), bleken zich schuldig te maken aan knevelarij en werden daarom naar Padang opgezonden. De post Si Mawang werd, als onnoodig, in Mei opgeheven.

Ook de tegenwoordige verbinding met de Bovenlanden, die over den Ambatjang liep, voldeed RAAFF niet. Hij achtte beter een weg door de VI Koto (gelegen tusschen Marapi en Singgalang) maar daartoe moest dit gebied eerst veroverd worden. Voorloopig echter kon daaraan niet worden gedacht, daar onze militaire macht elders noodig was. In Juni n.l. riepen Rao-Rao, Koemango,

[1]) De Stuers betwijfelt of dit juist is, zie blz. 56.

en Soemanik onze hulp in. Verschillende gevechten hadden plaats. O.a. werden Salimpaoen en Sipajang, toen tot L. Koto behoorende, met hun wapensmederijen vernield en in het laatst van Juni had een hevig treffen plaats op de hoogten Tandjoeng Alam, Baroelak en Toengkar, waar de vijand 30.000 man sterk was. De vijand werd verdreven en de pas opgerichte versterking van Rao-Rao overgebracht naar een heuvel bij Tandjoeng Alam. Na een korte rustpoos te Batoe Sangkar moest RAAFF opnieuw optreden in het Tandjoeng Alamsche, dat door een groote macht onder den Toeankoe van Bondjol bedreigd werd. Nadat versterking van Batavia te Padang aangekomen was kon RAAFF aan zijn plan om de VI Koto te veroveren gevolg geven. Den 18den Juni trok hij er binnen zonder veel tegenstand te ontmoeten en de post Goenoeng werd nu verplaatst naar Goegoek Si Gandang.

Toch was niet geheel Agam onderworpen. Er bleven „kwaadgezinde" districten, die met geweld van wapenen moesten worden onderworpen. Dat ging niet steeds gemakkelijk en niet zonder soms zware verliezen onzerzijds. Zoo werd kapitein GOFFINET bij de inneming van Baso en Loendang doodelijk gewond. Zijn opvolger in het commando had door onvoldoende kennis van het Fransch (de meeste soldaten waren Franschen en nog wel pas aangekomen) de troepen niet voldoende in de hand en daardoor werden ze bij een poging om verder door te dringen met hevige verliezen teruggeslagen. We verloren daarbij ook een stuk geschut.

Zoo kwam er tijdelijk stilstand, want RAAFF vroeg versterking van Batavia. Voorts werd verbinding verkregen met den ontvluchten vorstentelg RADJO MOENING SJAH (zie boven), die RAAF zijn schuilplaats bekend maakte. Men droeg hem de „regeering" van Minangkabau op, maar hij bleek te oud om zich krachtig te doen gelden. Op pensioen gesteld, stierf hij op 1 Augustus 1825, tachtig jaar oud.

Intusschen werd de toestand in Agam steeds bedenkelijker. Er verzamelden zich duizenden Padri's om een aanval op Goegoek Si Gandang te ondernemen, terwijl Soengai Poear door 20.000 Padri's van Rao-Rao en Bondjol werd bedreigd. RAAFF rukte 12 September tegen hen op, maar moest, hoe dapper ook vechtende, het onderspit delven en terugtrekken. De VI Koto gingen weer verloren. Wel kregen wij kort daarna bericht, dat sommige Agamsche hoofden zich tegen de Padri's hadden verbonden, maar het

werd eerst April 1823 toen we opnieuw actief optraden. Dit was de vermaarde tocht over den Marapalam, waarbij onzerzijds wonderen van dapperheid werden verricht en het uithoudingsvermogen tot op het uiterste op de proef werd gesteld, maar die niettemin eindigde met onzen aftocht onder zeer moeilijke omstandigheden. Door den grooten persoonlijken moed van RAAFF werden negen stukken geschut, die zonder dekking stonden, gered.

Terwijl RAAFF naar Batavia was om de regeering in te lichten, werden de krijgsbedrijven voortgezet en het gelukte o.a. aan kapitein BAUER en luitenant VELTMAN in September van dat jaar het vijandelijke kamp te verwoesten en Biaro te nemen, maar voor Pandai Sikè' stiet men in December het hoofd.

RAAFF volgde DU PUY, die met verlof naar Holland ging, als resident op. Op 1 Januari 1824 nam hij het burgerlijk bestuur over.

Tijdens zijn besprekingen te Batavia en als gevolg daarvan ontstond de resolutie van den G. G., in rade d.d. 4 November 1823 No. 18, in extenso opgenomen in „Kielstra 1819—1825". Hierin is sprake van een hoofdgeld.

Op den 22en Januari werd met „de Hoofdtoeankoe's der Padrische landen Bondjol" een „verbond van eeuwigen vrede en vriendschap" gesloten, welks afkondiging ter hoofdplaats onder kanongebulder plaats had (zie DE STUERS I blz. 78 e.v., die terecht wijst op het onzinnige en belachelijke, wijl onuitvoerbare van deze overeenkomst).

Lang heeft RAAFF zijn functie niet kunnen bekleeden. Deze veelszins buitengewone man stierf op slechts 29-jarigen leeftijd aan zware koortsen op 17 April 1824. Een gedenknaald te Padang getuigt van de vereering van militairen en burgerij voor dezen held.

Na een kort tusschenbestuur van G. A. BAUD, assistent-resident voor de Minangkabausche districten, gedurende welk bestuur Bondjol bovenvermelde „overeenkomst" had teruggezonden, werd de kolonel H. J. J. L. RIDDER DE STUERS resident (2 November 1824). Onder zijn bestuur geschiedde ook de overname van Bengkoelen uit de handen der Engelschen (6 April) en nog in datzelfde jaar (in Juli) van Air Bangis, Natar en Tapanoeli.

De houding, die DE STUERS tegenover de Padri's aannam, was *defensief*. Hij was hiertoe reeds daarom genoodzaakt, omdat in verband met den oorlog op Java (Dipå Negårå) de militaire be-

zetting van Sumatra's Westkust aanzienlijk werd ingekrompen. Aanvulling kreeg hij in dien tijd niet. Af en toe deden de Padri's strooptochten, doch gewoonlijk konden de Maleiers zonder onze hulp hiertegen weerstand bieden.

Aanvallen op onze forten in het binnenland werden door de zwakke bezetting steeds met succes afgeslagen, dank den moed van aanvoerders als kapitein BAUER en luitenant VELTMAN. Uit dezen tijd dateert de stichting van Fort de Kock op den heuvel Boekit Tinggi, die door kapitein BAUER, die er bivakkeerde, als bijzonder gunstig voor het aanleggen van een versterking werd bevonden. In Juni 1826 was deze versterking voltooid.

DE STUERS trachtte vooral door onderhandelingen de Padri's tot inkeer en rust te brengen. Als zendeling naar dezen stelde hij aan een jongen Arabier, SAID SALIMOE'L DJAFRID, die later den titel van radja pardamaian (vredesbemiddelaar) ontving. Deze is later (waarschijnlijk in 1829) vermoord. De Padri's, met name de Toeankoe Lintau, zijn van dien moord beschuldigd, maar niet onwaarschijnlijk is de regent van Tanah Datar de schuldige.

Hoezeer misschien in beginsel juist, maakte toch de politiek van DE STUERS een indruk van zwakheid. Zoo bijv. volgde geen tuchtiging op het afmaken van luitenant BERGMAN in 1827 in de VII Koto (Pariaman). Telkenmale traden de Padri's weer vijandig op, maar veel succes hadden ze niet. Hier en daar toonden ze zelfs toenadering. Zoo kwamen bijv. de Padri's van Kamang in het laatst van 1828 wekelijks bij VELTMAN, die intusschen commandant van Fort de Kock was geworden.

In 1829 werd DE STUERS op eigen verzoek ontslagen. Hij werd als resident opgevolgd door MAC GILLAVRY, die den toestand somber inzag.

Verklaarbaar trouwens alreeds door het feit, dat hij 15 jaar resident was geweest op Java en dus, gewoon aan den omgang met Javanen, het zooveel vrijmoediger optreden der zich veel meer bewuste Maleiers der Bovenlanden, op hem den indruk maakte van minder goede gezindheid. Hoewel dus juist in dezen tijd eenige van Mekka teruggekeerde hadji's door hun mildere inzichten aan de partij der Padri's afbreuk deden, meende MAC GILLAVRY toch, na een reis door de bovenlanden, waarbij hij door den kapitein DE ROCHEMONT vergezeld was, dat gewapend ingrijpen noodzakelijk was. Slechts redeneeringen „die met ijzeren arm geleerd worden"

(de gepantserde vuist dus) zouden hier helpen. Onder den indruk van de bedreiging van IV Angkè' door Padri's van Kapau werd op een groote vergadering te Fort de Kock tot gewapend optreden besloten. De inneming van het sterke Koto Gadis maakte diepen indruk. Had men hier succes, in de Benedenlanden werd een échec geleden en dat Air Bangis behouden bleef, was alleen aan de dapperheid van den kanonnier BERNARD te danken. In 1831 werd MAC GILLAVRY, die benoemd werd tot resident van Soerakarta, opgevolgd door luitenant-kolonel C. P. J. ELOUT, die het civiel en militair bestuur voerde. Deze had in opdracht de denkbeelden van den G.G. VAN DEN BOSCH (zie KIELSTRA, 1826—1832, blz. 72, e.v.) in practijk te brengen. Hoofddoel was door onderhandelingen met de Padri's den vrede te herstellen en zich zoo weinig mogelijk te bemoeien met de inlandsche regeeringen. Hoewel zich hiermede eens verklarende, meende ELOUT, dat het zeer bedenkelijk zou zijn rechten op te geven „die sinds twee eeuwen aan de Europeesche regeering in deze gewesten zijn toegekend".

De gevolgtrekking hieruit moest zijn krachtig optreden in de Benedenlanden. Er kwam dus een aanzienlijke versterking (450 man) onder bevel van majoor A. V. MICHIELS. De tuchtiging van Manggoeng en Naréh maakte zooveel indruk, dat ook Batipoeh zich onderwierp.

Hoe weinig ontzag onze vlag in de wateren van Sumatra's Westkust had, blijkt uit een mededeeling van ELOUT aan den minister van Koloniën, d.d. 6 Mei 1831, dat onze schepen, en nog wel schepen voor de Nederlandsche Handelmaatschappij varende, *de Engelsche of de Fransche* vlag heschen, als ze om de Noord van Sumatra voeren, om niet beleedigd te worden!

Dan deden we ons in het binnenland toch beter gelden. De kapiteins DU QUAY en VELTMAN brachten in Augustus 1831 den Padri's een paar maal gevoelige verliezen toe (verovering van de sterke stelling op den Marapalam, van Soelit Air) en toen in November MICHIELS van Batavia terugkwam, begon eerst recht het krachtige militaire optreden, dat ,al bleven tegenslagen niet uit, ten slotte tot de vernietiging van de macht der Padri's leidde. Een bijzonderen naam om zijn vermetelheid verkreeg „TOONTJE" POLAND (bestorming van Katiagan).

De ondernomen krijgsverrichtingen eischten voortdurend het aanvoeren van versterkingen. Nadat in 1832 geheel Agam was be-

zet, wilde ELOUT liefst de successen uitbreiden door aanvallen op XIII Koto, L Koto en Lintau.

Daar ELOUT over uitnemende krachten beschikte (hijzelf noemt ze met eere, o.a. den bekenden VELTMAN), moest men wel vertrouwen op den goeden uitslag. De stellingen op den Marapalam, Tapi Selo, Boeo en Boekit Kamang vielen achtereenvolgens in onze handen, zij het na hevigen strijden ten koste van soms zware verliezen (o.a. sneuvelde kapitein SCHENK (21 Juli); verwonding van diens chef VERMEULEN KRIEGER (20 September). Een succes van anderen aard was het voor ons partij kiezen van TOEANKOE NAN TJADI. Op grond van door dezen verschafte inlichtingen achtte men den tijd gekomen, Bondjol aan te tasten, het bolwerk der Padri's. Ten gevolge van een daar plaats gehad hebbende omwenteling, die TOEANKOE IMAM en TOEANKOE MOEDO tot de vlucht noopten, kon kapitain HELLWIG er zonder tegenstand binnenrukken. ELOUT beging een groote politieke fout door ten slotte den gevluchten TOEANKOE MOEDO als regent van Bondjol aan te stellen. Hij had zich laten raden door den TOEANKOE ALAM van Koto Toeo, met wien TOEANKOE NAN TJARDIQ en SENTOT [1]) eene lijn trokken. Laatstgenoemde, aanvoerder van 300 man inlandsche troepen (barisan), was om politieke redenen door VAN DEN BOSCH naar Sumatra gedirigeerd, omdat men hem voor Java gevaarlijk achtte.

Deze SENTOT heeft op Sumatra intusschen ook een dubbelhartige rol gespeeld, althans, want bewezen is dit niet, de verdenking van verraad op zich geladen, waarom hij onder voorwendsel eener zending naar Batavia, werd ingescheept en als gevangene derwaarts gezonden.

Na de bezetting van Bondjol volgde nog de onderwerping van Rao en van bijna geheel L Koto, aanvankelijk met uitzondering van Halaban, maar ook dit gaf zich eindelijk over en hiermede scheen het, dat de Padri-oorlog een eind had genomen.

Doch dit was slechts schijn! VAN BAZEL had een eeuw vroeger reeds betoogd: „hoe men met 3 of 400 geoefende krijgslieden het geheele land in de uiterste verslagenheid kan brengen; hoe hunne verschijning overal alles uit schrik en vreeze tot onderwerping zal noopen; maar dat zoo ras de krijgsmacht van de hand is, zij het

[1]) Of Ali Bassa Prawirâ Dirdjâ. Hij was indertijd een der beste aanvoerders van Dipâ Nagârâ.

lastige juk straks weder van de schouder zullen werpen". M. a. w. de moeilijkheden beginnen pas na de militaire onderwerping. Machtsvertoon mag in sommige omstandigheden noodig of zelfs noodzakelijk zijn, in den regel prikkelt het zoo niet tot openlijk, dan tot lijdelijk verzet, welk laatste zoo licht bij een gunstig geachte kans tot daadwerkelijk verweer overgaat. Met als gevolg alweer krachtiger militair optreden. De eerste jaren van 1832 stelden dan ook feitelijk De Stuers in het gelijk. Gebruik makende van de versnippering onzer militaire machtsmiddelen (hoe waar bleek hier het qui trop embrasse, mal étreint!) kwam overal verzet en toen Vermeulen Krieger naar Pisang was gegaan met een 100-tal soldaten, om een onderzoek in te stellen naar het vermoorden van twee militairen van het garnizoen van Bondjol, werd de bezetting van laatstgenoemde plaats afgemaakt. En hierbij bleef het niet. Ook de bezettingen van Loeboek Sikaping Terantang Toenggang, Loeboek Ambalau en Loendar troffen dit lot. Van alle zijden in het nauw gebracht, verrichtte Vermeulen Krieger de „brillante retraite" dien vreeselijken tocht van 21 uren zonder voedsel, onder voortdurende aanvallen. Vermeulen Krieger werd overgeplaatst naar Java en vervangen door Du Quay, die het civiel en militair commando in de Bovenlanden kreeg.

De nu volgende krijgsverrichtingen behoeven niet in bijzonderheden te worden medegedeeld. Erkennende, dat dikwijls groote stoutmoedigheid werd getoond en velen zich met krijgsroem overlaadden, moet daartegenover worden gesteld, dat ook menige onvoorzichtigheid werd begaan, en dat onze herhaalde ondernemingen tegen Bondjol jammerlijk mislukten. Het bezoek van den commissaris-generaal J. van den Bosch, vergezeld van het lid van den Raad van Indië, J. J. van Sevenhoven, had ook niet het gehoopte gevolg, al nam Van den Bosch de persoonlijke leiding op zich. Integendeel, zijn optreden tegen den raad van Riesz en Elout in, bezorgde onzen troepen een onmiskenbaar échec. Nu begon men weer te onderhandelen en uit dezen tijd (25 October 1833) dagteekent die merkwaardige, of juister, beruchte publicatie, bekend onder den naam van „plakaat pandjang" (in extenso te vinden bij De Stuers II, blz. 8 e.v.).

In 1834 werd Van Sevenhoven, die tijdelijk het bestuur had waargenomen, vervangen door Francis, die in politicis een geestverwant van Van Sevenhoven was, wat Van den Bosch niet

schijnt te hebben geweten. Luitenant Kolonel BAUER, een eerste houwdegen, kreeg het militair commando. Niettegenstaande zijn plaatselijke successen, was toch over het geheel zijn optreden een mislukking.

Behalve aan andere oorzaken, was aan ziekte en onvoldoende samenwerking (de Regeering hield hij niet voldoende op de hoogte) die mislukking te wijten. Inmiddels ging het bevel over de belangrijk versterkte troepen over aan den generaal-majoor J. B. CLEERENS, aan wien o.a. werd toegevoegd de eerste luitenant C. P. C. STEINMETZ, adjudant van den Luitenant-Gouverneur-Generaal. Op nieuw werd de weg der onderhandeling beproefd (1836), maar deze leidde niet tot een resultaat, hoewel men het over de voorwaarden eens schijnt te zijn geweest.

De zaak werd zoo bedenkelijk, dat VAN DEN BOSCH er over aan den Koning schreef, terwijl luitenant VAN STUTEN, die met verlof was gegaan, den minister omtrent den toestand vele inlichtingen verstrekte. VAN DEN BOSCH, de geschiktheid van CLEERENS en FRANCIS betwijfelende, gaf in overweging het lid van den Raad van Indië, NAHUYS, als gouvernements-commissaris te zenden en aan kolonel VAN DER WYCK het hoogste militaire gezag ter S. W. K. op te dragen. Maar de Indische rgeering had intusschen zelf beschikkingen getroffen, die ten slotte tot den val van Bondjol leidden. In Maart 1837 kwam generaal-majoor F. D. COCHIUS te Padang aan en begaf zich spoedig naar de Bovenlanden, eerst naar Fort de Kock, waar hij STEINMETZ met het bestuur belastte en toen (van 12 tot 18 April) naar de vallei van Bondjol. De CLEERENS werd vervangen door den luitenant-kolonel A. V. MICHIELS. Deze, 20 Juli te Padang aangekomen, nam 6 Augustus voor Bondjol het bevel over en op den 16den van die maand viel Bondjol in onze handen. TOEANKOE IMAM had de wijk genomen, maar stelde zich na eenige weken rondzwervens den 18en October in handen der regeering. Hij werd verbannen naar Tjiandjoer, later naar de Molukken en ten slotte naar Menado, waar hij 6 November 1854 stierf (zie zijn memorie als bijlage B. bij het werk van DE STUERS).

Met den val van Bondjol was de macht der Padri's in de eigenlijke Minangkabausche landen gebroken. Om voor het vervolg gevrijwaard te zijn tegen een nieuwe opleving, werd nog een militair optreden tegen de Padri's in de Bataklanden (Angkola, Padang Lawas) noodig geacht. Van hieruit verder oprukkende, werd einde-

lijk in 1838 het laatste bolwerk dezer beweging, nl. Daloe-Daloe, dat Toeankoe Tamboesai krachtig versterkt had, genomen.

§4. De bevestiging van ons gezag

Nu begon een nieuw tijdperk, onder het bestuur van Michiels, die op 17 Januari 1838 reeds het civiel bestuur van Francis had overgenomen.

De politiek van Michiels, gesteund door de opvattingen van Van den Bosch en in overeenstemming met de wenschen des Konings, was die van uitbreiding van gezag. Allereerst kwamen de XIII Koto, in de nabijheid van Padang, aan de beurt om onderworpen te worden. Men zag in de onafhankelijkheid dier streken een bedreiging van Padang. De onderwerping had zonder veel moeite plaats. Spoedig daarop volgden ook de IX Koto, zelfs zonder eenigen tegenstand te bieden. In Solok werd een hoofdpost gevestigd en deze plaats werd door wegen met Padang en Fort van der Capellen verbonden. Er ontstond eenige ontstemming in het landschap Batipoeh, steeds onze bondgenoot, omdat belet werd, dat de lieden van dit gebied gingen plunderen en branden.

Het waren dus niet altijd edele motieven, die de inlandsche hulpbenden, welke aan onze zijde streden, dreven!

Daar de regeering in het moederland van oordeel was, dat een militair bewind, ook al was dit in goede handen, niet de blijvende bestuursinrichting kon zijn, werd in 1839 Mr. P. Merkus, lid van den Raad van Indië, tot gouvernements-commissaris voor Sumatra benoemd. In principe aanvankelijk tegenstander van Michiels, stond hij dezen later trouw ter zijde, maar het is de vraag of hij wel geheel vrij tegenover Michiels stond. (De Stuers betwijfelt dit.)

Er brak nu een korte tijd van rust en verademing aan, waaruit men echter zeer onverwacht werd opgeschrikt door den opstand van Batipoeh (24 Februari 1841). Dit landschap, dat door de oorlogen rijk aan buit was geworden, „had geen vrede met den vrede", en de regent, Kali Radjo, schijnt ook teleurgesteld te zijn geweest, dat de politieke verheffing uitbleef, waarop hij als onze bondgenoot zoo vurig had gehoopt. Of er ook nog niet andere oorzaken waren? De Stuers meent, dat de ware oorzaak was het bij wijze van corvée opleggen van de verplichting, koffietuinen aan

te leggen, waarbij dan nog kwam onhandig en overmoedig optreden van een jong bestuursambtenaar. Hoe dit zij, de opstand brak uit op een blijkbaar door de bevolking goed gekozen oogenblik, nl. toen de resident naar Pariaman was gegaan. Vermomd als inlander wist deze in tijds Fort de Kock te bereiken en door de snelle, afdoende maatregelen van den gouverneur was de opstand spoedig gedempt, doch eischte helaas veel slachtoffers. Gedurende dezen opstand viel het bekende heldenfeit voor van de verdediging zonder munitie van het fort Goegoek Malintang, gevolgd door het in de lucht laten vliegen van het reduit door een drietal zwaargewonden (de sergeant-geweermaker JOHAN GEORG SCHELLING, de Europeesche soldaat FRANÇOIS MARIEN, en de inlandsche soldaat SOSMITO), nadat in den donkeren nacht de overigen onder luitenant BANZER waren afgetrokken.

Nadat de opstand gedempt was (die gelukkig plaatselijk was gebleven; merkwaardigerwijs hadden de oude Padrische landen zich aan onze zijde gevoegd), bleef er nog een geest van wantrouwen heerschen, maar door een krachtige circulaire, later gevolgd door een door duizende inlanders bijgewoonde vergadering te Fort van der Capellen wisten MICHIELS en resident STEINMETZ de gisting te bezweren.

Met dat al bleef toch de onderwerping er eene, die op louter militaire machtsmiddelen rustte. MICHIELS erkent zelf, dat onze politiek niet strookte met de in het plakaat pandjang aan de bevolking toegekende „politieke en huishoudelijke" rechten, maar, volgens dienzelfden MICHIELS wil nu eenmaal „de Sumatraan aangespoord worden en met klem van autoriteit worden behandeld". Zulke opvattingen moeten logisch tot uitbreiding van rechtstreeksche bemoeiingen leiden, en het blijkt, dat aanvankelijk zoowel de Koning en zijn minister, als de gouverneur-generaal huiverig waren op dien weg voort te gaan, maar MICHIELS wist zijn standpunt in een schitterenden „standaardbrief" (DE WAAL) zoo goed te verdedigen, dat men hem, hoewel schoorvoetend, in het gelijk stelde. Gevolg van MICHIELS' voorstellen was een reorganisatie van het bestuur en de krijgsmacht.

Waren de krijgsbedrijven op groote schaal al ten einde, toch bleek nog meermalen militair optreden noodig, zoo in 1842—1844 in Tapanoeli; en in 1844 kwam het tot een oproer in Paoeh, dat feitelijk niets anders was dan een aanslag op het leven van den

Gouverneur, den eersten magistraat en den regent van Padang, en dat o.a. aan kapitein BEIJERMAN en een 11-tal soldaten het leven kostte, een feit, dat indertijd zooveel mogelijk werd verzwegen (zie DE STUERS II, blz. 159 v.v.), en in 1845 werd een onderneming tegen de III Koto Soengai Pagoe en Soengai Aboe noodig geoordeeld en moesten ook de XII Koto „gezuiverd "worden.

Met deze feiten voor oogen is de vraag van DE STUERS, of onze politiek dan wel de juiste was, of dit de weg was om „het productief vermogen" van Sumatra ons ten goede te doen komen, niet geheel onverklaarbaar. Evenwel heeft Atjèh ons geleerd, dat een krachtige machtspolitiek, mits *goed* gevoerd en gebaseerd op kennis van zaken, de beste en snelste weg tot goede resultaten kan zijn.

Hoezeer de groote verdiensten erkennende van iemand als MICHIELS, mag men niet uit het oog verliezen dat het toch voor alles zijn *militaire* eigenschappen waren, waardoor hij uitblonk en waar aan de bevestiging van ons gezag te danken was, een bevestiging, die allicht langs vreedzamen weg, op het voetspoor van RAFFLES, ook te bereiken zou zijn geweest, zij het na langer tijdsverloop, maar die dan ook veel *minder* zou hebben gekost en (door een *vrijgevige* handelspolitiek) *meer* zou hebben opgebracht. Dat een land als het Minangkabausche met een naar verhouding dichte, werkwillige, intelligente bevolking financieel een lastpost is geweest, heefttoch iets bevreemdends, tenzij dit feit een verklaring vindt in averechtsche politiek. Het „Plakkaat Pandjang", dat bij voorbaat een rationeele belastingheffing uitsluit, is ongetwijfeld mede-oorzaak van deze ongewenschte verhouding, en heeft MICHIELS te zeer de handen gebonden.

§ 5. Sumatra's Westkust na 1847

Terwijl in de vorige paragraaf een, zij het zeer verkort en onvolledig, toch samenhangend overzicht werd gegeven, noodig om een voorstelling te geven van het ontstaan en de ontwikkeling van onze heerschappij ter S. W. K., moet, terwille van de beknoptheid, voor de verdere geschiedenis worden volstaan met min of meer fragmentarische mededeelingen. Op 1 November 1847 trad MICHIEL'S publicatie in zake het *koffie-dwangstelsel* in werking, door WESTENENK niet onjuist het koffie-drama genoemd. Eerst 1908

bracht de verlossing van dit in beginsel verderfelijke systeem.

De koffiecultuur was reeds vóór onze komst ter S. W. K. aldaar bekend. De uitvoer van Padang bedroeg in de eerste 20 jaar van de 19e eeuw 2000 pikoel per jaar. De cultuur was vrij, alleen hieven wij een vrij hoog uitvoerrecht (van *f* 2.— of *f* 4.— per pikoel, naar gelang Nederlandsche of vreemde schepen het product vervoerden).

In 1833 begon Van den Bosch het product te „beschermen" door een prijs van *f* 9.— per pikoel vast te stellen, waarvoor de bevolking het kon afleveren aan de pakhuizen, door de Nederlandsche Handel Maatschappij op te richten. Verkoop elders was echter „vrij", alleen werd dan een territoriaal recht geheven van 20% der waarde waardoor die „vrijheid" vrijwel illusoir werd. Toch kwamen van de oogsten van 1834 en 1835, samen 160.000 pikoel, maar een kleine 4000 in de pakhuizen te recht. That speaks volumes. Zoo werd men gedreven naar de verplichte levering met als uiterste consequentie de verplichte cultuur, die feitelijk in 1840 al werd ingevoerd, maar toen mislukte.

Blijkbaar wist Michiels de zaak beter te regelen, althans, zijn maatregelen, hoewel in strijd met art. 5 van het plakaat pandjang in 1847 door hem genomen (en eerst bij Stbl. 1864, No. 8 gewettigd), redden de cultuur en daarmede tevens den financieelen toestand van het gewest. Geliefd was echter dit dwangstelsel allerminst en daarom was krachtige druk van bestuurszijde met de noodige strafbepalingen als stok achter de deur noodig.

In 1848 werd Steinmetz als resident der Bovenlanden vervangen door Van der Hart, die tevens wnd. gouverneur werd, omdat Michiels naar Java was geroepen, in verband met een te ondernemen expeditie. Michiels werd op die expeditie (de 3de Bali-expeditie) in Mei 1849 doodelijk gewond. In October van dat jaar trad nu kolonel J. van Swieten als gouverneur op.

Michiels had ons gezag voorgoed en stevig gevestigd, en men kon gaan denken aan een minder op militaire leest geschoeid beleid.

Een belangrijk jaar voor de Minangkabausche landen was 1855, toen te Fort de Kock de kweekschool voor inlandsche onderwijzers werd opgericht. Al was het begin klein en onaanzienlijk, in den loop der jaren is gebleken, hoe dit opleidingsinstituut vooral voor Minangkabau van groote beteekenis is geworden als een factor van intellectueele ontwikkeling.

In 1857 achtte men de toestanden voldoende geconsolideerd om tot intrekking der posten Painan, Kajoe Tanam, Soengai Pagoe, Sidjoendjoeng, Koto Gen. Cochius, Taloe, Fort Elout (Panjaboengan in Tapanoeli) en Batang Toroe (Tapanoeli) te kunnen overgaan, maar voorshands bleven nog civiel en militair bestuur in één hand. De scheiding had eerst plaats in 1862, toen J. F. R. S. VAN DEN BOSSCHE tot civiel-gouverneur werd benoemd.

Als merkwaardigheid mag worden genoemd, dat in 1861 reeds ter sprake kwam de al of niet wenschelijkheid van de afschaffing der *adat poesako* (zie Adatrecht). Kolonel ANDRESEN stond deze voor; de gouverneur, gen.-majoor Jhr. C. A. DE BRAUW gaf daarover een belangrijk advies.

In economisch opzicht waren de jaren 1866—1867 voor Minangkabau ongeluksjaren. Er woedde een hevige veepest, waaraan 80.000 buffels en 54.000 runderen stierven. In een ander opzicht was 1867 van belang (hoewel dit veel later zou blijken) door de zending van den mijningenieur W. H. DE GREVE, die bij zijn mijnbouwkundige geognostische opneming van het gewest de aanwezigheid van steenkolen aan de Ombilin ontdekte. Deze ontdekking had allereerst verbetering van het transportstelsel tengevolge. DE GREVE verdronk helaas in 1872 bij Doerian Gadang.

De tijd van het gouverneurschap van E. NETSCHER (1870 tot 1878) onderscheidde zich in het algemeen door gebeurtenissen van ingrijpenden aard: op 1 November 1875 werd de geheel nieuwe regeling van het rechtswezen (Sumatra-reglement) ingevoerd en 1876 bracht de afschaffing der lijfeigenschap (slavernij). Trouwens deze beteekende meer voor de tot het gouvernement Sumatra's Westkust behoorende residentie Tapanoeli, dan voor eigenlijk Minangkabau. Van de *f* 393.964 toch, die de uitvoering van dezen maatregel kostte (losprijzen en onkosten volksfeesten), kwamen voor rekening van Tapanoeli *f* 359.614, zoodat de kosten voor de Padangsche Bovenlanden slechts *f* 34.350 bedroegen, wel een bewijs, dat de lijfeigenschap hier op slechts kleine schaal bestond.

In 1877 kwam de eerste voorloopige regeling der heerendiensten tot stand, maar (als meermalen) zou dit „voorloopig" blijken een onafzienbare reeks jaren te zijn.

In dat zelfde jaar 1877 begon de door het Aardrijkskundig Genootschap op touw gezette Sumatra-Expeditie, die, al werden niet in alle opzichten de verwachtingen vervuld, zoo veel heeft bijge-

dragen tot de vermeerdering van onze kennis van land en volk, speciaal van Middel-Sumatra.

Het gouverneurschap van H. D. CANNE (1878—1885) onderscheidde zich over het geheel door rust. Pas tegen het einde vertoonde zich eenige onrust van godsdienstigen aard en oorsprong in het Solokscke; de rust was echter na een kleine botsing en voortgezet militair machtsvertoon dra hersteld.

Van economische beteekenis was de totstandkoming (April 1879) van een rechtstreeksche scheepvaartverbinding met Singapore.

Onze bestuursvestiging breidde zich uit in 1879 over Pangkalan Koto Baroe en XII Koto Kampar, in 1883 over Moeara Soengai Lolo, VI Koto en Mapat Toenggoel.

Het gouverneurschap van R. C. KROESEN (1885—1889) stond vooral in het teeken van wegenverbetering. In 1887 kwam voorts de wet tot stand nopens den aanleg van een spoorweg ter S. W. K. (6 Juni, Ind. Staatsblad 163). In verband daarmede werd bij Gouvernementsbesluit van 17 September No. 1 een afzonderlijke dienst der Staatsspoorwegen ter Sumatra's Westkust ingesteld. De spoorweg zou beginnen bij de Brandewijnsbaai (in 1889 herdoopt in Koninginnebaai) en eindigen in de vlakte van Moeara Kalaban (verkeerdelijk zoo genoemd, daar de Maleische naam is Moeara Halaban, naar het Halaban-riviertje, dat zich aldaar met de Siloengkang-rivier vereenigt), met een zijtak van Padang naar de haven Poelau Air en een zijtak van Padang Pandjang naar Fort de Kock. Omtrent de voortzetting van den spoorweg tusschen Moeara Kalaban en de vlakte van Sawah Loento werd eerst in 1891 een beslissing genomen bij de wet van 28 Dec. 1891 (Ind. St.bl. no. 73). De werkzaamheden werden onder leiding van den Hoofd-Ingenieur IJZERMAN met kracht aangevangen. Reeds den 30sten Juli 1891 werd de spoorweg Emma Haven—Padang—Padang Pandjang, zoowel als de zijtak Padang—Poelau Air voor het verkeer opengesteld. Op den 1sten November van hetzelfde jaar volgde de openstelling van de zijtak Padang Padjang—Fort de Kock en op 1 October 1892 volgde de openstelling der lijn Padang Pandjang—Moeara Kalaban. Op 1 Jan. 1894 werd het baanvak Moeara Kalaban—Sawah Loento in exploitatie genomen, waardoor de geheele lijn Emma Haven—Sawah Loento (155½ K.M.) benevens de zijtakken Padang—Poelau Air (2½ K.M.) en Padang

Pandjang—Fort de Kock (19¼ K.M.), te zamen dus 177¼ K.M. voltooid waren. Nog vóór de voleindiging van den spoorweg werd in den nacht van 23 op 24 December 1892 een groot gedeelte van de spoorbaan in de Anai Kloof door een plotselingen bandjir vernield, waarvan zeer uitgebreide en ingrijpende herstellingswerken het gevolg waren. In latere jaren werd het net nog uitgebreid. Zoo werd op 15 September 1896 de lijn Fort de Kock—Pajo Koemboeh voor het verkeer geopend en in 1907 een aanvang gemaakt met den aanleg der lijn Loeboek Aloeng—Pariaman, welke in 1910 gereed kwam. Op den 1sten Januari 1911 werd de doortrekking van Pariaman tot Soengai Limau geopend, waardoor de lengte van den in exploitatie gebrachten spoorweg gebracht werd op 245 K.M. Plannen zijn in overweging om een verbinding van Soengai Limau met Basoeng tot stand te brengen.

Oorspronkelijk waren het beheer van den spoorweg, van de ontginning van het Ombilin kolenveld en van den verkoop der kolen aan één chef opgedragen wiens titel was: „Hoofd-Ingenieur, Chef van den Spoorwegdienst en tevens van den Dienst der Kolen Ontginning ter Sumatra's Westkust". Deze chef was in directe correspondentie met den Gouverneur-Generaal, aan hem werden eenige ingenieurs van het Mijnwezen toegevoegd, die bij hun corps à la suite gevoerd werden. Eerst in October 1917 werden die diensten gescheiden.

Na de ontdekking der kolenlagen in 1872 werd door de Regeering aan den mijningenieur W. DE GREVE opgedragen een onderzoek in te stellen naar de bevaarbaarheid der Ombilin- Koeantan rivieren, met het oog op een eventueelen afvoer van kolen naar de Oostkust. Dit onderzoek, binnen de grenzen van ons gebied aangevangen, veroorzaakte onrust in de aan ons gebied grenzende, onafhankelijke staatjes, waarvan de bevolking te wapen liep, om een overschrijding der grenzen te beletten. Bij Doerian Gadang, dicht bij de grenzen verdronk de Ingenieur DE GREVE door het omslaan van de prauw, waarin hij was gezeten en dientengevolge werd het aangevangen onderzoek niet verder voortgezet. Omtrent de geaardheid der beide rivieren bleef men dus in het onzekere. In het jaar 1890 besloten de ingenieurs IJZERMAN en DELPRAT, die toenmaals afgebroken verkenning te hervatten, ditmaal zonder voorafgaand onderzoek binnen onze grenzen. Onder leiding van een Arabisch koopman, MOHAMED BEN SALIM, genaamd BA OSMAN,

werd de tocht dadelijk doorgezet van Si Djoendjoeng naar Padang Tarap, en van daar tot Loeboek Ambatjang in de vlakte der Oostkust. De aanvankelijk vijandige stemming der bevolking werd overwonnen, doch te Loeboek Ambatjang bleek het niet raadzaam verder Oostwaarts te gaan, daar de bevolking van Taloek weinig vriendschappelijk bleek te zijn en buitendien het doel van de verkenning bereikt was. Van de aangeknoopte vriendschappelijke verhoudingen werd gebruik gemaakt om de hoofden der bezochte staatjes uit te noodigen tot een bijeenkomst te Padang, welke in het Hoofdbureau van den Staatsspoorweg plaats had en waarop de mogelijkheid besproken werd van een tweede expeditie, uitgaande van Loeboek Ambatjang, dwars door de rimboe naar Siak. Deze tweede tocht had eveneens onder leiding van den Heer IJZERMAN in 1891 plaats. De inwoners van Taloek, die bij de bespreking te Padang niet aanwezig waren geweest, overvielen de achterhoede der expeditie even buiten Loeboek Ambatjang en doodden den opzichter VAN RAALTE en een mandoer. Door die beide expedities was voldoende gebleken, dat noch van een riviertransport, noch van een spoorwegaanleg door de moerassen tusschen Loeboek Ambatjang en Siak sprake kon zijn.

In chronologische volgorde voortgaande, verdienen de volgende feiten vermelding. Het jaar 1887 onderscheidde zich door toenemende belangstelling in mystieke, Mohammedaansche vereenigingen, met name in het Pariamansche. In Loeboek Aloeng Oelang-Aling openbaarde zich verzet van ontevredenen o.a. door het feit van de vernieling van triangulatiepilaren.

De hoofdplaats Padang kreeg langs de Padangrivier een steenen kaaimuur.

De topografische dienst kwam ter Sumatra's Westkust zoo goed als gereed met de in 1883 begonnen driehoeksmeting, in September 1896 werd deze geheel ten einde gebracht.

Na de veepest in 1867 nam het gebruik van paarden als trekdieren bij voortduring toe en dit feit vestigde de aandacht op de wenschelijkheid van verbetering van het paardenras. De Indische Regeering trad met den gewestelijken Gouverneur in overleg, dit leidde tot de oprichting van dekhengststations, waarvoor in 1890 voor het eerst een bedrag op de begrooting werd gebracht. Geleid door dezelfde beweegredenen werd overgegaan tot de oprichting der Wedloopsocieteit te Fort de Kock. Het hiermede beoogde doel

6. MOESADJID (MOSKEE) BIJ FORT DE KOCK

was om den inlanders meer kennis bij te brengen omtrent de verzorging van paarden en van de eischen waaraan goede paarden moeten kunnen voldoen. Men meende terecht dit doel te kunnen bereiken door het houden van tentoonstellingen, waarop prijzen werden uitgeloofd voor de best verzorgde en de fraaiste paarden, aan den eigenaar waarvan tevens een diploma werd uitgereikt. Verder werden races ingesteld voor paarden van de verschillende afdeelingen, kenbaar aan de eens voor altijd vastgestelde kleur der kleeding van de jockeys. Door het instellen van een beker als wisselprijs, welke drie achtereenvolgende jaren moest gewonnen worden en waarvoor van iedere afdeeling slechts één paard mocht deelnemen werd onderlinge naijver der afdeelingen geprikkeld.

In 1889 werd te Fort de Kock met de meest welwillende medewerking der inlandsche bevolking een flinke racebaan ingericht met de noodige stallen en tribunes. Deze jaarlijks wederkeerende feestdagen werden reeds van den aanvang tot de meest populaire inlandsche feesten gerekend. De onderlinge naijver der verschillende afdeelingen leidde weldra tot de oprichting van verscheidene racebanen o.a. te Pajo Koemboeh, te Padang Pandjang en te Solok, waar paarden en jockeys getraind werden voor de groote wedstrijden te Fort de Kock. Een bijkomend, zeer belangrijk voordeel, verbonden aan deze jaarlijksche bijeenkomsten, was, dat zelfs van ver verwijderde streken de hoofden naar Fort de Kock kwamen en aldaar niet alleen met elkander, maar ook met de Europeesche ambtenaren op ongedwongen wijze verkeerden buiten de gewone dienstverhoudingen. Dit ongedwongen samenzijn versterkte de goede verhoudingen en leidde tot het elkander beter begrijpen. Ook in dit opzicht heeft het oprichten dier wedloopsocieteit zegenrijk gewerkt en het was wijs beleid, toen de regeering bij het opheffen van tal van subsidies aan de vele in Indiê bestaande vereenigingen het subsidie aan de Fort de Kocksche wedloop-societeit handhaafde.

In 1889 hadden onder leiding van den officier van gezondheid Eugene Dubois paleontologische nasporingen plaats in de grotten van Pajo Koemboeh, Moeko-Moeko en in het Ngalau-Sariboe gebergte.

Ten Zuiden van Padang komen zeer rijke, goud- en zilverhoudende aders voor n.l. bij Salida. Tusschen de jaren 1669 en 1737 werden die aders door de Oost-Indische Compagnie met behulp

van Duitsche mijnwerkers ontgonnen, doch tengevolge van moeilijkheden bij het transport naar Europa van de gewonnen ertsen en door ziekten onder het personeel werd de ontginning gestaakt. Slechts die ertsen waren door de O. I. C. verzameld, waarvan het goudgehalte groot genoeg was om het transport naar Saksen ter verdere bewerking nog loonend te doen zijn.

Nadat die mijnen 160 jaren braak hadden gelegen, vestigde de mijningenieur R. D. Verbeek hierop de aandacht en wist eenige Nederlandsche belangstellenden er toe te brengen de exploratie der verlaten werken weder op te nemen.

Door gebrekkige organisatie en gebleken onbetrouwbaarheid van het Duitsche personeel waaraan ten slotte het onderzoek was opgedragen, werd in Nederland de overtuiging gevestigd, dat de aders zonder waarde waren en werd verder onderzoek gestaakt (1890). De ingenieur Verbeek liet zich hierdoor niet ontmoedigen; vergezeld van een bekwaam Amerikaansch deskundige, de ingenieur Spalding, keerde hij naar Salida terug en was gelukkig in staat te constateeren, dat de deelnemers in Nederland misleid waren geworden, doordat monsters van het nevengesteente naar Europa waren gezonden in plaats van het erts. Dank zij zijn onvermoeid streven kwam in het jaar 1911 de Salida Mijnbouw Maatschappij tot stand, welke in 1912 hare belangen overbracht in de Kinandan Sumatra Mijnbouw Maatschappij, welke sindsdien de exploitatie met kracht heeft aangevat, zoodat de jaarverslagen sedert 1914 eene steeds stijgende opbrengst aan edelmetaal aantoonen.

In 1891 werd de administratieve indeeling van het gewest belangrijk gewijzigd. Deze wijziging bestond vooral in de splitsing der vroeger tot de Padangsche Benedenlanden behoorende assistent-residentie Air-Bangis en Rao en de gedeeltelijke toevoeging daarvan bij de residentie Padangsche Bovenlanden.

Aan de heerendienstplichtigen ter hoofdplaats Padang werd de keus gelaten om de heerendiensten al dan niet af te koopen tegen *f* 4 per hoofd.

In 1892 (17 Mei) teisterde een geweldige aardbeving een groot deel van het gewest, vooral Loeboek Sikaping en Rao.

In 1893 was tengevolge van het optreden van de bevolking van de grensdistricten XII Koto en Soengai Pagoe een kleine militaire expeditie naar die districten noodzakelijk, welke echter geene verdere ernstige gevolgen had. Een begin werd gemaakt met onder-

zoekingen in zake eventueele herziening der heerendiensten, welke onderzoekingen jaren lang duurden en voorshands tot geen resultaat leidden.

In behandeling werden genomen voorstellen in zake hervorming van belasting- en koffiestelsel ter Sumatra's Westkust.

1894. Wijziging in de administratieve indeeling der afdeeling Tanah Datar, tengevolge waarvan verlegging in een der onderafdeelingen van den bestuurszetel van Sidjoendjoeng naar Sawah Loento.

In beginsel werd besloten om in die streken waar de bevolking niet bij de Gouvernements-koffiecultuur is betrokken eene hoofdelijke belasting in te voeren.

Geruchten omtrent te verwachten onrust in Tanah Datar, die via Pinang te Padang kwamen, leidden tot verscherpte waakzaamheid. Eenige beweging werd verwekt door een boek van Achmad Chatib, een Maleier geboortig van Koto Gadang, doch wonende te Mekka, waarin de vromen werden vermaand, de „adat kamanakan" (zie Adatrecht) af te schaffen als strijdig met de Wet Gods, en waarin werd gewezen op den zwaren arbeid, dien het gouvernement van de bevolking zou eischen.

In 1895 werd een commissie benoemd om onderzoek te doen naar de wijzigingen, die zouden behooren te worden aangebracht in de regelingen betreffende het grondbezit. Deze Commissie heeft haar taak niet kunnen volbrengen (K. V. 1899). De eventueel in te voeren hoofdelijke belasting waarover in 1893 reeds voorstellen waren gedaan, zou nader met de hoofden moeten worden besproken. Ook het daarop volgende jaar hadden die besprekingen plaats De indruk was, dat men in het algemeen sterk tegen de betaling van belasting in geld was, zoodat de regeering meende tot de uitvoering der plannen, waartoe in 1894 in beginsel besloten was, geen machtiging te kunnen geven. De bovengenoemde besprekingen waren aanleiding tot zekere ontstemming bij de bevolking, maar geruchten omtrent aanvalspogingen tegen het gouvernement bleken overdreven. Toch achtte men verhoogde waakzaamheid plicht. Eenige opruiers werden gevat.

In verband met in overweging zijnde belangrijke reorganisatieplannen werd de in September 1898 opengevallen plaats van gouverneur, met het oog op het mogelijk *vervallen* van dat ambt [1]) door een waarnemend gouverneur ingenomen.

[1]) Zie beneden onder 1915.

In 1899 werd, naar aanleiding van den moord op den mijningenieur Clifford, militair machtsvertoon noodig geacht tegen de onafhankelijke V Koto Kampar. Deze boden spoedig hunne onderwerping aan en werden onder bestuurstoezicht gebracht. In 1901 werd deze streek ingelijfd. Een garnizoensbataljon terzelfder sterkte als de in 1899 ingetrokken infanteriebezetting van Solok werd te Bangkinang achtergelaten. In den loop van 1900 werd ook de militaire bezetting van Fort van der Capellen ingetrokken, de vroegere benteng dient thans voor school.

Bij Koninklijk Besluit van 22 September 1899 No. 14 werd de Gouverneur Generaal bevoegd verklaard eene wijziging en aanvulling van het „Sumatra Reglement" in het leven te roepen. Deze herziening had ook uit een politiek oogpunt eene verre strekking. Zij bedoelde n.l. om aan de adathoofden een standpunt te verzekeren, dat hun prestige zou verhoogen en aan het Europeesch Bestuur de mogelijkheid zou openen meer voeling te houden met de stemming der bevolking. De adathoofden zouden met het Districtshoofd als voorzitter, districtsgerechten vormen en hun bevoegdheden in zake burgerlijke en strafzaken zou worden uitgebreid. Voorts zouden de rechtszittingen niet meer aan eene bepaalde plaats gebonden zijn, maar in verschillende nagari's, in de balai, kunnen plaats hebben.

Den 14den Mei 1901 was op Sumatra's Westkust een totale zoneclips zichtbaar, welker totaliteit zes minuten zou duren. Ten einde gedurende dit zeldzaam voorkomend natuurverschijnsel wetenschappelijke waarnemingen te kunnen doen, waren deputaties van tal van geleerde genootschappen zoowel uit Nederland als uit Engeland, Amerika, Manilla en Japan naar Padang gekomen.

Bij Painan werd een groot Nederlandsch eclips-kamp ingericht; de overige expedities werden langs de spoorlijn van Padang tot Sawah Loento ingekwartierd. De Directeur der afdeeling O. E. en N., Mr. Abendanon, vond hierin aanleiding naar Padang te komen om van dit natuurverschijnsel getuige te zijn. Hij maakte van deze gelegenheid gebruik om eenige inrichtingen van onderwijs te bezoeken en tevens een bezoek te brengen aan de Ombilin-kolenmijnen.

In dit zelfde jaar werd overgegaan tot uitbreiding der Kweekschool te Fort de Kock met eene gelegenheid tot opleiding van inlandsche ambtenaren. Besloten werd tot het opheffen der fortificatiën te Loeboek Sikaping en te Pajo Koemboeh.

1902/1903. De toestand in de onafhankelijke streken aan de Zuidgrens van ons gebied (Koerintji) vormde een bedreiging voor de rust en veiligheid dier streek, reden waarom in de onderafdeelingen Moearo Laboeh en Indrapoera militaire detachementen werden gelegerd, in afwachting van gewapend optreden tegen Koerintji, waartoe in April 1903 werd besloten (in verband met het verzet in Djambi).

1904. In dit jaar kwam een (voorloopig tijdelijk) nieuwe administratieve indeeling der afdeeling Tanah Datar in vijf onderafdeelingen tot stand, waarmede gepaard ging een noodzakelijke wijziging in de reglementen tot regeling van het rechtswezen. In Koerintji werd tijdelijk een assistentresident aangesteld.

In Tanah Datar heerschte eenige onrust als gevolg van het optreden van den Mohammedaanschen geloofsijveraar JAHJA. Na diens verbanning naar Amboina keerde het godsdienstig leven binnen de gewone perken terug. In dit jaar kwam eindelijk de definitieve heerendienstregeling tot stand, ter vervanging van de sedert 1877 van kracht zijnde voorloopige regeling.

Op 1 Januari 1905 trad die nieuwe regeling in werking.

Op 1 April 1905 werd in Sumatra's Westkust het opium-*pachtstelsel* verlaten om plaats te maken voor de opiumregie.

In den loop van 1905 en 1906 kwam de onderwerping tot stand van de onder suprematie van Kota Besar staande landschappen Soengai Koenit en Talao (Boven-Batang Hari). In de Koeantanstreek daarentegen toonden sommige nagari's neiging om onze zijde weder te verlaten. Daarom werden tegen dat gebied dwangmaatregelen toegepast en er detachementen militairen naar Koeantan gedirigeerd. Den 11den October 1905 werd Taloek, na krachtigen tegenstand, door de onzen genomen. In November daarop legden toen alle zich nog niet onderworpen hebbende Koeantansche hoofden de korte verklaring af.

1906. Dit jaar bracht de afscheiding der residentie Tapanoeli van het gewest Sumatra's Westkust, een feit, dat voor eerstgenoemd gewest van meer beteekenis was dan voor het laatste. Niettemin voorspelde deze verkleining van het gebied van het gouvernement een achteruitgang in zijne beteekenis als administratieve eenheid. De consequentie uit een en ander moest later (zie onder 1915) volgen.

De jaren 1906 tot 1908 stonden vooral in het teeken der reorga-

nisatie, althans velerlei werd toen reeds voorbereid, dat in de komende jaren geleidelijk volgde. Als belangrijke gebeurtenissen dienen gememoreerd: de jaarmarkt-tentoonstelling te Fort de Kock; het begin der regeling van het credietwezen; het als gevolg van de decentralisatie vormen van de *gemeente* Padang: vaststelling van nieuwe afstandswijzers (alles in 1906); hevige bandjirs; die vooral Padang en een deel der afdeeling Painan teisterden (27-28 Sept. 1907); voorbereiding der oprichting van desa-loemboengs in Lintau en Boeo (1907).

Het jaar 1908 bracht voor de Minangkabausche landen zeer ernstige beroeringen, die, hoewel in oorsprong grootendeels van economischen aard, door het er in betrokken raken van godsdienstige gevoelens, groote uitbreiding kregen en tot betreurenswaardige, zeer bloedige botsingen aanleiding gaven. Een kort overzicht dier beweging lijkt niet overbodig.

Aanleiding tot deze onlusten gaf de invoering op 1 Maart van de belasting op de bedrijfs- en andere inkomsten der inlandsche bevolking en van die op het slachten van runderen en varkens, welke invoering gepaard ging met afschaffing van de verplichte koffiecultuur en verplichte levering aan het gouvernement. Vooral de slachtbelasting stuitte op tegenstand (blijkbaar gegrond op godsdienstige gevoeligheden).

In het begin verliep de beweging na de afstraffing der schuldigen hoewel het feit, dat te Nanggalo het waarnemend larashoofd door de bevolking vermoord werd, wel op vrij groote verbittering wees. Toen daarom aan de bevolking duidelijk werd, dat het der regeering meenens was met de invoering ook der bedrijfsbelasting, ontstond er vooral in de Bovenlanden sterke gisting, hoewel juist hier de afschaffing van het koffiemonopolie een ruime vergoeding was voor de op te leggen belasting. Aanvankelijk uitte die gisting zich in onbeschofte bejegening onzer bestuursambtenaren. Natuurlijk moest de regeering, wilde ze zichzelf respecteeren, de opruiers doen arresteeren. Op allerlei wijze legde men onzen ambtenaren moeilijkheden in den weg, men wilde geen inlichtingen en gegevens verstrekken, men uitte bedreigingen, was den inlandschen gouvernementshoofden onaangenaam en zoo ontstond die spheer van spanning, die bij de minste aanleiding tot een uitbarsting moest leiden. Den 20sten April had voor het bureau van den assistent-resident te Fort van der Capellen het incident plaats,

dat het begin was van bloedige botsingen nu hier, dan daar.

Een bende onder aanvoering van DATOEK SANIGOEROE deed met steenen en messen een aanval op de daar opgestelde twee brigades marechaussee, die, nadat ze een paar gewonden hadden gekregen, een salvo op de menigte openden, waardoor 18 sneuvelden en 25 gewond werden. De rest ging op de vlucht, doch de raddraaiers, onder wie bovengenoemde Datoek, werden later gearresteerd. Onder den indruk van dit optreden ging eerst de aanslag in de belasting bijna overal zonder veel moeilijkheden voort, maar er bleef hier en daar verbittering smeulen en het drijven van de mystieke secte der Satariah deed de smeulende vonk tot een fellen brand uitslaan in het Oud-Agamsche en elders (vooral Kamang, Batipoeh en X Koto waren centra van deze beweging, als welker leiders genoemd werden HADJI ABDOELMANAN TOEANKOE LIMAPOELOEH en SI PAKIR GALAR LABAI 'IBADAT).

In den nacht van 15 op 16 Juni rukten verschillende patrouilles uit met het doel de bekende voornaamste raddraaiers te arresteeren. Dit leidde tot een bloedige botsing in Kamang, waar de zich ten doode gewijd hebbende volgelingen van HADJI ABDOELMANAN in grooten getale sneuvelden. Onzerzijds vielen 9 fuseliers en werden er 13 gewond.

HADJI ADOELMANAN, die niet zelf aan den strijd deelgenomen had, werd niettemin den volgenden ochtend met zijn zoon dood op zijn erf gevonden, vermoedelijk door verdwaalde kogels getroffen.

Na nog eenige botsingen van minder bloedigen aard verbeterde in deze streken de toestand vrij spoedig. Binnen drie dagen was ƒ 36.000 aan belasting binnengebracht.

In Batipoeh en X Koto opereerden marechaussee's-patrouilles. Ook hier vielen verscheidene fanatici, onder wie helaas een vrouw, die mede met het blanke wapen een aanval deed. Een poging tot arrestatie van LABAI IBADAT op den 19den Juni mislukte door de groote vijandelijke overmacht. De kleine patrouille moest op Padang Pandjang terugtrekken. Dienzelfden nacht trachtte genoemde LABAI met een bende PadangPandjang binnen te sluipen, maar de militaire wacht ontdekte de poging bijtijds. Weldra was ook in deze afdeeling de rust hersteld. Toen begon het echter in het Pariamansche hevig te gisten. LABAI IBADAT had ook hierin de hand. De stations Kajoe Tanam en Loeboek Aloeng stonden aan een aanval bloot. Daar ook Pariaman bedreigd werd, werden

de vrouwen en kinderen van het spoorwegpersoneel per gouvernementsstoomer naar Padang gebracht. Door voortdurend patrouilleeren bleef men den toestand meester.

Valsche berichten omtrent het succes der opstandelingen brachten de onderafdeeling Lintau-Boeo, waar tot nog toe de toestand gunstig was en de eerste termijn der belasting reeds grootendeels was geïnd, in volslagen opstand. Controleur J. Bastiaans viel als slachtoffer van een verraderlijken moordaanval. Krachtig optreden der marechaussee redde hier den toestand. De aanvoerder der opstandelingen, Angkoe Kali, gaf zich later vrijwillig over aan den met het civiel gezag bekleeden officier. Kleine bewegingen te Sawah Loento en in het Singkaraksche werd men spoedig de baas.

Ernstiger was de gisting in de Bondjolsche streken, in de onderafdeeling Danau-districten en Matoer en in de Ophirdistricten (Loeboek Sikaping). Bij een treffen te Palembajan vielen er aan de zijde der opstandelingen 58 dooden (24 Juni). Kleine ongeregeldheden hadden plaats in L Koto en bij Alahan Pandjang. Te Moearo Laboeh werd een moordaanslag op den controleur gepleegd, maar de rust keerde na de komst van militairen spoedig terug. Zoo herstelde zich langzamerhand de toestand, al hadden er in den loop van Juli nog hier en daar uitbarstingen van het verzet plaats als te Si Inai Air, te Alahan Pandjang, in de onderafdeeling Loeboek Basoeng en Tikoe (waarbij de 2de luitenant A. J. Sparenberg sneuvelde), enz. Met het vatten van den hoofdleider van het verzet in Batipoeh c.a., Toeankoe Limapoeloeh en diens zoon op 20 Juli, was dit voorgoed gebroken. Voor en na werden verschillende schuldigen gevat en met einde Juli was de zaak uit. Naar adat-voorschrift vroeg men om vergiffenis en groote verzoeningsfeesten bezegelden deze.

Padang werd in dit jaar door een ander gevaar bedreigd, d.w.z. de langs het strand loopende weg en de daaraan gelegen gebouwen liepen gevaar door de zee aangetast te worden. Er werd een kleine drie ton toegestaan voor het maken van een strandverdediging. De resultaten bleken niet blijvend, zoodat dit geld vrijwel nutteloos is besteed.

Het jaar 1909 verliep rustig, behoudens een uitzondering van zich in verzet uitend fanatisme. Op het heilige graf van Sjech Boerhanoeddin te Oelakan verzamelde zich (20 Mei) onder leiding van twee onverzoenlijken, Datoek Boeding en Sidi Dja-

MADIN, een aantal in het wit gekleede en van blanke wapens voorziene lieden. Een patrouille trachtte tevergeefs deze opgewonden menigte tot bedaren te brengen en moest eindelijk uit zelfverdediging naar de wapenen grijpen met het onvermijdelijke gevolg, dat een 45-tal der opgezweepten sneuvelde of gewond werd. De eigenlijke bevolking bleef loyaal.

In enkele der bij dit gewest behoorende zelfbesturende landschappen werd, onder gelijktijdige oprichting van landschapskassen, een belasting op de inkomsten en een slachtbelasting zonder moeite ingevoerd.

In dit jaar werd zeer veel gedaan aan opneming, verbetering of aanleg van wegen; inzonderheid was de zoogenaamde „Midden-Sumatra-weg" voorwerp van opneming. In 1910 werd alleen aan dezen weg een bedrag van ƒ 52386 verwerkt. De politieke toestand verbeterde zóó snel, dat in 1910 aan een 13-tal der buiten het gewest geïnterneerde personen, vergunning kon worden verleend naar hun land terug te keeren.

Een inspecteur en een houtvester werden naar Sumatra's Westkust gedirigeerd om een onderzoek in te stellen naar de *ontwouding* der bergen.

1911 was een echt regenjaar. Overstroomingen kwamen veelvuldig voor in XIII en IX Koto, Padang en Ommelanden, Painan, Agam, Tanah Datar. Veel schade aan bruggen, wegen en irrigatiewerken werd aangericht. Ook menschenlevens gingen verloren te Andalas (onderafdeeling Fort van der Capellen). In dit jaar werd begonnen met den aanleg van een bandjir-kanaal, waarmede de laaggelegen kampongs om Padang, die vaak in den regentijd van overstrooming te lijden hadden, zeer zijn gebaat.

In Oud-Agam werd in Augustus 1912 een samenspanning ondekt, die een herhaling van het in 1908 gepleegde verzet tegen de belastinginning beoogde. Ook deze beweging droeg een godsdienstig karakter. Ze kon gelukkig door arrestatie der vier hoofdleiders zonder bloedvergieten bedwongen worden.

De Batang Haridistricten werden na een daartoe in 1912 door de zelfbesturen gedaan verzoek, bij Gouvernementsbesluit van 7 Maart 1913 No. 33 (Indisch Staatsblad No. 285) bij het rechtstreeks bestuurd gebied ingelijfd.

Van de nieuwe verordeningen verdient afzonderlijke vermelding de keur ter verzekering van de goede werking der van regeerings-

wege genomen maatregelen tot verbetering van het paardenras in het gouvernement Sumatra's Westkust.

In 1913 had een ingrijpende verandering plaats in de administratieve indeeling van het gewest: de residentie Padangsche Bovenlanden werd opgeheven en een nieuwe indeeling van het gewest in acht afdeelingen werd vastgesteld. Ook het inlandsch bestuur werd op andere leest geschoeid door de aanstelling van „districtshoofden" en „adjunct-districtshoofden", later (gouvts besl. 22 Oct. 1914 No. 17) resp. demang en assistent demang genoemd.

Het volkscredietwezen begon in dit jaar zeer sterk zijn vleugelen uit te slaan: te Fort de Kock werd een afdeelingsbank opgericht; het aantal loemboengs en volksbankjes steeg tot 291. Deze groei maakte uitbreiding van het aantal mantri's voor toezicht noodig en deed ook de behoefte aan Europeesch toezicht tot steun van den aan den gouverneur toegevoegden controleur ontstaan.

Door het onderbrengen van 191 door inlandsche gemeenschappen opgerichte, gesubsidiëerde scholen onder de reorganisatie van het inlandsch „volksonderwijs", kwam het aantal „volksscholen" (desascholen) op 302. Een ander merkwaardig verschijnsel op onderwijsgebied was de groote bloei der ongesubsidiëerde scholen voor handwerken en weven.

De in 1913 begonnen snelle groei van het credietwezen bleef ook in 1914 voortgaan; het aantal dorpsbankjes steeg boven de 400. Overigens begon zich in den loop van dit jaar reeds de invloed van den grooten oorlog te doen gelden op het verloop van den handel. Talrijke overstroomingen richtten voorts nog al wat schade aan. De verhoogde werkzaamheid van den Merapi had geen schadelijke gevolgen. Een voor de regeling der huishoudelijke belangen der inlandschegemeenschappen belangrijke zaakwas de nagari-ordonnantie (Stbl. No. 774). (zie daarover beneden onder Bestuur en rechtspraak).

Als gevolg van het zich steeds meer consolideeren van de toestanden in V Koto kon de militaire bezetting van Bangkinang worden ingetrokken.

Een feit van geheel anderen aard dient hier ook even te worden gememoreerd, nl. het van regeeringswege aan dr. Ph. S. van Ronkel opgedragen onderzoek (gvts besl. van 1913 no. 12251) naar de godsdienstige stroomingen in het gouvernement Sumatra's Westkust, als vrucht van welk onderzoek in 1916 verscheen een *voor*

den dienst bestemd gedrukt rapport, met bijlagen. (Zie verder beneden het hoofdstuk Godsdienst).

In den loop van 1914 werden nieuwe heerendienstregelingen uitgevaardigd, waarbij de dagdiensten van 52 op 35 werden gebracht. Ook werd gelegenheid gegeven de verplichte diensten af te koopen.

1915. Bij ordonnantie van 1 Maart 1915 (Indisch Staatsblad No. 222) werd de drankenpacht in het gouvernement Sumatra's Westkust ingetrokken, en werd het gewest onder het bestuur gesteld van een resident (gouvts. besl. 6 Aug. 1915 No. 3, Ind. Stbl. No. 492).

In December van dit jaar werd een aanslag tegen het militaire kampement te Padang Pandjang bijtijds verijdeld.

Zware overstroomingen, gepaard met aardverschuivingen, brachten hier en daar aan de verkeerswegen en aan het te velde staande gewas groote schade toe.

1916. In dit jaar trad in werking (op 1 April) het ten vorigen jaar vastgestelde agrarische reglement voor Sumatra's Westkust.

In de laatste jaren werd bijzondere aandacht gewijd aan voorlichting op landbouwkundig gebied. Aan enkele desascholen werd eenvoudig landbouwonderwijs gegeven. In 1916 werd ook in het ressort van den landbouwleeraar een begin gemaakt met eenvoudig tuinbouwonderwijs. De bedoeling is hiervoor geregelde leergangen te openen, welker leiders practisch en theoretisch daarvoor worden opgeleid.

Ook ambachtsonderwijs begint voorwerp van gouvernementszorg te worden. De eerste kleine ambachtsschool werd Aug. 1915 te Fort de Kock geopend.

Het kenmerkend feit voor het jaar 1916 voor Sumatra's Westkust was het onderzoek-LIEFRINCK, een zóó bijzondere gebeurtenis, dat — wat nog nimmer gebeurd was — het K.V. over dat jaar begint met een inleiding ter motiveering van dien buitengewonen maatregel. De klachten der bevolking waren van zoo'n ernstigen aard, dat men zelfs sprak van grieven. Zij betroffen in hoofdzaak den druk der belastingen en dien der verplichte diensten en de lastige bepalingen in zake de vertooning van het aanslagbiljet e.d. Het onderzoek had als resultaat een wijziging in de uitvoering der verordening, met de bedoeling verlichting en vooral billijker verdeeling van den druk te verkrijgen en ook de verplichte diensten regelmatiger over het geheele jaar te verdeelen.

In Januari 1917 werd de onderafdeeling Bangkinang bezocht door een zware overstrooming van de Kampar, die veel rijstvelden en tal van bruggen meer of minder erg beschadigde.

Bij de ordonnantie Indisch Staatsblad 1917 No. 266, 282—5 en 1918, nos. 310, 312—320, 322, 324 en 326 is voor de afdeelingshoofdplaats Fort de Kock een gemeenteraad ingesteld.

Bij art. 1 Kon. besl. van 3 November 1921, no. 66 (Stbl. 1921, no. 798) werd de afdeeling Koerintji van de residentie Djambi afgescheiden en bij de residentie Sumatra's Westkust gevoegd.

Omtrent de laatste jaren zijn geen bijzondere gebeurtenissen mede te deelen. Alleen verdient vermelding het juist in deze jaren sterk naar voren treden bij de inheemsche bevolking van een drang naar organisatie in eigen vereenigingen.

Naast verschillende plaatselijke afdeelingen der Sarikat Islam verrezen vereenigingen van meer uitgesproken nationaal karakter als de S(arekat) A(dat) A (lam) M(inangkabau), die vooral voor het eigen geestelijke beschavingsbezit opkomt en de Sarikat Tanah Air dan Boemipoetera Minangkabau (verkort Sarikat Minangkabau) die vooral *economische* verheffing bedoelt door middel van het verspreiden van nuttige kennis, door het aanleggen van werktuinen enz. enz. en ook voor onderling betere verhoudingen wil zorgen door raadgeving, door het regelen van familiegeschillen enz. enz.

DERDE AFDEELING

VOLKSBESCHRIJVING

7. Larashoofd en dorpshoofden uit de streek van Moearo Takoes

EERSTE HOOFDSTUK

DE BEVOLKING – AANTAL – EIGENSCHAPPEN VAN LICHAAM EN GEEST

Zondert men de Chineezen, Arabieren en andere vreemde Oosterlingen uit, die trouwens betrekkelijk weinig talrijk zijn (volgens opgaaf aanv. Reg. Alm. 1917 voor alle vreemde Oosterlingen ruim 11.900; de „Meded. enz. omtrent de Buitenbezittingen" geven: 6100 Chineezen, 600 Arabieren en 1500 andere vreemde Oosterlingen), dan vindt men voor de inlandsche bevolking van Sumatra's Westkust volgens een opgaaf van 1917 een totaal van ruim 1.273.000 zielen. Dit zijn niet allen Minangkabauers. Vooreerst moet dit getal verminderd worden met het aantal der bewoners van de tot dit gewest behoorende eilanden, waaromtrent intusschen betrouwbare opgaven ontbreken en voorts met de kolonies van andere inlandsche volken, onder wie vooral de Niassers vertegenwoordigd zijn. Niettemin blijft dan nog het getal inheemsche bewoners ongetwijfeld ver boven het millioen. Een teeken, dat te denken geeft, is, dat de bevolking in den laatsten tijd eenigszins achteruitgaat[1]).

Voor een deel is dit feit wel toe te schrijven aan emigratie. Tegenover het daardoor veroorzaakt verlies schijnt de aanwinst door geboorte niet op te wegen.

De bevolking van Koerintji, ± 60.000, is van Minangkabau-

[1]) De bevolkingscijfers, resultaat van de tellingen in 1895, 1900 en 1905 wezen op een niet onaanzienlijken vooruitgang. Deze cijfers waren voor:

	1895	1900	1905
Benedenlanden	320.000	355.000	393.000
Bovenlanden	736.000	833.000	902.000

De resultaten van de volkstelling van 1920 zijn thans bekend. Op een totaal van 1.522.227 voor Sumatra's Westkust (dus *zonder* Koerintji maar *met* de eilanden) vindt men 1.505.205 inlanders. Dit zou, vergeleken bij 1917 op een belangrijke *toeneming* wijzen.

schen oorsprong. Zoo ook geheel of gedeeltelijk de bewoners van de Boven- en Midden-Batang Hari en van de Bovenlanden van Indragiri en Zuid-Siak (Taloek, Taratak Boeloeh c.a.). Overigens zijn dit zeer dun bevolkte streken. Hoe groot het getal emigranten is, is zelfs bij benadering niet op te geven. Geen volk wellicht van onzen archipel (tenzij misschien de Boegineezen) vertoont zoo sterke neiging tot emigreeren als de Minangkabauers. Telt men dus al de Minangkabausche kolonies mede, waarvan er zelfs op Malaka worden gevonden, dan moet het getal Minangkabauers veel hooger worden geschat.

Zoo min als eenig volk van onzen archipel, zelfs het meest afgeslotene, vormen de Minangkabauers een zuiver, onvermengd ras. Uit de afbeeldingen in het opstel van Dr. KLEIWEG DE ZWAAN, die anthropologischen Ergebnisse der Sumatra-Reise des Herrn A. MAAS (Zeitschs. für Ethnologie 1909), blijkt dit duidelijk. Men vindt daaronder zeer uiteenloopende typen. Het kan wel niet anders of het feit, dat het Minangkabausche land een kolonie van Madja-Pahit op Java is geweest, onder Hindoe-Javaansche vorsten, moet ook op de samenstelling der bevolking invloed hebben gehad.

Voorts weet men met zekerheid, dat zeer veel Bataksche slaven en hun nakomelingen, in de bevolking zijn opgenomen. Daarop wijst ook het voorkomen van den soekoenaam MANDAHILING (MANDAILING). In hoofdzaak echter zijn de Minangkabauers een volk van Maleisch ras. De mannen zijn van middelmatige lengte en bouw, hebben over het algemeen sterk ontwikkelde kuitspieren. De huidkleur is lichtbruin met eenigszins rooden tint. De bewoners der hooglanden zijn over het algemeen lichter van kleur dan die der benedenlanden.

Terecht maakte VAN HASSELT ook onderscheid tusschen de bewoners der Gouvernementslanden en de (toenmaals) onafhankelijke streken. Al bestaat nu die staatkundige tegenstelling niet meer, niettemin is er naar het uiterlijk nog onderscheid tusschen die Minangkabauers, die sinds geruimen tijd den invloed van ons bestuur en andere „Westersche" factoren hebben ondergaan en die, welke meer afgelegen, wat later onder ons bestuur gebrachte streken bewonen. De waarnemingen van Dr. KLEIWEG DE ZWAAN hebben in hoofdzaak op deze laatsten betrekking.

De kleur der oogen is donkerbruin, niet (of wellicht bij uitzon-

dering) koolzwart. Ook het haar is niet wat men noemt ravenzwart, maar heeft steeds een min of meer bruine schakeering. Gewoonlijk is het sluik, maar gevallen van golving zijn niet zeldzaam De beharing van het lichaam is over het geheel zwak.

De verschillende afmetingen van het hoofd en zijn onderdeelen de stand der oogen enz., enz. en dientengevolge de vorm en uitdrukking van het gelaat, loopen zoo uiteen, dat daaromtrent geen algemeen geldende beschrijving is te geven. Naast breede, domme gezichten met ingedeukten neus, dikke, vooruitstekende lippen vindt men andere, die intelligentie verraden en door fijne trekken, mooien neus, dunne lippen zich gunstig onderscheiden. Enkele opgaven en maten, resultaat van door Dr. KLEIWEG DE ZWAAN verrichte metingen, mogen hier volgen. Het waren uitsluitend mannen aan wie de metingen zijn verricht (569 waarnemingen).

Lichaamslengte: De gemiddelde lichaamslengte bedroeg 157 cM.; de spanwijdte, d.i. de afstand tusschen de toppen der middelvingers bij horizontaal zijwaarts uitgestrekte armen, is grooter dan de lichaamslengte n.l. 164,74 c.M.

Breedte van het hoofd: de gemiddelde grootste absolute hoofdbreedte bedroeg 14,76 cM.; de index cephalicus (verhouding tusschen lengte en breedte van het hoofd) lag tusschen 71 als kleinste en 96 als grootste met 82 als het veelvuldigst voorkomend. Het grootste percentage is dan ook brachycephaal (51,7 %). Daaromgeen groepeeren zich de mesocephalen en de hyperbrachycephalen met resp. 23 en 19.5 %.

Neusindex, d.i. $\frac{\text{neusbreedte}}{\text{neuslengte}} \times 100$. Als kleinste werd gevonden 50, als grootste 98; de gemiddelde 74.80.

(Zie voor nadere bijzonderheden: A. MAASS, Durch Zentraal Sumatra II, blz. 47 tot 126).

Bij een deel (± ¼) der bevolking treft men de zoogenaamde Mongolenplooi [1]) aan; deze is echter gewoonlijk niet sterk ontwikkeld.

Van meer belang zijn voor ons de psychische eigenschappen, in verband met de mogelijkheid tot ontwikkeling.

Ook in dit opzicht is er verscheidenheid, niet alleen individueel, wat vanzelfsprekend is, maar ook tusschen verschillende groepen.

[1]) Hieronder verstaat men een plooi van het bovenste ooglid, waardoor dit aan den binnensten ooghoek meer of minder ver het onderste ooglid bedekt.

Hier zijn merkbaar de invloeden van het milieu en allerlei economische en maatschappelijke factoren. Toch mag over het geheel gezegd worden, dat de Minangkabauers een der pittigste, meest ondernemende volken van onzen archipel zijn. Om zoo te zeggen algemeen is er de neiging, die bij veel andere inlandsche volken vaak te weinig aanwezig is, om zoo eenigszins mogelijk, zich een stoffelijk beter bestaan te verwerven, en daarbij hebben die verschillende categorieën van arbeid de voorkeur, die niet allereerst zware lichamelijke inspanning, doch verstandelijke gaven eischen. Deze geestesrichting, in verband met hun zin voor vrijheid en onafhankelijkheid, heeft hen gedreven tot ver buiten hun landpalen, niet als koelie's (zooals bijv. de Javanen) of als zeevaarders (zooals de Madoereezen en Boegineezen), maar als handelaars, onderwijzers, schrijvers, beambten (mantri's), inlandsche rechtskundigen, veeartsen dokters enz.

Overigens getuigen die streken in hun eigen land, die een gezond klimaat hebben en vruchtbaar zijn, en waar zich dus een dichte bevolking kan staande houden en voeden, en dat zijn juist die waar men de bakermat der bevolking heeft te zoeken (Agam, Tanah Datar, Limo Poeloeh Koeto en — in mindere mate — Solok), ook van hun niet geringe vaardigheid in het aanleggen van natte rijstvelden en in het uitvoeren van technische werken, die daarmede verband houden (voor bijzonderheden zie beneden).

Eindelijk moet aan hen worden toegeschreven kunstzin en kunstvaardigheid, waarvan hun huizen, hun weefsels, hun filigraan-arbeid, hun koperwerk een loffelijk getuigenis afleggen.

Hun karaktereigenschappen worden niet onverdeeld gunstig beoordeeld. Iemand als VAN HASSELT, die ze gaarne zou prijzen, omdat hij van velen, die met hem omgingen en hem dienden, niet anders dan met lof kan spreken, oordeelt, dat niettemin bij de meeste Minangkabauers, althans naar onzen moreelen maatstaf gemeten, de ondeugden de overhand hebben.

Wat men wel hun „fierheid" heeft genoemd, verdient allerminst dien naam, is eerder lompheid en stugheid. Voorts vermeldt hij als bijzondere ondeugden stijfhoofdigheid, ijdelheid, wantrouwen, inhaligheid, e.d. In wraakzucht schuwt hij geen unfaire middelen. Wat in het bijzonder de vrouw betreft, deze moet in haar karaktereigenschappen boeten voor de plaats, die zij tengevolge van de matriarchale instellingen inneemt. Met name Willinck is

slecht over haar te spreken, maar geeft ook de adat en niet haar natuur daarvan in hoofdzaak de schuld. Hij schetst haar als egoïstisch en plat materialistisch. Zachtheid en teederheid zijn haar in den regel vreemd. Zij is grillig, twistziek, speelt gaarne den baas. Veelvuldig zou zij zich vergrijpen aan de ongeboren vrucht.

TWEEDE HOOFDSTUK

ADATRECHT, DE INLANDSCHE GEMEENTE, ADATRECHTSPRAAK

A. *De „Adat"*

§ 1. Het begrip adat

Dit van oorsprong Arabische woord, dat eigenlijk gewoonte, zede, traditie, overlevering beteekent, heeft bij de bevolking door begripsoverdracht zoo langzamerhand een zoo algemeene beteekenis gekregen, dat men die haast zou kunnen weergeven met „het wezen, de natuur der dingen". Nu herinnert ook ons spreekwoord „gewoonte is een tweede natuur" aan de uitkomsten der menschelijke ervaring.

Veel wordt als „natuurlijk" beschouwt, wat uitvloeisel is van een door den loop der jaren geijkte practijk.

De volksonderscheiding van de adat in vier soorten:

1°. Adat nan sabana adat (de ware adat), 2°. adat nan di adatkan (adat die men gemaakt heeft), 3°. adat nan taradat, (de geleidelijk gegroeide adat) en 4°. adat istiadat (onwaardige adat uit vroeger tijd) is hier niet bruikbaar. Wij houden ons aan de eigenlijke beteekenis van het woord adat [1]), en dat is die, onder no. 3 genoemd, de geleidelijk gegroeide waarin vanzelf opgenomen is die onder no. 2, als men het maar zoo verstaat, dat niet kant en klaar een heel adatstelsel is uitgedacht en op zekeren dag in werking is gesteld, maar af en toe, naar gelang van gewijzigde omstandigheden ook de adat, en natuurlijk niet zonder menschelijk toedoen, zich wijzigde.

De Minangkabauer denkt echter bij de adat nan di adat-

[1]) Met een belangrijke beperking evenwel; niet al de zeden„ en gewoonten", slechts die, welke met het rechtsleven in zijn ruimsten omvang samenhangen, zullen onder dit woord worden samengebracht.

k a n aan die regelingen, die door hem worden toegeschreven aan de twee groote wetgevers PAPATIH NAN SABATANG en KJAHI KATOEMANGGOENGAN. De vraag of dit inderdaad historische personen zijn, worde hier aanvankelijk in het midden gelaten. Zelfs al zijn ze het, dan is het toch volkomen onaannemelijk op hun rekening te schrijven de adatbeginselen, waarnaar de Minangkabausche maatschappij zich heeft ontwikkeld. W e t t e n kan men opleggen, a d a t niet, juist omdat het a d a t is. Voorgeschreven en opgelegde adat is een contradictio in terminis (iets anders is echter g e c o d i f i c e e r d e, in geschriften v a s t g e l e g d e adat.) Ook de aan genoemde wetgevers toegeschreven regelingen, of liever j u i s t deze in de eerste plaats, zullen hier als a d a t n a n t a r a d a t, de geleidelijk tot stand gekomen adat, worden behandeld. Nog een opmerking, die trouwens uit het bovengezegde reeds volgt: a d a t is een wisselend iets, als zoodanig soepel en voor vormverandering vatbaar, maar deze veranderingen geschieden zoo geleidelijk, dat het groot geheel der adatbeginselen tegenover den mensch, die voorbijgaat, den indruk maakt van massief en duurzaam te zijn. Vandaar dat „men" zoo licht aan adat het begrip van „uit den ouden tijd" verbindt. De adat van elk bepaald tijdperk bevat echter *a.* een overgroot stuk, dat in dat tijdperk krachtig levend is en om zoo te zeggen, dagelijks toepassing vindt, *b.* een betrekkelijk klein deel, dat reeds min of meer als verouderd en n i e t m e e r g e h e e l b r u i k b a a r wordt gevoeld, doch uit reverentie voor het verleden en krachtens den conservatieven aanleg van den mensch nog min of meer, in theorie meer dan in de practijk, wordt in stand gehouden, *c.* een eveneens klein deel, dat nog geen vasten vorm heeft aangenomen, omdat het n o g n i e t algemeen is toe te passen, wijl het samenhangt met nieuwe toestanden, die nog niet overal voldoende geconsolideerd zijn.

§ 2. H e t „s t a m"w e z e n

Een iets meer dan oppervlakkige kennismaking met het volk van Minanagkabau leidt allereerst tot de ontdekking van het aanwezig zijn van tal van g r o e p e n, tusschen welker leden onderling een sterker band van samenhoorigheid bestaat, dan de algemeene band, die allen van Minangkabauschen bloede samenbindt.

Hier dus niet als op Java een volk als de Javanen, de Madoereezen, de Soendaneezen, dat uit zoo en zooveel zielen bestaande, een groot geheel vormt, maar een volk, dat (en dit verschijnsel vindt men min of meer bij alle Sumatraansche volken, met uitzondering slechts van de eigenlijke Maleiers) zich bewust is van te bestaan uit een betrekkelijk niet zeer groot aantal bloedgemeenschappen. Wij zijn gewoon zulke groepen aan te duiden met het woord stam. Dit heeft geen bezwaar, mits men daaronder in dit geval niet verstaat een horde, een troep, die een bepaald omgrensd gebied bewoont, een territoriaale eenheid dus, a. h. w. een volk in het klein, maar een eenheid ,die op (werkelijken of vermeenden) genealogischen grondslag rust, dus niet iets als bijv. de Comanches, Apaches en andere Indianenstammen van Amerika, maar iets als de Schotsche clans.

Niet dus het samenwonen binnen een bepaald territorium, maar de familieband, de afstamming is hierbij het criterium. Overigens kan natuurlijk het een met het ander samengaan en mag ook niet uit het oog verloren worden, dat die familie-eenheden per slot van rekening toch als volk of ras weer een gemeenschappelijke afstamming kunnen hebben en doorgaans ook zullen hebben, alzoo toch ook weer met elkaar verwant zijn.

De grens tusschen familie en vreemde ligt dus daar, waar de groep die zelf trekt in verband met overleveringen of met het nog levend bewustzijn omtrent gemeenschappelijke afkomst, en dit bewustzijn vindt gewoonlijk zijn uitdrukking in het huwelijksverbod. Verbiedt de adat het huwelijk tusschen twee personen, dan zijn deze „familie" van elkaar, staat ze het toe, dan behooren beiden tot verschillende genealogische groepen. Deze twee groepen kunnen vroeger zelfs tot dezelfde eenheid hebben behoord, maar als gevolg van splitsing zijn ontstaan. Men gaat dan eenvoudig bij de vaststelling van de afstamming niet meer terug, tot dien gemeenschappelijken oorsprong, maar elke groep blijft voor zich staan bij een oorsprong, die bijv. een of twee geslachten minder ver in het verleden ligt. De naam, waarmede zoo'n familiegroep of „stam" wordt aangeduid, is niet overal gelijk. De meest gebruikelijke is soekoe, daarnaast vindt men ook kampoeang. Denkelijk omvat oorspronkelijk het begrip soekoe een ruimer familieverband dan dat van kampoeang, en zou tusschen deze twee in dat geval dezelfde verhouding bestaan als bijv.

tusschen het Karosche merga en roemah, als tusschen stam en geslacht of geslacht en „huis" (men vergelijke hiermee ons „huis" als in bijv. het Bourgondische huis e.d.). Er zouden dan oorspronkelijk vier soekoe's zijn geweest, hoewel nu het aantal soekoe (kampoeng)-namen zeer groot is. Intusschen is de beteekenis van zulke termen niet altijd vaststaande, of wel is door begripsoverdracht verruimd. Zoo kan soekoe (eigenlijk „vierdepart", „kwartier") ook wijk (quartier) beteekenen, en in dien zin wordt soms ook weer het Karosche roemah gebruikt. Dit is verklaarbaar, omdat gewoonlijk in zoo'n wijk de bewoners voor het grootste deel tot een bepaalde familie behooren, of — om welke reden dan ook — deze bepaalde familie meer rechten heeft. Eindelijk moet rekening worden gehouden met soekoe in de beteekenis van een samenvoeging van een grooter of kleiner aantal niet met elkaar verwante families, een samenvoeging, die wordt toegeschreven aan het Minangkabausch vorstengeslacht, om het bestuur te vergemakkelijken, en om aan de anarchie en de niet op te lossen geschillen tusschen zeer talrijke „families" een einde te maken. De instelling der panghoeloe nan kaampè' soekoe (zie beneden onder nagaribestuur) hangt hiermede samen. Het getal van vier soekoe's is daardoor op een andere wijze verklaard.

De namen, die de soekoe's in dit geval dragen (de negen, de vier, de vijf en de zes ninië), bewijzen, dat men hier met geslachtenunies te doen heeft, die van verschillende „ninië", voormoeders, afstammen. De eerste verklaring lijkt wel de aannemelijkste in verband met wat de Karo- en de Toba-Bataks te zien geven. Toch is de mogelijkheid niet uitgesloten, dat het Hindoe-Javaansche vorstenhuis, met de Hindoesche voorliefde voor het getal vier, op de groepeering der talrijke stammetjes in vier groepen invloed heeft gehad. Het verschillend gebruik van het woord soekoe is intusschen niet bevorderlijk aan het geven van een heldere uiteenzetting der verhoudingen. Als namen der vier (groote) soekoe's (geslachtenunies) worden opgegeven. Koto, Piliang, Bodi en Tjaniago. Deze zelfde komen echter ook weer naast de vele andere (die ze dan toch feitelijk zouden moeten omvatten) als „kampoeang" namen voor. Zoo vindt men bijv. in de nagari (zie beneden) Pajo Koemboeh de volgende negentien soekoe's (kampoeang):

1. Koto, 2. Piliang, 3. Bodi, 4. Tjaniago, 5. Bendang, 6. Malajoe, 7. Kampai, 8. Mandailing, 9. Simaboea, 10. Dalimo, 11. Tandjoeang, 12. Sikoembang, 13. Si Pisang, 14. Goetji, 15. Paga Tjantjang, 16. Pajo Bada, 17. Si Pandjang, 18. Djamba, 19. Patapang. Bij navraag blijkt echter dat bijv., de „kampoeang" no. 5, 6, 7, en 8 in laatste instantie alle thuis hooren onder „Bodi". Toch mag bijv. een jongeman van Bendang huwen met een meisje van Bodi, en omgekeerd,, Hiermede zijn dus Bodi en Bendang als zelfstandige soekoedeelen erkend. Dit voorbeeld illustreert en verduidelijkt het boven omtrent het al of niet „familie" zijn opgemerkte. Een nog kleiner genealogische eenheid dan het soekoedeel (kampoeang, elders soekoe), is de f a m i l i e. In zekeren zin is deze eenheid de belangrijkste, omdat daaruit het samenstel der Minangkabausche maatschappij is opgebouwd. Een technische term, die scherp het begrip familie van andere verwante begrippen onderscheidt, bestaat niet, zooals VAN VOLLENHOVEN terecht opmerkt. De uitdrukking, die er voor in aanmerking zou kunnen komen is saboeah paroei' (saparoei'), uit een (zelfden) buik (ontsproten), maar men past dezen term ook toe op de leden van een andere familie, die vroeger een geheel uitmaakte met de hunne. Wil men in het bijzonder aanduiden, dat personen behooren tot een familie in engeren zin, dan heeft men daarvoor verschillende woorden als satjoetjoean, sakoeriah, sakaoem, e.a. De regeering heeft voor de in 1908 ingevoerde belasting als term voor een familie gekozen het woord k a o e m. De familie is de kleinste zelfstandige eenheid. Noch de familietak (djoerai), noch het gezin (de huisgenooten, of in engeren zin de m o e d e r — zie § 3 — met haar kroost) zijn zelfstandige rechtsgemeenschappen.

§ 3. Het „moederrecht" (matriarchaat)

Boven is herhaaldelijk sprake geweest van „een zelfde afstamming", maar werd nog in het midden gelaten hoe men zich die afstamming denkt. Kenmerkend nu voor de Minangkabausche maatschappij is, dat de a f s t a m m i n g w o r d t g e a c h t p l a a t s t e h e b b e n u i t s l u i t e n d l a n g s d e v r o u w e l i j k e l i j n. Hierdoor onderscheidt het Minangkabausche volk zich met de bewoners van Enggano, Kisar, Leti, en van sommige deelen van de Timoergroep — zoover bekend — van de ove-

rige in Ned.-Indiê wonende volken in hun tegenwoordige maatschappelijke organisatie. Dat vroeger een dergelijke beschouwing ook bij nog vele andere volken voorkwam, is buiten kijf. Vrij sterke sporen daarvan vindt men nog bij de Atjèhers.

Deze maatschappelijke inrichting noemt men gewoonlijk de matriarchale; in den laatsten tijd is hiervoor het betere woord „moederrechtelijke" onder ons in zwang gekomen. Familie zijn dus zij, die in de vrouwelijke lijn afstammen van een zelfde stammoeder. Daaruit volgt vanzelf, dat ook het erven (om dit, hier eigenlijk niet in allen deele passende, woord te bezigen) langs diezelfde lijn geschiedt (zie daarover beneden onder C). De opvatting staat dus lijnrecht tegenover die andere, de patriarchale of „vaderrechtelijke" volksgemeenschap, die men o.a. in zeer consequenten vorm vindt bij de Bataks, terwijl beide samen weer staan tegenover de parentale of „ouderrechtelijke" organisatie, die men bij verschillende volken van Celebes vindt. De tegenstelling tusschen een moederrechtelijke en een vaderrechtelijke maatschappij zou echter eerst dan een volstrekte zijn, als ook in andere opzichten in het volksleven de vrouw daar de plaats innam van den man hier. Dit is echter waarschijnlijk nergens, en bij de Minangkabauers in het geheel niet, het geval. Maatschappelijk is de man ook bij hen het op den voorgrond tredend element; hij is de handelende persoon, de vrouw is de lijdelijke factor, slechts in zake het familiegoed, de harto poesako (zie beneden) heeft ze medezeggenschap. Overigens is het een mannelijk persoon, die bijv. de waardigheid van hoofd bekleedt, die in de volksvergaderingen stem heeft, die de belangen van zijn familie (zusters en zusterskinderen) behartigt, het beheer voert over het familieeigendom. Daardoor heeft deze, op matriarchale beginselen rustende maatschappij iets tweeslachtigs, iets samengestelds en gewrongens tegenover de eenvoudiger, natuurlijker verhoudingen bij de patriarchale instellingen (om van de parentale te zwijgen). Daarom valt het ons moeilijk om ons in het rechtsleven van zoo'n volk in te denken. Het maakt den indruk van niet consequent in elkaar te zitten. De maatschappelijke positie der vrouw beantwoordt niet aan wat men daar zou verwachten. Zij is er niet beter aan toe in dat opzicht, dan waar het vaderrecht heerscht en in elk geval staat ze achter bij haar zusters in de landen met het parentale verwantschapstelsel.

Verdienstelijk door zijn helderheid en overzichtelijkheid is het korte schema, dat BLOM op blz. 13 van zijn „Kentrekken enz". van de kenmerken van het moederrecht geeft.

A. Verhouding naar buiten	1°. Een mannel. verwant van vrouwszijde treedt als hoofd van de groep op. 2°. De waardigheid van hoofd gaat in de vrouwel. lijn, en meestal op de mannel. leden v. d. groep over.
B. Verhouding naar binnen	1°. De afstamming wordt beheerscht door de moederlijn. 2°. De man gaat niet over in de vrouwsfamilie. 3°. Het huwelijksgoed is deels van de vrouw, deels van den man, deels van beiden. 4°. Het erfrecht (of wat daarmede correspondeert) is uitsluitend in de vrouwelijke lijn.

De theorieën omtrent het ontstaan van het matriarchaat in het algemeen, mogen buiten beschouwing blijven. Voor het Minangkabausche matriarchaat, althans voor het instand blijven daarvan niettegenstaande het betrekkelijk hooge beschavingsstandpunt, en de beslist Mohammedaansche gezindheid van dit volk, geven economische factoren een plausibele verklaring. De emigratie van mannen op zoo groote schaal en zoo ononderbroken toch maakt een zoodanige maatschappelijke inrichting, waarbij de achterblijvende vrouwen en kinderen voor gebrek gevrijwaard zijn — immers het onverdeeld familiegoed waarborgt hun voldoende voor levensonderhoud — niet alleen verklaarbaar, maar doet die ook tot op zekere hoogte als heilzaam erkennen. Aan den anderen kant valt het den mannen ook lichter aan hun neiging tot trekken te voldoen, als ze weten, dat ze hun vrouwen en kinderen niet onverzorgd achterlaten. Zoo is hier duidelijk een wisselwerking waar te nemen.

Het emigreeren van ongetrouwde mannen moet echter aan datzelfde matriarchaat afbreuk doen. Dezen toch sluiten vaak in den vreemde een huwelijk. Zijn daar de matriarchale

regelingen al vanzelf niet van toepassing, zij zijn het ook niet, als eventueel de man naar zijn vaderland terugkeert en zijn gezin meebrengt. Zoo zijn er tegenwoordig veel Minangkabauers, en onder hen mannen van naam en invloed in de inlandsche wereld, die òf met een vreemde vrouw in het stamland zijn teruggekeerd, òf daar uit zoo'n huwelijk geboren. Voor de moederrechtelijke instellingen zijn zulke gezinnen en personen verloren. En mede door dit langzame afknabbelingsproces moet het matriarchaat op den duur het onderspit delven. Ofschoon nog krachtig levend, is het niet ondenkbaar, dat het door dit ondermijningsproces, hetwelk bondgenooten vindt in twee overigens tegenover elkaar staande machten (Islam, moderne cultuurbeweging), spoediger ineenstort, dan anders te verwachten ware. Het wordt nu nog min of meer op de been gehouden o.a. door onze rechtspleging (zie beneden).

Al is evenwel het matriarchaat gedoemd na korter of langer tijd te verdwijnen, het maakt niettemin, in verbinding met het soekoewezen den grondslag uit van de nog bestaande inlandsche bestuursinrichting. Daarom moet er bij het leeren kennen en het beoordeelen van dat bestuur rekening mee worden gehouden.

§4. De twee „larèh"

Als derde element, ofschoon misschien meer van formeele dan van zakelijke beteekenis, moet bij de behandeling van de adat nog ter sprake gebracht worden de indeeling van het soekoewezen in twee „larèh" (laras) [1]). Het woord „larèh" schijnt iets van bond, confederatie te beteekenen, en als zoodanig komt het nog voor als benaming van sommige gebieden in het kernland van Minangkabau. Het heeft hier dus blijkbaar dezelfde beteekenis als eertijds de Bataksche termen: oeroeng, tahi, partahian, koeria. En gelijk nu deze woorden (vooral het eerste en het laatste) door ons bestuur worden gebruikt voor de inlandsche benaming van „district", is dit ook met „laras" het geval. Die benaming is dus nog zoo dwaas niet. Spreekt echter de Minangkabauer van de doeo

[1]) Ofschoon misschien volstrekt niet hetzelfde verschijnsel, worde er toch op gewezen, dat in de Tobasche landen, per slot van rekening alle stammen en geslachten naar het zeggen der menschen, tot een der twee groepen: Soemba en Lontoeng zijn terug te brengen. Hier zijn dit dus genealogische begrippen, althans naar de algemeene opvatting. Het is evenwel niet onmogelijk te achten, dat het oorspronkelijk iets was in denzelfden geest als de twee larèh.

larèh van zijn land, dan bedoelt hij daarmede volgens Westenenk twee gebieden, waarin onderscheidenlijk een verschillende „adat" zou heerschen, welke adat wordt aangeduid met de combinatie van twee soekoenamen: de adat Bodi-Tjaniago en de adat Koto-Piliang. VAN HASSELT spreekt van twee „partijen". Misschien doet men het best met VAN VOLLENHOVEN in de twee „larèh" te zien een gangbare (thans louter theoretische?) groepeering van geslachten-unies. Uit verschillende dictons omtrent den aard dier twee „adats" zou men moeten afleiden, dat die van Bodi-Tjaniago meer democratisch, en wat het strafrecht betreft, milder is, dan die van Koto-Pilang. Ook uit den bouw en de inrichting van de vergaderzaal, roemah balai-balai, blijkt dit verschil in „beginselen". De balai van Bodi-Tjaniago heeft een vlakken vloer; alle hoofden zitten er dus even hoog; in die van Koto-Piliang zijn voor enkele der hoofden (over de hoofden in bijzonderheden, zie beneden) hoogere zitplaatsen aangebracht.

Door den tijd, en ook door den regel, dat men de adat volgt van de nagari, waarin men woont of tijdelijk verblijft, zijn die verschillen in adatbeginselen genivelleerd. De adat-instellingen leven echter nog voort, zooals blijkt uit het verschil in benamingen der hoofden, en uit het feit, dat hier en daar in de Koto-Piliang-streken een bepaalde categorie van hoofden zit op kussens. De streek der Loeha' Limo Poeloeh (Soeliki, Pajo Koemboeh) geeft een nog vrij zuiver beeld van een Koto-Piliangsch, Agam daarentegen van een Bodi-Tjaniagoosch gebied. Overal elders vindt men vermenging in meerdere of mindere mate, ja wat sommige der oudste vestigingen in het Tanah Datarsche betreft, zijn de woorden verwarring, doolhof, niet te sterk, om de samengestelde verhoudingen weer te geven. Dit maakt de adatbeschrijving van Minangkabau zoo moeilijk. Heel in het algemeen kan men wel een paar adatregels voor het geheele land aanwijzen, maar zoodra het op bijzonderheden aankomt, blijkt er de grootste verscheidenheid te bestaan. Generaliseeren is hier (zooals meesttijds) miskennen. Om echter het verkrijgen van een inzicht in den bouw van het Minangkabausche volkswezen niet al te zeer te bemoeilijken, zal het beste zijn een beschrijving te geven van die streken, waar de twee verschillende vormen van adat-instellingen zich nog het zuiverst hebben gehandhaafd.

8. RIJSTSCHUREN EN RIJSTBLOKKEN IN DE NAGARI TANDJOENG

Photo Oudheidkundige Dienst

B. *De nagari*

§ 1. De nagari

De onder A. „adat" in het algemeen behandelde volksopvattingen en haar toelichtingen worden eerst recht levend, als ze in verband gebracht worden met die staatkundige eenheid, die als grondslag van het Minangkabausche „volkswezen" kan worden beschouwd: de nagari, in moderne, Westersche taal overgebracht: de „autonome gemeente" (de „vrije steden" der middeleeuwen).

Het woord n a g a r i is van vreemden (Skr.) oorsprong en vermoedelijk voor het eerst toegepast door de Hindoe-Javaansche kolonisten op de door hen in het Minangkabausche land bij hun vestiging (einde der 13e eeuw) aangetroffen dorpsstaatjes. Niet onwaarschijnlijk heetten deze voordien koto (koeta), een woord eveneens uit Voor-Indië afkomstig, maar blijkbaar reeds veel vroeger in tal van inheemsche talen opgenomen, en o.a. in het Karosch dezelfde beteekenis hebbende, als nagari in het Minangkabausch, hoewel het oorspronkelijk op het „versterkte of omwalde dorp" alleen betrekking moet hebben gehad. De nagari omvat n.l. niet alleen het eigenlijke dorp, of dorpen [1]), de met huizen bebouwde oppervlakte, maar al de daarbij behoorende gronden, waarop de bewoners, of een bepaald deel daarvan, zekere rechten kunnen doen gelden. Overigens is niet elk „dorp" met de er bij behoorende gronden een nagari. Als kenmerken van een nagari gelden, dat ze heeft: een adat, een bestuur, een weg, een plaats van beraadslaging („dorpshuis", balai) en een Vrijdags-moskee (dit laatste natuurlijk een later uitvloeisel van het omhelzen van den Islam). Als allernieuwste kenmerk — en zie hier de invloed van de moderne beschaving — komt er thans veelal nog bij: een school!

Elke nagari heeft haar ontstaan te danken aan een eerste vestiging van eenige kolonisten, die, om welke reden dan ook (gewoonlijk uit het gaan ontbreken van voldoenden bouwgrond) waren uitgezwermd. Deze legden de hand op een gewoonlijk zeer groot, evenwel niet nauwkeurig afgebakend terrein, waarvan slechts een klein deel terstond werd ontgonnen. Vestigden zich in die streek meer van zulke kolonies, dan ontstond vanzelf de noodzakelijk-

[1]) Sommige nagari bestaan uit meer dan een „dorp"; zoo'n dorp (bebouwde kom) heet thans koto, als het aanzienlijk ‚tarata', als het een „gehucht" is.

heid tot nauwkeuriger grensbepaling in het nog onontgonnen terrein (rimbo). Doorgaans waren die grenzen natuurlijke, als heuvelkammen, rivieren; soms min of meer kunstmatige of willekeurige: kenbare boomen, denkbeeldige lijnen tusschen in het oog vallende punten; soms opzettelijk aangebrachte: aanplantingen van andjiloeang [1]). Uit den aard der zaak zijn zulke grenzen weinig scherp en ze kunnen dus licht tot grensgeschillen aanleiding geven, vooral als aan elkaar grenzende nagari's behooren tot verschillende „federaties" (larèh). Tusschen zulke, meermalen in vijandschap met elkaar levende *nagari*, kwam wel als *grensstrook* voor een in zekeren zin onzijdig gebied, waarop meermalen adatoorlogen, wel als „ordalia" bedoeld, werden gevoerd. Elke nagari had aan haar zijde van deze, tanah radjo, tanah koeboe enz. genoemde, strook loopgraven en versterkingen aangelegd. Tegenwoordig zijn, als gevolg van topographische opnemingen, de grenzen van de meeste nagari's beter vastgesteld. Bovendien zijn in die nagari's, waar weinig of geen rimbo, onontgonnen gronden, voorkomen, dus alle grond bestaat èn uit in gebruik zijnden bouwgrond èn uit gronden, die als weidegrond of als tijdelijk verlaten bouwgrond kunnen worden beschouwd, de grenzen op niet te miskennen wijze aangegeven.

Over de verschillende „gronden" en de daarop uitgeoefende rechten zie beneden § 3.

§ 2. Het nagaribestuur

Om het echte, inheemsche nagaribestuur in zijn wezen en samenstelling te leeren kennen, moeten twee dingen vooropgesteld worden:

1°. moeten wij daartoe ons bepalen tot het eigenlijke Minangkabausche land, de hooge binnenlanden, de darè' (darat), in tegenstelling met de randgebieden (rantau);

2°. moeten de door ons in het leven geroepen ambten van nagarihoofd (panghoeloe kapala) en van heerendienstenbeambte (panghoeloe soekoe rodi) [2]) buiten beschouwing worden gelaten.

[1]) Vermoedelijk wel hetzelfde woord, het verschijnsel van metathesis in aanmerking genomen, als het Karosche kalindjoehang, de Dracœna terminalis.

[2]) De panghoeloe soekoe rodi werden onder Gouverneur Ballot reeds aan kant gezet. De panghoeloe kapalo hebben onder den naam van Kapalo nagari thans een plaats gevonden naar het schijnt in het nieuwe „districts"-bestuur. De nagariordonnantie (zie Stbl. 1914 no. 774, 1918 no. 667 en no. 744) heeft het dorpsbestuur op gezonden grondslag georganiseerd. Zie verder: Bestuur en rechtspraak, 2; inlandsch bestuur.

Wij vinden dan voor het geheele Minangkabausche land den algemeenen regel, dat het bestuur der nagari berust bij een soort *raad van volkshoofden* (panghoeloe). De samenstelling van dien raad is echter niet overal dezelfde. Hierbij geeft den doorslag de larèh (Koto-Piliang of Bodi-Tjaniago) waartoe de nagari behoort. In de Koto-Piliangstreken bestaat die raad uit; 1°. de hoofden der soekoe's (soekoe hier samenvoeging van onderscheidene families), die zoowel gezamenlijk als afzonderlijk panghoeloe nan kaampè' soekoe heeten; 2°. de panghoeloe kampoeang, vertegenwoordigers van de soekoedeelen, d.z. van de families (geslachten), waarbij soms nog komen: 3°. de kapalo paroei' (familiehoofden in engeren zin).

In de zuivere Bodi-Tjaniagolanden bestaat die raad uit *al de hoofden* van de verschillende soekoe's (hier geslachten, genealogische eenheden). Deze hoofden, allen elkaars gelijke in rang, heeten panghoeloe andiko (oendiko).

Dezen zijn te vergelijken bij de panghoeloe kampoeang der Koto-Pilianglanden. *Hier* noemen de kapala paroeï' zich gaarne panghoeloe andiko. In die streken, waar vermenging der beide adatinstellingen voorkomt, vindt men een groot aantal afwijkingen.

Daar, waar de instelling der panghoeloe nan kaampè' soekoe voorkomt (gelijk boven vermeld, aan het vorstenbestuur toegeschreven), vindt men in den regel ook een „poetjoea' (poetjoek). Uit de beschrijvingen is niet geheel duidelijk of deze poetjoea' steeds een der panghoeloe nan kaampè' soekoe is; of er ook buiten kan staan [1]). In het eerste geval zou deze dan zijn de primus inter pares, in het tweede zou hij feitelijk een hoogere ambtswaardigheid vervullen. Vermoedelijk is wel een der panghoeloe nan kaampè' soekoe de poetjoea'. In de streken, waar het soekoewezen een verwarden aanblik oplevert, vindt men hier een poetjoea' buiten de soekoehoofden, elders een, tevens soekoehoofd. Hoe komen nu de panghoeloe's kampoeang of andiko aan hun ambt, is een vraag die allereerst antwoord eischt. De waardigheid is *erfelijk* in een bepaalde familie in elke nagari. Daarmede is echter de vraag slechts ten halve beantwoord en slechts opgelost voor de hoofden, die thans die waardigheid bekleeden. Blijft nog over aan te geven, hoe

[1]) Westenenk maakt (Nagari, blz. 127 en 129) de onderscheiding: een poetjoea'.... naast, en een poetjoea' buiten de p. n. k. s. Wat is hier het onderscheid?

de waardigheid zelf is ontstaan, en waarom ze aan bepaalde families gebonden is. Het vraagstuk hangt ten nauwste samen met de wording van de nagari. Elke nagari bestaat uit een grooter of kleiner aantal families als kleinste rechtsgemeenschap. De belangen van deze families worden behartigd door het familiehoofd (mama' roemah, toea roemah, toengganai), gewoonlijk den oudsten man in leeftijd van den oudsten, nog levenden tak der familie, één dus uit de mama', „moedersbroeders". Bijeenhoorende families vormen samen (zie boven) een „soekoe" of „kampoeang" en zoo heeft dus elke soekoe een grooter of kleiner aantal familiehoofden. Onder de vele familie's zijn er echter, die bijv. van de stichting van het dorp af, daar hebben gewoond. Zij vormen de „kern"families, en het ligt voor de hand, dat, ter bescherming van de belangen van familiegroepen, uit de verschillende familiehoofden er één werd gekozen, die tot een dier kernfamilies, en dan alweer bij voorkeur tot de oudste, behoorde.

Door verdere splitsing der kernfamilies ontstane nieuwe families en ook van elders inkomende jongere families leveren geen nieuwe hoofden. Deze waardigheid blijft eigen aan slechts één der takken van de gesplitste kernfamilie. Het geheel der families, dat door zoo'n volkshoofd wordt vertegenwoordigd, noemt men heel eigenaardig zijn „pajoeng", en elk individu daarvan afzonderlijk zijn ana' boeah.

De volkshoofden dragen den algemeenen titel van datoea' (datoek), doch daarenboven een in elke familie erfelijken onderscheidingsnaam (galar), als Madjo Lelo, Maharadjo e.a. Daar waar de Koto-Piliangsche adatinstellingen nog vrijwel ongerept bestaan, vindt men naast den panghoeloe nan kaampè' soekoe als *adatbijstanden* een drietal functionarissen: 1°. den *malim* (of malin), 2°. den *manti*, 3°. den *doebalang* [1]). Met den panghoeloe mede wordt deze instelling genoemd die der „oerang ampè' djinih" de vierderlei menschen. In de Bodi-Tjaniago-streken ontbreekt dit instituut; wel echter vindt men daar naast den panghoeloe andiko een soort van adjunct, de toengkè' of panoengkè' (staf, stut, steun) geheeten.

De functies dier drie adatbijstanden zijn in de volgorde als bo-

[1]) Ook vindt men voor 1° de namen pandito, oelamo en imam (in de rantau labi) en voor 2° den titel pagawai.

ven opgegeven die van *„soekoegodsdienstbeambte" „soekoeoppasser"* en *„soekoeschout"* [1]).

Deze vier waardigheden hebben elk haar eigen kleur: n.l. achtereenvolgens zwart, wit, paars en rood.

Zijn in dit overzicht van de inheemsche bestuursinrichting de door ons bestuur ingevoerde waardigheidsdragers van nagarihoofd en heerendienstbeambte niet opgenomen, evenmin is er plaats ingeruimd voor enkele vorstelijke waardigheidsbekleeders van vroeger tijd, toen n.l. het Minangkabausche vorstengeslacht nog een — zij het meer theoretische dan practische — rol speelde. Er bestond toen een vorstentrits (radjo nan tigo sélo), n.l. de *radjo alam* (wereldlijke beheerscher), d.i. de vorst van Minangkabau te Pagar Roejoeng, de *radjo ibadat* (vorst van den eeredienst te Soempoe Koedoeih, en de *radjo adat* te Boeo. In het nagariverband hooren, gelijk in het oog springt, deze waardigheidsdragers niet thuis, evenmin als de „vier rijksgrooten", basa ampè' balai, te weten 1°. de Bandaharo, 2°. de Kali, 3°. de Moekoedoem, 4°. de Indomo. Ook deze instelling zal wel van Hindoe-Javaanschen oorsprong zijn. De bevolking gaf hun gaarne de noodige eer, zoo dit te pas kwam, en riep wellicht een enkele maal hun bemiddeling in bij niet op te lossen geschillen, maar verder ging hun invloed niet. Ze hadden geen eigenlijken machtstitel op de volksinstellingen gegrond [2]).

Zijn boven de verschillen aangegeven omtrent de *samenstelling* van den raad van volkshoofden, samenhangende met de verschillen in de adatinstellingen der twee larèh, omtrent den *aard* van het bestuur moet worden opgemerkt, dat dit in al de nagari's vrijwel gelijk is. Het berust geheel op *onderling overleg* (moepakat). Hierin heeft dan het adatbeginsel van Bodi-Tjaniago gezegevierd, ook in de Koto-Piliangsche streken, waar vroeger de poetjoek's blij waren, als *geen overeenstemming* tusschen de volkshoofden kon worden bereikt, omdat zij dan als hoogsten in rang de beslissing hadden.

---

[1]) Vgl. v. Vollenhoven, Adatrecht, 1e Dl. blz. 255.

[2]) Ook hier heeft men het overeenkomstig verschijnsel in de (Tobasche) Bataklanden: de Singa Mangaradja en de radja na opat (radja perampat). Men ziet in deze laatsten wel vertegenwoordigers van Atjeh, maar of, zoo dit inderdaad het geval is, men hier dan niet heeft te denken aan een *opvolging* door Atjeh in de plaats van een vroegeren invloed van Minangkabau, is een vraag, die waarschijnlijk bevestigend moet worden beantwoord.

Na deze, gelijk vooropgesteld was (blz. 98) op de *darè'* betrekking hebbende, beschrijving een enkel woord over de *rantau*.

De tot de *rantau* te rekenen gebieden zijn eigenlijk nog weer in twee soorten te onderscheiden: *a*. die gedeelten, die met de darè' het oude rijk van Minangkabau vormden, en als aanhangsels van het stamland kunnen worden beschouwd, *b*. de kustlanden. Een eigenaardige plaats neemt Solok in, dat door afkomst zoo nauw met de tigo loeha' is verbonden, dat men het — althans het Noordelijk deel — wel bij het echt-Minangkabausche gebied mag rekenen. Zelf noemt het zich dan ook de *batang rantau*. Hier en in de onder *a*. bedoelde gebieden: de streken aan den bovenloop van de Batang Hari, van de Koeantan en de Boven-Kampar Kiri vindt men een dorpsbestuur, dat nog naar het schijnt meer of minder op dat der centrale streken gelijkt. In de rantau Kampar en rantau Koeantan vindt men wel een h o o f d e n p a a r, datoe' doeo sakoto, van wie een als dorpshoofd voor de zaken te land, de ander als haven- of oevermeester is te beschouwen. Deze laatste komt met de vreemdelingen (handelaren) in aanraking. In de aan zee gelegen *rantau* (die onder *b*) vindt men in plaats van panghoeloe's zoogenaamde radja's (radjo), die dezen titel òf aan het vroegere Minangkabausche vorstengeslacht òf aan Atjehsche invloeden te danken hebben; soms zijn het afstammelingen van familieleden van dat geslacht, soms werd een poetjoe' met den titel begiftigd of wel de rantau kreeg zelf vrijheid een eerste-hoofd met dien titel aan te wijzen. De toestanden zijn er echter zoo verward, in de verschillende nagari dier streken heerschen zoo verschillende vaak zeer ingewikkelde toestanden op dit punt, dat een overzichtelijk beeld moeilijk is te geven. In sommige dier radja's, als de „regenten" van Padang en Indrapoera, heeft men vermoedelijk tot potentaatjes opgeklommen „havenmeesters" te zien. Overigens geldt ook hier voor den *vorm* van het bestuur, dat dit plaats vindt door onderling overleg der met zeer verschillende benamingen aangeduide hoofden (radjo, oerang gadang radjo, bosa(r), panglimo, poetjoek, tiang pandjang, toeo paroeí, kapalo kaoem, enz. enz.).

Het spreekt haast wel van zelf, dat de eisch van eenstemmigheid bij het overleg, meermalen het totstandkomen van maatregelen, het nemen van besluiten enz. belet, althans vertraagt. Voor een vlotte afdoening van zaken, voor een krachtig en voortvarend

bestuur in Westerschen geest is zulk een indeeling een hindernis. Het is dus niet te verwonderen, dat ons bestuur genoodzaakt was op een of andere wijze in te grijpen. De studie van WESTENENK over de Minangkabausche nagari verschafte de bouwstoffen voor een organisatie van het nagaribestuur, die het bruikbare in de adat beter tot zijn recht deed komen, aansloot bij de eischen van den nieuwen tijd en rekening hield met het recht van toezicht (door het districtsbestuur) van het Europeesch bestuur.

§3. Grondgebied en rechten op de gronden der nagari

In § 1 is reeds gezegd, dat elke nagari buiten de met huizen bebouwde kommen een zeker stuk grond tot haar beschikking heeft, waarop zij, respectievelijk haar bewoners, zekere rechten kan doen gelden, hetzij gemeenschappelijk, hetzij individueel.

Het hoogste recht is de ha' oelajat, het beste te omschrijven door het recht van beheer en beschikking in algemeenen zin over den grond (en het water). Aan dit recht is geen enkel stukje grond van de nagari onttrokken, behoudens de boven (blz. 97) genoemde grensstrooken of kampplaatsen (tanah radjo) enz. Ook waar deze ten gevolge van de geregelde toestanden, hun reden van bestaan verloren hebben, is men nog huiverig hierop bijv. ontginningen aan te leggen, omdat voor het volksgevoel de grondslag voor daarop uit te oefenen recht ontbreekt. Men voelt er zich niet rustig. De basis voor elk (ook individueel) op gronden uit te oefenen recht is het algemeene oelajat-recht der nagari. Tanah oelajat omvat dus *alle* (bebouwde en onbebouwde) gronden; alleen in de rantau Kampar schijnt de uitdrukking verstaan te worden van *woeste* gronden alleen. Kenmerken van het oelajat-recht zijn:

1°. dat het naar de adat niet blijvend kan worden afgestaan;

2°. dat het slechts toekomt aan gemeenschappen (nagari, familie, vertegenwoordigd door volkshoofd of familiehoofd). De nadere toepassing of uitoefening van het oelajatrecht is afhankelijk van den aard der gronden waarover het gaat. In het groot onderscheidt de Minangkabauer drie soorten van grond:

I. het oerwoud (rimbo toeo, rimbo gadang, en andere soortgelijke benamingen);

II. eens ontgonnen maar weer verlaten gronden (waarvoor al

naar gelang van den tijd, dat die gronden verlaten zijn, en van de begroeiing, verschillende benamingen gebruikt worden als; rimbo, rimbo moedo, biloeka toeo en moedo, saso', goeroen, padang);

III. bebouwde, ontgonnen en bewoonde gronden, die natuurlijk al naar gelang van het gebruik verschillend heeten.

Het oelajatrecht op het oerwoud berust in het eigenlijke stamland (Tigo Loeha') over het algemeen *bij de nagari* d.wz., in de Koto-Piliangstreken bij de gezamenlijke panghoeloe kaampè' soekoe, in de Bodi-Tjaniagolanden bij de gezamenlijke panghoeloe andiko Hier en daar echter in het stamland en voorts in de grenslanden is het beschikkingsrecht over de rimbo *verdeeld* over de panghoeloe's als hoofd van hun familie of geslacht (paroei'). Elders komt het oelajatrecht slechts toe aan de *oudste paroei'* der nagari (zoo o.a. ten Zuiden van Alahan Pandjang); in Sidjoendjoeng eindelijk berust dit recht *nergens en nimmer* bij alle panghoeloe's, maar *uitsluitend* bij den oerang toeo of toeo oelajat, d.i. het hoofd van de eerst aangekomen familie, het hoofd dus van die familie, die de eigenlijke stichter der nagari is. Merkwaardig is, dat in het Kampargebied door Westenenk een eigenaardige afwijking werd aangetroffen: daar zijn nagari's, waar de oelajathouders zijn: *niet-panghoeloe's*, of eigenlijk geen afwijking, maar de voortduring van een voor eeuwen daar ontstanen toestand. Waarin het oelajatrecht ten opzichte van woeste gronden bestaat, treedt het best aan het licht in de bepalingen omtrent de voorwaarden waarop nietgerechtigden (vreemdelingen „oerang dagang", d.w.z. inkomelingen, die zich niet hebben laten opnemen in het nagariverband behooren hier evengoed toe als lieden uit een andere nagari) van die gronden voordeel mogen trekken. Deze voorwaarden bestaan in verschillende adatbepalingen, die men kan samenvatten onder den naam „isi adat" (adatvervulling). Door die betalingen krijgt men verlof, dat te mogen doen, wat anders uitsluitend tot de bevoegdheid van den rechthebbende behoort. Voor een deel dragen die betalingen het kenmerk van *vergoeding*, voor een deel het karakter van *erkenning* van het recht van den oelajathouder, ze zijn een soort huldegift.

Zoo onderscheidt men 1°. *boengo tanah*, vergoeding voor mijnontginningen, hetzij op onverdeeld nagarigebied, hetzij op andermans familiegrond, 2°. *boengo kajoe*, voor het kappen van hout of het winnen van producten uit de nagaribosschen, 3°. *oeang ladang*

(ook wel *boengo tanah*, vergl. 1°) voor het aanleggen van ladangs (deze betaling is louter een huldegift, *pasambahan*). 4°. *boengo pasië*, voor het maken van zoutpannen, voor het uitoefenen van visscherij.

Men mag wel aannemen, en deze opvatting is logisch, dat het oelajatrecht als uiting van het hoogste *gemeenschappelijke* beschikkingsrecht, in zijn *toepassing* steeds meer ruimte laat voor individueele rechten, naarmate de gronden meer toezicht en persoonlijke arbeidskracht eischen. Die om zoo te zeggen gradueele wijzigingen in den vorm der beschikking worden min of meer uitgedrukt door het bezigen van andere woorden: *min of meer*, want scherp omlijnd zijn de door die woorden weergegeven begrippen niet. Zoo onderscheidt men: *ha'*, *milië*, en *bapoenjo*. *Ha'* is dan *het* (algemeene) oelajatrecht, *milië'* het (bezits-) recht op *ontgonnen* gronden, *bapoenjo*, een (beperkt) eigendomsrecht, min of meer individueel als van vee, sawahs (zie hierover verder beneden, C. § 2).

In het algemeen belang der nagari (bijv. om ontwouding te voorkomen), of soms van een heele federatie van nagari's, kan door de oelajathouders bosch worden gereserveerd (rimbo larangan). Dan wordt bijv. de vergunning tot het kappen van hout beperkt. Er zijn ook streken waar de rimbo en andere woeste gronden *geheel voor vreemdelingen gesloten zijn* (zoo in de laras Tjandoeng bij Fort de Kock).

De adat maakt nog onderscheid tusschen tanah hidoei' („levende" grond) en tanah mati („doode" grond). Onder de eerste verstaat men alle ontgonnen of te ontginnen gronden onder de tweede, volgens Westenenk — die hierop zelfs den nadruk legt — gronden, *die niet tot bewoning of voor ontginning gebruikt kunnen worden*, als: marktplaatsen, kerkhoven, moskeeërven e. d. (Wellicht is Westenenks opvatting een *plaatselijke*; alle andere schrijvers over dit onderwerp — en ook inlanders, die schrijver dezes er naar vroeg — verstaan onder tanah mati *alle woeste, niet ontgonnen gronden*).

§ 4. Het vermogenswezen der nagari

De nagari als hoogste rechtsgemeenschap heeft ook haar eigen „bezittingen" en inkomsten.

Tot haar bezittingen behooren: rechtsgebouw (balai), moskee

(masdjid), pasar en pasarloodsen, nagarihuizen, schoolgebouwen, credietbankjes, stallen voor dekhengsten en -stieren.

Haar inkomsten zijn van verschillenden aard:

1°. Zuivere adatinkomsten;

2°. adatinkomsten, verband houdende met den godsdienst;

3°. gemeentelijke heffingen ten algemeene nutte.

Van de onder I op te noemen soorten zijn sommige niet meer in zwang, andere dagteekenen pas uit den laatsten tijd.

I. Zuivere adatinkomsten zijn:

1°. *boengo kajoe* ,een belasting van 10 % van de gewonnen boschproducten, te betalen door „vreemdelingen", hetzij in geld (zoo aan individueele oelajat-houders), hetzij in natura (zoo in den regel aan de nagari);

2°. *oeang ladang*, geheven van „vreemdelingen", voor het ontginnen van woesten grond;

3°. betaling bij verheffing tot adathoofd (plaatselijk ook bij aanstelling van *alle ampè' djinih*);

4°. *oeang gadai-menggadai*, 5 % van de pandsom bij pandgeving en -neming (soms ook bij inlossing) van sawahs, e.a.;

5°. *oeang pasar*, vergoeding voor het gebruik van verkoopplaatsen op de markt;

6°. opbrengst van nagari-aanplantingen, bijv. van koffietuinen (na de opheffing der gouvernementskoffiecultuur in 1908), klapperaanplantingen enz.;

7°. opbrengst van *„poesako gantoeang"* (onbeheerd nagelaten familiegoed) (veelal theoretisch);

8°. boeten (daar waar nog eigen rechtspleging bestaat);

9°. *oeang soembang*, betaling waardoor huwelijken, in strijd met plaatselijk adatrecht gesloten (huwelijk in de soekoe bijv.) tot wettig erkende huwelijken worden;

10°. *oeang limbago tarana'* (oeang tarana', padja' kandang), een kleine betaling bij den verkoop van vee. De beteekenis van dit gewoonlijk kleine bedrag zal wel zijn, dat de nagari getuige is van de transactie;

11°. *een (klein) uitvoerrecht op vee;*

12°. *oeang bantai*, z.v.a. slachtbelasting. Na de invoering van regeeringswege van een slachtbelasting is de inheemsche op veel plaatsen verdwenen;

13°. *oeang koelit*, afstand van de huid van het slachtdier ten bate der nagarikas;

14°. *oeang manis, kopi, gambir*, uitvoerrecht op kaneel, koffie gambir;

15°. *pachtsom voor vischrecht* (in enkele nagari's);

16°. *oeang mandoedoeokan toekang;* Een soort van godspenning, geheven bij de eerste besprekingen met de bouwers van een nieuw huis;

17°. *oeang taga' roemah*, heffing op een nieuw gebouwd huis; geeft men tevens een feestmaal, waarbij de andiko's genoodigd worden, dan betaalt men minder;

18°. *mamakan ka roemah*, heffing bij het plechtig betrekken van een nieuw huis; de onder 16-18 genoemde heffingen zijn zeer plaatselijk, komen slechts hier en daar in het Soloksche voor.

II. Adatinkomsten van godsdienstigen aard

Deze zijn niet zoo algemeen (geheel of gedeeltelijk) ten bate van de nagarikas; dat vloeit reeds uit den aard dier opbrengsten voort. Het zijn gewoonlijk kleinere betalingen bij huwelijk, echtscheiding geboorte, sterfgeval, godsdienstige maaltijden, het mangadji; of ze houden verband met zakat, sadakah en wakaf (godsdienstige belastingen en schenkingen). Hoe klein gewoonlijk het aandeel hiervan voor de nagari ook is, blijkt toch hieruit het streven, dat de nagari recht van meespreken eischt, ook in godsdienstzaken.

III. Heffingen ten algemeene nutte

Deze, *oeang hioeran* genoemde, gemeentelijke heffingen zijn gelden, die als gevolg van gemeen overleg tusschen alle volkshoofden door de geheele nagari worden opgebracht bijv. voor het bouwen van een school, voor bouw of herstel eener moskee, enz.

Eén bron van inkomsten is totnogtoe niet besproken, om haar eigenaardig karakter, n.l. het pasarwezen. Wel zijn *gewoonlijk* de pasars en de loodsen het eigendom van een nagari, maar de uitzonderingen zijn talrijk. Groote pasars toch behooren vaak aan verscheidene nagari's gezamenlijk. Ongetwijfeld behooren deze inkomsten evengoed als de bovengenoemde, tot de oorspronkelijke adatinkomsten. Maar hier was, nog meer dan bij de andere inkomsten en fondsen, een ingrijpen van ons bestuur noodzakelijk. Dit ingrijpen droeg boven alles het karakter van *strenge controle*. Hoe voortreffelijk toch in veel opzichten de adat is, op het punt van *beheer van gelden*, valt zeer veel op haar aan te merken. Zij geeft al te

gemakkelijk gelegenheid tot wanorde en knoeierij. Het veelal ontbreken van een geregelde boekhouding geeft daartoe maar al te zeer de gelegenheid. Het best was de toestand daar, waar het beheer der nagarikas was in handen der panghoeloe's (in Oud-Agam bijv.), maar meermalen kwam het ook voor, dat de geestelijkheid, hetzij de adatgeestelijkheid, hetzij de „vrije" geestelijkheid (oelama's, toeankoe's en moskeepersoneel) het vermogen in handen had. Vooral dit laatste geval was gewoonlijk een kwaad ding.

Voor de bevolking is het daarom een zegen, dat thans het bestuur het algemeen toezicht heeft, voor veilige belegging der niet terstond noodige fondsen zorgt (door deponeering bij de Javasche Bank te Padang) en, door aanmoediging van het inlandsche credietwezen onder haar toezicht, de bevolking aan betrouwbare credietinstellingen helpt (gemeentelijke credietbankjes).

TOEPASSING VAN DE „ADAT" IN HET LEVEN

C. *Adatrechtspraak*

§1. De grondslag van het Minangkabausche recht

In het voorgaande werd de „adat" in *algemeene* trekken beschreven en vrijwel hoofdzakelijk beschouwd in verband met de staatkundig-maatschappelijke indeeling van het land en volk van Minangkabau. Daardoor was een gedeeltelijke bespreking van het *verwantschapsrecht* (matriarchaat, indeeling in geslachten) en van het *grondenrecht* (in verband met de nagari en het beschikkingsrecht) onvermijdelijk. Bij de toepassing van de adat in het dagelijksch leven en bedrijf der bevolking, bij rechtspraak en allerlei handelingen, die rechtsgevolgen hebben, rechtsverhoudingen scheppen enz. hebben wij meer te doen met het *persoonlijk* element. Toch blijkt, hoewel die onderscheiding noodzakelijk is voor een goed inzicht in de functie van de „adat", bij de bespreking aanstonds de groote moeilijkheid om:

1°. het begrip „persoonlijk", scherp te omlijnen:

2°. scheiding te maken tusschen persoonlijk en (min of meer) algemeen belang [1]).

Dat vindt zijn oorzaak hierin, dat feitelijk in de Minangkabausche samenleving *geen plaats is voor den individu* als zoodanig. Er zijn zoo men wil, wel zekere individueele rechten, maar — althans in de streken waar het Minangkabausche rechtsleven het zuiverst bestaat — nooit absoluut, altijd met min of meer belangrijke beperkingen, die het familiebelang oplegt, Zonder overdrijving kan men zeggen dat *in rechten* een op zich zelf staand individu in de Minangkabausche wereld ondenkbaar is. Een uit het familieverband uitgestootene heeft geen leven, kan zich onmogelijk handhaven. Hij moet òf het land verlaten òf buigen voor de macht der familie. Zoo niet, dan is hij een verloren man. Terecht wordt dan ook door alle schrijvers over dit onderwerp, zij het in verschillende bewoordingen, als kenmerk en grondslag van het Minangkabausche recht aangewezen het zoogenaamde *solidariteitsstelsel*.

Er zijn twee termen in het Minangkabausch, die van die solidariteit de uitdrukking zijn: 1°. de *adat tanggoeng-menanggoeng;* 2°. de *adat kakoe-mengakoe*. Ze beteekenen niet volkomen hetzelfde. *Tanggoeng* toch is: wat men op zich neemt, *kakoe* is borg. De eerste uitdrukking beteekent dan ook: over en weer (den last, de schuld enz.) op zich nemen, de tweede over en weer voor elkaar op komen, voor elkaar instaan. De eerste stelt aldus op den voorgrond de aansprakelijkheid van de heele familie of van een nagari voor een schadevergoeding of boete, die stond op een of ander vergrijp, door een harer leden resp. bewoners begaan, de tweede *kan* ook in zoo'n geval gebezigd worden, maar stelt over het geheel meer in het licht de verplichting van een familie, om voor een aan een harer leden gedaan onrecht of begaan misdrijf op te komen [2]).

---

[1]) Het „algemeen" belang in den nieuwsten zin, die deze term bij ons Westerlingen heeft, bestaat voor de Minanggkabauers feitelijk niet, omdat zij onzen „staat" niet kennen. En de nagari is ook slechts „staat" in zeer beperkten zin. Daarvoor is de samenhang met de families (kernfamilies) te sterk op den voorgrond tredend.

[2]) Kits van Heiningen (Het Straf- en Wraakrecht in den Indischen Archipel) onderscheidt (blz. 45): 1°. Aansprakelijkheid van een bepaalden kring voor wat een der leden misdreven heeft; 2°. Aansprakelijkheid van een bepaalden kring voor wat binnen het gebied of binnen een bepaalden omtrek daarbuiten is bedreven.

Wellicht is het verschil tusschen de twee Minangkabausche termen in deze richting te zoeken.

Van Vollenhoven (Adatr. blz. 269) ontkent het bestaan van solidariteit van familie-, soekoe- of dorpsgenooten, behoudens in zake het tarië' en de oetang tangah medan.

Met de invoering van het „Sumatra-reglement" in 1875 is met dit solidariteitsstelsel gebroken, en terecht, voor zoover het betrof de aansprakelijkheid van familieleden eens misdadigers, maar in zaken, die wij benaderend aanduiden als burgerlijke rechtsvorderingen, bleef dit beginsel ongemoeid, behoudens de uitzondering, dat schulden verhaalbaar zouden zijn op de personen van den schuldenaar en zijn familieleden door ze tot pandelingen te maken. Trouwens opheffing van dit beginsel is gewoonweg ondenkbaar bij den thans bestaanden toestand. Zij zou tot algeheele ontwrichting en schromelijk onrecht leiden.

Houdt men nu eenerzijds deze solidariteit in het oog en neemt men anderzijds in aanmerking, dat *binnen den familiekring* elk der leden zijn (haar) individueele rechten heeft of hebben kan, dan is men een goed eind op weg om de , het practische leven beheerheerschende, rechtsregels en -beginselen te verstaan. Naar gelang het familiebelang *meer* of *minder* bij verschillende handelingen, transacties enz. betrokken is, zullen de rechten van den enkeling *beperkter* of *ruimer* zijn; zoo wordt het dan begrijpelijk, dat bijv. van *individueel erfrecht* geen sprake kan zijn, terwijl aan den anderen kant aan het individu betrekkelijk groote vrijheid wordt gelaten, waar het betreft beschikking over eigenverworven goed. Een en ander zal bij de nadere behandeling van de onderdeelen van het recht nog duidelijker worden.

§ 2. Familie- en huwelijksrecht

a. De *„familie"*. De „familie" is, de eenheid, waaruit het Minangkabausche volk is opgebouwd. Haar grens is moeilijk scherp te trekken, en een scherp technische naam voor haar bestaat niet. Wel zijn alle familieleden „saboeah paroei'" (saparoei'), d.i. „buikgenooten", maar niet *alle* personen die „saparoei" zijn, vormen een familie. Zoo ongeveer VAN VOLLENHOVEN in het „Adatrecht van Nederlandsch-Indië". Bij grooten aanwas toch is splitsing noodzakelijk (gadang manjimpang — het groot gewordene vertakt zich), men krijgt dan feitelijk verschillende families, welker leden niettemin onderling saparoei' zijn. Het meest practisch lijkt daarom, als een familie te beschouwen, die groep, die eenzelfde familiehoofd (mama') heeft, en dan zou men de leden met sawarih, gelijkgerechtigden, mama'-genooten, kunnen aanduiden.

9. Minangkabausche bruid

10. Minangkabausche bruidegom

Zulk een „familie" omvat niet maar een vrouw met haar kinderen, broers enz. (hoewel ook dit kan voorkomen), maar gewoonlijk wel vier of nog meer vrouwen, met broers, moedersbroers, kinderen, en dat wil dan nog zeggen, dat dezen de familie op *een bepaald tijdstip vertegenwoordigen*, want feitelijk rekent men tot „de familie" zoowel de overledenen, als de nog niet geboren nakomelingschap.

Deze „familie" nu is feitelijk de laagste, maar belangrijkste rechtsgemeenschap, doch ook weer niet de „heele" familie, maar dat deel, dat *in een nagari* woonachtig is. Zoo zijn dus de rechten en plichten der familie ten nauwste aan het wonen in een bepaalde nagari verbonden. Inkomelingen van elders (oerang dagang) moeten, zullen ze eenige rechten verwerven, zich aansluiten als *ana' samang* bij het hoofd eener familie ter plaatse als *indoe' samang*, waartoe ze bij voorkeur zullen kiezen een familie van hetzelfde geslacht.

b. Huwelijksrecht. Het huwelijk is, zooals reeds vermeld moederrechtelijk; de man komt bij zijn vrouw in huis, *woont* echter *niet* bij haar, wordt ook niet bij haar familie ingelijfd. Van een koophuwelijk, zooals bij volken met vaderrechtelijke instellingen, is dan ook geen sprake. Wel daarentegen vindt men hier hetzelfde verschijnsel van het huwelijk buiten den stam (exogamie). Voor stam bezigt men hier het woord *soekoe*, dat in dit geval dus niet de beteekenis heeft van „geslachtenunie", maar feitelijk die van „kampoeang", dus van een unie van families, die uit een oermoeder zijn (of heeten te zijn) voortgekomen. Per sé is dus het huwelijk verboden tusschen een man en een vrouw, die denzelfden soekoenaam dragen, maar er zijn wel streken waar ook bij verschil van soekoenaam zoo'n huwelijk niet geoorloofd is, als die namen soekoe's aanduiden, die naar de plaatselijke opvatting nauw aan elkaar verwant zijn.

In de grenslanden daarentegen is het trouwverbod in de soekoe min of meer verslapt, bepaalt zich soms slechts tot eenzelfde „paroei", ja is hier en daar geheel ter zijde gesteld. Is dit verbod (larangan) van inheemschen huize, ook de Islam heeft op het huwelijksrecht invloed gehad, zij dan ook minder dan men bij een zoo Mohammedaansch gezind volk mocht verwachten. Die invloed verbiedt: 1°. het huwelijk van een man met meer dan vier vrouwen; 2°. het huwelijk van een vrouw tijdens de *iddah*-periode (het tijdperk volgende op de ontbinding van het huwelijk, hetzij door

verstooting, hetzij door den dood des mans). Behalve deze „larangan" (volstrekte verboden) komen verschillende „pantangan" voor, dat zijn voorschriften, regelen inzake de ongepastheid van een huwelijkssluiting. Een tegen een „larangan" in gesloten huwelijk is nietig, onwettig, dat tegen een „pantangan" in slechts afkeurenswaardig, onwelvoegelijk, geminacht. Deze pantangans hebben betrekking bijv. op bepaalde familieverhoudingen, op standsverschil, op ziekten van geest of lichaam, e.d. Ze hooren dus thuis op het gebied van de „zede" en niet op dat van het „recht".

Aan het huwelijk gaat gewoonlijk een verloving vooraf, vooral bij dat van een jonkvrouw (anak gadih) met een jonkman (boedjang).

In den regel gaat het huwelijksaanzoek uit van de familie van het meisje, in sommige streken echter weer meer van den jongeling of van zijn familie. Vaak bezigt men een tusschenpersoon (talangkai), die volgens de regelen der etiquette de tegenpartij gaat polsen. De verloving wordt eerst van kracht door het wisselen van tando, bewijsstukken (geen geschenken). Tijdens den geheelen duur der verloving dienen de verloofden elkaar zooveel mogelijk te ontwijken.

Voor trouwen is het inheemsche woord *samando-manjamando*, waarin op karakteristieke wijze de wezenlijke aard van het huwelijk naar Minangkabausche opvatting wordt geteekend: n.l. „wederzijds in pand nemen". Meer gebruikelijk is echter thans het woord *nikah*, de Arabische (Mohammedaansche) term.

Het trouwen zelf geschiedt, wat het wezen van de zaak, het huwelijkscontract, betreft, feitelijk overeenkomstig de Mohammedaansche wet, d.w.z. dat van de zijde der vrouw haar *wali* als uithuwelijker optreedt.

De plaats van het huwelijk is in de echt-Minangkabausche streken gewoonlijk het huis van de bruid, elders in toenemende mate de moskee.

Hoewel, zooals boven is opgemerkt, elk denkbeeld van koophuwelijk is uitgesloten, is het onder den invloed van den Islam gewoonte geworden, dat de bruidegom een huwelijksgift (*mas kawin* of *isi kawin*) geeft. Echter krijgt de man ook van de vrouw huwelijksgeschenken (*djapoetan*).

Eigengewonnen goed heet in het algemeen *harto pantjarian*, maar wat man en vrouw samen tijdens het huwelijk verwerven

wordt *harto soearang* genoemd. De bij de huwelijkssluiting door den man en de vrouw meegebrachte goederen heeten ter onderscheiding respektievelijk *harto* of *amèh pambaoan* en *harto dapatan*.

Huwelijksontbinding door de Mohammedaansche verstooting (*tala'*) komt zeer veel voor, de voorwaardelijke verstooting echter niet.

In den familiestaat van man en vrouw brengt het huwelijk niet de minste verandering. De man blijft lid van zijn familie, de vrouw van de hare.

De kinderen zijn van de moeder, worden in haar familie opgenomen. Hun eigenlijke verzorger is de mama' (moedersbroeder) van welken zij de *kamanakan* zijn. In het algemeen is elke broeder van iemands moeder zijn mama', maar d e mama' is in den regel een mannelijke vertegenwoordiger van den oudsten der takken waaruit een „familie" bestaat of bestaan kan. Deze treedt dus als verzorger op van kinderen van meer dan een gezin (hieronder te verstaan moeder met kinderen); hij is „familiehoofd", meer dan gezinshoofd.

De hier geschetste verhouding is de basis, waarop het recht in zake de familiebezittingen berust, welk recht daarom naast *adat poesako* ook dikwijls *adat kamanakan* genoemd wordt.

Dit „erfgoederenrecht" of „familieledenrecht" wordt door twee regels beheerscht.

De eerste is deze, dat bij iemands dood zijn harta pantjarian, na aftrek van de schulden, aan zijn (haar) familie komt als familiegoed, eerst onder den naam van *harto toeo* of *harto manah* of *harto sako*, om later, nadat een geslacht er overheen gegaan is, onder den naam van *harto poesako*, dit één en ondeelbare familiegoed ten bate van al de familieleden te vergrooten.

De tweede, is die, dat weliswaar de geheele familie de bezitter wordt van deze nieuwe aanwinst, maar dat toch de naaste verwanten het eerst in aanmerking komen om er van te genieten, en onder hen weer allereerst zij die er de meeste behoefte aan hebben. Dit laatste geldt trouwens van het genot van het familiegoed in het algemeen. Terecht is dit daarom wel genoemd familieondersteuningsfonds (KOOREMAN). Heeft iemand toch voldoende eigen inkomsten, dan zal de mama' als beheerder van het familiegoed al licht hem het genotrecht (ganggam baoentoea') daarvan ontzeg-

gen. Gewoonlijk zijn het daarom de vrouwen met kinderen (die niet als de mannen kunnen gaan mantjari), die voor zich en haar kroost zich het genot van de familiegoederen, inzonderheid van sawahs en andere bouwvelden, zien toegewezen. Wat de *soearang*-goederen betreft, spreekt het, den aard van het Minangkabausche huwelijk in aanmerking genomen, van zelf, dat bij ontbinding van het huwelijk door scheiding of door den dood, die goederen gelijkelijk verdeeld worden tusschen de beide echtgenooten, resp. de(n) overblijvende(n) echtgenoot en de familie van de(n) overledene.

c. Erfrecht. Individueel erfrecht is in de zuiver-Minangkabausche wereld ondenkbaar. Alle goederen toch zijn, of worden anders na doode, familiegoed, waarop al de leden gezamenlijk recht hebben.

Toch heeft het soms den schijn, dat er een bepaalde erfgenaam is, bijv. waar de *galar* (titel) op een ander overgaat, of een bepaald persoon het genotrecht krijgt van goed, waarop de overledene dat recht uitoefende. Dit is echter slechts schijn, daar het gewoonlijk de door den *mama'*, na overleg met de familieleden, genomen beschikking is over wat in zijn geheel toch aan de familie behoort.

Wil men van erfrecht spreken, dan bestaat dit alleen tusschen families, kampoeang [1]) en nagari, in dier voege, dat wanneer ergens een familie uitsterft, of de overblijvenden, die elders wonen, zich niet in de nagari willen vestigen, het familiegoed aan de kampoeang (soekoe-deel) overgaat, of, zoo de familie gesplitst was, aan den overblijvenden tak. Sterft in een nagari het geheele soekoedeel uit, dan erft de nagari, die dan ten behoeve van haar bewoners die geërfde goederen kan verdeelen.

Daar waar de Minangkabausche adat minder zuiver is gebleven, als in de grenslanden, of daar waar de Padri-invloed zich krachtig heeft doen gelden, voorts zelfs in Agam, bij aanzienlijken en hoofden, heeft zich in overeenstemming met den streng vaderrechtelijken geest van den Islam een individueel erfrecht van pantjariangoederen in vaderlijke lijn weten baan te breken. Soms in den vorm van een wegschenken vóór den dood. Het ligt in de lijn der ontwikkeling, dat deze met het matriarchaat strijdige strooming hoe langer hoe krachtiger zal worden.

---

[1]) Of moet men hier zeggen soekoe (soekoe-deel), in den zin van geslachten-unie? Zoo bij VAN VOLLENHOVEN. Wellicht zijn beide gevallen denkbaar.

§ 3. Andere rechten

a. Gronden- (en water-)recht. Over het *algemeene beschikkingsrecht* (ha' oelajat) van, *hier* de nagari, *daar* een bepaalde soekoe, *elders* een bepaalde familie of zelfs een bepaalde persoon (familiehoofd of ook een radjo) is reeds boven gesproken. Nu zijn aan de beurt de individueele rechten, die van zeer verschillenden aard kunnen zijn. Een zeer minutieus overzicht daarvan geven de door het Koloniaal Instituut uitgegeven Pandecten van het Adatrecht, Mededeeling IV afdeeling Volkenkunde No. 2, de deelen II, III, IV*a* en IV*b*, waarin behandeld worden ontstaan en inhoud, overgang en tenietgaan van *voorkeurrecht, genotrecht, inlandsch bezitrecht* en *bewerkingsrecht* en *overige rechten* op grond en water, een en ander in verband met de verschillende soorten van gronden en wateren, als woeste grond, tijdelijke bouwvelden, sawahs, erven, rivieren, meren enz. enz. op welke — om ze zoo te noemen algemeene — rechten, volgt een behandeling van de afzonderlijke rechten als: ontginningsrecht, kaprecht, zamelrecht, weiderecht, jachtrecht, mijn recht, woonrecht, begraafrecht, vloeirecht, taprecht, vischrecht, zamelrecht uit water (goudwasschen), vaarrecht, om te besluiten met verschillende transacties en overeenkomsten in zake grond en water, als verpanding en inlandsche hypotheek, deelbouw, veldhuur, ander tijdelijk erlangen van grond en water rechten van den vorst op grond en water.

Het zij voldoende hier enkele der hoofdbeginselen te doen uitkomen.

Daar waar de nagari het algemeen beschikkingsrecht over den grond heeft, is elke nagaribewoner gerechtigd van den woesten grond een deel te ontginnen. Gewoonlijk vraagt hij (of anders zijn mama' voor hem) dit aan de dorpshoofden. Vreemdelingen kunnen ook woesten grond gaan ontginnen, mits zij aan den oelajathouder periodiek een recognitie betalen, die onder den naam boengo tanah bekend is. Andere vormen van genotrecht, zamelrecht, kaprecht, goudwinning e.a. komen de nagaribewoners als een vanzelf sprekend iets ten goede; gewoonte is echter kennisgeving aan den oelajathouder en ook wel een klein geschenk, als recognitie, vreemden moeten hiervoor *in elk geval* een recognitie betalen.

Bij duurzame ontginning (niet dus bij tijdelijke cultures) van den grond gaat dit genotrecht over in inlandsch bezitrecht, doch

ook al weer niet voor vreemdelingen, doch voor nagaribewoners. De ontginner heeft op zulken ontgonnen grond individueel bezitrecht. Na zijn dood gaat dit recht over op zijn familie. Tijdens zijn leven heeft hij volgens sommigen over dien grond de vrije beschikking (al is kennisgeving aan zijn familie noodig), volgens anderen mag hij er nimmer over beschikken, of, zooal, dan met toestemming van familiehoofd of de eventueel rechtverkrijgenden (waris). Vermoedelijk zijn hier plaatselijke verschillen, of wel heeft men hier een stuk adatrecht dat nog in wording is. De eigenlijke grondbezitters in de nagari zijn dus gewoonlijk de families. Dit inlandsch bezitrecht heeft wel iets van ons eigendomsrecht, doch verschilt hiervan in één voornaam opzicht. Vervreemding toch voor goed van familiegoed is niet toelaatbaar en tijdelijke vervreemding (al kan die soms heel lang duren) door verpanding slechts in enkele gevallen. Hier en daar, vooral in de buurt van Padang en elders, waar heel wat van het oorspronkelijke Minangkabausche recht is afgebrokkeld, komt verkoop van grond (al of niet onder beding van recht tot wederinkoop) voor.

[Hier en daar vindt men gesproken van soekoegrond. Het is de vraag of deze term steeds dezelfde beteekenis heeft. Plaatselijk, vooral in de rantau, berust het beschikkingsrecht van een bepaald deel van den woesten nagarigrond bij de volkshoofden van een soekoe (geslachten-unie). Zulke grond heet dan soekoegrond. In een anderen zin wordt het gebezigd van reeds *ontgonnen* grond, waarop de rechten van den ontginner zijn verloren gegaan, doch waaromtrent nog bekend is tot welke soekoe die ontginner behoorde. Deze soekoe heeft dan een voorkeursrecht in zake een tweede ontginning.

Ook van *bebouwden* grond wordt als van tanah soekoe gesproken, als een lid of eenige leden van een bepaalde soekoe [1]) daarop individueele rechten kunnen doen gelden. In het algemeen echter schijnt men soekoegrond te mogen opvatten als zoogenaamde margagrond in de Tobasche streken. Feitelijk is het dan hetzelfde als nagarigrond].

Onder de individueel bezeten gronden vallen ook de erven (paroemahan, parak). Zij maken ook deel uit van de poesako en mogen (zoo ook de er op gebouwde adathuizen) evenmin als andere poesako-grond vervreemd worden.

[1]) Hier in den zin van kampoeang.

Als eigenaardigheid van de Minangkabausche adat mag wel worden vermeld, dat afzonderlijke weidegronden (in tegenstelling met de in de Bataklanden veel voorkomende djalangan) niet voorkomen. Het vee mag overal in de rimbo, langs wegen en paden grazen en na den oogst ook vrijelijk op alle sawahs en ladangs. Zelfs op sawahs enz. buiten de nagari gelegen, mits men (en dat geldt nog niet eens algemeen) eenige isi adat, bijv. een paar bamboekokers met melk, aan de hoofden der vreemde nagari afstaat.

b. Waterrechten. Deze hangen ten nauwste met de rechten op grond samen. In het algemeen geldt, dat de status van het water die is van den grond, waarop het aangetroffen wordt. Rivieren en meren temidden van woesten grond staan dus onder het algemeen beschikkingsrecht van de nagari of van wie ter plaatse houder is van het oelajatrecht. Alle water op gronden, die bebouwd of in gebruik zijn, wordt als die grond geacht te zijn ter beschikking (ten gebruike) van den inlandschen bezitter. Op *stroomend* water echter kan nooit anders dan genotrecht worden uitgeoefend. Ook mag de natuurlijke loop van dit water niet eigenmachtig veranderd worden. Bevloeiing mag dus bijv. slechts door leidingen (banda) plaats hebben.

Als belangrijk beginsel (begrijpelijk bij een rijst verbouwend volk) geldt, dat de behoefte aan besproeiingswater vóór alles het waterrecht beheerscht.

Omtrent meren geldt de regel, dat er een strook is van een bepaalde breedte, die staat onder het beschikkingsrecht van de nagari. Zoo iets dus als ons begrip „territoriale wateren". Gewoonlijk is de grens daar tot waar nog wieren en andere waterplanten groeien of ook wel, tot waar men een steen kan werpen. De rest is „vrije zee".

De vischvangst in stroomend water, hetzij door middel van den hengel of met netten e.d., is vrij voor elken nagaribewoner. Ook het gedeeltelijk afdammen enz. Men vindt echter plaatselijk wel gereserveerde gedeelten, vooral weer in de rantau, waar radjo's zeggenschap hebben. Dezen eischen bovendien gewoonlijk voor hun toestemming tot visschen een betaling.

c. Verschillende transacties, waarvan de grond het voorwerp is

1°. *Verpanding* (sando). Grondverpanding komt menigvuldig voor. De voorkeur genieten familiegenooten of anders leden van een

verwanten familietak. Ze is een tijdelijke bruikpanding voor evenwel niet korter dan twee of drie oogsten. Als getuigen zijn er bij aanwezig de hoofden en de inlandsche bezitters van aangrenzende gronden (djihat nan barampè'; oerang sipadan). De overeenkomst wordt gewoonlijk mondeling in het bijzijn van genoemde getuigen aangegaan. Acht men een zichtbaar teeken (tanda) noodig, dan wordt eveneens in het bijzijn dier getuigen in den hoofdstijl van het huis een aantal inkeepingen aangebracht. Ook schriftelijke contracten komen wel voor. Zoo'n contract wordt dan middendoor gescheurd. Ieder der partijen krijgt er de helft van.

De pandsom wordt in eens gegeven. De pandnemer mag niet manen. Lossing van het pand (met inachtneming van den bovengenoemden minimumtijd) is te allen tijde geoorloofd. Verjaring is onbekend.

Verpanding kan overgaan in *djoeal* (letterlijk verkoop). Toch is inlossing niet geheel afgesneden, alleen zeer sterk bemoeilijkt, verpanding van familiegrond is slechts geoorloofd in vier (vijf) gevallen: n.l. als de familie geld noodig heeft voor: 1e een familiebegraafplaats, 2e. het uithuwen van een dochter, 3e. verheffing tot een panghoeloe, 4e. het voldoen van een eereschuld (oetang tamongah mĕdan) van één harer leden (en 5e. om een familielid de mogelijkheid te verschaffen de hadsj te volbrengen). Is er geld noodig voor de betaling van een schuld, die de heele familie betreft, dan is verpanding plicht.

Voor verpanding komen allereerst in aanmerking de minst oude familiegronden.

2°. *Hypotheek.* In minder welvarende streken komt veelvuldig voor een transactie, die iets heeft van onze hypotheek, behalve dat de geldschieter geen recht heeft van uitwinning. De inlandsche bezitter blijft dan zijn grond zelf bewerken, maar moet van het opgenomen geld rente betalen in den vorm van een deel (⅓ gewoonlijk) van den oogst.

3°. *Deelbouw.* Een veelvuldig aangegane overeenkomst is die omtrent *deelbouw* (mampadoeokan, mampatigokan). De inlandsche bezitter staat dan zijn gronden in bewerking af tegen een deel (een half of een derde) van de opbrengst. Deze in bewerking geving kan ook zonder bezwaar geschieden aan vreemdelingen (oerang dagang). Soms is de inlandsche bezitter bij de bewerking behulpzaam door het leenen van ploegvee bijv.

4°. *Veldhuur.* Het verhuren (manjasië) van velden komt voor, maar is wellicht een transactie, die onder Europeeschen invloed in zwang gekomen is.

§ 4. Schuldenrecht

Inleidende opmerking. Zoo ontwikkeld en goed omlijnd als het *grondenrecht* is, zoo stumperig en weinig uitgewerkt is het schuldenrecht. Hiervoor zijn twee hoofdoorzaken: 1°. de Minangkabauers zijn een bij uitstek *landbouwend* volk. Tegenover den landbouw nemen de overige bestaansmiddelen een weinig belangrijke, hoewel in de laatste jaren in beteekenis toenemende plaats in; 2°. de *aard* van het *grondbezit*, of, ruimer genomen nog, van het *familiebezit* is een ernstige belemmering voor het aangaan van verbintenissen die buiten de transacties in zake grond liggen.

Voor den bloei van handel en aanverwante bestaansmiddelen zou noodig zijn een veel vrijer beschikking van het individu over de voorwerpen van bezit. Die vrije beschikking geldt nu alleen: 1°. *roerende* zaken die als vrucht of *opbrengst* zijn te beschouwen van eigen verworven goed (harto pantjarian en naar het schijnt ook van familiegoed (harto poesako) [1]), in zooverre die opbrengst niet noodig is voor het onderhoud der familie; 2°. *roerend* pantjariangoed, als bijv. boschproducten.

Hoe weldadig de adat poesako (adat kamanakan) ook is in zooverre ze pauperisme voorkomt, voor den *algemeenen economischen vooruitgang* is die adat een rem. Dit is te meer jammer, omdat de Minangkabauer in zijn ijver, energie, intellectueelen aanleg, zuinigheid en betrouwbaarheid (algemeen wordt zijn handelseerlijkheid en zijn trouw in het nakomen van contracten geroemd) alle eigenschappen bezit, die waarborgen zijn voor een krachtig economisch leven.

De „rechtsregelen" aangaande schulden- (verbindtenissen-) recht bepalen zich tot eenige pitoea's van algemeene strekking, bijv.: „dat contracten nageleefd. schulden betaald en inschulden geïnd moeten worden" of wel „dat de eerstgemaakte afspraken bindend zijn en door latere „praatjes" niet tenietgedaan kunnen worden". Dat verbintenissen zoowel uit een contract (djandji) als

[1]) Sommigen meenen, dat ook dit als zijnde weer roerend *familiegoed* onvervreemdbaar is, maar terecht betwijfelt VAN VOLLENHOVEN, dat de onvervreemdbaarheid daarvan steeds kan gehandhaafd worden.

uit een onrechtmatige daad (salah) kunnen ontstaan, spreekt voor het gezond verstand van den Minangkabauer vanzelf. Uit den aard der zaak zijn de gegevens omtrent het schuldenrecht schaars, met name die over deelwinning, huur, geldleening, het al of niet vereischte van getuigen.

Omtrent verkoop, ruil, schenking (die dikwijls voorkomen) zijn meer gegevens.

Het voornaamste volgt hier:

a. Koop-verkoop (*mambali-mandjoea*). Elke andere verplichting, dan die van den verkooper om te leveren en van den kooper om te betalen schijnt aan het Minangkabausche adatrecht vreemd. Het is trouwens de vraag of het juist is deze handeling en zulke als ruil, schenking, als *verbintenissen* voor te stellen, naar Westerschen trant. Het is een vorm van *overdracht* van goed, in dit geval tegen betaling (Vgl. VAN VOLLENHOVEN „Miskenningen", blz. 55).

Van de Zuidelijke streken vermeldt VAN HASSELT een crediet-operatie onder den naam van idjab-contract, naar het uiterlijk iets als een koop op crediet tegen een klein bedrag als voorschot. Juister is wellicht, in dat bedrag een *tanda* te zien, als zichtbaar teeken, dat er een koop gesloten is.

Getuigen zijn in den regel bij het sluiten van een koop niet aanwezig.

b. Huur-verhuur (*manjasië*). Gewoonlijk (en vroeger was dit vrijwel uitsluitend het geval) is het voorwerp van een huurovereenkomst een of ander roerend goed als bruidstooi, vervoermiddelen, ploegvee e.d. Bij uitzondering echter thans ook wel landerijen. Op de hoofdplaatsen ook wel huizen. Ook hierbij zijn gewoonlijk geen getuigen aanwezig. Mondelinge afspraak tusschen de partijen schijnt voldoende.

Huur van diensten kwam vroeger al heel weinig voor. Daarvoor in de plaats treedt het onderling hulpbetoon (adat batolong, adat sarajo-manjarajo). Alleen voor speciaal werk (afwerken van een huis, smeedwerk) werd iemand in dienst genomen tegen betaling in geld of in andere zaken. Ook gezamenlijk reizende handelaren (wat vroeger nogal voorkwam) maakten gebruik van de diensten van een *toeo galé*, die als gids, deskundige en ook als makelaar optrad, voor welke diensten hij dan in den regel met geld betaald werd. Buiten deze „betaling" staat gewoonlijk de gezamenlijke maaltijd, deze ook bij hulpbetoon.

c. Deelwinning. Deze komt vooral voor als contract tusschen veebezitters en den hoeder der dieren. Behalve op voeding en kleeding heeft de hoeder (goebalo) recht op de melk der wijfjesdieren (nadat de bezitter het voor zich noodige heeft ontvangen) en gewoonlijk op het eerstgeboren jong.

d. Inlandsche vennootschap komt steeds veelvuldiger voor. Vennoot heet *rakanan.*

e. Schenking (*hibah*). Deze kon alleen plaats vinden in betrekking tot eigengewonnen goed. De meest voorkomende vorm is die, dat een *vader* tijdens zijn leven aan zijn *kinderen* een deel van zijn harto pantjarian geeft. Ofschoon door de adat als wettige handeling erkend, zien de conservatieve elementen der bevolking dit niet gaarne. Niettemin komt het steeds meer in zwang.

f. Particuliere schulden, die iemand bij zijn dood nalaat, worden uit zijn harto pantjarian betaald. Zijn deze goederen niet voldoende, dan is er verder *geen* verhaal. De adat tanggoeng-menanggoeng is hier niet van toepassing.

Slechts wanneer de schuld als *familieschuld* werd beschouwd (bijv. schulden van particuliere handelaren door den panghoeloe dagang, hoofd der vreemdelingen, aangegaan) of ook als eereschuld (oetang tangah mēdan) kon, gelijk vanzelf spreekt, de familie er voor worden aangesproken. Voor individueele schulden is de individu slechts met zijn eigengewonnen goed (en toen het pandelingschap nog bestond, ook met zijn lijf) aansprakelijk.

g. Delictenrecht. Dit eertijds belangrijk onderdeel van het adatrecht heeft ten gevolge van de invoering van het inlandsch strafwetboek en Sumatra-reglement in de streken der gouvernementsrechtspraak (en die vormen een heel stuk van de Minangkabausche landen!) vrijwel alle beteekenis verloren. In de overige streken wordt het wellicht nog toegepast, doch vermoedelijk niet ongewijzigd. Ook in de sfeer der gouvernementsrechtspraak is het nog niet geheel verdwenen; het leeft voort in de nog bestaande dorpsrechtspraak, al omvat het niet meer dan twee rubrieken van de zoogenaamde „wet van acht" (oendang-oendang nan salapan) n.l. die delicten, die naar onze inzichten *overtredingen* heeten, tegenover de rubriek der *misdrijven.*

Een beschrijving van het delictenrecht heeft dan ook in zekeren zin slechts historische waarde, maar kan niet worden gemist als bijdrage tot de kennis van het rechtsgevoel en denken der Minang-

kabauers. Ze kan echter tot de algemeene beginselen beperkt blijven.

In wezen één met bijv. het delictenrecht der Bataks, heeft het Minangkabausche dit verdienstelijk merkwaardige, dat het de delicten opsomt in eenige bepaalde rubrieken, min of meer doende denken aan onze „titels" van bepaalde delicten. Deze opsomming heet in haar geheel oendang-oendang nan doeo poeloeah (de wet van twintig) en is verdeeld in twee groepen: 1°. de wet van acht (reeds boven vermeld), die de delicten groepeert, 2°. de wet van twaalf (oendang-oendang nan doeo balèh), de bewijsleer behandelend [1]). Deze laatste wordt dan weer onderscheiden in „de wet der eerste zes" (over de bewijzen) en „de wet der laatste zes" (over aanwijzingen). De eerste zijn „zoo helder als de dag", de tweede „zoo klaar als bij maneschijn". samen heeten deze bewijzen en aanwijzingen ook wel *tando bĕti*. Men schijnt hieronder dan een *onderdeel* van de adat nan doeo balèh te moeten verstaan. Immers tegenover die tando bĕti, staan de *tando tjĕmo* en *tando djahè'*, middelen om den dader op te sporen, ook deel uitmakende van de „wet van twaalf". Er zouden wel 25 van elk dier tando zijn. Ze worden echter zeer verschillend opgegeven en soms vallen er verscheidene samen met de tando bĕti. Het volksvernuft heeft hier dus blijkbaar vrij spel. Elke vaste omlijning ontbreekt. Men zie in deze uitspraken (en ook zoo in de verschillende genoemde „wetten") geen codificatie van rechtsregels, maar min of meer gemeengoed geworden, populaire uitingen van rechtsgevoel en gezond verstand, op inlandsche wijze gesystematiseerd. en als zoodanig bruikbaar voor de inheemsche rechtspraak (zie beneden blz. 124 e.v.).

De „straffen" (VAN VOLLENHOVEN bezigt den term „rechtsgevolgen") zijn (waren) soms vaststaande boeten of leedverwekkende handelingen, soms maxima, waarop kon worden afgedongen. Sommige als pandelingschap, lijfstraffen, beschimping konden in de plaats treden van boeten, of daarnaast worden toegepast. Het toonen van berouw, het geneigd zijn om verontschuldiging aan te bieden, had gewoonlijk verzachting van de straf ten gevolge.

---

[1]) Ook in anderen zin is er sprake van oendang-oendang nan doeo poeloeah waarin 20 soorten van delicten worden opgesomd, waarbij dan soms onderscheid is gemaakt tusschen licht en zwaar (zie deze 20 opgesomd bij VAN VOLLENHOVEN, Adatrecht blz. 268). Deze schijnen een nadere detailleering van de oendang-oendang nan salapan. Deze indeeling is waarschijnlijk zeer nieuw en wordt door oude adatkenners verworpen.

Naast de als „straf" opgelegde boeten e.a. treft men gewoonlijk aan: zoengiften, verzoeningsmaaltijden e.d. Het ondergaan der straffen *rehabiliteerde* in zekeren zin den delinquent. In dat opzicht is het adatdelictenrecht humaner dan ons Westersch recht.

Een eigenaardige trek van het delictenrecht is, dat vervolging van overheidswege zoo goed als geheel onbekend is. Het is alsof het „recht" geen zaak van staatsbelang is. Trouwens verklaarbaar waar iets als ons begrip „staat" feitelijk niet aanwezig is. Vervolging geschiedde dus alleen op aanklacht. Alleen als de „overheid" zelf de beleedigde was (storing der openbare orde, onheusche bejegening of beleediging van gezagsdragers e.d.), sprak het vanzelf, dat vervolging plaats greep, ook zonder klacht.

h. Rechtsmiddelen. De zwakke plek van de adatrechtspraak is steeds geweest het ontbreken van een gezag met voldoende macht bekleed, om uitvoering der rechterlijke uitspraken bij onwil af te dwingen.

Vandaar, dat men menigmaal zichzelf op eigen gelegenheid recht verschafte (eigenrichting), hetzij van stonde aan, hetzij nadat bleek, dat een rechterlijke uitspraak geen gevolgen had of men zich daarbij niet wilde neerleggen, doordat men zich verongelijkt achtte. Een der middelen van eigeninrichting, dat veelvuldig en gewoonlijk met goeden uitslag werd toegepast, was het tarië', het zich toeeigenen van iets van de wederpartij of van een tot deze behoorende familie- of dorpsgenoot. Men gaf dan van die gewelddadige toeeigening kennis aan zijn eigen hoofd of dorpsbestuur.

Toch was een rechterlijke uitspraak ten iemands gunste een sterke moreele steun. Ook stonden, al ontbrak dan een absoluut dwingende macht, den partijen wel rechtsmiddelen ten dienste, die min of meer tot het beoogde doel leidden. Zoo werd minachting van de uitspraak van de adatrechters wel gestraft door *boeang* in verschillende graden, een soort van boycot: men behandelde den delinquent met minachting, door hem de gewone beleefdheidsbewijzen te onthouden (boeang sirih), of wel men verklaarde hem gewoon voor dood (boeang tingkarang).

Misdroeg een familielid zich herhaaldelijk en gaf alle vermaning niets, dan kon men door het boeang oetang of de kleine uitstooting de familie vrijwaren voor elke aansprakelijkheid voor diens veroordeeling, en had men met onverbeterlijke misdadigers te doen of met iemand, die groote schande bracht over de familie,

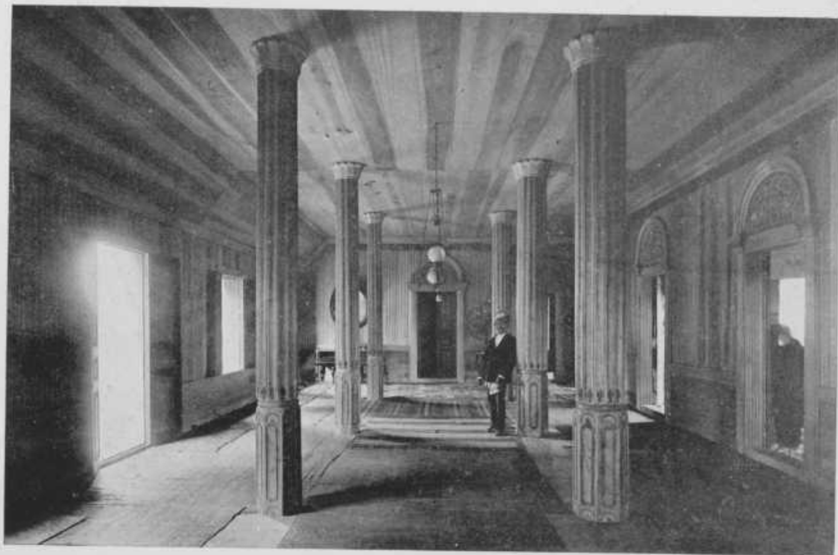
bijv. door een zoo ernstig zeden-delict als de *soembang* (bloedschande), dan werd wel de meedoogenlooze straf der groote verstooting, *bocang bida'* toegepast. De uitgestootene was daardoor vogelvrij en volkomen rechtsloos (zie boven blz. 109).

Maakten hoofden — familiehoofden en panghoeloe's — zich schuldig aan ergerlijke misbruik van hun macht, dan konden zij worden afgezet. Bij misbruik van vertrouwen en onbevoegde handelingen van den mama' als beheerder van het familiegoed, waardoor dit gevaar liep, kon elk lid der familie en anders de panghoeloe van de soekoe, waartoe de familie behoorde, deze zaak voor den rechter brengen.

§ 5. Adatrechtspraak

Gelijk de ontwikkeling van het adatrecht in zijn geheel in de Minangkabausche landen door de invoering van het Sumatra-reglement is belet, heeft ook de adatrechtspraak menige veer moeten laten door de invoering der gouvernementsrechtspraak sedert 1874. Over deze rechtspraak later. Alleen zij hier opgemerkt, dat ook daarbij in tal van zaken nog met de adat gerekend moet worden en — gelukkig — ook wordt, blijkens sommige gepubliceerde vonnissen.

Het gebied van de adatrechtspraak is niettemin zeer ingekrompen (ook in *aardrijkskundigen* zin, omdat het S.R. voor steeds meer streken toepasselijk wordt verklaard) en bepaalt zich voor de gouvernementslanden feitelijk tot de *dorpsrechtspraak* en, wat strafrecht betreft, tot die delicten — als boven reeds gezegd —, die wij onder „overtredingen" zouden rangschikken, te weten: zedendelicten, verstoringen van de openbare orde en rust en oneerbiedigheid tegenover de hoofden. En zelfs deze nog niet alle, want ook daartoe behooren gevallen, die voor den gouvernementsrechter worden gebracht. Daar staat tegenover, dat de dorpsrechters ook wel eens zaken behandelen, die strict genomen buiten hun bevoegdheid vallen. Met name als zij als bemiddelaars of arbiters optreden en trachten de partijen tot een vergelijk te brengen (badamai). Trouwens is het kenmerk van den adatrechter dit, dat hij eigenlijk meer is deskundige, dien men raadpleegt, dan rechter, die vonnis velt. Een van de „regeering" onafhankelijke rechtspraak kent het adatrecht niet. Uit den aard der zaak zijn de hoofden als de beste kenners der adat, door traditie en practijk, van-

11. De „tangah roemah" van het huis van Soetan Soelaiman, vroeger larashoofd van Soengai Poear

zelf ook de meest geschikte bemiddelaars en de aangewezen rechters. Maar men moest hun dan ook om recht *vragen*. Zonder klacht geen geding. En voorts was voor de totstandkoming van een rechterlijke uitspraak noodig de medewerking van den gedaagde of beklaagde. Bleef hij weg, gaf hij geen gevolg aan herhaalde sommaties, dan stokte de rechtspraak, maar.... dan had ook de aanklager het recht van eigenrichting. Zoo was het in de „masa adat" (den tijd, waarin de „adat" regeerde).

Een andere — gunstige — trek van de Minangkabausche adatrechtspraak is haar volledige openbaarheid. En dit niet alleen; de aanwezige buitenstaanders hebben ook het recht om in het geding in te grijpen, door mededeelingen te doen, die licht op de zaak werpen. Geen formalisme belette de rechters om achter de volle waarheid te komen. Aan bewijsmiddelen (uitgezonderd den zuiveringseed) waren ze niet gebonden. Zij moesten uitspraak doen naar hun *overtuiging*, hoe dan ook verkregen.

Na deze ,zeer beknopt gehouden en alleen enkele hoofdtrekken rakende, schets volge thans een korte uiteenzetting van de beteekenis, die *nu* de adatrechtspraak nog heeft in de streken waar het S. R. van kracht is, waar ze dus als dorpsrechtspraak gehandhaafd bleef.

De dorpsrechters behandelen, behalve de hiervoor genoemde delicten tegen de zeden (soembang-salah) en tegen de openbare orde (dago-dagi) een viertal groepen van geschillen, n.l.:

1°. over harto poesako, en dan veelal over sawahs en over het recht op zekere galar;

2°. over transacties in zake grond: verkoop, verpanding;

3°. over verlovingskwesties;

4°. tusschen kamanakan en hun mama'.

Hoe klein en beperkt op het oog deze groep van rechtszaken ook schijne, zij vertegenwoordigt toch een aanzienlijk deel van de in het dagelijksch leven en bedrijf voorkomende geschillen, en gewoonlijk legt men zich ook bij de beslissing van den adatrechter in deze neer, behalve wat de zaken onder 2 betreft. Gewoonlijk zoekt men daar hoogerop recht bij den gouvernementsrechter, ja begint het al regel te worden zich *terstond* tot dezen te wenden.

In de dorpsrechtspraak heeft echter ons gouvernement een kostelijk hulpmiddel ten eerste ter bestrijding van mingewenschte toestanden op sexueel gebied, ten tweede ter voorkoming van on-

rust op groote schaal. De nagari-rechters zijn gewoonlijk wel in staat en bij machte (door het opleggen van adatstraffen als boeten, gedwongen feestmalen en het boeang — zie boven, blz 123 — in verschillenden graad) de rust in de nagari te handhaven. In deze rechtspraak vindt men ook een preventief tegen knoeierijen in zake loemboeng-nagarigelden en tegen agitatie ten aanzien der dorpscredietinstellingen Men zal dus wijs doen met deze adatrechtspraak althans in wezen te laten, zoo mogelijk in haar ontwikkeling te steunen.

De positie der vroegere slaven en pandelingen en hun afstammelingen. Hieraan zij een enkel woord gewijd. In 1876 werd voor het gouvernement Sumatra's Westkust de slavernij (lijfeigenschap) afgeschaft. Dit ging gepaard met afkoop (schadeloosstelling). Toenmaals behoorde de residentie Tapanoeli nog tot dit gouvernement. Uit de cijfers nu blijkt, dat de slavernij in de eigenlijke Minangkabausche landen bij lange na niet dien omvang had als in Tapanoeli. Van het geheele bedrag der schadeloosstelling (*f* 393,964 toch komt niet minder dan *f* 359.614 voor rekening van Tapanoeli, zoodat voor Minangkabau slechts werd besteed *f* 34.350.

Niettemin werd de maatregel belangrijk genoeg geacht om aanleiding te geven tot vreugdebetoon door de bevolking. Te Fort de Kock, Fort van der Capellen en Padang Pandjang werden ter eere van het feit 21 saluutschoten gelost

Stonden de vrijverklaarden en staan nu hun afstammelingen op voet van gelijkheid met de overigen? Daarop moet ontkennend geantwoord worden. Vooreerst (bij de Bataks in Mandailing treft men hetzelfde aan) wordt de afkomst niet vergeten. Er is geen denken aan, dat bijv. iemand van slavenafkomst met een „vrije" vrouw (vrouw van stand) zou mogen trouwen. Ten tweede is de adat zelf een beletsel, dat slavenafstammelingen op voet van gelijkheid met de overige nagari-bewoners zouden staan. Niemand toch kon *in zijn eigen nagari* slaaf worden. Bij de vrijstelling kwamen dus de vrijverklaarden tegenover de nagari te staan als *vreemdelingen.* Zij konden daar dus onmogelijk ooit deel krijgen aan poesakogoed. Evengoed als vreemden moesten zij zich stellen onder de hoede van een indoea' samang. Tegenover de eigenlijke kamanakan (kamanakan kandoeang) stonden zij als kamanakan dibawah loetoei', letterlijk: kamanakan beneden de knie. Het lag in den aard der dingen, dat zij hun vroegere meesters thans als

mama' (indoea' samang) kozen. Was al de verhouding als van slaaf tot meester veranderd, zij bleven toch hun mama' gehoorzaamheid verschuldigd en deze kon hen dus bij oneerbiedig gedrag o.a. straffen door hun het gebruiksrecht op grond te ontnemen. In rechten en plichten staan dus de vrijverklaarde slaven en hun nakomelingen met vreemdelingen gelijk (vgl. hierbij de interessante briefwisseling tusschen den directeur van Justitie, die op dezen toestand geen kijk had, en den resident der Padangsche Bovenlanden in Adatrechtb. XI, blz. 74—90)

De ontwikkeling van het adatrecht. Wat de adatrechtspraak betreft is nauwelijks eenige ontwikkeling te verwachten waar ze zoo aan alle zijden gekortwiekt is. Het adatrecht in zijn geheel *moet* zich in een of andere richting ontwikkelen, d.i. vervormen, hetzij in *eigen* richting, naar *eigen* beginselen, hetzij door uitwendigen druk en onder veranderde omstandigheden in aansluiting aan de gewijzigde toestanden. Eigen ontwikkeling weet het Minangkabausche adatrecht in overvloed aan te wijzen. VAN VOLLENHOVEN somt op[1]): ontstaan van een meer eenhoofdig bestuur, sterker band tusschen vader en kinderen, gelijkstelling van de nakomelingschap der vroegere slaven, vrije beschikking over pantjariangoed, verkoop van familiegoed, toelating van grondbezit in een andere nagari.

Ook zijn er teekenen te over, dat men niet overal meer star vast houdt aan den eisch van het sakato zijn (eenparigheid van oordeel) voor het nemen van beslissingen en doorvoeren van maatregelen, een machtig middel tot obstructie voor halsstarrigen.

Ontwikkeling van het erfrecht in de vaderlijke lijn teekent zich duidelijk af, vindt trouwens steun in de wet van den Islam. Zoo zijn er teekenen te over, die bewijzen — zoo dit bewijs nog noodig is —, dat de adat niet is iets versteends, maar iets dat leeft en dus aan groei hier, afsterven daar niet ontkomen kan [2]).

---

[1]) Wij spatieëren.
[2]) Zie over Koerintji de *Aanvulling* op blz. 207.

DERDE HOOFDSTUK

DE TAAL, LETTERKUNDE

§ 1. De taal

De taal, door de Minangkabauers gesproken, is Maleisch, doch Maleisch van een bijzonder soort. Het is namelijk nauwer met het Riausch Maleisch verwant, dan welke andere taal der Westersch-Maleisch-Polynesische groep ook, maar mag niet als een dialect van het Riausch Maleisch beschouwd worden. Het is een zelfstandige taaltak *naast* het Riausche, of wil men, het gewone Maleisch. Omtrent den ouderdom ontbreken gegevens, maar het is wel zeker, dat het al sedert eeuwen naast het Maleisch van de Maleische landen (Malaka, Riau, enz.) heeft bestaan als taal, gesproken door de bewoners van Tanah Malajoe, waaronder in vroegere eeuwen het grootste (midden-) gedeelte van *Sumatra* werd verstaan (vergl. de studie van FERRAND: Malaka, 1°. Malayu et Malayur, Journ., Asiat., Onzième serie, Tome XI, XII, en vooral ROUFFAER: Was Malaka emporium enz. enz., in Bijdr. Kon. Inst. dl. 77 (1921). Het feit, dat het Mal.-Ar. schrift zoo langen tijd is gebruikt voor het schrijven van het Minangkabausch, is voor de kennis van deze taal niet bevorderlijk geweest. Het onderscheid met het Riausch Maleisch viel daardoor niet in het oog.

Dit onderscheid is evenwel groot genoeg, om het Minangkabausch als een zelfstandigen taaltak te beschouwen.

Overigens bestaat ook tusschen de in de verschillende landstreken van Minangkabau gesproken taal nog zooveel onderscheid, dat men van dialectische verschillen kan spreken.

Als norm voor de werken over het Minangkabausch is het dialect van Agam, speciaal van Koto Gadang, aangenomen. Het is vooral de arbeid van L. J. VAN DEN TOORN geweest (Minangkabausch-Maleisch-Nederlandsch-Woordenboek, 1891, Minangka-

bausche spraakkunst, 1899), die de bestudeering van deze taal een groote schrede verder gebracht heeft.

De enkele mededeelingen omtrent het Minangkabausch, vergeleken met het Riausch-Maleisch, die in deze schets voorkomen zijn naar gegevens in de voorrede van bovengenoemd woordenboek bewerkt.

Verreweg de meeste woorden, in beide talen voorkomende, hebben dezelfde beteekenis, andere hebben, hetzij in de eene, hetzij in de andere uitgebreider beteekenis, sommige verschillen in beteekenis geheel en voorts heeft elk dier twee talen eigen woorden, die niet in de andere voorkomen.

Omtrent de phonetiek het volgende:

de Maleische voorvoegsels *ber*, *per*, *me* (eventueel met neusklank als sluitletter) hebben in het Minangkabausch een *a*, terwijl de voorvoegsels met *r* veelal die letter verliezen: de Riausche *a* klinkt in de open eindlettergreep der Minangkabausche woorden als een langscherpe *o* (å), behoudens gewoonlijk in woorden van vreemden oorsprong; de toonlooze *e* van het Maleisch is in het Minangkabausch een *a* (locaal, bijv. in het Tanah Datarsche een *o*), het Minangkabausch is een *semi-vocale* taal (in tegenstelling met het Maleisch, dat *consonantisch* is), d.w.z., het Minangkabausch duldt slechts enkele consonanten als sluitletter, n.l. de „ʻ" of *hamzah* (in de keel teruggehouden *k*, de „glottal stop"), de neusletters *m*, *n*, *ng*, en de „spiritus", *h*;

de Maleische sluitletters *t*, *p*, *b*, worden bijna alle in het Minangkabausch een „ʻ"; tevens gaat daarmede gepaard een klinkerverandering; de *s* wordt *h* en na de *oe* een klank, dien men het best met *ih* weergeeft en die ongeveer klinkt als *ich* zooals dat in sommige streken van Duitschland wordt uitgesproken.

Een andere eigenaardigheid van het Minangkabausch is, dat de uitspraak van de *oe* en de *i* in bepaalde gevallen *gerekt* klinkt (*oeă*, *iĕ*), klanken, die ook zoo in het Friesch voorkomen, met name daar waar in laatstgenoemde taal *in het schrift* een *r* voorkomt: *Sjoerd*, *wier* (verleden tijd van „zijn", 3de pers. etc.); vgl. *Matoeă* (*Matoer*), *aiĕ* (*air*), doch ook waar in het Maleisch de sluitletter een *l* is (*pikoel-pikoeă; bedil-badiĕ*); voorts in de slotlettergrepen *oek*, *ik*; *oeng*, *ing*; *oeh*, *ih*.

Het onderstaand tabelletje geeft van het bovenstaande een over-

zicht (als op elken regel zijn er uitzonderingen, die hier echter niet worden vermeld):

at—è'
it—i'
ab, *ap*, *ot* } *—o'*
oep, *oet* } *—oei'*
ak, *ok* } *—o'*; in sommige gevallen o.
èk—è' In sommige gevallen *ê*.
as—èh; oes—oeih; is—ih

oeng—oeăng
ing—iĕng
oeh—oeăh
ih—iĕh

oek—oeă'
ik—iĕ'
oel, *oer* } *—oea*
il, *ir* } *—iĕ*

In sommige streken vindt men voor den sluiter *m* een *n* en omgekeerd.

Met de vermelding, dat het Minangkabausch ook enkele persoonlijke voornaamwoorden bezigt, die men in het Riausch Maleisch niet heeft, worde deze korte karakterschets van de taal besloten.

§ 2. Letterkunde

Indien men onder letterkunde alleen verstaat *op schrift gebrachte* verhalen enz., dan zou men ten opzichte van het Minangkabausch moeten zeggen, wat van de andere Indonesische volken trouwens in nog grootere mate zou gelden, dat er zoo goed als geen letterkunde bestaat. Men mag echter dezen maatstaf niet aanleggen. Men diene voor volken, die òf geen eigen schrift hebben, òf van schrift in het algemeen weinig gebruik maken, onder litteratuur te verstaan, hun bezit aan verhalen, gedichten, spreekwijzen, raadsels, enz., die een zekere algemeene bekendheid genieten, al zijn er dan ook niet velen, die een grooter of kleiner aantal dier verhalen enz. goed kunnen voordragen. De weinigen, die dit kunnen, zijn dan als de litteratoren van zoo'n volk te beschouwen. Zoo bezien heeft de Minangkabauer een naar verhouding rijke litteratuur. Veel daarvan is weliswaar niet zijn bijzonder eigendom; er zijn een groot aantal vertellingen (dikwijls van oorsprong mythen), die gemeengoed zijn van de Indonesische volken, en andere, die langs allerlei, soms in het duister liggende, wegen van

verre zijn gekomen, maar de inkleeding, de vorm is — ook van de overgenomene — volkomen Minangkabausch geworden. Geheel „eigen werk" kan men echter noemen wat door den *toekang padato* (dichter-ceremoniemeester) ten beste wordt gegeven bij feestelijkheden, maaltijden en dergelijke gelegenheden, als hij in zijn voordracht de mildheid van den gastheer roemt, de heerlijkheid van het dorp beschrijft, den lof zingt van het met allerlei boomen beplante erf, de majesteit roemt van het adathoofd, in verrukking geraakt over den tooi van bruid en bruidegom enz., Dan kent zijn welsprekendheid geen grenzen, en al vinden wij Westerlingen de beelden wel wat overdreven en de taal gezwollen, om niet te zeggen bombastisch, veel is er toch in hooge mate dichterlijk en de woordkunst voor den inlander van ongemeene bekoring. Meer wellicht nog dan de inhoud — hoewel ook deze lang niet onverschillig is — is het de muziek, d.i. het rijm en de cadans, die het aanhooren van deze litteratuur-producten voor den Minangkabauer tot zoo'n groot genot maakt. Wij kunnen niet beter doen, ter kenschetsing van het eigenaardig karakter van het padato-reciet en ter bepaling van het standpunt, dat men bij de beoordeeling ervan behoort in te nemen, dan hier aan te halen een passage uit VAN EERDE: Minangkabausche Poëzie (Tijds. Ind. T.-, L.- en V.kunde, dl. 39, blz. 571 e.v.).... „Zooals boven reeds gezegd, is het luisteren naar het reciet dezer *padato's* voor de inlanders een waar genot en het spreekt vanzelf, dat voor ons, Hollanders, een goed deel van de bekoring, die zij voor hen opleveren, verloren gaat, voornamelijk wel, omdat wij ons niet anders dan kunstmatig en bij benadering kunnen verplaatsen in de gedachten van den Maleier. Daarbij komt nog, dat wij bij het luisteren onwillekeurig onze toevlucht nemen tot vertalen in onze moedertaal, en het behoeft wel geen betoog, dat, waar wij het door den redenaar opgehangen Oostersch tafereel trachten na te schilderen met onze Europeesche verven, een groot deel van de plaatselijke kleur verloren gaat. Dit geldt dan ook van de gegeven vertalingen [1]). Bij het overschenken in ons Europeesch vaatwerk verloor de Indische drank veel van haar aroma. Dit is o.a. een gevolg van het feit, dat vele der uitdrukkingen alleen zijn opgenomen om de welluidendheid, zonder in verband te staan met den inhoud van de toost of

[1]) Zooals er n.l. in dat opstel tevoren vele voorkomen. Eigenlijk zijn die dingen, met name de eerste regels, die het rijm voor de volgende bepalen, onvertaalbaar.

de leidende gedachte, ja.... dikwijls is de duidelijkheid opgeofferd aan de zucht om het oor streelende woorden te gebruiken. Trouwens bij de meeste pantoens of vierregelige versjes is de welluidendheid ook een groote factor; de twee regels dienen òf als inleiding tot de twee volgende, die den zin moeten aangeven, òf staan daarmede in eenig verband, bijv. door een analoge gedachte. Doch in vele gevallen ook bestaat er tusschen de eerste twee regels en de volgende volstrekt geen andere betrekking dan de rijmwoorden en heeft de soms geheel afwezige beteekenis der inleidende regels niets te maken met de hoofdgedachte van de „pantoen. A l t ij d echter doen de wetten van welluidendheid en rijm zich gelden. Voorts dient hier nog te worden opgemerkt, dat, waar oorspronkelijk de redevoeringen en de daarin voorkomende pantoens werden uitgesproken, dit in lateren tijd geschiedde onder begeleiding van den *rabano*, den tamboerijn, zoodat er een zeker soort cadans in werd opgenomen, door het slaan op den rabano aangegeven.

Dit geldt zoowel van het proza als van de pantoens, waaruit de redevoeringen bestaan. Is nu eenmaal de cadans naast den eisch der welluidendheid opgenomen, dan schijnt de overgang van het padato-reciet tot den dreunenden inlandschen zang al zeer gering.

In een padato komen dus voor proza, gedichtjes en een soort rijmlooze verzen, en de bewering, als zouden bij de inlandsche volken geen rijmlooze verzen voorkomen, schijnt dan ook aan twijfel onderhevig en zal kunnen worden tegengesproken....

.... Wat de kunstmiddelen betreft, die de dichters dezer padato's hebben aangewend, om de door hen behandelde onderwerpen zooveel mogelijk te prijzen en ze aldus zoo hoog mogelijk in de appreciatie der toehoorders te doen stijgen, moet nog het volgende worden opgemerkt, vooral omdat deze wijze van schilderen ons eenigszins de mate van ontwikkeling der inlanders weergeeft. Voorop zij gesteld, dat de voordrager zich zeer bescheiden, ja zelfs nederig moet voor doen, er zich voor moet wachten opzienwekkende gebaren te maken of zeer luid te spreken.... De nederigheid, de „zelfverlaging" (*marandahkan diri*) is een eerste vereischte van ieder in de Minangkabausche wereld, die aanspraak wil maken op wellevendheid, hooggeplaatsten zoowel als degenen, die in het publiek optreden, zooals de *toekang padato*.

Het is een uitvloeisel van deze wet der welvoegelijkheid, die den

aanvang der padato's eentonig doet zijn, waar de redenaar herhaaldelijk „duizendmaal vergeving" vraagt voor eventueele fouten in woordenkeuze of manieren en zichzelf „onwetend" en „nog een kleinen knaap" noemt. Doch behalve dit, wijst de inhoud der padato's nog op een anderen karaktertrek, n.l. het gevoelig zijn voor lof, zelfs waar deze overdreven wordt en in vleierij ontaardt; zooals de natuurlijke hoffelijkheid bij de meeste Oostersche volken, zelfs al staan zij nog op een betrekkelijk lagen trap van beschaving, Westerlingen aangenaam aandoet, daar verkrijgt zij toch een hinderlijk karakter, wanneer wij opmerken hoe overdreven vleiend de complimenten dikwijls zijn....

....Onze begrippen „schoonheid" en „schoonheidszin" zijn ideeën, die de inlander als zoodanig niet kent. Vandaar, dat hij dikwijls verbaasd staat, wanneer wij onze bewondering te kennen geven voor een woest landschap of door de maan beschenen bergmeer. Om schoon te zijn moet een object, wat het zij, nog aan andere voorwaarden voldoen....; wij noemen slechts nuttig, wonderdoend, vreemdsoortig, wellustig, moeielijk te verklaren, enz. De kunst, wat wij ideale kunst noemen, neemt geen afzonderlijke plaats in zijn denkvermogen in, doch deze is altijd gecombineerd met andere ideeën...."

De schrijver licht deze stelling nader toe met tal van voorbeelden aan de litteratuur ontleend en maakt ons duidelijk, waarom de dichters hun toevlucht nemen tot de (ook in hun verhalen en romans zooveel voorkomende) gevleugelde slangen, schorpioenen, visschen met gouden vinnen, duizendpooten enz. (zie ibid. blz. 576 e.v.) Onze aanhaling is echter reeds lang genoeg voor het beoogde doel.

Tot besluit van deze, over de poëzie der toekang padato handelende, pericope één enkel voorbeeld van een vierregelige pantoen, om rijm en maat te doen zien:

Tjondonglah rabah habingkoedoe
Boengoe sitawa dioesoeni
Tolonglah sambah dipangoeloe
Barang nan gawa diampoeni.

De groote rijkdom der Minangkabausche litteratuur wordt evenwel gevormd door de talrijke romantisch-mytische verhalen

(kaba) en de dierenfabels, waaronder de cyclus, waarin het dwerghert een rol speelt, de voornaamste plaats inneemt. Van deze verhalen zijn er heel wat in handschrift aanwezig, hetzij afkomstig van inlanders zelf, hetzij van een Europeeschen verzamelaar; de eerste zijn gewoonlijk in het Maleisch-Arabisch letterschrift geschreven, de laatste voor een groot deel in Latijnsch karakter. De bibliotheeken van het Bataviaasch Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen te Weltevreden en van de Rijksuniversiteit te Leiden bevatten heel wat van deze handschriften [1]), terwijl ook enkele door den druk, hetzij in tijdschriften, hetzij in afzonderlijken boekvorm, toegankelijk zijn. De eerstgenoemde zijn dan gewoonlijk van vertaling en aanteekeningen vergezeld en daardoor ook voor niet-kenners der taal toegankelijk. Zoo zijn o.a. gepubliceerd: Moerai Batoe door VAN HASSELT (Midden-Sumatra Dl. III, 2. Volksbeschrijving en Taal, blz. 68 en vervolg.); Soetan Manang-Kĕrang door VAN DEN TOORN (Bijdr. Kon. Inst. 1885); Tjindoer Mato (gedeeltelijk) door denzelfden (Verh. Bat. Gen. 1891); Mandjau Ari door denzelfden (Verh. Bat. Gen. 1891); de Geschiedenis van Prinses Balkis door GERTH VAN WIJK (Verh. Bat. Gen. 1880); Si Oemboet Moedo, Si Ali Amat, Si Palalo' en Mama' Si Hĕtong (alle door VAN OPHUYSEN bij TRAP uitgegeven; het laatste werk uitvoerig besproken door SNOUCK HURGRONJE in Tijds. voor T.-, L.- en V.-kunde, dl. 38).

Om eenig denkbeeld te geven van den betrekkelijken rijkdom der Minangkabausche litteratuur volge hier nog een opgaaf van de te Leiden aanwezige collectie-VAN OPHUYSEN:

Een heele verzameling dwerghertverhalen, kinderverhalen, kleine verhaaltjes, pantoens met register, en voorts o.a. de „kaba" (romans) Boedjang Mohamad Kadin, Intjè' Malim, Malim Dĕman Toeankoe Malim Dĕwa bagalar Toeankoe Gambang Patoeanan, Nan Toengga nan Gondoriah, Oenggèh Namban, Poeti nan Batoedjoeh, Poeti Lindang Boeani, Sarè' Malik, Si Taboeang, Soetan Bagindo, Talipoea Lajoeah, Toean nan Toengga en enkele andere, reeds als gepubliceerd vermeld.

Voorts zou men nog tot de litteratuur kunnen rekenen enkele boekjes, hetzij in Latijnsch, hetzij in Arabisch karakter, geschreven door verschillende Europeesche en Inlandsche schrijvers, hoe-

[1]) Zie voor de eerstgenoemde bibliotheek: Catalogus der Maleische geschriften, Verh. Bat. Gen. dl. 57.

wel deze boekjes meerendeels als leerboekjes zijn bedoeld of gegevens bevatten bijv. over „adat", over „oendang-oendang", over geschiedenis (de zoogenaamde *tambo*), over volksgebruiken, bestaansmiddelen enz. Het heeft evenwel geen zin, deze alle hier te vermelden, evenmin als de talrijke opstellen, die over het Minangkabausch en zijn litteratuur handelen.

Nog een enkel woord over het karakter der „romans" en ter verduidelijking een korte inhoudsopgave van één dier „kaba", n.l. van Manang Kĕrang.

De verschillende romans mogen over verschillende personen handelen, ze hebben toch veel trekken met elkaar gemeen. Zoo komen er steeds in voor een dienares die SIKAMBANG MANIH en een dienaar, die SI SALAMÈ of SALAM SALAMÈ' heet. De geboorte van den held of de heldin heeft gewoonlijk plaats onder buitengewone teekenen, waartoe als regel behooren een zware slag, het splijten van den vloer, het versplinteren der neuten, enz. (blijkbaar een beschrijving van den inslaanden bliksem en zijn uitwerking). Ook bepaalde personen, voorwerpen en toestanden worden gewoonlijk in vaststaande bewoordingen, die ook in de epische poëzie voorkomen, beschreven. Dan wordt de eigenlijke draad van het verhaal dikwijls door ingelaschte pantoens of door rijmregels afgebroken. Voor den Westerling heeft daarom de lezing van deze verhalen in de vertaling weinig bekoorlijks (vgl. boven de aanhaling uit VAN EERDE).

En nu een zeer kort overzicht van het verhaal van SOETAN MANANG KĔRANG.

Na de gewone captatio benevolentiae begint de verhaler met de vermelding van eenige plaatsen, die toen reeds bestonden en met de „geschiedkundige" aanwijzing dat „de Engelschen op het eiland Dama en de Hollanders op Pisang woonden".

Dan voert hij ons naar het land Oela' Tandjoeang Mĕdan, waar de vorstelijke familie woont, deelt iets mede over het ontstaan der „twee larassen" (zie onder Adatrecht) en geeft dan het woord aan PARAPATIH NAN SABATANG, die vertelt van een vorstenpaar, TOEANKOE RADJO TOEO en POETI LINDOEANG BOELAN, dat te Tandjoeang Mĕdan woont en twee kinderen heeft: een zoon GAIROELLAH galar SOETAN MANANG KERANG en een dochter, ANDAM DEWI.

SOETAN MANANG KERANG is een hartstochtelijk speler. Met zijn

dienaar SALAMÉ' bezoekt hij trouw de galanggang, opgericht door prinses BOENGO KAPÉH, verloofde van SOETAN RADJO BONGSOE, hoewel zijn zuster, zijn hartstocht kennende, hem tracht te weerhouden. Hij mag de mooiste vechthanen zich toeëigenen, nietttemin verliezen ze en zoo moet hij eindelijk smadelijk heengaan, daar zijn ouders zijn speelschulden niet langer willen betalen.

Hij wil in het geheim over zee weggaan, maar zijn zuster vertrouwt de zaak niet en weet de reis nog te verhinderen. M. K. gaat dan weer naar huis.

Hierop begint het verhaal met ANDAM DEWI. Alleen SOETAN RADJO BONGSOE is waardig haar echtgenoot te worden. Maar deze was reeds verloofd met prinses BOENGO KAPÉH, die natuurlijk jaloersch is. A. D. en B. K. gaan nu een pantoenwedstrijd aan en daarop samen baden. B. K. werpt de moendam (kom voor limoensap) van A. D. in de rivier. Door deze gemeene streek kan A. D. niet terugkeeren. Zij dwaalt stroomafwaarts, steeds verder, komt aan de zee, valt er in en daar slokt een *garang* haar *moendam* en een *rajo* haar zelf op.

M. K., ongerust geworden over het uitblijven zijner zuster, stuurt KANDANG MANIH er op uit, om haar te zoeken, maar vruchteloos. Dan gaat hij er zelf op uit en bereikt na allerlei wederwarigheden de zee. Maar ook hij vindt A. D. niet en wil nu de hand aan zichzelf slaan, van welk voornemen hij echter wordt afgebracht, doordat zijn ouders hem vinden. Hij stelt voor, dat B. K. en R. B. de plaats van zijn zuster en hem zullen innemen; hij zal dan doorgaan met A. D. op te sporen. In een visch, dien hij koopt, vindt hij haar moendam. Dit moedigt hem aan door te gaan. Hij heeft ontmoetingen met wild gedierte, hetwelk echter, met zijn lot begaan, hem niet doodt, maar integendeel voorthelpt. Eindelijk komt hij terecht bij een vrouw, MANDAI ROEBIAH, die zich over hem ontfermt, en daar leert hij prinses SARAJAWA kennen.

Intusschen is de visch, die A. D. had opgeslokt, aangespoeld aan het eiland Sĕtan en door vogels geopend. Zoo komt A. D. er uit. Twee draken voeren haar door de lucht weg naar een zeker land, met welks koning KALAM KABOEI' zij trouwt. Zij krijgt een zoon SOETAN NASOEHA.

Bij zekere gelegenheid hoort M. K. van zijn zuster A. D. en haar geluk. Hij gaat er heen. Op een feest vecht zijn haan met dien van vorst SONSONG HAROEIH. SOETAN NASOEHA treedt hierbij als

scheidsrechter op. M. K. wordt uitgenoodigd ten paleize. Er volgt een herkenning. De familie gaat nu met M. K. naar Tandjoeang Mĕdan.

Op zee heeft een ontmoeting plaats met SONSONG HAROEIH, die door list hen vangt. S. N. wordt in zee geworpen, M. K. opgehangen, evenals A. D.'s echtgenoot, en A. D. zelf geschaakt. Maar de gestorvenen worden op wonderdadige wijze in het leven terug geroepen en het slot is een blijde ontmoeting.

VIERDE HOOFDSTUK

GODSDIENST

De godsdienst, dien de Minangkabauers belijden, is de Islam. Er moge nog heel wat zijn blijven hangen van oude, animistische opvattingen, voor de practijk van het leven mag men die gerust uitschakelen. Ze mogen nog een rol spelen hier en daar bij gebruiken, die met den landbouw samenhangen, diepgaande beteekenis hebben zij niet meer. Van meer belang zijn de theosofische neigingen, die men bij verscheidene „intellectueelen" aantreft. Deze neigingen behoeven niet noodzakelijk vijandig te staan tegenover de Mohammedaansche gezindheid, al zijn ze met de rechtzinnige Moslimsche leer in strijd. En dat de overwegende neiging van het volk gaat in de richting van het Mohammedanisme, is een feit. Hier, als overal elders in de Mohammedaansche landen, is het vraagstuk van de beteekenis van den Islam en zijn invloed op de volksontwikkeling buitengemeen belangrijk. In bijzondere mate geldt het dit land, waar een nog krachtig levende adat beginselen bevat, die met den Islam in flagranten strijd zijn. Dit land biedt het bijzonder belangwekkende schouwspel van een strijd, dien men een driehoeksstrijd zou kunnen noemen, tusschen een volksadat, den Islam en modern-Westersche opvattingen. Het is niet doenlijk, scherpe scheidingslijnen te trekken. Zoowel de kaoem koeno (conservatieven) als de kaoem moedo (partij van den vooruitgang) omvatten zeer verschillende elementen: de „conservatieven" zijn lang niet in alle opzichten behoudend, noch de anderen uitsluitend „vooruitstrevend". [1]) De invloed, dien ons bestuur en onze rechtspraak, deels onbewust, oefenen, maakt de zaak nog ingewikkelder en daarom valt omtrent het verloop van den strijd met zekerheid weinig te voorspellen. Men kan alleen in het alge-

[1]) Zie o.a. Schrieke. Bijdrage tot de Bibliografie enz., enz., Tijds. Ind. T.-, L.- en V.kunde 1920. blz. 278 en volg.

meen zeggen, dat de oude moederrechtelijke adat steeds meer terrein verliezen moet, in het nauw gebracht tusschen den Islam eenerzijds en maatschappelijk-economische factoren anderzijds. Het beste zal daarom zijn, zich hier niet aan voorspellingen te wagen, maar zich te bepalen tot een overzicht van den stand der zaken. Een opzettelijk door de Regeering gelast onderzoek naar de godsdienstige verschijnselen ter Sumatra's Westkust verschaft, naast verschillende opstellen in zake dit en aanverwante onderwerpen, daarvoor genoegzaam materiaal.

Omtrent de invoering van den Islam in dit gewest zijn weinig historische data. Naar de meening der bevolking is Boerhanoeddin, wiens graf zich te Ooelakan bevindt, de eerste prediker, maar dit is volslagen onjuist. De Islam heerscht hier reeds veel langer dan de kleine twee eeuwen, die na Boerhanoeddin zijn verloopen. Wel echter zal hij de invoerder der tarikats (mystieke genootschappen) zijn. Twee dingen staan vrijwel vast: 1. de Islam is hier gekomen door Atjèh; 2. hij draagt ook nu nog een Voor-Indisch karakter. Het heilige graf van Boerhanoeddin (leerling van den Singkilschen „heilige" Abdoerra'oef) is ieder jaar op den 15den Sapar het middelpunt van devotie van tienduizenden, veelal ouderwetsch-geloovigen, aanhangers van de mystieke orde der Sjattarijah. De aanhangers der Naksjibendijah-orde nemen echter van dezen dag weinig notitie. Voor hen is van meer beteekenis de , ook in oorsprong Voor-Indische, viering van den laatsten Woensdag dier maand. Beide mystieke orden staan min of meer tegenover de Mohammedanen van den nieuweren tijd, die neerzien op dit mystieke gedoe en, staande onder den invloed van in Mekka geschoolde mannen, slechts één weg ter zaligheid kennen, n.l. de Wet, zooals die naar de Sjaf' itische school wordt geleerd en gecommentariëerd.

Deze „Wet" komt bij alle Mohammedaansche volken feitelijk in botsing met tal van op de adat gegronde beginselen, maar bij de Minangkabauers is dit in bijzondere mate het geval in zake een tweetal eigenaardige trekken der inheemsche adat: het moederrecht (en het daarop gebaseerde erfrecht) en het stam- (soekoe-) wezen. Met deze twee dingen k a n het Mohammedaansche recht zich niet verdragen. I n b e g i n s e l waren daarom de Padri's tegenover de zich Mohammedaansch noemende bevolking in hun recht. Maar hun verzet nam een v o r m aan, die door de bevol-

king — natuurlijk, maar wat meer zegt — door overigens trouw-Mohammedaansche, doch bezadigde Minangkabauers niet kon worden aanvaard.

De adat zelf brengt in zekeren zin haar hulde aan de Mohammedaansche wet in den vorm van haar systematiek (zie de indeeling in vierderlei adat bij Adatrecht). Onder de echte„" adat, nan sabana adat, verstaat zij toch wat ontvangen is van den Profeet, zooals dat in den Koran, Allah's boek, is vermeld.

Al moesten dus de Padri's door onze wapenen het onderspit delven, de strijd als zoodanig tusschen de rechtgeloovige strooming en den Islam in den vorm (beter misschien de vormen) zooals die in het volksleven optrad en waarvan de adatgeestelijken en de hoofden der mystieke orden vooral de dragers waren, moest blijven voortbestaan en bestaat nog heden.

Omtrent den toestand zooals die nu is, bevat het rapport-Van Ronkel vele belangrijke, deels van elders niet of weinig bekende gegevens, die hier, met toestemming van het Departement van Koloniën, zakelijk mogen worden medegedeeld.

In de afgelegen streken duurt nog voort de ouderwetsche toestand: d.w.z. min of meer getrouwe vervulling der godsdienstplichten, verbonden met tarikats. De in dit gewest voorkomende vormen van tarikats zijn:

I. *De Satarijah.* Onder dit etiket wordt heel wat animistische smokkelwaar binnengesmokkeld. De leiders zijn vaak halfgeleerden, scharrelaars in amuletten.

II. *De Naksibendijah.* Een zeer verbreide tarikat. Kan zich ook geen godsdienst zonder djimats enz. voorstellen, maar is toch niet zoo „heidensch" als de eerste, heeft andere ratibs enz. enz., dan de eerstgenoemde, maar verschilt ervan weinig in wezen en strekking.

III. *De Sammanijah.* Een vroeger in de strandplaatsen der Zuidelijke Benedenlanden verspreide tarikat, thans nog alleen in het Pariamansche bestaande, doch niet bloeiende. Voorts een vereenzaamde goeroe te Soemanik, die zijn gezag meer aan zijn ouderdom dan aan zijn orde te danken heeft.

IV. *De Kadarijah.* Deze zou nog sporadisch in Agam voorkomen.

V. Plaatselijke congregaties, die meestal opkomen en verdwijnen met den leider. Gewoonlijk verschillen zij van de andere orden

12. Hassan-Hoesainoptocht te Solok

slechts daarin, dat zij een of andere leerstelling bijzonder op den voorgrond plaatsen, waardoor ze veelal vervallen in excessen en daardoor felle onrust kunnen verwekken. De gevaarlijke zijde der tarikats: de verplichting tot onbepaalde gehoorzaamheid aan den leider (sjech), treedt bij deze plaatselijke ordetjes nog meer op den voorgrond. Zij zijn daarom inderdaad een gevaar.

Als zulke locale orden noemt het rapport *a.* de *Tarikat Biaro*, *b.* de *Tarikat Kapau*, *c.* de *Tarikat Batèh*, *d.* de *Tarikat Matoea*, *e.* de *Tarikat Kaloeat*, *f.* de *Tarikat Mim*.

VI. De *Martabat Toedjoeh*. Vertoont eenige overeenkomst met de Satarijah, is pantheistisch getint.

VII. *Independenten*. Een groep van „intellectuels", die critiek oefenen op sommige geloofspunten. Zij hebben neiging tot onschuldige bespiegelingen en oefenen weinig invloed.

De invloed dezer tarikats op het volk is niet heilzaam. Behalve dat ze veelal verbittering wekken bij de inlandsche bestuurders, leiden ze af en toe tot krasse staaltjes van menschenvergoding (waarvan het rapport een typisch staaltje mededeelt, voorgevallen te Tabè' Patah). Voorts zijn uitingen van het tarikatwezen als het soeloek, het scharrelen in djimats (amuletten), het leeren van ilmoe's verre van bevorderlijk aan politieke orde en rust [1]).

Tegen deze stroomingen treedt de orthodoxe Islam op en deze is dus in zekeren zin een element van vooruitgang, doch alleen maar zoover het gaat. Hij voert meer een strijd tegen *nationale* opvattingen, in zijn streven naar oplossing in een groote Moslimsche gemeenschap, dan dat hij bevorderaar van *moderne* opvattingen zou zijn. Het laatste is met zijn karakter trouwens in flagranten strijd. Het blijft daarom wel degelijk zaak ook een oogje te houden op het optreden van de rechtzinnige leeraren, van de voornaamste van welke (die te Padang, te Padang Pandjang, te Fort de Kock en te Fort van der Capellen) het rapport een typeerende schets geeft.

Het spreekt haast wel van zelf, dat de voor den orthodoxen Islam strijdende partij ook gebruik maakt van de pers, en de studie van het Arabisch (immers de heilige taal) aanmoedigt en tracht te bevorderen. Als orthodoxe bladen worden vermeld de Al-Moenir

[1]) Men stelt zich onwillekeurig de vraag en is geneigd die bevestigend te beantwoorden, of niet ook de onrust in de Bataklanden, verwekt door „sekten" als de Parmalim, de Parhoedamdam, e. a., van denzelfden aard en oorsprong is, dus het gevolg van min of meer verkapt-Mohammedaansch-mystieke drijverijen.

en de Al-achbâr. De Saudara Hindia (jrg. 1913, no. 6) breekt een lans voor beter Koran-onderwijs. Het blad wijst op de treurige resultaten van het mangadji-onderwijs en wil door invoering van modern-Westersche methoden en verandering in de leertijden dit onderwijs meer vruchtbaar maken.

Zooals reeds in het begin van dit hoofdstuk werd opgemerkt, is de strijd, die hier gestreden wordt, buitengewoon belangrijk. Waar de Minangkabauer vóór alles Mohammedaan wil heeten, kan het niet anders of op den langen duur moeten de met het matriarchaat samenhangende adatinstellingen het afleggen. In de Benedenlanden is men in die richting al een heel eind op weg. In de Bovenlanden zal het proces veel langer duren. De bestaansvoorwaarden aldaar, en het hevig verzet der vrouwen, maken den strijd voor den rechtgeloovigen leeraar daar zwaar. Dezen vinden tot nog toe in de Bovenlanden niet eens een voldoend bestaan, waarom velen hun geluk elders, bij de Minangkabausche kolonies op Malaka bijv., beproeven. Indirect blijft men echter ook de Bovenlanden bewerken, n.l. van Mekka uit, waar aan het hoofd der Maleische kolonie staat ACHMAT CHATIB. De door hem geschreven boeken, die vooral tegen de tarikat-leeraren gericht zijn, vinden nog al aftrek onder de jongeren (minder bij de ouderen, die maar al te goed de zonden zijner jeugd kennen).

Is in het voorgaande een schetsbeeld gegeven van de godsdienstige stroomingen, het godsdienstig leven in zijn openbaringsvormen verschilt hier niet van dat in andere Mohammedaansche landen, dan misschien in zooverre, dat de gezindheid in Minangkabau zeer geprononceerd Mohammedaansch is en dus naar verhouding de vervulling der godsdienstplichten hier nauwgezetter plaats heeft, dan in vele andere streken van Indië. In een overgroot deel van Minangkabau zien de Vrijdagsmoskeeën er goed onderhouden uit, wat wijst op een krachtig godsdienstig leven.

Als een bijzonderheid moet worden vermeld, dat, met name op een paar kustplaatsen, nog de door den orthodoxen Islam veroordeelde Hassan-Hoesain-feesten ter eere van de martelaren van Karbela worden gevierd, met optochten van gemaskerden. De maand waarin dit feest valt, de eerste van het Moslimsche jaar, wordt daarnaar nog wel genoemd: boelan taboei' (taboet), met welk laatste woord de symbolische doodkist van den kleinzoon van MOEHAMMAD, die als martelaar te Karbela viel, wordt aan-

geduid (Van Ronkel, Oude Minangkabausche Maandnamen).

Ook wordt hier en daar wel eens een soort van godsdienstig spel uitgevoerd, main badaboeih (berdeboes), ook wel main Atjèh genoemd, welke laatste naam wellicht wijst op het land vanwaar dit spel is ingevoerd. Het is blijkbaar een met de een of andere tarikat samenhangende oefening om zich onkwetsbaar te maken, althans ongevoelig voor het toebrengen van wonden. De „speler" steekt zich bijv. een pen in zijn hoofd, een mes door zijn arm, en dergelijke. Van den Toorn vermeldt op daboeih: een tooverij, n.l. gloeiende voorwerpen met het lichaam in aanraking brengen zonder zich te branden.

Werd boven gesproken van een blijkbaar opgewekt godsdienstig leven, zooals zou blijken uit de vele goedonderhouden Vrijdagsmoskeeën, met het bezoek der godsdienstscholen (soerau) schijnt het niet zoo gunstig te staan als in vroeger dagen. Een schets als door Verkerk Pistorius gegeven in het laatste hoofdstuk „de priester en zijn invloed op de samenleving" van zijn aardige boek over de inlandsche huishouding, zou nu niet meer den juisten stand van zaken weergeven. In bijlage II van het rapport-Van Ronkel wordt opgemerkt, dat er een groot verschil is tusschen de soerau's ter Sum. Westkust en de pesantrèns van Java, zeer in het nadeel van eerstgenoemde. Was bovendien vroeger het van buiten kennen der leerboeken van Wet en Spraakkunst niet ongewoon, thans is het een zeldzaamheid. Blijkbaar bestaat niet meer die innige band, die vroeger tusschen de soerau-leerlingen en hun leermeester aanwezig was.

In bovengenoemde bijlage worden ook opgegeven zeer enkele („weinig uit veel" zegt de rapporteur) van de meestgebruikelijke leerboeken voor de spraakkunst, de plichtenleer, de geloofsleer, de orthodoxe mystiek, de exegese van den Koran en de logica. [1])

---

[1]) Voor de ambtenaren ter plaatse heeft wellicht dit lijstje nut. Daarom volge het hier. Spraakkunst: Adjoeroemijah, zelden de Alfijah, dikwijls de Katr al nida. Plichtenleer: Minhadj al-talabin (met commentaren); Ghajat al-taksir (met commentaren). Geloofsleer: Djam' al-djawami en de encyclopaedie der moraaltheologie Ihja' oeloem al-din. Orthodoxe mystiek: Al-Hikam en Siar al-salikin.

In de soerau's der Sjatarijah vindt men meest boeken met liturgieën van Ahmad al Koesjasi, in die der Naksībendijah werkjes van Soelaiman al Zoehdi. Voor Koranexegese is meest Al-Djalalain de autoriteit, voor logica: Al Soellam en Djawhar al Maknoen. Soms worden in de avonduren Maleische boekjes behandeld van den Bandjarees Arsjak en geschriften van den Palembanger Abdoeramat over mystiek. De werkjes van Ahmad Chatib (zie boven) zijn zeer algemeen.

Wij willen dit hoofdstuk besluiten met een paar grepen uit het godsdienstig leven van den doorsnee-Minangkabauer.

De vijf verplichte ritueele gebeden (sembajang) worden hier als overal elders in de Mohammedaansche wereld slechts door de „vromen" stipt waargenomen. Alleen zijn die hier naar verhouding nog al talrijk. De vrouwen vervullen over het algemeen dezen plicht vrij trouw.

De verplichte godsdienstoefening in den namiddag van den Vrijdag wordt, waar zoo'n Vrijdagsmoskee is, vrij goed bezocht. De scholen sluiten op dien dag om 11 of 12 uur.

Op Donderdagavond en ook Vrijdags na de godsdienstoefening laten de menschen dikwijls een malim of lebai komen om gebeden (doa, tegenover sembajang voor ritueel gebed) te lezen. Deze ontvangt daarvoor een maal eten en een gantang gepelde rijst of eenig geld. Tijdens het opzeggen of lezen der gebeden door den malim doen de huisbewoners gewoonlijk een of andere gelofte of vragen Allahs zegen en vergeten ook hun dooden niet, door voor dezen Allahs bijstand te vragen. Men meent, dat de zielen dezer dooden speciaal in den nacht van Donderdag op Vrijdag en voorts op bijzondere feestdagen hun nog levende familie komen bezoeken, welke bezoeken herhaald worden, volgens de algemeene voorstelling, tot den dag der opstanding (hari kiamat). De voorstellingen omtrent dezen dag, die omtrent de helsche straffen, de brug boven de hel, de titian salatoe 'lmoestakin, waarover de rechtvaardigen zonder vrees kunnen gaan, enz., enz., zijn m.m. als overal in de Mohammedaansche landen.

Over feestdagen gesproken, boven werd reeds het taboetfeest genoemd, gevierd in de eerste maand en werd ook met een enkel woord gerept van de viering van den laatsten Woensdag der tweede maand (Safar). Deze viering, basapa d.i. ber-Safar, Safar-houden, wordt door de strengeren als kettersch Klingengedoe veroordeeld.

In de derde maand, die van Mohammeds geboorte (en dood), wordt de Profeet in bijzondere mate herdacht, met name in het badikië (berdikir) op den 12den.

De zevende maand, rabingoel'awal, heeft bij ouderen nog wel den naam kandoeri ketè', vanwege de kleine, feestelijke maaltijden (kandoeri), veelal in die maand gegeven. In deze maand valt (den 27sten) de herdenking der hemelvaart van Mohammed. De

moskeeën zijn dan feestelijk verlicht en de dag wordt gevierd o.a. door beurtzangen, waarbij als begeleiding een talam (ter vervanging van de anders gebruikelijke rabana).

In de achtste maand, een der gewichtigste van den cyclus, houdt men groote feestmaaltijden (kandoeri gadang), en worden de gestorvenen zeer speciaal herdacht (vandaar ook de benaming: boelan manjadar aroewah, allerzielen). De laatste drie dagen dezer maand doen door de feestelijkheden denken aan de carnavalspret in Katholieke streken. Immers hierop volgt de maand van de vasten. Het schijnt, dat men deze maand van onthouding algemeen met enthousiasme begint, maar de meesten houden het niet vol en verslappen aldra in het houden van deze „zuil". De groote dag in deze maand (of juister: de groote nacht) is die voorafgaande aan den 27sten. Dan worden òf in de moskee òf in de soerau òf in huis de kandoeri's klaar gemaakt. De huizen worden vervroolijkt door kaarsen en lampions. Het afschieten van geweren, het afsteken van vuurwerk zijn uitingen van de feestvreugde. Men bereidt zich voor op het einde van de beproeving ,die deze vastenmaand toch in elk geval is, In het bijzonder pasverloofden wasschen zich den laatsten dag het haar met citroensap, als voorbereiding voor de vreugden, die de volgende maand, de boelan hari raja, de maand van feestelijkheden, brengen zal.

In dien tijd zijn de markten bijzonder druk bezocht. Men schaft zich allerlei nieuws aan, koopt allerlei wat als geschenk aan magen en vrienden moet dienen.

Na den dienst in de moskee op den hari raja gaat men elkaar bezoeken brengen. Te voren hebben kinderen aan hun ouders, jongeren aan ouderen, leerlingen aan hun goeroe's vergiffenis gevraagd (bamaòh-maòh) tijdens het brengen van een bezoek (mandjalang), voor wat ze in het afgeloopen jaar jegens hen misdreven hebben. Aan de prediking op den feestdag wordt groot gewicht gehecht. De opkomst der geloovigen is dan zóó groot, dat vaak de moskee te klein is om ze te bevatten. Daarom wordt de „preek" niet zelden gehouden in de open lucht, waarbij de prediker (kati') staat op een hoog getimmerte. Daar aanraking van den prediker na afloop der katoebah bijzonderen zegen meebrengt, gaf dit wel aanleiding tot een geweldig gedrang. Vroeger kwam het wel voor, dat de spreker zich te paard uit de voeten moest maken, om niet in het gedrang den dood te vinden. Men beoogde opzettelijk zijn

dood, omdat deze naar het volksgeloof een goeden rijstoogst beloofde.

Onder de zeer „vromen" zijn er die ook na de poeasa, n.l. van den 2en tot den 6en der 10e maand vasten, om daardoor goed te maken, wat er eventueel mocht hebben ontbroken aan hun betrachting van de poeasa van 30 dagen.

Bij belangrijke momenten in hun leven komt uit den aard der zaak ook de godsdienst te pas. Hier zijn echter Mohammedaansche gebruiken vaak niet veel meer dan aanhangsels van in den grond der zaak nog oude, animistische opvattingen.

Enkele van die momenten mogen hier iets nader worden beschreven.

Gedurende de zwangerschap gaat een vrouw niet licht na zonsondergang buitenshuis, uit vrees voor de dan rondwarende *mambang* (soort van poentianak), en moet ze per sé, dan wapent ze zich met een mes om zich die sétans van het lijf te houden. Zij mag in dien toestand niet in de deuropening zitten, geen slang dooden, enz., enz., dingen, die men ook van de nog heidensche volken vermeld vindt.

In de vijfde of zesde maand der zwangerschap geeft men een klein feestje waarop de doekoen en een of andere vrome (oerang sia') worden uitgenoodigd, de eerste om met haar af te spreken in zake haar hulpverleening, de tweede voor het lezen van een of andere doa. Tijdens de bevalling wordt alles in huis wat anders gesloten is, als kisten, potten, luiken opengezet als sympathetisch middel ter bevordering van de gebeurtenis. Mocht er een Koran, het heilige boek, in huis zijn, dan wordt deze naar buiten gebracht, om niet verontreinigd te worden.

In de door de doekoens uitgesproken doa's wordt gaarne de naam van radja Soelaiman (Salomo) aangeroepen. De ter bevordering der bevalling gebezigde „medicijnen" zijn als bij de heidensche al zulke welker werking op magie berust.

De behandeling van het pasgeboren kind en van de placenta is ook niet verschillend in wezen van die bij animisten in zwang. Hun Mohammedaansch geloof vertoont zich hierbij in de influistering in het oor van het kind van de *bang* als het een jongen, van de *kamat* als het een meisje is (resp. de formule der oproeping tot het gebed buiten en in de moskee).

De verdere behandeling van moeder en zuigeling in de eerste

dagen, het brengen naar de rivier enz. is m.m. als overal in Indië. Een ander animistisch overblijfsel is het afknippen van de *gomba'*, d.i. van den haarlok, dien men op het hoofd der jongens, zoolang ze nog klein zijn, laat staan (ter bescherming van hun soemangat), terwijl de rest wordt afgeschoren. Soms gaat dat afknippen onmiddellijk aan de besnijdenis vooraf, maar overigens bestaat daarvoor geen vast aangegeven leeftijd.

De naamgeving, althans het geven van den zoogenaamden „kleinen naam" (namo ketè'), d.i. den naam, dien men òf alleen als kind draagt, òf (als in L Koto en Tanah Datar) ook als volwassene, zoo men niet voor hoofd in aanmerking komt en dus geen „gala" (titel) ontvangt, is geen plechtigheid van bijzonder veel beteekenis. Alleen de aanzienlijken raadplegen dan wel een malim, die uit zijn heiligenkalender den heilige van den dag opzoekt.

Van veel meer beteekenis is de gala (gelar), speciaal de gala poesako of erfelijke titel, die bijv. van den mama' op den oudsten zusterszoon (kamanakan) overgaat, als deze tot familiehoofd gekozen wordt. Soms bestaan er in zoo'n familie drie gala, die dan om beurten door de opvolgende hoofden gedragen worden (zie onder Adatrecht).

De besnijdenis, ofschoon in oorsprong volstrekt niet alleen een Mohammedaansch gebruik, is toch hier als een uiting van Mohammedaansch geloof op te vatten. Bij de jongens heeft deze gewoonlijk eerst op 10 à 12 jarigen leeftijd plaats bij de meisjes veel vroeger. De doekoen, die het werk verricht, is gewoonlijk ook een oerang sia'. Vóór de eigenlijke operatie wordt verricht, moet de patiënt driemaal de Mohammedaansche geloofsbelijdenis uitspreken.

Verloving en huwelijk worden voor een groot deel door het adatrecht beheerscht (zie daarom Afd. III, tweede hoofdstuk, onder C. § 2). Nergens komen Mohammedaansche rechtsopvattingen meer in botsing met de adatregelen dan op dit gebied. Maar het is ook op het gebied van het familierecht, dat de Islam het minst genegen is concessies te doen. Zoo verovert hij zich op dit gebied een steeds grooter wordend terrein. Zoo maakt meermalen een strijdpunt uit tusschen de adatpartij en de rechtgeloovigen de vraag, wie gerechtigd is als wali op te treden bij de huwelijkssluiting van die vrouwen, die geen wali hebben. De strenggeloovigen zouden in het algemeen gaarne een „kadi" hebben als ad-

viseur, gelijk hun verlangen ook uitgaat naar een rechtbank ter beslissing in „geestelijke" zaken. Het beste zal zijn, dit door partijen zelf te laten uitvechten.

De huwelijkssluiting geschiedt gewoonlijk ongeveer aldus: Als bruid en bruidegom op den bepaalden dag zijn samengekomen (gewoonlijk wordt de bruidegom naar de woning zijner aanstaande vrouw gebracht) biedt de mama' van den bruidegom aan dien van de bruid een stuk wit katoen aan, en geeft omgekeerd de vader (of een bloedverwant van vaders zijde van het meisje) een som gelds aan den bruidegom ter bestrijding van de kosten der huishouding, welk geld in geval van echtscheiding moet worden terugbetaald. Daarna verzoekt hij den imam het paar te trouwen. De bruidegom herhaalt dit verzoek terwijl hij voor den imam een schotel met sirih plaatst en daarop een geldstuk (een gulden veelal) als oeang panikah neerlegt.

De imam ontvangt hierop de verklaring van mama' en wali, dat de bruid den vereischten leeftijd heeft. Dan neemt hij de hand van den bruidegom en zegt aan de bruid, dat hij het huwelijk gaat sluiten als zij dit goedvindt. Geeft deze haar toestemming te kennen, dan spreekt hij de akad nikah uit, waaraan hij toevoegt de vermelding van het bedrag, dat de echtgenoot belooft te betalen, als hij binnen een bepaalden tijd zonder wettige reden zou willen scheiden. En als de bruidegom hierop toestemmend antwoordt is het huwelijk gesloten.

Soms sluit niet de imam het huwelijk, maar de wali zelf ten overstaan van den imam. Als wali treedt gewoonlijk de vader op. In elk geval moet de wali behooren tot de familie van vaderszijde, en zoolang er iemand is die het meeste recht heeft, kan niet een volgende in aanmerking komen, die minder recht heeft. Daardoor zou het huwelijk onwettig worden.

Echtscheiding (sara', batjarai) geschiedt in het algemeen naar de in den Islam geldende regelen. Zoo heeft dus bijv. een gescheiden vrouw, n.l. na de talak tiga, de iddah in acht te nemen (een tijdperk van onthouding gedurende drie maanden en 10 dagen) alvorens zij met een ander kan trouwen. Wil zij na de iddah den verbroken band met haar vroegeren echtgenoot herstellen, dan kan dat in geen geval of zij moet eerst, zij het maar voor één dag, met een anderen man getrouwd zijn geweest.

Ook bij de behandeling van dooden en bij de begrafenis speelt

de Islam een rol. Wij willen slechts enkele bijzonderheden aanstippen. De doode wordt gewasschen en daarna in het lijkkleed gewikkeld. In dien tijd wordt het graf gedolven en wel steeds in de richting Noord-Zuid. In den westelijken wand van het graf wordt een holte gemaakt, waarin het lijk wordt neergelegd met het gelaat naar Mekka gekeerd. Deze holte of nis wordt met planken afgesloten en daarna wordt het graf met aarde gevuld. Als het graf bijna vol is, besprenkelt een hadji of een malim de aarde met wat water en spreekt dan het doodsgebed ,doa talakin, uit. Dan wordt het graf geheel gevuld en na het reciteeren van een Koranvers en het soms twee tot vijfhonderdmaal herhalen van de geloofsbelijdenis gaan allen naar huis.

Overledenen van aanzien, hoofden dus, datoea', worden vaak met groote praal begraven. De lijkstoet bestaat dan wel uit honderden personen. Klaagvrouwen ontbreken niet. Het doffe slaan op de groote taboeh. het herhaaldelijk afvuren van geweren geven uiting aan den algemeenen rouw. Het lijk wordt op een stellage vervoerd en met pajoengs beschermd.

Na den terugkeer van het graf wordt een groote maaltijd gegeven, waarvoor menige buffel of menig rund het leven moeten laten. Zulke doodenmalen worden wel een week lang herhaald.

Ook op den veertigsten dag wordt de doode bij feestmaal en gebed herdacht. Een soortgelijke maaltijd (nu voor het laatst) heeft plaats op den honderdsten dag na de begrafenis, den dag waarop de doode eindelijk bevrijd wordt van de kwellingen van het graf en de doodsengelen.

Tot slot een paar woorden over de begraafplaatsen. In den regel liggen deze bij het dorp op een hooggelegen. terrein. Elke soekoe heeft een bepaald gedeelte. De graven prijken vaak met vlaggetjes van wit katoen of worden overdekt door een uit dezelfde stof bestaande langi-langi, tusschen vier staken gespannen. Verscheidene graven prijken met de twee mēdjan, langwerpige steenen, eenigszins schuin in den grond gestoken. Het graf van aanzienlijken is vaak overdekt door een sierlijk gebouwtje, djirè, net een balai in het klein, en evenals deze vaak met keurig snijwerk. De meeste graven zijn voorts beplant met lindjoeng-, poediëng- en pandamstruiken.

VIJFDE HOOFDSTUK

§ 1. Dorpen — dorpenaanleg

De Minangkabauers, als gezeten, landbouwend volk, hebben zich gevestigd in vaste woonplaatsen. Deze heeten *koto*, letterlijk versterkte plaats (vgl. Engelsche town). Onder *koto* verstaan wij dus een dorp in den zin van *met huizen bebouwde, bewoonde plek*, een buurtschap, een ander begrip dus dan *nagari*, dat een staatkundige term is (gemeente). Een nagari omvat ook op zijn minst een koto, maar niet elke koto vormt een nagari. Dit laatste is zelfs zeldzame uitzondering.

In uitgestrektheid en wijze van aanleg van de koto heerscht groot verschil in de verschillende streken. Een koto in het dichtbevolkte, in cultuur gebrachte Agam bijv. moet heel iets anders zijn dan een dorp in de dun bevolkte, grootendeels uit bosschen en woeste gronden bestaande, Oostelijke randgebieden. Anders is ook weer de dorpsaanleg in het Zuiden (Solok, Alahan Pandjang, Moearo Laboeah), dan in het hartje der Padangsche Bovenlanden. Weer anders zijn de dorpen en huizen in de rantau der kuststreken Immers min of meer hangt toch ook de inrichting van dorp en huis samen met de heerschende adatopvattingen. Waar het moederrechtelijk stelsel in kracht heeft ingeboet en de plaats van den vader in betrekking tot het gezin aan beteekenis heeft gewonnen, vindt men vanzelf minder het „familie" huis, meer de ééngezinswoning op den voorgrond treden [1] .

Als typisch vertegenwoordiger van de Minangkabausche koto worde hier geschetst een „dorp" uit het kerngebied der Minangkabausche landen. Zoo'n koto bestaat gewoonlijk uit verschillende „wijken", die soms door sawhs, soms door een riviertje, een meer

[1] In zuiver *vaderrechtelijke* streken (men zie de Bataklanden) is echter weer de meergezinswoning regel, die daar echter een andere beteekenis heeft dan het Minangkabausche familiehuis.

of minder diep dal e.d. van elkander zijn gescheiden. Zoo'n „wijk" heet koempoelan roemah (huizenverzameling), soms ook wel kampoeang, hoewel dit eigenlijk (zie boven) een genealogische term is en ook wel toegepast wordt op een enkel huis, n.l. dat waarin het familiehoofd (toengganai) woont. Het gebruik van den naam kampoeang is ook hierdoor verklaarbaar, dat zoo'n wijk veelal een verwantenwijk is, lieden van in hoofdzaak één familie huisvest.

Kenmerk van zoo'n wijk is het hebben van één erf, één gemeenschappelijken weg en een eigen badplaats (tapian). Behalve de koto kent men als plaats van vestiging ook de tarata' (elders lintang), min of meer tijdelijke nederzettingen, òf ontstaan door uitzwerming — en dan zijn ze gewoonlijk koto's in wording — òf door de vestiging van met de bewaking der aldaar ingerichte buffelkralen belaste lieden, die in wachthuisjes (dangau) verblijf houden.

De dorpen liggen zeer dikwijls op geaccidenteerd terrein, doch dan zijn de erven waarop de huizen staan, elk voor zich, vlak gemaakt door afgraving eenerzijds, ophooging met steenen anderzijds. Die erven zijn veelal beplant met vruchtboomen en worden ingesloten door muurtjes, soms van natuursteen, veelvuldiger echter door hooge heggen, al of niet op een wal geplant. Eenige regelmaat valt gewoonlijk in den aanleg van een dorp niet te ontdekken. De toegangen tot het dorp en tot de afzonderlijke erven zijn gewoonlijk zóó door vernuftig aangebrachte bamboeversperringen afgesloten, dat wel voetgangers kunnen passeeren, maar het in de buurt veelal vrij grazende vee niet binnen kan komen.

Een dorp telt, gelijk vanzelf spreekt, verschillende soorten van gebouwen. Allereerst natuurlijk *woonhuizen*, in welker nabijheid men gewoonlijk rijstbewaarplaatsen van verschillende vormen en afmetingen aantreft: *rangkiang*, *kapoea'* en *baloeboea* geheeten, toebehoorende aan de bewoners (families) van het huis. Zijn dit particuliere gebouwen, het dorp kent ook zijn, zoo men wil openbare gebouwen, gebouwen min of meer ten algemeenen nutte. Deze staan gewoonlijk aan of op het meestal onregelmatige dorpsplein, niet oneigenaardig *pardamaian* geheeten, d.i. plaats waar geschillen in der minne worden uitgemaakt, dus de vrede en goede verstandhouding bevorderd worden (badamai). Deze gebouwen zijn: het huisje waar de *taboeah* (trom) is opgehangen (gewoonlijk bij de woning van een of ander hoofd), de *ba-*

lai (raadszaal, rechthuis) de *moesadjid* (moskee), als het een koto van eenige beteekenis is en anders de *soerau*, godsdienstschool. Daar in menig dorp dit dorpsplein tevens marktplein is, vindt men er ook dikwijls de *lapau*, inlandsche winkel, d.w.z. iets tusschen restaurant en snoepwinkel. Menig dorp heeft voorts een nagarihuis z.v.a. een passantenhuis of logeergebouw (pasanggrahan). Ten laatste mogen worden genoemd — niet omdat ze van zoo weinig beteekenis zijn, maar omdat niet elke koto er op kan bogen — de scholen en de gebouwtjes der credietinstellingen, beide welsprekende getuigen van den nieuwen tijd.

§ 2. Beschrijving der gebouwen

Daar de woonhuizen van alle gebouwen de belangrijkste zijn, zullen wij de inrichting daarvan wat uitvoerig beschrijven. Voorop sta, dat niet alle huizen er eender uitzien. Vooreerst onderscheidt men verschillende typen en ten tweede heerscht er een zekere vrijheid omtrent onderdeelen. Niettemin kan men van een nationalen stijl spreken. Er heerscht groote eenvormigheid in het algemeen aspect.

Om de beschrijving zoo duidelijk mogelijk te doen zijn, willen wij vaststellen, dat de richting, waarin het dak loopt, de *breedte* zal heeten (eigenlijk lengte, omdat hiernaar gerekend, de huizen staan in de richting van den weg; wij spreken echter ook bij ons van gevel*breedte*) en de richting dwars daarop de *diepte*.

Breedte en *diepte* worden bepaald door het aantal stijlen (tiang), die bij den bouw gebruikt zijn. Deze stijlen zijn de voornaamste bestanddeelen van het huis. Met hun verbindingen van langs- en dwarsbalken vormen ze het geraamte van het huis. De „deftigheid" van het huis wordt in hoofdzaak door het aantal stijlen in de *diepte* bepaald; de *breedte* doet er niet of weinig toe.

Deels naar het aantal stijlen, deels in verband met den verschillenden vorm, dien het dak hebben kan, heeft men voor de huizen verschillende benamingen. Men onderscheidt er een 9- of 10-tal. De aanzienlijkste huizen zijn de *babilè' gadang* (huis met veel „vertrekken"), de *gadja maharam* (liggende olifant), de *radjo babandiëng* („vorstelijk" huis) en de *soerambi* [1]) (eigenlijk: galerij, vestibule), die vijf, de laatste zelfs zes, stijlen diep zijn.

[1]) In het Karoosch is soerambih, uibouwsel van een huis.

Door de stijlen is het huis a.h.w. verdeeld, al naar men het nemen wil, in breedte- en diepte-vakken. Deze hebben een verschillenden naam. Laten onderstaande figuren A. en B. de projectie voorstellen der stijlen van bijv. een roemah doeo balèh, huis van 12 stijlen, te weten 3 in de diepte en 4 in de breedte, dan heeten de

vakken van fig. A. *laboeah gadang* die van B. *roeang;* zoo'n huis heeft dus twee laboeah gadang en drie roeang.

De stijlen staan, althans bij een eenigszins aanzienlijk huis, op steenen neuten. Bij mindere woningen vindt men ze wel in den grond geplant.

De vloer ligt op een tusschen de stijlen aangebracht raamwerk van langs- en dwarsbalken ongeveer een manshoogte boven den beganen grond en bestaat òf uit planken, òf (wat vaker voorkomt) uit gespleten niboenglatten e.d.

De wanden van het huis, gewoonlijk van planken, loopen in den regel door tot ongeveer aan den grond. De ruimte is daardoor ook meestal afgeschoten. Deze ruimte dient (althans diende) gedeeltelijk tot bergplaats van landbouwgereedschap enz.

In de wanden, zoowel in de breedte als in de diepte, zijn vensters aangebracht, gewoonlijk in elk vlak tusschen twee stijlen één terwijl aan de voorzijde in één dier vlakken, gewoonlijk in de eerste of tweede roeang rechts, maar ook wel ongeveer in het midden, de deuropening is, waartoe een trap (soms primitief, tegenwoordig veelal van degelijk materiaal, zelfs wel van gemetselde riviersteen) toegang geeft. De vensters zijn feitelijk vierkante gaten, die gesloten kunnen worden, hetzij door iets als een schuifdeur, die tusschen twee horizontale gleuven kan worden bewogen, hetzij door een naar *binnen* en *boven* opslaand luik, dat men met een aan het dak hangenden haak kan vastzetten, hetzij — en dit komt veel in Agam en L Koto voor —, door om pinnen of scharnieren draaiende deurtjes (als bij de Karosche huizen dus).

De links van de deuropening liggende roeangs zijn soms iets hooger dan de rechtsche. Waar dit voorkomt, zooals in de Zuidelijke Padangsche Bovenlanden, heet zoo'n hooger gelegen stuk *andjoeang*. Meer algemeen echter is andjoeang de benaming voor de, soms naar beide kanten, doch in den regel naar links uitgebouwde, verlengstukken van een huis. De vloer van zoo'n andjoeang ligt een paar dM. hooger dan het overige gedeelte; de wanden springen ook even in, vergeleken bij de wanden van laat ons zeggen het hoofdgebouw, en ook de nok van het dak begint iets lager dan die van het middelstuk. Zijn er veel andjoeang (het maximum is zes), dan krijgt het geheele gebouw, door het telkens inspringen en het hooger worden van den vloer, iets weg van een op stapel staand schip.

Het bijzonder karakteristieke van het Minangkabausche huis is het dak en wel de nok, die zadelvormig is ingebogen en aan de uiteinden in een omhoog gerichte spits toeloopt, *gondjoeang* en ook wel, meer eigenaardig *tandoea'*, d.i. hoorn, geheeten. Meermalen hebben de huizen van aanzienlijken meer dan twee zulke gondjoeang, n.l. vier of zes. Die in het midden vormen soms een miniatuurdak op zichzelf, dat even boven het andere uitsteekt en op korte stijltjes rust. Men noemt zoo'n dak *andjoeang diatè*.

Vroeger mochten de woningen van slaven geen gondjoeang hebben, terwijl ook versieringen aan het huis verboden waren. Het huis van een eenigszins voornamen Minangkabauer is zeer rijk versierd met beitelwerk (in hoofdzaak arabesken), verschillend gekleurd, meest rood, wit en zwart (soms blauw), waarin overal spiegeltjes zijn aangebracht. Sommige huizen zijn ook rijk versierd met verguldsel. Dit geeft aan de huizen een zeer levendig voorkomen, hoewel het soms den indruk maakt van overlading.

De stof waarmede het dak gedekt is, is in die streken waar de suikerpalm (anau) veel voorkomt, idjoek, de zwarte vezelstof dier palmen. Deze is zeer duurzaam, houdt het allicht 25 tot 40 jaar uit. De nok en ook de dakranden zijn vaak afgezet door blik, dat is aangebracht op een wijze als bijv. boorlint om een kleedingstuk. De eentonigheid en somberheid van de zwarte idjoek wordt daardoor verbroken en zoodoende de schilderachtigheid der huizen niet weinig verhoogd. Ander materiaal voor dakbedekking zijn de bladeren van verschillende palmsoorten en in de laatste tijden neemt zeer het gebruik toe van gegolfd, gegalvaniseerd ijzer of van

zink. Men heeft dit Westersche, stugge materiaal weten aan te passen aan de elegante, inheemsche vormen, en daardoor de smakeloosheid weten te ontgaan, die anders aan de met dit materiaal gedekte huizen eigen is [1]).

Thans iets over de inwendige inrichting van het huis. In zijn geheele breedte (lengte) wordt het verdeeld in twee ruimten, waarvan de achterste soms twee laboeah gadang diep is. De afscheiding geschiedt òf door een wand, òf — eenvoudiger — door een soort van voorhangsel of gordijnen. De voorste ruimte of laboeah gadang dient in haar geheel tot gemeenschappelijk gebruik der huisbewoners. Zij heet *tangah roemah*, althans dat deel waartoe de deur onmiddellijk toegang geeft. Vaak toch is deze ruimte door andjoeang verlengd. De hooger gelegen vloer dezer andjoeang zijn een soort van eereplaats.

In deze tangah roemah vindt men ook, onmiddellijk naast de deur een stookplaats, een in den vloer uitgespaard, met aangestampte aarde gevuld vierkant ,waarin eenige „kooksteenen" overeind staan, die als treeft dienen. Niet zelden vindt men meer stookplaatsen, als er veel gezinnen in het huis wonen. In 1847 werd bij verordening het hebben van stookplaatsen binnenshuis verboden, maar men heeft er blijkbaar niet de hand aan kunnen houden. Dus bestaat die toestand tot op dezen dag.

De achterste helft van het huis bevat de eigenlijke woon- of liever slaapverblijven. Daartoe is deze ruimte in verscheide „bilië", d.i. kamertjes, verdeeld door middel van wanden (beschotten) of vaker nog, ook weer eenvoudig door gordijnen.

Vóór we van het woonhuis afstappen, nog een paar bijzonderheden. Er is een soort van huizen, waarvan de voorzijde een roeang minder telt dan de achterzijde. Het huis heeft daardoor den vorm van een kwartelkooi. Zoo'n huis heet dan ook *roemah basangka* of *sangka poejoea*. Voorts vindt men in sommige streken huizen, waarvan de wanden van het voorste gedeelte niet uit planken of uit sasa' (gevlochten bamboe) maar uit *tralies* bestaan.

Thans enkele woorden over de andere gebouwen. Van de rijstschuren zijn de *rangkiang* het fraaist en van het beste materiaal. Ook zijn ze veelal, evenals de huizen, versierd met snijwerk in heldere kleuren en met stukjes spiegelglas. Eigenaardig is de vorm.

[1]) Achteraf bleek, dat deze *dakpunten* pasklaar door Europeesche handelshuizen worden ingevoerd.

De vier stijlen n.l. staan eenigszins schuin, zoodanig, dat het daardoor begrensde vierkante grondvlak (de vloer) kleiner is, dan het vierkante raam, waarop het dak rust. De wanden tusschen de stijlen aangebracht hebben dus een eenigszins schuinen stand (als bij de woningen van Nias en de Bataklanden); ze zijn van vlechtwerk en zonder opening. De opening, waartoe een hooge ladder toegang geeft, is aangebracht in den door het dak ingesloten, driehoekigen gevel. De vloer ligt een paar voet boven den grond. De *kapoea'* is eenvoudiger. De rijstbewaarplaats is hier een wijde, van bamboe gevlochten of soms ook uit boombast bestaande cylinder, rustende op den vloer van een overigens aan alle zijden open gebouwtje van vier stijlen, waarop een dak is aangebracht. Nog eenvoudiger is de *baloeboea;* hier rust de cylindrische bewaarplaats op een houten vloertje zonder palen en het dak is op den rand zelf van de bewaarplaats aangebracht.

Een gebouw van beteekenis voor elke koto (nagari) is de *balai*, de vergaderplaats der hoofden. In den vorm heeft deze het meest van een woonhuis, maar in de lengtezijde ontbreken de wanden. Daar waar de adats der twee larèh (Koto Piliang en Bodi Tjaniago) min of meer zuiver bewaard zijn gebleven, is er een merkwaardig verschil in de inrichting dier balai, naar gelang ze van de eene of de andere larèh is. In een balai van eerstgenoemde larèh ontbreken a. h. w. in den vloer in het midden eenige planken, terwijl toch het dak doorloopt. Zoodoende is de balai in twee deelen gescheiden, waar men tusschen door kan loopen. Dit „pad" heet laboeah gadjah (olifantenpad). Ook is de vloer van de balai der laras Koto Piliang niet *vlak* als die van Bodi Tjaniago (doedoea' samo randah, taga' samo tinggi) [1]) doch met *verhoogde* zitplaatsen aan de beide einden.

Moskeeën (*moesadjid*) vindt men in alle groote dorpen en ook in verschillende kleinere, in elk geval vindt men in ieder dorp één, doch vaak meer, *soerau* (of *langgar*), Mohammedaansche godsdienstscholen. Beide gebouwen onderscheiden zich voornamelijk door het dak, dat uit twee of meer boven elkaar geplaatste daken bestaat. Overigens is er vaak zeer groot verschil; men heeft heel fraaie, goed onderhouden moskeeën, maar ook wel heel eenvoudige, waaraan weinig zorg wordt besteed. De ligging is dikwijls zeer schilderachtig, aan een droomerigen vijver en een groot, door een

[1]) Zittende is men even laag (klein), staande is men even hoog (groot).

13. Dansen te Soengai Poear

waringin beschaduwd plein. Op dit plein (speelplaats van de jeugd, plek waar de vrouwen gaarne haar rijst komen stampen, en waar vaak een *pasa* (winkelbuurt) gevestigd is, vindt men ook in den regel de *lapau*, winkel en herberg voor passeerende handelaars. Deze lapau is steeds te herkennen: 1°. aan de breede, door een luik te sluiten vensteropening, waarin gewoonlijk als uithangbord een tros pisang hangt, 2°. aan de hooge bank er voor, die dient voor de reizigers om er hun draagvracht op neer te zetten.

§3. Huisraad—kleeding—sieraden

Als gevolg van den toenemenden Westerschen invloed, en — meer nog —, om eventueele Europeesche gasten te gerieven, treft men in de woningen van rijkeren en van hoofden en inlandsche beambten eenig huisraad van Europeesche makelij aan, als tafels, stoelen, petroleumlampen e.d., maar overigens is het — zeer eenvoudige — huisraad grootendeels eigen maaksel en verschilt in wezen weinig of niet van wat men overal in Indië bij niet al te primitieve volken aantreft. In den *vorm* mag het eigenaardige „nationale" zich uiten, het *materiaal* is dat wat de natuur schenkt, en dit is door heel Indië in groote trekken hetzelfde: bamboe, materiaal door verschillende palmen geleverd, verschillende houtsoorten, biezen en andere, uitstekend vlechtmateriaal leverende planten, hoorn, huiden van verschillende dieren, metalen als ijzer en koper, vruchtenschalen (van sommige kalebassoorten), natuur- en gebakken steen, vezelstoffen, enz. In vorm en bewerking, versiering en kleurencombinatie komt het „volkstümliche" uit.

Afbeeldingen leeren daaromtrent meer dan uitteraard lange en toch vaak nog niet duidelijke beschrijvingen. Wij willen het daarom hier in hoofdzaak bij de *vermelding* van verschillende gebruiksvoorwerpen laten. Het huisraad omvat voornamelijk *a.* alles wat met het koken en eten in verband staat (kookgerij, eetgerij, vaatwerk voor water, bergplaatsen voor spijzen en specerijen). *b.* slaapgerij. *c.* gelegenheden voor het bergen van kleeren en kostbaarheden en *d.* woning- en wandversiering. Behalve dit alles vindt men in de huizen ook nog gereedschap, dat voor de uitoefening van een of ander bedrijf noodig is, doch dit is moeilijk onder huisraad te rangschikken.

a. Voor het koken en op andere wijze toebereiden van spijzen gebruikt men potten (*parioea'*) en pannen (*koeali*) van aardewerk of — veelvuldiger — van ijzer, doch in dit geval van buitenlandsch fabrikaat. Ook koperen potten — van Soengai Poea — dienen voor het koken van rijst. Al deze potten en pannen zijn *zonder* pooten. Zij worden zoo op de haardsteenen geplaatst en — van het vuur genomen — gezet op (in) van rotan gevlochten mandjes.

Gewoonlijk vindt men in de huizen ook nog eenige bamboekokers, die speciaal dienen voor het bereiden van *lamang*, een gerecht van kleefrijst en klappermelk. Daar deze kokers boven het vuur gezengd worden, kunnen ze slechts ééns of hoogstens tweemaal dienst doen [1]). In huis wordt de rijst gewoonlijk genuttigd van groote schotels of borden (*pinggan*) van grof Europeesch aardewerk (buitenshuis en in de tuinhuisjes behelpt men zich met pisangblad). De toespijs wordt opgediend in verschillende kommen en kopjes, die samen op een groot koperen presenteerblad (*talam*) staan, welk blad weer rust op een van een voetstuk voorzien soort van tafeltje (*doelang*), eveneens van koper of van messing. Vingerkommetjes (*tampat basoeah*) ontbreken niet, evenmin als een koperen ketel (*tjèrê'*) waaruit men die kommetjes vult.

Het vaatwerk, waarin men het water uit de rivier haalt, om voor huiselijk gebruik te dienen, bestaat voornamelijk uit bamboekokers van één of meer geledingen, onder verschillende benamingen bekend (*garigië, parian tagië', tjaloeang, garoeang*). Ook sommige uitgeholde kalebasvruchten (*laboe*) zijn daarvoor gebruikelijk. Deze laatste doen ook als drinkvat dienst, hoewel men ook kopjes (*tjawan, tjangkië*) en glazen van Chineesch of Europeesch maaksel, en uit een halven klapperdop bestaande kommen (*saja'*) voor dit doel gebruikt. Deze laatste neemt men ook veel mee op reis, om daaruit zijn koffie te drinken. Voor het opscheppen der spijzen, het afschuimen van de rijst enz. gebruikt men lepels van verschillende vormen en grootte, van klapperschalen vervaardigd en met stelen van bamboe.

Deze, alsmede het blaaspijpje van bamboe, waarmede men het vuur aanwakkeert, worden samen bewaard in een wijden bamboekoker (*garoeboea'*).

Voorts vermelden we nog de *batoe lado*, wrijfsteen voor kruide-

---

[1]) Wij mogen in deze kokers gerust den primitieven kookpot der Maleische volken zien.

rijen, *tampian*, rijstwan, verschillende zeven (*tapisan* voor natte *kisajan* voor droge waren), tal van grootere en kleinere mandjes voor berging van rijst, kopjes en allerlei klein huisraad, alle met hun eigen benamingen.

b. Het slaapgerij is heel eenvoudig: lig- en zitmatjes van rotan, van pandan en ander vlechtmateriaal, matrassen (*kasoea*) van kapok, zoowel eenvoudige als doorgestikte (de stiksels moeten oneven in getal zijn); kussens (*banta*). Kleine kinderen slapen wel in een soort van hangmat (*boeaian*).

c. Voor berging van kleeren e.d. heeft men weinig gelegenheid. Onze kasten kent men niet, wel kisten van eigen maaksel, *péti paha*, gewoonlijk van soerianhout, eigenlijk een uitgeholde boomstam op een zeer ingenieuze wijze met een schuifdeksel gesloten. Ook zijn thans veel kisten in gebruik als de onze, die men met een stevig slot kan sluiten. Deze kisten dienen tot bewaarplaats van de kostbare kleederen (feestkleedij) en van sieraden en kostbare wapenen. De dagelijksche plunje bergt men niet op. Die hangt over touwen en rotans, overal door het huis gespannen.

d. Aan stoffeering doet men niet veel. De rook van de open stookplaatsen zou ook spoedig alles bederven. Maar af en toe, bij feestelijke gelegenheden, komen de mooie doeken of gordijnen (*tabië*), veelal bont en vaak met franjes, voor den dag. Hiermede worden dan de wanden behangen. Ook worden dan de *langi'-langi'* (hemels) uitgespannen, hetzij door de heele woning of boven de eereplaats. Hiervan hangen de *tirai* (franjes van gekleurde reepen laken of katoen) naar beneden. Dan worden ook voor den dag gehaald de *toedoeang sadji* en de *dalama*, respectievelijk deksels van met bladkoper, stukjes gekleurd laken of katoen e.d. versierd nipahblad, en vierkante lappen van rood flanel, met borduursel van gouddraad, waartusschen in fraaie figuren stukjes spiegelglas zijn aangebracht. Beide bedekkingen dienen voor het toedekken der op de presenteerschalen uitgestalde lekkernijen en gebak.

Vermelden we nu nog, dat in het Maleische huis geen doorloopende zoldering is, maar slechts boven de stookplaatsen en hier en daar boven de bili' (afgeschoten slaapruimten) zoldertjes en rekken zijn aangebracht, ter berging van allerlei huisraad en niet dagelijks gebruikt wordende voorwerpen, dan heeft men in het algemeen een denkbeeld van het inwendige van een Minangkabausche woning.

Kleeding — sieraden

Ook op het punt van kleeding is Westersche invloed merkbaar. Vooreerst in dezen zin, dat men de kleedij der Europeanen in Indië navolgt, zij het gewoonlijk gecombineerd met inheemsche kleedingstukken. Dit geldt dan echter de kleeding der *mannen* en voornamelijk van een bepaalde groep: inlandsche beambten en in het algemeen die personen, die door hun werkkring veel met Europeanen in aanraking komen.

De vrouwen zijn op dit punt ook al weer — zooals gewoonlijk en ook verklaarbaar — conservatief. Zij dragen nog algemeen de inheemsche kleedij. Alleen is hier de Westersche invloed merkbaar in de stof, waarvan deze is gemaakt (invoer van Europeesche garens, katoentjes, enz.). Niettemin is, dank zij de bloeiende en relatief hoogstaande, inheemsche weefkunst, het zuiver inheemsche product een niet te verwaarloozen factor, met name wat betreft de sierkleeding. Deze verschilt aanmerkelijk van de dagelijksche kleedij, waarvan men met VAN HASSELT kan zeggen, dat zij weinig of niet weerspiegelt het verschil in „leeftijd' kunne [1]), stand, woonplaats, leefwijze en bedrijf". Vroeger had men ten minste nog onderscheid in kleeding tusschen slaven en vrijen, daar het eerstgenoemden verboden was kleeren van *zijde*, van *gele* kleur, en met *goud* bewerkt, alsmede den fraaien hoofddoek (*dĕtar*), het lange buis (*badjoe djoebah*), den lendendoek (*kabĕ' pinggang*) en den broek (*sarawa*) te dragen. Ook is er eenig verschil in de kleeding der bevolking van de meest welvarende en meer ontwikkelde streken (de Benedenlanden, de centrale deelen van de Padangsche Bovenlanden, Solok) en die der Zuidelijke en Oostelijke grensgebieden. Thans volge een korte beschrijving eerst van de dagelijksche kleeding *a.* der vrouwen, *b.* der mannen, daarna van de *feestkleeding* en *pronkgewaden*, en eindelijk van de sieraden, waartoe ook te rekenen zijn de pronkwapens.

De eenvoudigste vrouwenkleeding bestaat uit een drietal doeken: 1°. de *kain* (*kain dalam*), 2°. de *kambèn* (*kamban*) of *landjèn* (*landjan*) en 3°. de *tjawĕ'* (*kabĕ' pinggang*), waarbij voor oudere vrouwen, en daar waar een betrekkelijk koel klimaat heerscht, alsook in de meer „beschaafde" streken (Benedenlanden, Centrale en Noordelijke Bovenlanden) nog een buisje, *badjoe* (badjoe koe-

[1]) Deze heeft nog den meesten invloed, in zooverre sommige kleedingstukken bij uitsluiting door vrouwen, resp. mannen gedragen worden.

roeang of b. dalam) met lange, nauwsluitende mouwen komt. De kain, enz. laat namelijk het bovenste gedeelte van het bovenlijf bloot. Als vierde „doek" moet de *salèndang* genoemd worden, een lang, maar smal weefsel. Deze doek doet op verschillende manieren dienst: als schouderdoek, als hoofdbedekking, als lendendoek als draagdoek voor kinderen, soms ook om den boezem te bedekken.

Bij den veldarbeid doet als vrouwenhoofddeksel dienst de *toedoeang*, een groote, kegelvormige hoed van bamboe, bamboe-bladscheede of pandanus-bladeren vervaardigd.

In XII Koto werd in VAN HASSELT's tijd wel boomschors als materiaal voor de kain gebruikt. Door langdurig kloppen was deze zeer soepel. Thans zal dit materiaal wel hebben afgedaan.

Gaan de Minangkabausche vrouwen marktwaarts, dan dragen ze zooal niet meer kleedingstukken, dan toch kleeren, die in kleur en afwerking van de eenvoudige, gewoonlijk donkere, zwarte en blauwe werkkleeding afwijken. Dan draagt men o.a. bonte badjoe's, bovendien gewoonlijk korter en met wijde, slechts tot aan den elleboog reikende mouwen. De kain is gewoonlijk ook een betere, dan die men thuis draagt of in het werk, soms met een rand van gebloemd katoen, ja wel met gouddraad doorweven. Bij feestelijke gelegenheid zijn de kleedingstukken, die overigens in aantal en vorm vrijwel dezelfde blijven, van andere grondstof en zeer rijk versierd, hetzij door oplegsels en borduursel, hetzij door ingeweven goud- en zilverdraad. Tot de kleeding zijn ook te rekenen sieraden, waarvan sommige ook bij de dagelijksche kleedij gedragen worden, als armbanden, vingerringen, oorhangers van niet zeer kostbaar materiaal, andere slechts dienst doen als opschik bij bezoeken, feestelijke gelegenheden enz. en dan vaak van edel metaal zijn. Bijzonder in het oogvallend zijn de vaak geweldig groote oorhangers, op zichzelf dikwijls juweeltjes van kunst, maar de ooren vreeselijk misvormend. Zoo eischt de *soebang katjië* een gat in de oorlel van 5 cM. middellijn! Het sieraad zelf is ook soms zeer groot, o.a. de *soembé talingo*, een, de wangen bijna geheel bedekkend, rond schild van 11 cM. middellijn. Van andere oorversierselen willen we slechts de namen noemen als: *lonta, gambang, koeraboe atjé, kanjang* (kleine oorknoppen), *soentiëng*.

Ook in het haar, achter de ooren en in den haarstrik draagt men sieraden, en ook bloemen en bladeren. Vooral een bruid draagt

fraaie haartooi, bestaande uit gouden sieraden als de *gabai-gabai, titië'* (of boengo) *sanggoea*, de *tatah koendai* (soort van diadeem). Om den hals de *katajo* (gouden halsband), een gouden ketting, *silimpë'* e.d. Opgemerkt zij, dat hierin plaatselijk zeer groote verschillen voorkomen.

Nu enkele woorden over de mannenkleeding. In het werk en in huis (als men geen hoog bezoek verwacht) is de man, ook al is hij iemand van aanzien, zeer eenvoudig gekleed: alleen in een broek of een saroeng, een even over de knieën reikende lap, de *kain basahan* (dit is het echte werkkleed: basahan beteekent letterlijk: wat natgemaakt mag worden), en voorts een hoofddoek.

Schoeisel behoort niet tot de inheemsche dracht, behalve dan de Maleische sandalen.

Het kleedingstuk, dat men met zekere voorliefde verzorgt is de *dëta* (hoofddoek). In het dagelijksch bedrijf een eenvoudige, witte of donkerblauwe lap, is die bij feesten een toiletstuk, dat met zorg *gevouwen* en *gesteven* wordt (die met gouddraad en passement versierd zijn, worden *ongesteven* gevouwen, zoo ook de zwarte *dëta pandjang* of *dëta bakatak* der panghoeloe's). Die hoofddoek is voor hem, wat de „floddermûtse", de kanten muts met geplooiden onderrand, is voor de Friesche boerin, n.l. het onmisbare element om „gekleed" te zijn.

Bij den arbeid op het veld draagt ook de man soms op zijn hoofddoek nog een *toedoeang*, hetzij van denzelfden, hetzij van eenigszins anderen vorm, als die der vrouwen.

Is de man „gekleed" (hierbij nog niet te denken aan feestkleedij), dan bestaat zijn volledig costuum uit: hoofddoek, jasje of buisje, saroeang, gordel, broek en sapoetangan. Dit laatste „kleedingstuk", — de letterlijke beteekenis is handveeg —, is een vierkante, bonte doek, die gewoonlijk los over den linkerschouder wordt gedragen. Soms zijn aan de over de borst hangende punt een paar bij het maken van toilet gebezigde werktuigjes als baardtangetje, oorlepeltjes e.d., door middel van een ring bevestigd.

De „vromen", de aan de soerau's studeerende jongelingschap en de een godsdienstig ambt bekleedende mannen geven gewoonlijk ook in hun kleeding uiting aan het godsdienstig cachet, dat hun leven kenmerkt. Zij dragen gewoonlijk in plaats van den hoofddoek een *kopiah* (kalotje) ook wel een roode fez. Hadji's dragen in den regel een tulband (*saroban*) op hun kopiah, voorts een

lang, wit onderkleed (*lantari*) en de bekende *djoebah* (lang opperkleed, tabbaard). Inlandsche beambten en adathoofden zijn, vooral als ze in functie zijn, uit den aard der zaak, rijker gekleed dan de gewone man, hetzij, dat ze zich in een min of meer Europeesch costuum steken (waarbij ze vaak smakeloos overdrijven), hetzij, dat ze met enkele kleedingstukken uit de masa adat (den tijd van vóór ons bestuur) voor den dag komen. Zoo was het onderscheidingsteken van de *doebalangs* (voorvechters) een lang en ruim buis van helderrood laken. Veel adathoofden dragen ook nog wel de *kabè' pinggang* met gouden buikplaat (deze laatste een juweeltje vaak van kunst en smaak) of — zeldzaam — de *djadam*, een buikriem met gegraveerd koperen plaat als sluiting.

Als bijzondere feestdos zij nog vermeld de koperen toedoeang, door panghoeloe's in adatcostuum gedragen en de vergulde, houten hoed, in den vorm van een helm.

Over *kinderkleeding* behoeft niet lang te worden uitgewijd. De eerste jaar of vijf, zes dragen ze geen eigenlijke kleeding, wel eenige, deels als amuletten te beschouwen versiersels om het haar, den hals, den buik, de armen en de beenen. Meestal snoeren, hetzij van kralen, hetzij van oude dollars en thalers, of van de als *wang batoe* bekende, als muntstukken gediend hebbende, zilveren brokken.

Als eerste kleedingstuk krijgt een jongen gewoonlijk een buisje, voorloopig nog geen broek of saroeang, een meisje eerst een kain of een saroeang. Weldra echter zijn ze geheel gekleed als de ouderen, vooral als ze in feestdos gestoken worden. De jonge „oude-menschen" hebben daardoor iets koddigs.

Ofschoon noch tot de kleeding in engeren zin, noch tot de sieraden behoorende, moet toch even melding worden gemaakt van die voorwerpen, die men tot een complete uitrusting mag rekenen, en dat zijn voor de vrouwen de mandjes en taschjes waarin de benoodigdheden voor het sirihkauwen, voor de mannen rookgerij [1]) en voorts voor deze laatsten messen in verschillenden vorm, gewoonlijk een kapmes, dat meer als gereedschap dan als wapen is te beschouwen, hoewel het ook als zoodanig kan dienst doen (zie verder § 4).

De ingrediënten voor den sirihpruim, resp. de inlandsche sigaret, worden òf los in een met de punten saamgeknoopten doek ge-

[1]) Ook de mannen doen wel aan sirihkauwen, maar het schijnt, dat ze op reis, zijnde, daarvoor de ingrediënten niet meenemen.

dragen, òf in mandjes (*kampië*) en tasschen (*oentjang, kadoei'*), die dan worden geknoopt in een doek, dien men aan een metalen ketting over den linker schouder draagt (Over de genotmiddelen zelf zie § 6).

§ 4. Gereedschappen — jacht- en vischtuig — wapens

Hoe eenvoudig het bedrijfsleven in een maatschappij als de Minangkabausche ook is (vergeleken althans bij onze Westersche), valt bij nauwkeurig onderzoek het aantal en de hoedanigheid der in gebruik zijnde gereedschappen e.d. zeer mee, zooals uit dit overzicht blijken zal.

a. Landbouwgereedschappen en *-werktuigen.*

De Minangkabauer kent den ploeg, gewoonlijk in twee afmetingen, een kleineren, *badja' djawi*, door een rund, een grooteren, *badja' kabau*, door een buffel getrokken. Hij is geheel van inlandsch maaksel. Het kouter (*tingka*) en het ijzer („*mato*" of *gigi*) zijn van hard hout, het eerste gewoonlijk van soerianhout, het tweede van het harde hout van den suikerpalm of anau. Overigens bezigt men voor landbouwwerktuigen zeer veel het taaie, sterke wortelhout van den banië.

Dieper dan met den ploeg wordt de grond omgewerkt met de *pangkoea sodo'* (een werktuig als de tjangkoel of patjoel, een slagspade dus). Ook de steekspade, *tambilang*, is bekend. De „mato" is bij deze werktuigen van ijzer. Het fijnmaken der kluiten, voor zoover dit niet met de voeten geschiedt, gebeurt achtereenvolgens met de egge (*sikè'*) en met de hark (*soengkoea*, slaghark en *kocië*, gewone hark). Voor het vlakmaken der sawahvakken (*piriëng*) bezigt men een *toendo*, een plank, die aan een steel of aan een trektouw over den slijkerigen bovengrond wordt getrokken.

Voor het afspitten en van onkruid zuiveren der sawahdijkjes (*pamatang*) maakt men gebruik van de *rimbè'* een aan een langen steel bevestigd soort van slagmes, flauw gebogen, veel minder dan bijv. de sikkel. Ditzelfde werktuig wordt ook wel gebezigd bij het wieden der sawahs, hoewel men dit gewoonlijk met de hand doet; bij droge velden, ladangs, bezigt men daarvoor een soort schoffel, *tadja*.

Kenmerkend voor het Minangkabausche land zijn de *kintjië* of

waterraderen, van zeer eenvoudige materiaal (bamboe en rotan voornamelijk) op tamelijk primitieve wijze geconstrueerd, nochtans getuigende van het vernuft der bewoners. Deze kintjië, die soms zeer groote afmetingen hebben, dienen voornamelijk om daar, waar het aanleggen van gegraven bevloeiïngskanalen en leidingen groot bezwaar oplevert, op andere wijze in de behoefte aan bevloeiïngswater te voorzien. Tusschen elk paar schoepen is n.l. een bamboekoker aangebracht, die bij het draaien van het wiel het water uit de rivier schept en het boven in een goot uitstort. Andere, kleinere kintjië dienen voor het in beweging brengen van rijststampers. (Meestal echter wordt de rijst niet machinaal, maar door de vrouwen gestampt, met behulp van niet zeer lange, houten stampers (*aloe*) in houten of steenen vijzels (*lasoeang*), terwijl ook naar het schijnt, handpelmolens voorkomen. VAN HASSELT beeldt er een af, van Si Lago (plaat 82, fig. 8 van den Ethnogr. Atlas).

Noemen wij nu nog de snijwerktuigen *sabi'* en *toeai*, de eerste een soort sikkel, de tweede een mesje als de Jav. ani-ani, voor het snijden der rijst aar voor aar, dan zijn daarmede de op den rijstbouw betrekking hebbende landbouwwerktuigen in hoofdzaak vermeld. Voor het dorschen toch bezigt men geen werktuigen, men doet dit met de voeten. Men houdt zich dan vast aan een op een paar in gaffels uitloopende staken gelegen dwarsstok of steunt eenvoudig op twee stokken. Volledigheidshalve zij nog melding gemaakt van de *baliëng-baliëng*, een windmolentje, dat half en half speeltuig is, hoewel het vermoedelijk oorspronkelijk een bepaalde bedoeling heeft gehad, één van de vele, soms vernuftige inrichtingen tot het verjagen van vogels.

Andere werktuigen, bij den verbouw of de behandeling van andere landbouwproducten in gebruik, mogen in het kort worden vermeld, als: een eenvoudig toestel voor het kerven van tabak (*djangko*), een primitieve suikerrietmolen (*kilangan*); een oven, een pers en vormen, gebruikt bij de bereiding van gambirkoekjes; een oliepers, waarbij de druk verkregen wordt door het indrijven van wiggen.

b. Gereedschappen voor het uitoefenen van handwerksbedrijven als smeden en timmeren, spinnen en weven, enz. enz. Zoowel het aantal als de verscheidenheid van vormen der gereedschappen, alsmede de omstandigheid, dat de Minangkabauer ze zelf vervaardigt of

kan vervaardigen, zijn een bewijs, dat de ambachten — met name timmeren en smeden — een naar verhouding vrij groote hoogte van ontwikkeling hebben bereikt (zie daarover beneden: Hoofdstuk VI. Middelen van bestaan).

Zoo kent de Minangkabausche timmerman het gebruik van boren, zoowel van de centerboor (*panggirië'*) als van de drilboor (*godi*); van verschillende beitels (steek- en draaibeitels, *pahè'*, *palari*); van schaven (*katam*) voor gladschaven, voor het ploegen van planken, voor het maken van lijsten; van de zaag (*garagadji*); van bijlen (*kapa'*), van dissels in verschillende vorm (een kleine: *papatië*, een groote: *balioeang*). Zeer vernuftig is bij deze laatste werktuigen de verbinding, door middel van vlechtwerk van buffelhuid van den steel met het ijzer. Hij maakt gebruik van het schietlood (*antiëng-antiëng*), den passer (*djangko*) en (i. pl. v. onze liniaal) van een met zwartsel ingewreven koord (*tali lipat*). Hij kent ook de draaibank, echter niet als de onze met doordraaiend wiel, maar met een terugveerende staaf of „wip", zooals trouwens ook bij ons te lande nog wel voorkomen. Voorts hamers en messen. Nader zal worden onderzocht in hoeverre meer moderne en Westersche gereedschappen, mede onder den invloed der gouvernementsambachtsschool, bij de bevolking ingang hebben gevonden (hij gebruikt reeds onzen duimstok (*kajoe dim*). Voor het vastnaaien van de dakbedekking maakt hij gebruik van stevige ijzeren naalden een gebogen (*pandjai' paraboeang*) voor de nok, een rechte (*djaro ato'*) voor het vastnaaien van de dakbekleeding aan de daklatten.

Haast nog rijker en meer verscheiden zijn de gereedschappen van den smid (ijzer- en goudsmid) als hamers (*panako'*) van verschillend model, smeedtang, nijptang, buigtang, (de algemeene naam voor tang is *sapië'*), pincet, trekijzer (*tariëkan*), beitels (deze veel door slotenmakers gebezigd), aanbeeld (*andasan*), gietijzer (*toeangan*), vijlen (*kikië*), blaasbalg (*linggah*), e.a.

De werktuigen en gereedschappen, gebruikt bij het spinnen, weven, kantwerken e.d., verschillen weinig of niet van de vormen, die men bij de omwonende volken aantreft. Het spinnewiel (*kintjië*) is het zeer primitieve als o.a. ook bij de Bataks bekend. Voor het draaien van touw bezigt men ook zeer eenvoudige werktuigen. Samengestelder is de Minangkabausche weefstoel (*tanoen*), in zooverre het scheiden der kettingdraden verricht wordt door middel van twee treden (*pidja'-pidja'*), die met de voeten beurtelings naar

beneden bewogen worden. Overigens vindt men er dezelfde onderdeelen met ongeveer denzelfden naam als bij het Bataksche weefgetouw, zooals de aanzetter (*soeri*), de liniaal (*balairo*), de weefspoel (*toera'*), het haakje van hoorn, om af en toe de draden op te nemen (*kaitan*) e.d. [1]).

Bij het kantweven gebruikt men om zoo te zeggen geen werktuigen dan het kussen (*parindo*), waarop de kant wordt vastgespeld, de spelden, waarom de draden gelegd worden en de houten klosjes, waarop het garen gewonden is.

Voor het naaien, inzonderheid van de min of meer Europeesch-Indische kleeding, heeft de naaimachine haar intrede in de Minangkabausche landen gedaan. In zoo grooten getale blijkbaar, dat in 1913 een agent van de Singer-Mij. (met nog een Europeeschen hulpagent) in den verkoop daarvan een ruim bestaan vond!

c. Overige gereedschappen. De overige „bedrijven" beteekenen nog niet zooveel, en het aantal en de aard der daarbij gebezigde gereedschappen zijn met die betrekkelijke onbeduidendheid in overeenstemming. Bij het pottenbakken bijv., waarbij het vormen geheel uit de hand gebeurt, bezigt men slechts een houten plank en een ring van rotan, met boombast omwonden Deze ring (*laka*) dient als hulpmiddel om het te bakken voorwerp op de gewenschte wijdte te houden.

Bij het nettenknoopen bezigt men (evenals bij ons) een latje (*opang*) om de mazen op de bepaalde maat te houden, terijl men de „knoop" maakt met een soort haakpen (*tingau*), waarop tevens het touw is gewonden.

Bij het goudwasschen c.a. (een arbeid, die weinig loonend is) komen de volgende werktuigen en utensiliën voor: schepmandjes (*tanggoea'*), schotels of wannen (*djaé*), lepeltjes (*sidië'*) van karbouwenhoorn voor het scheppen van het stofgoud uit een zakje (*poero*) van kippenvel om het op een schoteltje (*tintiëngan amèh*, ter zuivering van onreinheden) of in het weegschaaltje (*naratjo*) te doen. Bij het winnen van goud uit mijnen (*tambang amèh*) bezigt men een hamer (*panoko'*) om het kwarts te vergruizen, een schrapper (*tingkoera'*) van een klapperschaal, om het goudhoudend

[1]) In vroeger tijd werd in verband met de behoefte aan zijde voor de weefsels, ook aan zijdeteelt gedaan. Dit schijnt nu uit te zijn. Voor de katoenweverij wordt garen uit Engeland en vooral uit Britsch Indië ingevoerd.

De Bataks maakten meer gebruik van ongebleekte Drills, door de firma Van Heek geïmporteerd. Die Drills werden, om aan het garen te komen, *uitgeplozen*.

steengruis bijeen te krabben, een klapperdop (*galoea'*) ter bewaring van het goudhoudende, zwarte zand (*tjalang*), dat bij het wasschen op den schotel achterblijft, een houten schop (*soedoea*) ter verwerking van den losgemaakten grond.

Bij het winnen van honig en was, het werk van bepaalde deskundigen, heeft men de volgende werktuigen noodig: een zware, houten hamer (*gandin, gagandin*) voor het inslaan van de harde pinnen (*lanta'*) van bamboe betoeng in den stam van den honigboom (*sialang*), de fakkel (*toenam*) ter verdrijving van de bijen uit het nest, de *pisau dahan*, een schopje, waarmede men de nesten afstoot, de *toembalang*, een groote, kegelvormige mand, waarin het honig bevattende nest wordt opgevangen en de *tali toembalang*, een lang touw, waaraan men die mand naar beneden laat.

De honig wordt uit de nesten in groote bamboekokers overgeschonken.

Werktuigen bij de winning van palmwijn zijn: een houten hamer, waarmede de bloemkolf van de anaupalm wordt geklopt, vóór men die afsnijdt en een koker, om het uitvloeiende, zoete sap op te vangen.

Tot de medisch-chirurgische instrumenten kan men rekenen de werktuigjes, bij het tandenvijlen gebezigd, als een fijn zaagje (*pisau garagadji*) en een puntigen steen (*batoe*) of een fijn vijltje (*kikië*), en die bij de besnijdenis: een tangetje van gespleten bamboe en een scherp geslepen, klein mesje.

Tot slot iets over *maten* en *gewichten*. Vlaktematen kent de Minangkabauer niet, alleen inhouds- en lengtematen en voor de laatste bezigt hij geen meetwerktuig, maar hij bepaalt, zoo noodig, de lengte door te meten met zijn handen of armen. Inhoudsmaten zijn de *soekè'* = vier *gantang* = zestien (soms 32) *tjoepa'*. [1]) Gewichten zijn feitelijk alleen in gebruik voor het wegen van goud. De algemeene naam is *boengka*. Deze gewichtjes zijn van koper of van lood, soms ook van zilver. Ook maakt men gebruik van vruchtjes en van geldstukken. De namen zijn *tahië* ($^1/_{20}$ kati, het gewicht van 4 guldens), *pahoe* ($^1/_4$ tahië), *amèh* ($^1/_4$ pahoe), *koepang* ($^1/_4$ amèh) en *oeang* of *boentjih* ($^1/_{16}$ koepang).

Voor de rijst heeft men nog als groote eenheidsmaat de *katidiëng* (in Agam e.a. *soempi'*), eigenlijk een groote mand of een rijstzak [2]).

---

[1]) In sommige streken is tjoepa' synoniem met gantang.

[2]) Het gewicht van zoo'n hoeveelheid rijst zal ongeveer ½ pikoel zijn. Het woord

d. Jacht- en Vischtuig. Over de beteekenis van jacht en visscherij als bestaansmiddel of bedrijf zal later worden gesproken. Het jacht- en vischtuig kan men in twee hoofdgroepen onderscheiden: 1°. eigenlijke werktuigen of inrichtingen tot het *vangen* (levend of dood) van wild en visch; 2°. *wapens* om het wild enz. te *dooden*. De inrichtingen tot het vangen van wild en visch zijn zeer verscheiden en getuigen in haar samenstelling dikwijls van groote vindingrijkheid, en van kennis van de leefwijze enz. der dieren. De eigenlijke *vallen* en *strikken* berusten gemeenlijk op het beginsel, dat bij het betreden van een of ander voorwerp of het aanraken daarvan, een veerende bamboe of iets dergelijks gelegenheid krijgt zich te ontspannen, waardoor de val toeslaat of de strik aangehaald wordt. Ook inrichtingen, waarbij een zwaar of gepunt wapen neervalt of met kracht weggeslingerd wordt of een geweer afgaat, komen voor. Bij de vischvangst spelen voorts netten en fuiken van zeer verschillende grootte, inrichting en afmetingen, alsook hengels, waaronder soms automatische, een groote rol. Een en ander gaat soms gepaard met het gedeeltelijk afdammen van een rivier, terwijl bij sommige wijzen van visschen tevens een bedwelmingsmiddel wordt gebezigd, veelal van de *aka toebo* (Anamirta cocculus) afkomstig, waarnaar deze wijze van visschen *manoebo* heet.

Wij willen ons nu slechts bepalen tot het opsommen der meest gebruikelijke vallen, strikken, netten enz. enz. en verwijzen voor de technische beschrijving naar den Ethnographischen Atlas, behoorende bij het bekende werk der Sumatra-expeditie, de platen CXIX—CXXVIII.

We noemen dan: een tijgerval (*pandjaro harimau*), een inrichting om tijgers te dooden (*kambang boeai*), een vallans voor olifanten, neushoorns, tapirs (*pantjaboe gadjah*), een hertenstrik (*djarè' tindja'*), valkuilen voor herten (*palobang*), hertenvallen in den vorm van een omheinde kraal met valdeur, op welke wijze men soms vier of meer herten tegelijk vangt, een complex van hertenstrikken (*djariëng*) enz.

Vogels worden in hoofdzaak met strikken (*djarè'*) gevangen, of

---

pikoel is niet inheemsch: merkwaardig is wel, dat ook de wijze van dragen aan een draagstok (Jav. pikoelan) oorspronkelijk in de Minangkabausche landen niet voorkomt. Nog draagt men over het algemeen zware vrachten in manden. Wel eigenaardig dat daarentegen in de aangrenzende Bataklanden het dragen aan een draagstok (landjaan) de gewone wijze van vervoer van zware vrachten is.

met knippen, ook wel met lijmstangen, een klappernerf met getah bestreken.

Van de verschillende soorten van netten voor de vischvangst mogen genoemd worden: het werpnet (*djalo*), schakel- en treknetten (*djariëng, djariëng koelari, djariëng anjoeï'*) het steeknet (*poekè, anggoeah*), het schepnet (*tanggoea'*), het kruisnet of totebel. Verschillende vormen van fuiken zijn: de *loekah* (algemeen Maleische naam: *boeboe*), de *sindië*, eigenlijk een heel staketsel met een fuik, welke laatste *tikalah* heet, de *sakoh* (eigenlijk een mandje), en de kleine, uit een bamboegeleding bestaande *pasoea'*.

Als naam voor hengel geeft VAN HASSELT op *djantang*, bestaande uit den stok (*djoearan, doeasan*) en het snoer, *tali papè'* of *tali kaië* (kaië = vischhaak). Een speciaal soort automatische hengel voor het vangen van paling in de sawahs heet *palang baloeï'*.

Wapens. Al is aan andere dan hoofden het dragen van wapens verboden, en in het algemeen het in bezit hebben van vuurwapens niet toegestaan, niettemin treft men, vooral in afgelegen streken, de menschen niet ongewapend aan. Geen wonder, omdat men daar, zij het niet tegen menschen, dan toch tegen mogelijke vijanden uit het dierenrijk dient gewapend te zijn. Bovendien: wat is een wapen, wat is een werktuig of gereedschap? mag men ten opzichte van sommige blanke wapens der Minangkabauers wel vragen. In een omgeving en in een maatschappij als die van Minangkabau spelen uit den aard der zaak wapens een grooter rol dan in de onze. Bovendien zijn wapens hier vaak erfstukken (*poesako*) en in zekeren zin waardigheidsteekenen. Hiertoe mag men bijv. rekenen het oude adatgeweer, *badië silèngga*, veel gelijkend op een oud musket. Het is geheel van inlandsch maaksel: de kolf vaak fraai versierd met snijwerk. Vele der onderdeelen zijn van koper, als het slot, de haan, de beugelkrop, de trekker en de trekplaat. Het is een lontgeweer, zeer ongeschikt om goed te richten en vermoedelijk gevaarlijker voor den schutter zelf dan voor den vijand. Bij deze ouderwetsche geweren behooren de uit buffelhoorn gesneden kruithoorn, *panggalah* en de patroontasch, *koelipè'*. Het kruit weten de Minangkabauers zelf te maken, maar het is heel wat minder deugdelijk dan het Europeesche.

Voor de jacht zijn evenwel gewone jachtgeweren, soms van vrij moderne constructie, in gebruik, maar deze mogen slechts in een beperkt aantal aanwezig zijn.

Van veel meer belang voor de Minangkabausche huishouding zijn de blanke wapens, waarin zeer veel verscheidenheid bestaat. Ook deze zijn van inlandsch maaksel, maar gewoonlijk zeer deugdelijk bewerkt. De verschillende vormen hebben verschillende namen. Het zeer speciaal Minangkabausche blanke wapen is de *koerambi'*, een klein, sterk gebogen dolkje. In de greep is een gat, om den duim door te steken.

Meer gereedschap dan wapen is het gewone kapmes, de *ladiëng*, terwijl ook van veel nut bij allerlei arbeid in huis, op het veld, in het bosch zijn de *rêntjoeang* (*galéwang*), de *pisau* en de *sakin*. Een min of meer algemeene naam is eigenlijk *séwah*, het volkswapen der Minangkabauers. Het wapen vooral van de panghoeloe's is de kris (*karih*); verder noemen wij nog de *badi'* en de *roedoeih*. (Voor de verschillende vormen zie men meergenoemden Ethnographischen Atlas).

De versiering van het lemmet door het insmeden van nikkelijzer, het zoogenaamde *pamor*, komt naar verhouding in de Minangkabausche landen weinig voor.

De bevestiging van het lemmet in de greep geschiedt of door *getah* (plantengom) of — menigvuldiger en blijkbaar degelijker — door *ambalau* (ook de Bataks gebruiken dit middel), een soort harsachtige stof van blijkbaar dierlijken oorsprong; het lijkt wel iets op pek. De scheede voor de verschillende messen, dolken, zwaarden, bestaat gewoonlijk uit twee helften, die op elkaar worden gelijmd en ten overvloede door banden van metaal (zilver, koper, goud) of van rotan bijeen worden gehouden.

Bij het schermen (zie beneden onder Spelen en vermaken) wordt gebruik gemaakt van een soort zwaarden (*padang*).

Als jachtwapens — hoewel niet uitsluitend daarvoor bestemd — doen vooral dienst lansen, zoowel werp- als steeklansen, welker algemeene naam *galah* of *tomba'* is, maar die ook in verband met lengte en vorm verschillende benamingen dragen als: *koedjoea*, *piari'* e.d.

Vermelden wij voorts nog tot besluit het blaasroer (*soempitan*) met pijltje (*ana'-dama'*), de slinger (*hoemban tali*) en de knods (*panggado*, *sonta*).

§ 5. Spelen en vermaken — muziekinstrumenten

Bij de verschillende spelen en tijdpasseeringen heeft men te onderscheiden tusschen kinderspelletjes en de vermaken der ouderen, hoewel niet steeds de grenslijn scherp te trekken is.

De kinderspelletjes verschillen in aard en wezen weinig van de onze en ze hebben er ook dit mee gemeen, dat vele periodiek zijn, n.l. die spelletjes, waarbij een of ander speeltuig noodig is, als bijv. een tol (*gasiĕng*) [1]), een vlieger (*lajang-lajang; alang-alang*) e.d.

Bij het vliegeroplaten (een vermaak waaraan ook ouderen wel meedoen) komt het er op aan met het touw van zijn vlieger dat van den vlieger zijns mededingers door te zagen.

Andere kinderspelletjes (met speeltuig) zijn: het loopen op halve klapperdoppen, het *katai*-spel (gespeeld met twee stokjes, op de wijze als het tiepelspel in Friesland en Groningen: ook eenigszins te vergelijken bij het cricket), het „knikkeren", met kemirinoten (*boeah karèh*), e.d., terwijl men voorts spelletjes heeft als ons krijgertje, oorlogsspelletje, verstoppertje of spelletjes, die bestaan in nabootsing van het bedrijf der volwassenen, tout comme chez nous. Ook ziet men bij de helling van een berg of heuvel of dijk, meestal tijdens het oogsten van de padi, de kinderen lustig aan het *basiladjoe* of *basiloentjoea* (glijden langs de schuine baan), wat aan ons sleevermaak in den winter doet denken.

De grooteren vermaken zich dikwijls op het dorpsplein met het *main rago*, een soort van voetbalspel. De lichte bal van open rotanvlechtwerk wordt omhoog geschopt en gaat van den eenen speler naar den anderen, zonder dat hij — soms minutenlang — den grond raakt.

Een spel, dat vooral vrouwen gaarne spelen, is het *main batjongka*, een soort van bakspel, dat onder zeer verschillende namen bij tal van Indische volken voorkomt (*erloeboek* bij de Karo's, *tjato* bij de Atjehers, *main dakon* bij de Javanen).

Mannen en jongelingen spelen gaarne het *main tjatoea*, een een-

---

[1]) Met het woord *gasiĕng* wordt ook genoemd een eigenaardig speeltuig, gemaakt uit het voorhoofdsbeen van een overledene. Het heeft de grootte van een rijksdaalder. Door twee gaatjes is een koord aangebracht, op dezelfde wijze als bij soortgelijk speeltuig van onze kinderen, dat men door een ziegezagende beweging van het om elkaar gedraaide koord laat snorren. De Minangkabauer gebruikt dit speeltuig om zijn geliefde op magische wijze over te halen hem ter wille te zijn. Het is trouwens bekend, dat het „snorrehout" een ethnographisch voorwerp is, welks gebruik samenhing met bijgeloof.

14. Lampendans te Soengai Poear

voudig soort van damspel of liever nog ongeveer ons molenspel, zooals dat soms op de achterzijde van damborden, althans op het platteland van Friesland, nog wel is afgebeeld [1]).

Waarschijnlijk worden deze spellen gespeeld om winst, om een inzet, al zijn het zuivere vaardigheidsspelen. Bijzonder geliefd toch zijn bij den Minangkabauer de kansspelen. Zijn speelzucht zou hem in groote moeiklijheden kunnen brengen (en heeft dit in de *masa adat* stellig ook meermalen gedaan), als niet het gouvernement aan dien dobbelzucht paal en perk had gesteld, door met name de vechtspelen, waarbij grof werd gewed, te verbieden, zooals het laten vechten van krekels, duiven, kwartels en vooral van hanen. Of daarom clandestien ook nu nog wel niet eens in afgelegen hoeken deze gevechten voorkomen?

Andere kansspelen zijn het kruis- en muntspel (*batoehoea, baamboeang*), het werpspel met kemirinoten in een putje, *padoea*, verschillende soorten van kaartspel (met Europeesche en met Chineesche kaarten) en eindelijk het echte dobbelspel, iets als onze roulette, waarbij een zeshoekig tolletje wordt opgezet, dat de oogen 1 tot en met 6 draagt en waarmede correspondeert een mat, waarop deze oogen voorkomen. Men kan op het nummer spelen, maar ook op één der twee vakken (1 tot 3; 4 tot 6), een soort rouge et noir. Er zijn nog andere spelen, die bij den Minangkabauer bijzonder geliefd zijn, zooals „*batako' manggieh*" (het raden van het aantal schijfjes van een manggistan), *batako' limau* (het raden van het aantal partjes van een citroen), *batako' kajoe* (het raden van den naam van een stukje aangegeven houtsoort) en *maadoe taloea* (het eiertikken).

Aantrekkelijker zijn een ander soort spelen, daar zij den geest scherpen en bevorderlijk zijn aan het goed „hanteeren" der taal.

Hiertoe behooren het opgeven van raadsels, het tegen elkaar uitwisselen van woorspelingen, en van — meest vierregelige — pantoens (versjes, die heel dikwijls een of andere laag-bij-degrondsche levenswaarheid, soms ook bedekte liefdesontboezemingen van min of meer dichterlijke waarde inhouden).

In tegenstelling met het Westen neemt het zingen bij de Minangkabauers (evenals trouwens bij de meeste verwante volken)

---

[1]) De Karo-Bataks kennen het ook en noemen het *erseser*. Het bij dezen zoo geliefde schaakspel, daar *satoer* geheeten, schijnt — wel vreemd — bij de overigens toch in beschaving hooger staande Minangkabauers niet voor te komen.

een geringe plaats in onder de vermaken. Zingen is trouwens bij deze volken niet een uiting van blijdschap en levenslust, maar van verdriet, hartzeer of van weemoed en van verliefde stemming. Dit bepaalt dan ook het karakter van den zang, die weinig of niet verschilt van declameeren. Eigenaardig voor onze ooren is het „er naast zijn" dikwijls van den toon en van een voorliefde voor chromatische tonenreeksen. Vandaar het moeilijk weergeven van inlandsche zang en muziek in ons notenschrift, het eigenaardig, door een Europeaan moeilijk na te bootsen timbre van den zang. Toch schijnt men onzen zang vrij gemakkelijk aan te leeren.

Even primitief als de zang is ook de muziek ontwikkeld. De godsdienstige zang wordt begeleid door het slaan op de *rabano*, een soort van tamboerijn. De „wereldsche" muziekinstrumenten bepalen zich tot bekkens (*tjětjé, tjěnong* of *tjanang*), soms vereenigd tot één instrument (*talimpoeang*), dat eenige gelijkenis vertoont met de gamelan; gongs (*agoeng*); pauken of trommen (*gandang*), wat slaginstrumenten betreft. Zij worden geslagen met een met doek omwonden stok (*panggoea*). Als blaasinstrumenten kent men de *soeliĕng* (fluit) en de *saroenai* (soort van klarinet). Snaarinstrumenten, vooral bij het zingen gebruikt, zijn de *rabab* en *koetjapi*. Meer speeltuig dan muziekinstrument is het mondharpje (*gěnggong*).

Overal vindt men nauw met muziek en zang verbonden het dansen. Zoo ook in Minangkabau. De algemeene naam is *manari*. Voorts onderscheidt men verschillende soorten, als het *manari badampiĕng*, de eenige dans met begeleiding van zang, het *manari piriĕng* (bordendans), het *manari giriĕng-giriĕng* (dansen met schelletjes aan de voeten), het *manari lampoe* (lampendans).

Zeer kenmerkend is, dat in de zuiver Minangkabausche landen het dansen alleen *door mannen* beoefend wordt. Voor meisjes acht men het zeer ongepast. (Een scherp contrast hiermede vormt bijv. Rawas, waar, volgens de beschrijving van SNELLEMAN, het inzonderheid de meisjes, *gadis*, zijn, die in de danskunst uitmunten). Een bijzondere klasse van dansen vormen die, welke men spiegelgevechten zou kunnen noemen, of ook schermdansen (*mamantja'*, *basilĕ'*). Zij behooren tot het gebied van de echte sport, eischen oefening en training. Mag men het opstel (van Salih?) in de Bandera Wolanda van 1910, No. 51, gelooven, dan beoogt men met deze schermdansen: 1°. Harmonische lichaams- en krachtsont-

wikkeling, 2°. handigheid in het snel uitvoeren van alle denkbare lichaamsbewegingen, 3°. lenigheid, 4°. kennis der spierverrichtingen.

Een dans, die een godsdienstigen oorsprong heeft, is het main badaboeïh (of main Atjih), waarbij de danser zich met dolken door armen en spieren steekt. (Zie boven, blz. 143,)

§ 6. Voeding — genotmiddelen

Ofschoon naar Westerschen maatstaf gemeten, de voeding van den Minangkabauer wellicht sober zou kunnen worden genoemd, is deze, voor inlandsche verhoudingen, vrij overvloedig. Wel is rijst het hoofdvoedsel ,de gewone gekookte rijst (*nasi*) bij de hoofd maaltijden en rijstmeel voor gebak, dat men, behalve bij bijzondere gelegenheden, ook vrijwel dagelijks tusschen de maaltijden in nuttigt, maar naast de rijst heeft men nog heel wat andere voedingsmiddelen. Gewoonlijk heeft men drie (rijst-)maaltijden per dag: 's ochtends, 's middags, en 's avonds tusschen 7 en 8 uur. Het gebruik van dierlijk voedsel als toespijs bij de rijst is hier veel meer gewoonte, dan bij tal van andere Indische volken. *Laoek nasi*, rijst met vleesch is dan ook figuurlijk de uitdrukking van: „dat waaraan men reeds gewoon is" (Wdb. v. d. T.). Deze „*laoea*'" is in de Bovenlanden meest vleesch, in de kuststreken vaker visch. De toespijs bij de rijst heet *samba-samba*, wanneer die droog is, *goelai-goelai*, als die uit een soort van saus of soep bestaat. Bij het eten gebruikt men vorken noch lepels. De rijst wordt, tot een soort bal geknepen, met de rechterhand naar den mond gebracht, of juister in den mond geworpen.

Behalve vleesch van buffels, runderen, geiten of van wat de jacht oplevert, eet men als toepijs ook wel kippen, als bijzondere lekkernij vooral geroosterde kip (*singgang hajam*), eenden, duiven enz. en voorts eendeneieren en allerlei gedierte, dat voor ons weinig smakelijks heeft, als sprinkhanen (*bilalang*), vliegende mieren (*kalalaloe*) en schelpdieren (*pènsi, langkitang*).

Bij het bereiden der toespijzen spelen klappermelk (*santan*), terasi (*belatjan*), en voorts allerlei specerijen en zuursmakende zelfstandigheden (Spaansche peper, gewone peper, citroensap enz. enz.) een groote rol.

Tot de versnaperingen, die veel tusschentijds gegeten worden,

behooren vooral verschillende, van rijstmeel (vaak inzonderheid van kleefrijst) gebakken koekjes e.d., als poffertjes (*pinjaram*), spiraalvormig gebak (*doemajang*), „kippendarmen" (*paroeï'- paroeï' ajam*), drabbelkoeken (*karé-karé*), *apan*- of *apamkoekjes*, gepofte rijst in verschillenden vorm (*ampiëng, batië*), met klappermelk gestoomde kleefrijst (*lamang*), en eindelijk — om niet te vergeten — vruchten in rijke verscheidenheid.

Naast de rijst als voedingsmiddel moeten worden genoemd *sagoe*, bereid hetzij uit den *anau*palm (suikerpalm), hetzij uit den eigenlijken sagopalm (*roembio*), maïs (*djagoeng*), gierst (*sakoei* of *sakoeai*) en de onder den naam *andjolai* bekende graansoort. Algemeen genuttigd worden ook verschillende *oebi*-soorten en andere aardvruchten, alsmede verschillende *taroeang*-soorten, waartoe ook de tomaat behoort, komkommers (*antimoen*), peulvruchten (*katjang*) in soorten, bladgroenten in vrij groote verscheidenheid (*daoen matoeang, bajam, gëlang e.a.*) en de naar inlandschen smaak lekkere *patai* en *djariëng*, die evenwel een zeer onaangename, door dringende lucht hebben en wel eens minder aangename aandoeningen van nieren en blaas veroorzaken.

Tot de genotmiddelen, die deels nog als versnapering zijn te beschouwen, behooren honing (*manisan labah*) — hoewel deze meer als geneesmiddel dan als snoeperij wordt gebruikt — en eene, uit het sap van den anaupalm bereide stroop (*manjang*).

Onder de zuivere genotmiddelen staat bovenaan de *kawah*, een opwekkende en verkwikkende drank, getrokken van lichtgeroosterde jonge takjes en bladeren van den koffieboom; hier en daar drinkt men ook wel koffie van de gebrande boon.

Bedwelmende dranken zijn den Minangkabauer niet geheel onbekend, maar hij maakt er — het zij tot zijn eer gezegd — weinig gebruik van. Een soort van uit rijst gestookte arak heet *ragi* of ook *tapai*. Bij feestelijke gelegenheden, waarbij *pandéka's* („schermmeesters") optreden, maken dezen naar het schijnt er nog al ruim gebruik van. Een andere, doch minder koppige drank is de gegiste palmwijn (*toea'*).

„Het genotmiddel bij uitnemendheid, zoowel van mannen als van vrouwen, maar vooral van de laatsten, is de *siriëh* (betel). Hoofdbestanddeel is het blad van de tot de familie der pepers behoorende sirihplant, maar voor een completen sirihpruim zijn verder noodig kalk (*kapoea*), gambir (*gambië*), pinangnoot (*pinang*

karèh) en tabak (*timbakau*). Speciaal een genotmiddel voor de mannen is de inlandsche sigaret (*roko'*). Voor omhulsel gebruikt men, behalve geïmporteerd sigarettenpapier, liefst het gedroogde jonge blad van den anau- en den nipahpalm, ook wel gedroogd pisangblad of het schutblad van de maisvrucht. De Minangkabausche vrouwen, althans die zichzelf respecteeren, rooken niet.

Het in sommige streken van Indië tot een volkskanker geworden — evenwel in de laatste tijden met succes bestreden — opiumgebruik is gelukkig in de eigenlijke Minangkabausche landen, op een enkele uitzondering na, onbekend. Die uitzondering wordt in hoofdzaak gevormd door het koeli-element. Dat het opiumgebruik niet zoo heelemaal onbeteekenend is, blijkt intusschen uit de aanwezigheid van opiumverkoopplaatsen der regie op verschillende belangrijke plaatsen als Fort de Kock, Padang Pandjang, Pajo Koemboeh, Sawah Loento, Fort van der Capellen, Solok e.a. De gebruikers zijn echter voornamelijk Chineezen.

———

ZESDE HOOFDSTUK

MIDDELEN VAN BESTAAN

Onder de middelen van bestaan verdient de l a n d b o u w in de allereerste plaats genoemd te worden, omdat deze, hetzij onmiddellijk (door de productie der noodige levensmiddelen), hetzij middellijk (door het leveren van verkoopbare producten) verreweg het grootste deel levert van alles, wat voor het levensonderhoud van den Minangkabauer vereischt wordt. Onder de verschillende speciale takken, die het landbouwbedrijf in zijn geheel omvat, heeft de *verbouw van rijst* recht op de eerste plaats en van deze weer meer in het bijzonder de verbouw op *bevloeide velden.* Wel is de oppervlakte der droge rijstvelden (ladang) aanzienlijker, dan velen meenen — met name in de vlakke Zuidelijke en Zuid-Oostelijke streken, wordt de ladangbouw met weinig minder zorg gedreven dan elders de sawahbouw; in de eigenlijke „Bovenlanden" is die echter de zuiverste roofbouw —, maar van heel Sumatra is ongetwijfeld het Minangkabausche land het sawahland bij uitnemendheid, al is het waar, dat het sawahgebied slechts een relatief klein deel van het heele land inneemt [1]). Dit gebied wordt echter telken jare vergroot. Het K.V. spreekt hiervan gewoonlijk in vage termen: „het, sawahterrein werd uitgebreid door verbetering van bestaande en den aanleg van nieuwe leidingen". Een enkele maal worden feiten en cijfers genoemd. Zoo zouden in de onderafdeelingen Pariaman en Kajoetanam in 1908 en 1909 achtereenvolgens 700 en 1100 bahoe nieuwe sawahs zijn aangelegd. De sawahstreken zijn het plateau van Agam (Fort de Kock, Matoea), de omstreken van Pajo Koemboeh, de groote vlakte van Solok.

---

[1]) Jammer, dat mijns wetens betrouwbare opgaven ontbreken omtrent: *a.* de verhouding van bouwland (in den ruimsten zin) tot woesten grond; *b.* de verhouding der oppervlakte van het ladanggebied tot die der sawahs.

Ook het overigens zoo uitnemende opstel van M. B. Smits, de voedselvoorziening van Ned.-Indië, heeft hieromtrent geen gegevens.

Men onderscheidt in het algemeen twee soorten van sawahs: 1°. de *sawah bantjah* of — *dalam*, de „moerassawahs", die ten allen tijde voldoende water hebben, en 2°. de *sawah darè' — digoeroen, katanahan*, die velden, die geregeld moeten worden besproeid. Een afzonderlijke categorie vormen de — niet zeer talrijke — *sawah banda langi'*, de geheel van den regenval afhankelijk sawahs.

De bevloeiing geschiedt, overal waar voldoende bronnen en kleine beekjes in de buurt zijn, door middel van gegraven leidingen (*banda*); daar, waar de rivierbedding tamelijk diep ligt, door middel van groote schepraderen (*kintjië*). De bewerking der sawahs geschiedt vrijwel als overal elders in Indië en behoeft dus geen uitvoerige beschrijving. Hoofdzaken zijn: het in orde brengen der smalle dijkjes (*pamatang*) [1]), het goed vlakmaken en duchtig bewerken der vakken (*piriëng*), letterlijk: bord [2]), met de vroeger reeds genoemde werktuigen en het regelen van den watertoevoer (het *mambadjak* ploegen, is bij de „moerassawahs" niet toe te passen, daar jaagt men er gewoon de karbouwen in, die den grond tot een brijige massa trappen: *marantjah*).

De gereedzijnde sawahs worden *beplant* met op kweekbedden (*pasamajan*) geteelde zaailingen (*banië*); het *bezaaien* der sawahs komt hier niet voor. Het planten geschiedt in den regel alleen door vrouwen, onder leiding van eene deskundige, die de eerste rij uitplant.

In het algemeen schijnt men voor het aankweeken der zaailingen te veel zaadpadi te bezigen, ook al is het waar, dat later een gedeelte nog wel dienst doet voor het inboeten (VAN HASSELT geeft op: 24 tot 28 K.G. zaadpadi voor 1 H.A.). De opbrengst bij 200voudigen oogst — wat niet te veel gerekend is van goede gronden en bij een geschikt klimaat — van 1 H.A. is 2600 K.G.

De werkzaamheden tijdens het te velde staan van de rijst bepalen zich tot een of twee keer wieden, het verjagen van vogels en (bij ladangs vooral en sawahs aan boschranden) tot het verjagen van schadelijk gedierte als herten, wilde varkens en olifanten. Dit laatste nog in enkele uithoeken als het haast onbewoonde Zuidoostelijk deel der Batang-Haridistricten, het Zuidwestelijk deel der Ophirdistricten en de streek nabij de grens van Bengkoelen.

---

[1]) Eigenaardig, dat dit woord in het Tobaasch juist het groote bevloeide vak aanduidt.

[2]) In het Karoosch heet zoo'n vak *papan*-plank, vloer.

Bemesting is niet overal bekend, wel echter in het Alahan Pandjangsche, waar, tengevolge van hooge ligging en koude, de oogst reeds veel minder groot is. Het is een vraagstuk op zichzelf trouwens, of niet de inlander te zeer rijst als h e t voedsel beschouwt, zóó, dat hij deze ook verbouwt waar het economischer zou zijn andere voedingsgewassen te telen [1]). Het karakter van den rijstverbouw is dit, dat deze gedreven wordt *met het oog op eigen voeding*. Al produceeren sommige gezegende streken geregeld meer, dan de bevolking gebruikt, welk te veel dan in minder goed bedeelde streken van hetzelfde of aangrenzende gewest een afzetgebied vindt, in doorsnee geldt nog steeds voor het heele gewest Sumatra's Westkust, dat „de productie niet voldoende (was) voor de plaatselijke behoefte, zoodat in het te kort door invoer van buiten moest worden voorzien" (K.V. 1911). In zeer gunstige jaren wordt er echter vrij veel rijst uitgevoerd. Zoo wordt voor 1913 opgegeven een *uitvoer* van 2.892.000 K.G. tegenover een *invoer* van 1.055.600 K.G. (herleid tot beras of gepelde rijst).

Opvoer van de rijstproductie is ongetwijfeld noodig en mogelijk langs twee wegen: *uitbreiding* der sawahs (extensief) en *verbetering der methodes* (intensief). Moge het landbouwonderwijs, dat thans van gouvernementswege. te Fort de Kock op een eenvoudige landbouwschool, te Fort van der Capellen en te Pariaman in verbinding met het gewone lager onderwijs, gegeven wordt in die richting leiden.

Overigens zijn ook met eenvoudige, voor de hand liggende middelen betere resultaten te verkrijgen. Bovengenoemde studie van SMITS geeft daarvan een voorbeeld.

Bij de aanvaarding van het bestuur door den gouverneur BALLOT wijdde deze zijn aandacht aan de volgende drie punten:

1°. moest worden gezorgd, dat *op tijd* geplant werd, n.l. door rekening te houden met de moessons;

2°. moesten *in den drogen tijd* de velden worden drooggelegd;

3°. moesten den landbouwer *geen belemmeringen* in den weg gelegd worden bij de beschikking over zijn product.

---

[1]) Als wij in aanmerking nemen, dat de aardappel, thans ons voedingsgewas bij uitnemendheid, vroeger in Europa totaal onbekend was en in den Elzas bijv., zelfs eerst tegen den tijd der Fransche revolutie als nieuwigheid werd ingevoerd, is het niet zóó onredelijk te verwachten, dat voor sommige deelen van Indië zonder schade voor de bevolking een ander voedingsgewas, hetzij een graansoort, hetzij knolgewassen, de rijst voor een grooter of kleiner deel zou kunnen vervangen.

De resultaten blijken uit het volgende staatje omtrent den rijstinvoer en „uitvoer van Emmahaven.

JAAR	INVOER (in pikoels)	UITVOER (in pikoels)
1910	143.364	20.703
1911	108.826	40.096
1912	12.920	83.535
1913	13.760	74.409
1914	14.006	96.513
1915	218	170.183
1916	246	195.129
1917	1.046	211.276

Ofschoon hoofdvoedsel, is de rijst toch niet het eenige (gelijk we reeds boven bij de vermelding der voedings- en genotmiddelen zagen). Ook mais (*djagoeng*) wordt in aanmerkelijke hoeveelheid soms als tweede gewas op de sawahs (zelden), vaker op ladangs en afgeplante tabaksvelden verbouwd. Betrouwbare opgaven ontbreken echter. De gierstsoorten (*sakoeai* en *andjolai*) en verschillende, zetmeel leverende knolgewassen en caladium soorten werden vroeger reeds vermeld.

Cultures.

Behalve deze voedingsgewassen verbouwt de Minangkabauer nog tal van andere, deels cultuurplanten genoemde gewassen, hetzij voor eigen gebruik, als bijv. het suikerriet, hetzij voor de binnenlandsche markt, hetzij voor de wereldmarkt. Een plant, die bijzondere vermelding verdient is de aardnoot (*katjang tanah*). Vóór 1910 werd deze alleen maar voor eigen gebruik geteeld, in 1910 begint de eerste uitvoer van beteekenis, n.l. ruim 6000 pikoel stijgende in 1911 tot bijna 7900 en in 1912 reeds tot 11350 pikoel. Natuurlijk is de vraag naar oliehoudende vruchten en zaden prikkel geweest tot de aanplanting der arachides [1]).

Gambir wordt vooral veel verbouwd in het Pajo Koemboesche,

[1]) Met 1913 begint echter een teruggang in den uitvoer, een teruggang, die voor Java reeds eerder aanving, zoodat die niet geheel aan den oorlog kan worden toegeschreven; in 1913 is de uitvoer (ter vergelijking herleid tot pikoel): 8900, in 1914 ruim 4000, in 1915 slechts ongeveer 1000 pikoel.

in het bijzonder in de districten Sarilama' en Moengka, en in de omgeving van Pangkalan Koto Baroe. Het gouvernement heeft zich aanmoediging van deze cultuur ten taak gesteld. De uitvoer van dit product, voornamelijk als ingrediënt van den sirihpruim, en voorts als looistof, is aanmerkelijk. In 1913 werd uitgevoerd 1.373.000 K.G. waarvan 126.000 K.G. rechtstreeks naar Europa.

Een ander sirih-ingrediënt, tevens looistof leverend product, is de *pinangnoot*. Van de uitgevoerde 338.000 K.G. ging juist de helft (169.000 K.G.) rechtstreeks naar Europa.

De inlandsche *tabak* wordt op naar verhouding vrij groote schaal verbouwd. De voornaamste centra zijn Pajo Koemboeh en Singkarak.

Op de binnenlandsche markten van geheel Middel-Sumatra vindt dit product gereeden aftrek om zijn goede kwaliteiten. Ook buiten Sumatra, tot zelfs in Europa, is er vraag naar. De uitvoer hiervan bedroeg in 1913 totaal 1.618.000 K.G., waarvan 928.000 naar Europeesche landen [1]).

De cultuurplant bij uitnemendheid, waaraan indertijd S.W.K. zijn belang ontleende, is de *koffie*. De geschiedenis der koffiecultuur zal hier niet behandeld worden. Hier volsta de opmerking, dat de verplichte cultuur, verbonden met de gedwongen levering, op de duur allen lust in dit bedrijf moest dooden. In 1908 werd dan ook dit stelsel verlaten. Men mocht hopen, dat de lust in het nu meer winst belovende bedrijf zou toenemen. Voor S.W.K. is dit voor als nog niet merkbaar, wèl voor Tapanoeli. Het is jammer, dat de opgaven omtrent den uitvoer niets leeren aangaande het aandeel, dat de bevolking hierin heeft, tegenover het product der Europeesche ondernemingen, waarvan er 16 met een gezamenlijke oppervlakte van 3339 bahoe uitsluitend koffieondernemingen zijn, terwijl 15 (8166 bahoe) naast koffie ook andere producten telen. De uitvoer in 1913 bedroeg, *wat het eigen product betreft*, 277.000 K.G. Van den totalen uitvoer van 1.415.000 K.G. was niet minder dan 1.138.000 K.G. eerst uit andere gewesten (vooral uit Tapanoeli: meer dan 1.000.000 K.G.) ingevoerd. Ver-

---

[1]) Bij deze uitvoercijfers is gerekend met den uitvoer door de havens (voorn. Emmahaven) van Sumatra's Westkust. Het is aan te nemen, dat de uitvoer nog grooter is, aangezien er wel een en ander langs de Oostelijke afvoerwegen het land uit zal gaan, waarbij dan allicht niet steeds met zekerheid het land van herkomst zal zijn vast te stellen.

geleken bij 1904 wordt de *achteruitgang* van den uitvoer van het eigen product van S.W.K. op $1^1/_2$ *millioen K.G.* gesteld.

Omtrent een ander cultuurproduct, dat inzonderheid van de laatste jaren dagteekent, de *rubber*, en een aanverwant — grootendeels als boschproduct te beschouwen — voortbrengsel, de getah pertja, zijn de gegevens schaarsch. De rubber-cultuur ter S.W.K. beteekent nog niet veel. In 1913 waren aan concessies, die bovendien slechts *ten deele* rubberaanplant golden, slechts 4920 bahoe uitgegeven. De eerste uitvoer van rubber in eenigszins aanzienlijke hoeveelheid schijnt in 1915 geweest te zijn. Opgegeven wordt een hoeveelheid van 89.000 K.G. (een luttel beetje tegenover de 9.621.000 K.G. van de Oostkust van Sumatra!). Het zal wel niet anders dan plantage-rubber zijn geweest.

Aan *getah pertja*, stellig door de bevolking zelf gewonnen, bedroeg de uitvoer in 1914 en 1915 achtereenvolgens 15.000 en 19.000 K.G. Van al de Buitenbezittingen hebben alleen Djambi, W. Borneo en Z.-O. Borneo, en in 1913 ook Atjeh, een grooter uitvoer van dit product dan Sumatra's Westkust.

Als boschproduct speelt de *rotan* een groote rol. De uitvoer daarvan was stijgende, evenals de prijs. De oorlog bracht ook in dien uitvoer stagnatie. In de jaren 1913-1914 bedroeg de uitvoer resp. 1.960.000 K.G. en 2.642.000 K.G. tot een waarde ongeveer van 235.000 en 317.000 gulden.

Van oneindig veel meer belang is voor dit gewest in de laatste jaren geworden de uitvoer van *copra*, waarvan vooral de bevolking profiteert. Europeesche ondernemingen toch, die òf uitsluitend klappers verbouwen, òf deze cultuur verbinden met padi-, resp. hevea-aanplant, zijn er slechts achtereenvolgens 4, 10 en 2, met gezamenlijk nog geen 2200 bahoe oppervlakte. Intusschen is het niet allereerst in het Minangkabausche gebied, immers grootendeels hoogland, dat deze cultuur het meest voorkomt. Men vindt de groote klapperaanplantingen vooral aan de kust der benedenlanden en op de tot het gewest Sumatra's Westkust behoorende eilandengroepen (Batoe-en Mentawai-eilanden). De uitvoer bedroeg over de jaren 1913 tot 1915 achtereenvolgens 15.420.000; 17.580.000 en 17.760.000 K.G.

Een winstgevend nevenbedrijf is de teelt van *muskaatnoten*. De noot en de naar verhouding 8 maal duurdere foelie worden nog wel tot zulke prijzen verkocht, dat voor een inlander de verbouw

loonend is. De uitvoer is gestadig stijgende. Deze bedroeg:

$$\text{in 1904 voor } \frac{\text{noten: 205.000 K.G.}}{\text{foelie: 36.000 K.G.}};$$

$$\text{in 1913 voor } \frac{\text{noten: 262.000 K.G.}}{\text{foelie: 49.000 K.G.}};$$

$$\text{in 1914 voor } \frac{\text{noten: 149.000 K.G.}}{\text{foelie: 46.000 K.G.}};$$

$$\text{in 1915 voor } \frac{\text{noten: 339.000 K.G.}}{\text{foelie: 69.000 K.G.}};$$

Andere producten van uitvoer zijn nog *gombenzoë*, *gomdamar* en *cassia* (kaneel).

Veeteelt. Als bestaansmiddel staat de veeteelt hier zeer ver bij den landbouw ten achter. Het woord is trouwens een euphemisme, voor wat niet anders is dan *het er op na houden van vee*. Van eigenlijke teelt, van een rationeele verzorging is in den grond geen sprake. Er moge in de laatste jaren door voorlichting, door beter vétérinair toezicht van gouvernementswege, door den prikkel van wedstrijden en tentoonstellingen eenige verbetering op te merken zijn, de veeteelt is nog lang niet wat ze wezen kan en wat ze zijn moet, zal men tot den toestand komen, waarbij *landbouw en veeteelt samengaan*, daardoor elkaar bevorderen en de ontwikkeling van een krachtig, loonend boerenbedrijf mogelijk maken.

De Koloniale Verslagen zijn omtrent de veeteelt zeer schraal in hun gegevens. Voor het Minangkabausche land deelen ze niet veel anders mee, dan eenige bijzonderheden omtrent aantal en verdeeling over het gewest van dekhengsten en de resultaten. Het aantal paarden is niet zeer groot. Voor de heele residentie wordt opgegeven een getal van 14.289. Nu is de paardenteelt moeilijker dan de teelt van runderen en buffels, omdat men moeite heeft met de voedselvoorziening. Slechts een paar grassoorten (moeras- of sawahgras) zijn voor de paarden geschikt, en die soorten komen niet veel voor, moeten dikwijls op grooten afstand van het dorp gehaald worden. Vroeger was het grassnijden en -halen een werk voor slaven en pandelingen; tegenwoordig wordt het ook nog als een vernederende arbeid beschouwd.

„Het Bovenlandsche" paard — ofschoon in ras bij het Bataksche paard achterstaand — heeft vele goede eigenschappen, waar-

door het zoowel voor trekdier als voor rijpaard uitnemend geschikt is. Ook als lastdier wordt het op de geaccidenteerde wegen veel gebruikt. Het verhuren van paarden brengt den ondernemers ongetwijfeld niet te versmaden inkomsten, maar concrete gegevens daarover ontbreken.

Aanzienlijk veel grooter dan het aantal paarden is het aantal runderen, voor het grootste deel inlandsch vee (*djawi*), ook Bengaalsch vee en kruisingen (*sapi* of *sampi*). Voor 1913 wordt opgegeven 90.037 stuks. De melkproductie is zeer gering en daarvoor houdt men deze beesten (uitgezonderd wellicht op de hoofdplaatsen) ook niet. Soms is koemelk in kleine hoeveelheden op de markt te krijgen. In tegenstelling met de buffelmelk, die verzuurd genuttigd wordt, wordt koemelk versch gebruikt.

De runderen doen wel dienst als werkkracht, maar niet in die mate als de buffels. Hoofdzakelijk houdt men ze als slachtvee, terwijl de uitvoer van huiden een niet onbelangrijke inkomst oplevert.

De uitvoer van koehuiden bedroeg in 1914 en 1915 achtereenvolgens 79.000 en 92.000 K.G.

Zeer veel belangrijker rol dan het rund speelt de buffel in het economisch leven der Minangkabauers. Het aantal dier dieren bedroeg in 1913 123.246 stuks. Allereerst zijn ze nuttige werkkrachten bij het bewerken der sawahs, hetzij doordat ze deze met hun pooten bewerken. hetzij als trekdier voor den ploeg (zie boven onder landbouw). Ook voor het vervoer der producten met karren naar de stations van den spoorweg worden veel karbouwen gebezigd.

Hun melk (in bamboekokers verzuurd) is een veel gebruikte lekkernij. Ook als slachtvee zijn ze voor de bevolking van groote beteekenis, terwijl de uitvoer van huiden aanzienlijk is: in de jaren 1914 en 1915 resp. 200.000 en 289.000 K.G. Toch moet die uitvoer vroeger veel grooter geweest zijn. Van Hasselt geeft op voor de jaren 1858—1876 een uitvoer van huiden (van buffels en runderen samen) *alleen van Padang* 225.015 pikoel d.i. tot K.G. herleid, *gemiddeld per jaar ongeveer 740.000 K.G.* Dit is zeer aannemelijk, want na 1876 is meermalen in hevige mate de runderpest opgetreden en deze epizoötie zal ook daar wel, evenals in de Bataklanden, een geweldige opruiming gehouden hebben, speciaal onder de daarvoor zeer vatbare karbouwen.

Omtrent kleinvee en pluimvee ontbreken voldoende gegevens om daaruit een beeld te ontwerpen van de beteekenis, die de teelt daarvan voor de bevolking heeft. Ze dragen naar het schijnt alleen bij tot de vleeschvoeding van het volk. Kippeneieren worden weinig of niet verhandeld, wel eendeneieren, die, gezouten, een toespijs bij de rijst opleveren.

Jacht- en visscherij. Als economischen factor kan men de jacht haast wel uitschakelen. Ook uit liefhebberij doet men er weinig aan. Ter bescherming van den aanplant wordt wel jacht gemaakt op de talrijke wilde varkens, maar daar de Islam het eten van deze dieren verbiedt, ontbreekt de sterkste prikkel tot het ijverig jachtmaken op deze vernielers van den oogst. Voor de voedselvoorziening is nogal van belang de jacht op verschillende vogels, die meestal met strikken worden gevangen, zoo o.a. de Sumatraansche argusfaisant (*koeau*) en verschillende boschduifsoorten. Het jagen op herten wordt hier en daar nog al beoefend; gewoonlijk drijfjachten met honden. Van meer beteekenis is de *visscherij*. Visch is een zeer belangrijk toevoegsel tot de voeding der bevolking. Niet alleen dat de zoetwatervisscherij in de rivieren en meren op tal van wijzen wordt uitgeoefend, ook de teelt van visch in vischvijvers (*tabè'*), vooral van de *ikan kaloeïh* [1]), wordt in tal van streken ijverig beoefend. Economisch is van nog meer beteekenis de door de kustbevolking en de bewoners der eilanden uitgeoefende zeevisscherij. De opbrengst daarvan, hoewel niet gering, is nog meer dan noodig voor het binnenlandsch verbruik, dat er nog niet eens door wordt gedekt. Tegenover een *uitvoer* aan gedroogde of gezouten visch van 70.000 K.G. staat nog een *invoer* van 1.100.000 K.G. (vgl. hierbij de Oostkust van Sumatra met een *uitvoer* van ruim 12 millioen en een invoer van nog geen 3 millioen K.G.).

Handel en nijverheid

Hoewel de omstandigheden van de Minangkabauers een in hoofdzaak *landbouwend* volk hebben gemaakt wijst hun aanleg in de richting van den *handel.*

Ook de vrouwen zijn door een echten handelsgeest bezield, zooals duidelijk uitkomt op de talrijke, wekelijksche markten (*pakan*) die overal in het land op bepaalde terreinen (*pasa*), soms in, veelal buiten de eigenlijke koto, worden gehouden. De producten van landbouw en eigen industrie worden daar voor een groot deel door

[1]) Op Java goerami.

vrouwen verhandeld. Zoo bezoeken bijv. de pottenbaksters van Galo Gandang (Tanah Datar) zelfs de markt van Manindjau. Beweegt de vrouw zich evenwel uitsluitend op het gebied van den kleinhandel, hetzij in haar dorp, hetzij op markten, de man oefent behalve den kleinhandel in dezen vorm, ook dien in winkels uit, terwijl hij voorts dikwijls grootere of kleinere handelsreizen, binnen- en buitenlandsche, doet, en enkelen zich op het gebied van den groothandel bewegen, Cijfers, die een juist beeld zouden kunnen geven van den omvang en de beteekenis van het inlandsche handelsbedrijf ontbreken nagenoeg. De cijfers, omtrent in- en uitvoer omvatten ook het aandeel, dat Europeanen, Chineezen en andere „Vreemde Oosterlingen" daarin hebben, zoodat deze voor de beoordeeling van den eigenlijken inlandschen handel slechts relatieve waarde hebben. Beter maatstaf zou zijn een opgaaf van de pasargelden, liefst voor elke markt afzonderlijk, over het geheele gewest (wellicht bestaan deze?) en betrouwbare gegevens omtrent den omzet. Nu kan men alleen uit de vele, druk bezochte markten in het algemeen besluiten tot het bestaan van een naar inlandsche verhoudingen zeer levendig handelsverkeer. Een andere aanwijzing geven de in 1907 en volgende jaren voorbereide, sedert de oprichting in 1909 snel in aantal toegenomen inlandsche credietbankjes [1]. Bij de bespreking van landbouw en cultures, en veeteelt zijn reeds enkele cijfers medegedeeld (zie boven blzz. 181—186), die de beteekenis van deze bedrijven in handelsopzicht in het licht stellen. De verslagen van de Kamer van Koophandel te Padang geven voorts enkele mededeelingen, die voor de beoordeeling van de beteekenis van den inlandschen handel van belang zijn. Eigenaardig is op te merken, dat over het geheel genomen de koopkracht der bevolking afhangt van het meer of minder slagen van den rijstoogst.

Deze blijkt dus inderdaad d e bron te zijn, waaruit de hoofdinkomsten moeten vloeien. Indien de oogst zóó overvloedig is, dat eenige uitvoer mogelijk is, of ook, indien de prijs zoo hoog is, dat

---

[1]) Het aantal dorpsbankjes steeg in 1914 tot 490. Zij leenden over dat jaar een bedrag uit van ƒ 1.159.000 verdeeld over 138.000 leeningen. Het bedtijfskapiraal bedroeg:

aan	uitgaven	ƒ 278.000
„	reserve	„ 157.000
„	gel. geld	„ 139.000
	Samen	„ 628.000

men, hoewel de oogst eigenlijk niet voldoende is voor binnenlandsch gebruik, de verleiding niet weerstaan kan om zijn product gedeeltelijk te gelde te maken (zooals in de oorlogsjaren; in 1917 werd zelfs 211.276 pikoel uitgevoerd), zijn de inkomsten aanzienlijk. Een andere, aardige opmerking is, dat de *uitvoer van huiden* nauw verband houdt met de algemeene welvaart. Hoe welvarender, hoe meer het vleeschgebruik toeneemt. Dientengevolge komen meer huiden voor uitvoer beschikbaar. Voor de kennis van het karakter des volks zijn van belang de opmerkingen omtrent de *onvoldoende bereiding*, zoo van de huiden als van verschillende landbouwproducten en over het *onrijp oogsten*. Men laat zich verleiden door een tijdelijk hoogere winst, maar brengt daardoor de toekomst in gevaar. Zoo klaagde Amerika, dat onder de koffiezendingen der laatste jaren zeer veel jonge boonen voorkwamen en voorts omstreeks 40 % slechts 2e soort was. De koffie uit Mandailing en Toba (Tapanoeli) was veel beter dan de Bovenlandsche koffie. Men is, wat de ondernemingen aangaat ten minste, begonnen met op alle landen beneden 700 M. hoogte de Javakoffie te rooien en te vervangen door de Robustakoffie. Van landbouw- en veetentoonstellingen met daarmede gepaard gaande voorlichting hoopt men verbetering. Te Pajo Koemboeh werd in 1912 zoo'n tentoonstelling gehouden.

De af en toe te Fort de Kock gehouden Pasar Ramadan (ongeveer de pasar malem op Java) — de derde werd in 1910 gehouden — zijn nog niet wat ze wezen moeten. Is dus al de *handelsgeest* der bevolking over het geheel voldoende, aan *handelskennis* ontbreekt nog al een en ander. Geroemd wordt evenwel de voorzichtigheid en de betrouwbaarheid. Staking van betaling der tweedehandshandelaren is een zeldzaamheid. Het aanbieden van een accoord komt echter nog al eens voor.

De *nijverheid* der bevolking is, bezien van het standpunt van vaardigheid en kunst, alleszins belangwekkend, maar als economische factor is haar beteekenis, een enkele industrie uitgezonderd, gering. Vooruitgang valt bij haar niet waar te nemen; het is al mooi, dat enkele inheemsche industrieën zich nog goed handhaven; zoo het weven der mooie kains en de goud- en zilverindustrie; de kantbewerking wijst zelfs op een kleinen vooruitgang. Om deze nog meer te bevorderen, werd op initiatief van Lovink in 1916 Mevr. L. W. van der Meulen als inspectrice van deze nijverheid

benoemd. Doch deze industrieën zijn huisindustrie en hebben een te kleine markt om tot een groote ontwikkeling te komen. Een industrie, die eenigszins in bloei toeneemt, is ook de bereiding van gambir, maar het zijn voornamelijk Chineezen, die daarvan profiteeren. De gambir wordt in twee vormen afgeleverd: in kubusvorm (dan als looimiddel, dat ook naar het buitenland wordt uitgevoerd), en in schijfjes (dan als ingrediënt bij het sirihkauwen). Het spinnen, het weven van eenvoudige kains, het verven moeten het afleggen tegen de Westersche concurrentie.

De inlandsche *mijnbouw* en het *goudwasschen* leveren slechts schamele inkomsten op.

De Europeesche industrie [1]) biedt echter bij toeneming gelegenheid aan de inlanders om als daglooners (en voor een kleiner deel als opzichters e.d.) een bestaan te vinden. Op het gebied van den mijnbouw valt toenemende werkzaamheid te constateeren.

Een betrekkelijk nieuwe industrie is de fabricage van Portland cement in de fabriek te Indaroeng, 8 paal van Padang. De invoer van cement kon daardoor in 1912 met 90 % verminderen. De uitvoer nam snel toe (de laatste oorlogsjaren belemmerden uitvoer en productie). De uitvoer beliep in vaten:

	JAVA	NED. INDIË (plaatselijk gebruik inbegrepen)	BUITENLAND
in 1913	29147	124875	7883
„ 1914	70225	129295	4250
„ 1915	82565	125256	3120

[1]) Deze wordt nog in een afzonderlijk hoofdstuk behandeld.

ZEVENDE HOOFDSTUK

DE EUROPEESCHE LANDBOUW EN NIJVERHEID — MIJNBOUW [1])

Bij de behandeling van de middelen van bestaan der bevolking werd reeds terloops in een enkel woord over Europeesche landbouw en nijverheid gesproken in verband met de gelegenheid door deze industrie aan de inheemsche bevolking geboden, om als daglooner iets te verdienen. Thans een overzicht over die landbouw en industrie zelve.

A. Europeesche landbouw.

In het algemeen beteekent de Europeesche landbouw hier weinig, vergeleken bij gewesten als de Oostkust van Sumatra en de (in opkomst zijnde) Lampongsche Districten.

De ter S.W.K. voorkomende zoogenaamde groote landbouwnijverheid geschiedt op door het Gouvernement *in erfpacht* afgestane gronden. Het aantal ondernemingen over welker exploitatie over 1917 opgaven bij het bestuur waren ingekomen, was 24, omvattende 41 perceelen, totaal groot bijna 34.000 bahoe, waarvan 4268 bahoe beplant. Van 72 ondernemingen, omvattende 115 perceelen, totaal groot ruim 110.000 bahoe, waren geen opgaven ontvangen.

Van deze 96 ondernemingen staan 41 op naam van Europeanen en 20 op naam van naamlooze vennootschappen, waaronder zijn eenige Chineesche; 33 behooren aan „vreemde Oosterlingen", 2 zijn van inlanders. De groote landbouw is dus slechts voor een deel zij het voor het grootste deel, in Europeesche handen. Kleine landbouw (tuinbouw) op in erfpacht afgestanen grond wordt vertegen-

---

[1]) Deze opgaven hebben alle betrekking op den toestand vóór de tegenwoordige malaise. Men mag veronderstellen, dat deze een ongunstigen invloed heeft op menig bedrijf, zoodat de toestand van thans niet meer aan deze beschrijving beantwoordt. Misschien zullen sommige bedrijven moeten verdwijnen. Waar de toekomst in deze nog onzeker is, lijkt het gewenscht een beschrijving van den tegenwoordigen, in elk geval abnormalen toestand, achterwege te laten.

15. Spoorbrug in het baangedeelte Padang Pandjang—Meer van Singkarak

woordigd door slechts één perceel. Talago, groot 25 bahoe, in het Soloksche.

De oudste erfpachtspercelen (een drietal) dateeren uit het jaar 1877 (jaar van vestiging); zij werden in 1874 aanvaard. Erg groot was eerst de animo niet. Met de opkomst der klappercultuur en de coprabereiding werd deze veel grooter. Met name in het Painansche werden van 1911 af, doch vooral in de jaren 1915 en 16, door *Chineezen* heel wat perceelen in erfpacht genomen. Van 1874 tot en met 1916 waren aanvaard in de Padangsche Benedenlanden 49, in de Bovenlanden 62 perceelen. *Alleen in 1917* werden in de Padangsche Benedenlanden aanvaard 43 perceelen (in de Bovenlan- — in dat jaar slechts 2).

De *Europeesche* cultuur heeft zich in de hoogere streken geconcentreerd. Men heeft twee centra vooral: 1. in de afdeeling *Solok*, waar nog vrij veel ondernemingen van ouderen datum voorkomen, 2. in de afdeeling *Loeboek Sikaping*. waar de Europeesche landbouw zich eerst in 1910 omstreeks ging vestigen.

De geïsoleerde ligging van deze streek is oorzaak geweest, dat de Europeesche ondernemingsgeest het niet aandurfde deze buitengewoon vruchtbare streek tot ontwikkeling te brengen.

Door goede, voor auto-verkeer geschikte wegen is die isoleering wel niet geheel opgeheven, maar toch minder voelbaar geworden.

Er zijn thans verschillende ondernemingen geopend, sommige nog op kleine schaal en als proef. Zoo vermeldt de Lijst van Landbouwondernemingen (een uitgaaf van het Binnenlandsch Bestuur) over 1916 de N.V. Cultuursyndicaat Ophir met een tiental nog naamlooze erfpachtsperceelen, waaronder verscheidene van meer dan 4000 bahoe, waarvan slechts 8 bahoe als proef met klappers beplant is. Later zijn al de terreinen van dit syndicaat, 40.000 bahoe aangekocht door de „Insulinde Olie".

Andere, hier werkzame maatschappijen zijn: de Sumatra Thee Maatschappij, de N.V. Tapanoeli Maatschappij, de N.V. Talamau. Ook zijn er nog een paar perceelen aan particuliere personen in erfpacht gegeven. De heer O. van Vloten was het, die het eerste perceel, het theeland Talang Taloe, in exploitatie bracht, later ingebracht in de Sumatra Thee Maatschappij. Dit is de belangrijkste onderneming in die afdeeling. Zijn administrateur, Jhr. A. H. W. de Kock, wist intusschen andere landen in cultuurmaatschappijen in te brengen.

Na Talang Taloe (500 bahoe in productie) zijn de belangrijkste ondernemingen: Tandjoeng Medan (waar met koffie begonnen is), Ampoe Gedang (koffie), Moeara Si Lawai (klappers), Adian Soemoer (thee).

Ter bescherming der belangen van de inheemsche bevolking werden ten Noorden, Westen en Zuiden van den Ophir uitgestrekte stukken grond gereserveerd als sawahs voor de bevolking.

Nu het grootkapitaal zijn intrede heeft gedaan in deze streken zal ook het vraagstuk der werkkrachten in belangrijkheid toenemen.

Het zal bijv. te bezien staan of men geheel met werkkrachten uit de landskinderen volstaan kan. Of liever, het is reeds zeker, dat het aantal daglooners, uit andere streken van den archipel komende, nog zal toenemen. Reeds nu zijn er koelies van elders (Java, Nias) in verschillende Europeesche bedrijven werkzaam. Bovengenoemde JHR. DE KOCK heeft reeds omstreeks 1911 een aantal Soendaneezen meegebracht en door vrijwilligers is dit aangegroeid tot een 70 à 80 man. Milde en humane bepalingen i.z. verstrekkingen bij bevallingen, bij overlijden enz. zijn aan het blijven dier Soendaneezen wel niet vreemd.

Wat het tweede, eenigszins belangrijke centrum van Europeesche landbouwondernemingen betreft (afdeeling Solok, vooral de streek boven Moearo Laboeh), het a a n t a l perceelen hier is grooter dan dat in het Loeboek Sikapingsche, maar de oppervlakte is aanmerkelijk minder. De meeste zijn slechts een paar honderd bahoe, slechts enkele zijn boven de duizend, en maar één boven de twee duizend bahoe groot. Een compleete lijst vindt men Deel II blz. 338—340 van de Lijst van Ondernemingen (uitgaaf van het Dept. van B. B. van 1916). Deels zijn het maatschappijen, deels particulieren, in wier bezit zij zijn. Langen tijd was koffie het eenige, althans het overwegende product. De cultuur van cassia (kaneel) neemt echter toe. Enkele ondernemingen verbouwen kina. De voornaamste maatschappijen zijn: Cultuur Mij. Taloeq Goenoeng en de Cultuur Mij. de Likilanden.

In de andere deelen der Bovenlanden komen verspreid enkele ondernemingen voor, zoo in het Batipoesche o.a. die der Cultuur Mij. Padang (klappers, hevea, padi), in Tanah Datar een drietal ondernemingen van J. W. LA LAU (koffie, kina, cassia), in het Pajo Koemboesche een nog niet geopende onderneming der Sumatra

Thee Mij. De benoodigde werkkrachten worden gewoonlijk in de buurt gerecruteerd, doch blijven niet. Zij werken niet in contract, en men moet het hun naar den zin maken, wil men op hen kunnen rekenen. De behuizing, de inrichting der pondonks, de sanitaire toestanden staan vèr ten achter bij die in het Delische, waar het contractstelsel gebleken is, althans een goede leerschool te zijn.

Het product der ondernemingen (koffie) is beter verzorgd dan dat, door de inlanders zelf verbouwd. Dit laatste eischt, als het ter markt wordt gebracht, een grondige nabewerking door de Europeesche opkoopers. De prijs voor „inlandsche" koffie is dan ook slechts ⅗ van wat voor „ondernemings"-koffie gegeven wordt.

B. *Europeesche nijverheid.*

De groot-industrie (uitgezonderd het mijnwezen, zie beneden onder C.) is hier vertegenwoordigd door 1. de Portland-Cementfabriek te Indaroeng der Nederlandsch-Indische Portland-Cement-Maatschappij. 2. de oliefabrieken resp. van Jurgens en van de N. V. Oliefabrieken Insulinde. De Portland-Cementfabriek werkte in 1917 met 67 ervaren inlandsche werklieden (onder wie 25 mandoers) en een kleine 400 gewone koelies „unskilled labour". Omtrent de oliefabrieken ontbreken gegevens.

De stichter der fabriek, wijlen de heer Lau, goed op de hoogte met land en volk, was zoo verstandig, rekening te houden met oelajat-rechten en wendde zich ter verkrijging van den grond behalve tot het Gouvernement ook tot de panghoeloe's. Dezen stelden als voorwaarde, dat de heer Lau geen vreemde werkkrachten zou bezigen zoolang hij werkvolk genoeg uit de streek zelf kon krijgen. Toen hij eens enkele Chineesche ambachtslieden had geengageerd, herinnerden zij hem er aan en verzochten liever menschen van daar er voor op te leiden; wat hij deed. De panghoeloe's toonden door dit verzoek een helder economisch inzicht. De fabriek heeft daardoor plaatselijk welvaart gebracht.

Het materiaal voor de bereiding van het cement vindt men in de nabijheid, alleen de gips moet worden ingevoerd. Het nieuwe krachtstation op 6 K.M. afstand zal 2400 P.K. (drie turbines à 800 P.K.) kunnen ontwikkelen (tegen 1500 maximaal, soms maar 600 het tegenwoordige). Het tweetal ovens is reeds met een derde vermeerderd, een vierde wordt geprojecteerd. Voor het „branden" van het cement wordt steenkool in fijnen poedervorm gebezigd. De Ombilinmijn leverde aan de Maatschappij over 1917 ruim

16.000 ton fijnkolen. Langs een kabelbaan worden de kolen aangevoerd van Emmahaven, en het cement (in vaten van 180 K.G. bruto, 170 netto) naar die haven afgevoerd. Men hoopt in 1921 een capaciteit van 1300 vaten per dag te bereiken en in 1922 van ruim 2000 vaten per dag (in 1913 ± 500 vaten). De verscheping (die alleen naar andere deelen van Ned.-Indië plaats heeft, naar het Buitenland heeft geen verscheping plaats) [1]), bedroeg in 1919 ongeveer 10.000 vaten per maand.

Een industrie in opkomst is de olie-industrie, n.l. van vette olie, uit copra bereid (N. I. Oliefabrieken; Jurgens). Men rekent er op 34 % van de copra van het gewest te kunnen verwerken. Men onderscheidt twee kwaliteiten, die met m e e r en die met m i n d e r dan 5 % vetzuurgehalte, welke laatste geschikt is voor de bereiding van spijsvetten. De extractie van de olie heeft plaats door middel van benzine, n i e t d o o r p e r s i n g. Het ligt in de bedoeling, het product in tankschepen te vervoeren, en ook de opslag te Emmahaven zal in de toekomst in tanks moeten plaats hebben. Nu deze er nog niet zijn, wordt het product opgeslagen in vaten van 200 L. inhoud, een omslachtige en ook dure wijze van vervoer. Elk vat, uit Amerika aangevoerd, kost reeds 18 gulden, en komt, na nog ter plaatse zekere bewerking te hebben ondergaan op ruim 20 gulden. Het schijnt, dat men de ijzeren vaten, die voor verpakking van het cement gebruikt worden, voor cocosolie n i e t gebruiken kan (mogelijk wel voor de olie van den oliepalm), wel jammer, want deze, die ruim de helft van zoo'n olievat inhouden, kosten slechts ƒ 2.50 per stuk.

Verder is er een fabriek voor bereiding van copra met een capaciteit van ca. 4000 pikoel per copra per maand van de Coprah-bereiding en Handel-Mij. Priaman [2]).

C. *Europeesche Mijnbouw.*

I. Particuliere mijnbouw. Deze heeft in hoofdzaak betrekking op de winning van goud en zilver. Reeds eeuwen geleden was Sumatra bekend als goudland. Eén der namen voor dit eiland was dan ook Poelau Emas, en aan de opvatting, dat men hier het goudland van Salomo had te zoeken, is te danken, dat één der namen voor den Pasaman is: „Ophir". Toch is de faam wellicht overdreven. Dat thans sommige mijnen nog loonend kunnen worden

---

[1]) Zie echter blz. 189, een gegeven uit andere bron, dat over *vroegere* jaren handelt.
[2]) Zie de noot op blz. 190.

geëxploiteerd is te danken aan de moderne methodes: Kwarts, dat een waarde inhoudt van ƒ25 per ton kan nog met ƒ10 winst worden verwerkt, terwijl de Oost-Indische Compagnie erts, dat minder waarde had dan ƒ1500 per ton liet liggen.

Er zijn dan ook heel wat concessies, als uit onderstaand lijstje (van 1919) blijkt:

Naam en ligging	Ingang der concessie	Tegenwoordige concessionaris
Sinaboean (afd. Loeboek Sikaping)	1904	J. Berkelbach v. d. Sprenkel
Sidingin (idem) . . .	1904	Fa. Gebr. Veth.
Batang Silajang (idem)	1906	Th. V. Zimmerman.
Abei (afd. Solok en Tanah Datar)	1907	R. D. Verbeek.
Siloengkang (idem) . .	1908	N.V. Mijnb. Mij. Siloengkang.
Salida (Painan) . . .	1909	N.V. Kinandan Sum. Mijnb. Mij.
Sarik (idem)	1909	" " " "
Equator (afdd. L. Sikap en Agam)	1910	N. V. Mijnb. Mij. Aequator.
Bangket (afdd. L. Sikap en L. Kota)	1911	" " " "
Charlotte (afd. L. Sikap.)	1914	N.V. Kinandan Sum. Mijnb. Mij.
Pagadis (afd. L Kota) .	1914	N.V. Mijnb. Aequator.
Soempoe (afd. L. Sikap.)	1914	Fa. Gebr. Veth.
Soengei Alei (afd. Solok)	1916	N.V. Mijnen Synd. Sei Pagoe.
Soengei Poeding (id.) .	1916	" " " " "
Irma (afd. L. Sikaping)	1915	C.E.G.H.M.L. Hundeshagen.
Helene (idem)	1916	N.V. Kinandan Sum. Mijnb. Mij.
Heinrich (afd. Solok) .	1919	J. A. Beer.
Augusta (afd. L. Sikaping)	1919	C.E.G.H.M.L. Hundeshagen.
Ilse (afd. idem)	1919	" "

Productief zijn enkele concessies van de maatschappijen Kinandan Sumatra en Aequator. Zoo heeft de mijn Salida sedert 1914 jaarlijks 250 à 300 duizend gulden aan zilver en goud opgeleverd.

Het Kol. Versl. van 1918 vermeldt, dat de Mijnb. Aequator over 1917 opbracht 142 K.G. goud en 13.525,4 K.G. zilver, en de Kinandan Sum. Mijnb. Mij. 427,2 K.G. goud en 8632,8 K.G. zilver uit de concessie Salida en 34.7 K.G. goud en 20.6 K.G. zilver uit de concessie Charlotte. De exploitatie der mijn Salida geschiedt door 500 contractkoelies van Java.

2. Gouvernements-steenkolenmijnen.

Omtrent de geschiedenis der ontginning der Ombilinmijnen in verband met den aanleg van den spoorweg zie de Afd. Geschiedenis. Hier worde aangestipt, dat bij Gvts.-besl. van 3 Juli 1918 no. 64 (Stbl. no. 375) een afzonderlijk bedrijf der Ombilin-steenkolenmijnen werd ingesteld, behoorende tot het Dept. van Gouvernementsbedrijven. In verband daarmede werd vastgesteld een „regeling van het bedrijf der Ombilin-steenkolenmijnen ter Sumatra's Westkust". Dit bedrijf is zeer belangrijk uit verschillend oogpunt. Allereerst worde het beschouwd in verband met de werkkrachten. Het personeel van den technischen dienst bestaat uit Europeanen. ca. een 125-tal, onder wie 7 ingenieurs van het mijnwezen en twee geneesheeren. De werklieden (inlanders) bestaan uit drie groepen a. dwangarbeiders, b. contractanten, c. vrije arbeiders. De verhouding der sterkte van die drie groepen is zeer wisselend. Toen bijv. in 1915 de werving op Java werd stopgezet, herstelde deze zich in 1916 niet meer voldoende. Eenmaal gestuit, schijnt de stroom van lieden, die anders een contract zouden afgesloten hebben, een anderen uitweg te hebben gevonden. Daar toch het werk voortgang moest hebben, moesten er veel vrije arbeiders in dienst worden genomen (2406 in 1916 tegen 1887 in 1915). In 1917 bedroeg het aantal vrije werklieden 2157. Ongeveer $^4/_5$ zijn in dienst op daggeld, de rest op maandgeld. Een deel dier vrije werklieden wordt geleverd door contractanten, wier contract is afgeloopen. Dit deel is echter zeer klein, in 1917 bijv. slechts 31 van de 646 contractanten, wier contract expireerde en van wie 374 opnieuw een verbintenis aangingen, geheel vrijwillig. Hieruit blijkt wel zonneklaar, dat de Javanen over het algemeen, als elders ook, liever onder contract dan in vrijen arbeid werk verrichten.

Het verslag leert nog iets anders omtrent de mentaliteit van den Javaanschen arbeider. Er zijn n.l. sedert eenige jaren twee soor-

ten van contracten, voor zooveel de hercontracten aangaat, n.l. die mèt en die zonder poenale sanctie. De contractanten onder het contract van de tweede soort werkende worden B. contractanten genoemd (in verband met de bepaling in Stbl. 1911 no. 540). Niettegenstaande nu deze B. contractanten geselecteerde lieden zijn (de meesten hebben reeds 10 of meer dienstjaren achter den rug), is het aantal straffen, dat ze ondergaan, percentsgewijze groot. „Zij maken misbruik van de vrijheid, die het B. contract hun biedt" .... „De ondervindingen met hen opgedaan zijn niet onverdeeld gunstig" .... „De Javaansche contractant van Sawah Loento is" „„in het algemeen"" nog niet rijp voor een vrij arbeidsverband". Ziedaar eenige conclusies uit het verslag over 1916.

Een andere merkwaardige ervaring is de volgende, in het verslag over 1917 medegedeeld en ook al weer bouwstof leverende voor de kennis van de psyche der daar werkzame Javanen.

In de maand Augustus maakte een plotselinge stijging een einde aan de regelmatige daling van het aantal wegens verzuim gestraften. Het verslag geeft daarop de volgende toelichting.:

„Deze stijging valt samen met een wijziging in de opvatting bij den Magistraat nopens de toepassing van de bepalingen op het hazardspel (Stbl. 1914 nrs. 631 en 633) als gevolg eener circulaire van den Procureur-Generaal van 27 April 1917.

Volgens deze circulaire is het hazardspel, mits in besloten kringen niet als bedrijf uitgeoefend, niet strafbaar en kan dus ook niet meer verboden worden. Werd tot dusver het spelen slechts geduld op betaal- en rustdagen, thans moet dit ten allen tijde worden toegelaten.

Het dobbelen wordt nu nà de betaal- en rustdagen voortgezet door hen, die het einde niet kunnen vinden en het is dan ook geen zeldzaamheid meer, dat na een rustdag 150 koelies in de mijn op het appél mankeeren. Geleidelijk keeren deze wegblijvers, wien men niet zelden het nachtbraken aan kan zien, terug en moeten dan natuurlijk eerst voor de rol komen.

Men zal beneden de werkelijkheid blijven, door het verlies, dat de ontginning hierdoor lijdt, op minstens 1000 ton kool maands te stellen".

Eindelijk nog een ervaring, die men vermoedelijk ook in Europa zou opdoen.

Sedert 1917 werd door de nieuwelingen onder de dwangarbei-

ders op aandringen van den Inspecteur van het gevangeniswezen gedwongen sparing ingevoerd van de helft van het verdiende loon. Dit wordt dan na den straftijd aan den eigenaar uitgekeerd. Het gevolg was, dat reeds 6500 gulden aan spaargeld kon worden afgezonderd, tegen 500 bij vrijwillige sparing in 1916.

Het ultimo 1917 in het mijnbedrijf c.a. werkzame aantal werklieden was: dwangarbeiders 3227, contractanten 1709 (onder wie 15 vrouwen), vrije arbeiders 2157. (Hierbij zijn Javanen, wier contract was afgeloopen. Overigens blijkt niet van welken landaard die vrije arbeiders zijn. Waarschijnlijk zullen er wel Minangkabauers bij zijn uit de buurt).

De dwangarbeiders zijn ondergebracht in eigen kwartieren, zoogenaamde tangsi's, bij Doerian en bij kampoeng Soerian; de ongehuwde contractanten in blokwoningen bij kampoeng Soerian. De contractanten kunnen echter als ze willen „buiten wonen", en er zijn er ook nog steeds, die dit verkiezen, maar de meesten maken vrijwillige gebruik van de door de mijn aangeboden woongelegenheid. Zeer enkele contractanten, die met een vrouw des lands zijn getrouwd en dus een eigen huisje en een ladang hebben, blijven natuurlijk daar wonen, en dit is ook beter.

Het is niet de bedoeling om een technische beschrijving te geven van dit omvangrijk en interessant bedrijf. Wij willen ons tot enkele korte mededeelingen en cijfers bepalen.

Voor de exploitatie is het geheele kolenveld in afzonderlijke „velden" verdeeld: Sigaloet-veld, Soengei Doerian-veld, Loerah-Gedangveld, Pandjang-veld, Loento-veld. Naast de exploitatie heeft ook geregeld exploratie door middel van boringen of met behulp van galerijen plaats. De nieuwe boring in het Sigaloet-veld bereikte in 1917 een diepte van 180.38 M. In het Sigaloetveld bewesten de Taäjèhstoring werd een richtingsgalerij gedreven in de benedenste kolenlaag (de kool komt in het Ombilingebied in drie lagen voor, A. B. C.; C is verreweg de beste en dikste laag, ca. 8 M.). De kool van dit veldgedeelte is bestemd voor een nieuwe centrale aan de de Ombilinrivier.

Ten gevolge van het voorkomen van brandvelden (één brand moet aan kwaadwilligheid worden toegeschreven) ondervond hier en daar het onderzoek, resp. de ontginning, eenige hindernis.

De hoeveelheid voor dadelijken afbouw beschikbare kool kan als volgt geschat worden:

MIJN-VELD	Laag A	Laag B	Laag C	Totaal
	In tonnen			
Doerian	250.000	125.000	2.230.000	2.605.000
Pandjang	—	—	170.000	170.000
Loento	100.000	—	—	100.000
Totaal	350.000	125.000	2.400.000	2.875.000

De jaarlijksche productie bedroeg in de laatste jaren iets meer dan 500.000 ton. Daar echter het bedrijf zelf (de electrische centra le vooral) ongeveer 25.000 ton eischt, was in 1917 ter aflevering beschikbaar een hoeveelheid van bijna 484.000 ton. Afgeleverd werden (in ronde cijfers) aan particulieren 254.000 ton (52.53 %), aan den Sumatra Staatsspoorweg 48500 (10.02 %), aan andere Gouvernementsbedrijven 181.200 (37.45 %).

De opbrengst in guldens is ca. 5.555.000. Na aftrek der uitkeering aan den S.S. Spoorweg (na 1918 anders geregeld, zie boven) bedroeg de winst in 1917 ruim ƒ 507.000, in 1919 (laatste verslag) *ruim ƒ 1.320.000.*

De *totale bruto-productie* der mijn van Nov. 1892 tot ultimo 1919 bedraagt 7.802.228 Ned. tonnen; de totale winst over dat tijdvak ƒ 9.339.522.

De electrische centrale leverde in 1919 aan stroom 7.849.371 Kilowatt-uren, tegen den kostprijs (waarbij de gebruikte steenkool tegen den kostenden prijs is gerekend) van 3.95 cent per K.W.U.

ACHTSTE HOOFDSTUK

BESTUUR EN RECHTSPRAAK

I. Het Europeesch binnenlandsch bestuur.

In het geschiedkundig overzicht werd reeds af en toe melding gemaakt van belangrijke wijzigingen in het bestuur, in de administratieve indeeling (soms ten gevolge van het onder direct bestuur brengen van te voren onafhankelijke landschappen) enz. van het gewest. Met uitzondering van de tot het gewest behoorende eilanden, die, als bekend, geen deel uitmaken van het Minangkabausche land, doch twee onderafdeelingen uitmaken van de afdeeling Padang, is de toestand thans (1923) aldus:

I. Padang, waarvan het Sumatraansche deel bestaat uit de onderafdeeling Padang alleen, onderverdeeld in twee districten; Padang en Loeboek Begaloeng.

II. Painan (hoofdplaats Painan), bestaande uit drie onderafdeelingen:

a. Painan, bestaande uit het district Painan;

b. Balai Salasa, bestaande uit twee districten: Balai Salasa en Indrapoera.

c. Koerintji.

III. Batipoeh en Pariaman (hoofdplaats Padang Pandjang), verdeeld in twee onderafdeelingen:

a. Padang Pandjang, bestaande uit het district Padang Pandjang;

b. Pariaman, bestaande uit de districten Pariaman, Loeboek Aloeng en Soengei Limau.

IV. Agam (hoofdplaats Fort de Kock) verdeeld in twee onderafdeelingen:

a. Oud-Agam, bestaande uit drie districten: Boekit Tinggi, IV Angkat en Tilatang;

b. Manindjau, met twee districten: Matoer en Manindjau.

V. Loeboek Sikaping (hoofdplaats Loeboek Sikaping), verdeeld in drie onderafdeelingen:

a. Loeboek Sikaping, met twee districten: Loeboek Sikaping en Rau;

b. Ophir, bestaande uit het district Talaman;

c. Ajer Bangis bestaande uit het district Ajer Bangis.

VI. Limapoeloeh Koto (hoofdplaats Pajo Koemboeh), verdeeld in vier onderafdeelingen:

a. Pajo Koemboeh met twee districten: Pajo Koemboeh, en Loehak;

b. Soeliki, bestaande uit één district: Soeliki;

c. Pangkalan Kota Baroe, met één district: Pangkalan Kota Baroe;

d. Bangkinang, met één district: Bangkinang.

VII. Tanah Datar (hoofdplaats Sawah Loento), verdeeld in vier onderafdeelingen:

a. Sawah Loento, met één district: Sawah Loento;

b. Fort van der Capellen, met twee districten: Batoe Sangkar en Pariangan;

c. Sidjoendjoeng, met twee districten: Sidjoendjoeng en Boea;

d. Batang Hari, bestaande uit het district Batang Hari.

VIII. Solok (hoofdplaats Solok), verdeeld in drie onderafdeelingen:

a. Solok, met twee districten: Solok en Singkarak;

b. Alahan Pandjang, bestaande uit het district Alahan Pandjang;

c. Moeara Laboeh, bestaande uit het district Moeara Laboeh.

Het hoofd van gewestelijk bestuur is de resident, ter hoofdplaats Padang; deze heeft naast zich een assistent-resident, tijdelijk ter beschikking. Voorts heeft iedere afdeeling als chef een assistent-resident, die tevens hoofd is van één der onderafdeelingen en dan soms (Padang, Oud-Agam) nog een controleur naast zich heeft.

Overigens staan de onderafdeelingen onder een controleur, een enkele maal onder een gezaghebber.

II. Inlandsch bestuur.

Het inlandsch bestuur wordt uitgeoefend door districtshoofden (demangs) en onderdistrictshoofden (assistent-demangs), die zuiver ambtenaren zijn, iets anders dan de vroegere zoogenaamde

districtshoofden (toeankoe laras), die een eenigszins tweeslachtig karakter hadden. Het nieuwe districtsbestuur werd sedert 1913 (Stbl. 1913, no. 321) geleidelijk ingevoerd en in 1914 en 1915 nader geregeld (zie Stbl. 1915, No. 356, jo. Stbl. 1916, No. 262 en Stbl. 1920, nos. 461 en 897).

Het bestuur der inlandsche gemeenten (dit woord verving het vroeger gebruikelijke „nagari" en dienovereenkomstig werd de „nagari-ordonnantie", Stbl. 1914, No. 774, later gewijzigd in een „Inlandsche gemeente-ordonnantie voor Sumatra's Westkust" Stbl. 1918, Nos. 677 en 744; Stbl. 1921, no. 803) wordt gevoerd door Inlandsche gemeenteraden. Deze regeling is van zóóveel gewicht, ook als grondslag voor een eventueele totstandkoming van nog grootere inlandsche gemeenschappen, als gevolg van het streven naar een geleidelijke „ontvoogding" der inlandsche maatschappij, dat het essentieele daarvan hier moge worden vermeld.

Deze op 31 December 1918 in werking getreden regeling bevat in hoofdzaken het volgende:

a. Samenstelling der gemeentebesturen

Het bestuur der inlandsche gemeente wordt gevormd door een „inlandschen" gemeenteraad en een „gemeentehoofd". Die raad bestaat uit *a.* volkshoofden of oudsten, naar plaatselijk gebruik (wij zouden zeggen door de adat) daarvoor aangewezen; *b.* leden door of namens het Hoofd van gewestelijk bestuur benoemd, uit candidaten door gemeentegenooten eventueel gesteld. Het aantal dier onder *a* en *b* bedoelde leden wordt na overleg met de gemeente door genoemd Hoofd vastgesteld.

De aanwijzing der onder *a* bedoelde hoofden enz. geschiedt onder toezicht van het hoofd van plaatselijk bestuur, die ook een bewijs van erkenning uitreikt.

De benoemde leden moeten kunnen lezen en schrijven.

Uit zijn midden kiest de raad een gemeentehoofd als leider. Deze keuze (evenals het eventueel ontslag) vereischt echter de goedkeuring van het Hoofd van gewestelijk bestuur.

b. Werkkring der gemeentebesturen

De raad mag voor het gebied der gemeente regelingen en maat-

regelen van bestuur treffen nopens onderwerpen, die de belangen van dat gebied betreffen, voor zoover niet algemeene of lokale verordeningen, keuren, enz., die zaken regelen. Aan te nemen beslissingen behoort gemeenschappelijk overleg (moepakat) vooraf te gaan.

Voorschriften omtrent de wijze van belegging der vergaderingen, enz., enz. worden in overleg, naar plaatselijk gebruik en volgens door het Hoofd van gewestelijk bestuur aangegeven beginselen, door het Hoofd van plaatselijk bestuur vastgesteld.

De wijze van openbaarmaking der vastgestelde regelen regelt het Hoofd van gewestelijk bestuur, die ook het recht heeft bij een met redenen omkleed besluit beslissingen van den raad, die met de wet of het algemeen belang strijdig zijn, te vernietigen.

Voorts hebben bepaalde beslissingen de goedkeuring van het Hoofd van plaatselijk bestuur noodig, als die aangaande het aangaan van geldleeningen, aangaande overeenkomsten in zake vervreemding of voor schuld verbinding van onroerende zaken, het voeren van rechtsgedingen enz. Beslissingen van den raad in zake het instellen van rechtsvorderingen tegen achterstallige schulden van gemeentelijke credietinstellingen behoeven niet die goedkeuring, maar kennisgeving aan het Hoofd van plaatselijk bestuur is vereischt.

c. Uitvoering der beslissingen

De uitvoering der beslissingen is opgedragen aan het gemeentehoofd.

d. Het dagelijksch bestuur

Onverminderd wat bij het Sumatrareglement en onder *c* is bepaald, is het gemeentehoofd belast met het dagelijksch bestuur, omvattende het uitvoeren van regelingen, het beheeren der geldmiddelen (met recht van toezicht op de gemeentekas door het districtshoofd, dat bovendien voor uitgaven boven een bepaald bedrag machtiging moet geven), het beheer en onderhoud van gemeentelijke eigendommen, zorg voor pleinen, marktterreinen, wegen enz., enz., vordering van gemeentediensten, benoemen en ontslaan van pagawai en doebalang, en in het algemeen toezicht op alles wat de gemeente aangaat en het behartigen harer belangen.

c. Vertegenwoordiging in rechten

Het gemeentehoofd vertegenwoordigt de gemeente in en buiten rechten.

Is deze ordonnantie een van bestuurszijde ingrijpen in en regelen van de bestaande adat, met de bedoeling om deze te doen aanpassen aan nieuwe behoeften, van dieper ingrijpen in oude rechtsopvattingen getuigt het vaststellen van het „Agrarisch reglement voor het gouvernement (thans residentie) Sumatra's Westkust" (Stbl. 1915, no. 98). waardoor werden vastgesteld „eenige regelen nopens de rechten der Inlandsche bevolking op den grond in het gouvernement Sumatra's Westkust". Hoofdzaak is, dat zoogenaamde woeste grond geacht wordt deel uit te maken van het Landsdomein, zoodat voor ontginning of ingebruikneming vergunning moet worden verleend, in verband met verschillende factoren te geven resp. door het nagarihoofd (thans gemeentehoofd), het districtshoofd, het Hoofd van plaatselijk bestuur.

Terwijl in een algemeene bepaling wordt vastgelegd: *a.* welke gronden aan de Inlandsche bevolking toebehooren, *b.* welke gronden voor de toepassing van deze ordonnantie buiten beschouwing blijven, worden er de volgende zaken in geregeld:

1. Ingebruikneming van grond en inzameling van producten door Inlanders; 2. familiebezit van gronden; 3. de vorm van Inlandsche overeenkomsten tot vervreemding of het verbinden voor schuld van grond; 4. overgang van Inlandsch bezitrecht op grond van niet-Inlanders; 5. verhuring van grond door Inlanders aan niet-Inlanders; 6. de bevoegdheid van het Hoofd van gewestelijk bestuur tot uitvaardiging van noodige voorschriften tot uitvoering der verschillende bepalingen; 7. de straffen op overtredingen.

Zooals men ziet, bestrijkt dus dit reglement een belangrijk deel van het vroeger uitsluitend door de adat bestreken gebied van het grondenrecht.

III. De rechtspraak.

De burgerlijke rechtspraak ten aanzien van gedeelten van Nederlandsch-Indië wordt uitgeoefend in de bezittingen buiten Java en Madoera door: a. Raden van Justitie; *b.* landgerechten; *c.* residentiegerechten; *d.* inlandsche rechtbanken en gerechten. Niets

heeft zóó zeer den invloed ondergaan van de ontwikkeling en vervorming der laatste jaren als het gebied van het recht. Vandaar de vele nieuwe rechtsregelingen met telkens nieuwe wijzingen, door de omstandigheden vereischt. Voor Sumatra's Westkust zie men, als bewijs voor het hier gezegde: Stbl. 1912 Nrs. 205, 453; 1913 Nrs. 154, 384, 552, 553, 554; 1914 Nrs. 304, 436; 1915 Nrs. 146, 274, 493, 568, 706; 1916 Nrs. 45, 221, 398, 399, 400, 403, 418, 533, 661, 747, 748; 1917 Nrs. 108, 181, 210, 329, 349, 497, 532; 1918 Nrs. 170, 737, 853jo.; 1919 Nrs. 81 en 234 en de „Bijbladen" Nrs. 2923, 2924, 2926, 2927 en 6229.

Strafrecht. Het krachtens de ordonnantie van 31 Oct. 1917, No. 62 (Stbl. 1917, No. 45) met ingang van 1 Januari 1918 in werking getreden „Wetboek van Strafrecht voor Nederl.-Indië" geldt voor alle bevolkingsgroepen. O.m. is dus door deze invoering afgeschaft het in 1872 vastgestelde Wetboek van Strafrecht voor Inlanders in Nederlandsch-Indië.

Omtrent de rechtsbedeeling ter Sumatra's Westkust volsta het volgende:

Te Padang is een Raad van Justitie, wiens gebied zich echter ook over Tapanoeli en Bengkoelen uitstrekt.

Residentiegerechten zijn gevestigd te Padang en op enkele (of alle?) plaatsen waar Inlandsche rechtbanken zijn.

De Inlandsche rechtspraak ter S. W. K. wordt uitgeoefend door:

1. Inlandsche rechtbanken, die den naam van landraad dragen als ze door een in de rechten gegradueerd rechterlijk ambtenaar worden voorgezeten, en den naam van rapat, als ze worden voorgezeten door een bestuursambtenaar (art. 13 Sumatra-Reglement, zooals dit moet gelezen worden ingevolge Stbl. 1907, No. 466);

2. Magistraatsgerechten;

3. Districtsgerechten (zie Stbl. 1914 No. 305 en 1916 No. 748). Landraden zijn gevestigd (zie Stbl. 1921, no. 227) te Padang, Pariaman, Sawah Loento, Solok, Fort van der Capellen, Alahan Pandjang, Fort de Kock, Padang Pandjang, Pajo Koemboeh, Loeboek Sikaping, Soengai Darèh, Taloe, Pangkalan Koto Baroe en Moearo Laboeh; rapats te Balai Salasa en Bangkinang.

Inheemsche rechtbanken komen — de Mentawei-eilanden uitgezonderd — in het gewest Sumatra's Westkust niet meer voor.

Alleen werd bepaald (Stbl. 1922, No. 405), dat de inheemsche bevolking in de onderafdeeling Koerintji in het bezit harer eigen rechtspleging blijft, welke geschiedt onder de leiding en het toezicht van de Europeesche ambtenaren.

Ten slotte zij opgemerkt, dat (Koerintji — zie boven — uitgezonderd) de berechting van geschillen onder en met inlanders geschiedt naar de voorschriften van het zoogenaamde Sumatra-Reglement.

16. De Kamparrivier bij Moearo Takoes

AANVULLING [1])

Ofschoon de Koerintjiërs van Minangkabauschen oorsprong zijn (zij zouden volgens hun overlevering allen van den stam „Bodi" zijn, uit de Padangsche Bovenlanden) is wellicht de afzondering waarin zij geleefd hebben, oorzaak, dat bij hen de adat belangrijke afwijkingen vertoont. De in de blzz. 83—127 gegeven beschrijving gold het echte Minangkabausche land. Ze is daarom niet in allen deele op Koerintji van toepassing. Een afzonderlijke behandeling van de Koerintjische adat zou echter vallen buiten het kader van dit werk, volstaan wordt daarom hier met een enkele aanteekening in zake de familie en de politieke indeeling.

Bij hen heet de familie in engeren zin *keleboe*, in ruimeren zin *kampoeng* en *loerah*. Wat in het Minangkabausch is de *nagari*, is in Koerintji de *doesoen*, een territoriale gemeenschap onder een hoofd. Federaties van doesoens — hetzij gegrond op familiebetrekkingen, hetzij op gemeenschappelijke politieke en economische belangen, heeten *mendapo*. Het schijnt, dat ook deze *mendapo's* zich weer konden vereenigen tot nog grootere gemeenschappen, die men landschappen zou kunnen noemen. Koerintji bestaat uit twee zulke „landschappen", die den eigenaardigen naam dragen resp. van de „selapan Helai Kain" (het Noordwestelijk deel) en de „Tiga Helai Kain", welke naam ontstaan zou zijn tengevolge van het begiftigen der onderscheidene hoofden met een zijden kain door zekeren Panggeran Temenggoeng Kebaroeh di Boekit (de datoek Katoemanggoengan der Minangkabauers?), een uitgewekene uit het Rijk van Madjapahit.

---

[1]) Zie de noot op blz. 127.

AANHANGSEL OP DE IIIe AFDEELING

DE MINANGKABAUERS BUITEN HUN LAND

Reeds meermalen is melding gemaakt van den zwerflust der Minangkabausche mannen, die tot ver buiten hun eigen land een bestaan gaan zoeken. Keeren van hen velen later terug, anderen vestigen zich blijvend buiten hun geboorteland en vormen dan dikwijls, vooral op de havenplaatsen van het overige Sumatra, a.h.w. kleine kolonies. Vermenging met de daar oorspronkelijk wonenden volgt dan gewoonlijk op den langen duur, en mocht die al uitblijven, dan is toch in elk geval het gevolg van dit verblijf in den vreemde het laten varen van speciaal-Minangkabausche adats. Het allereerst komt in het gedrang het moederrecht met zijn consequenties. Losgemaakt van het milieu, waarin het zijn reden van bestaan vond, kan het zich niet handhaven. Behoudens dus de Minangkabausche afkomst, kan men overigens de buiten hun land wonende Minangkabauers als afzonderlijke *ethnische* groep wel uitschakelen. Daarop is echter één uitzondering, die wel zoo belangrijk is, dat deze afzonderlijk dient te worden vermeld en in het kort beschreven, n.l. het voorkomen van Minangkabausche staten op Malaka. In de Afd. Geschiedenis werd daarop reeds even gezinspeeld (blz. 44). De in het Hoofdstuk Taal- en Letterkunde (blz. 128) genoemde studie van GABRIEL FERRAND maakt ook van dit feit gewag, maar het uitvoerigst is A. J. HAMERSTER in zijn studie: De Minangkabausche Staten op het Maleische Schiereiland (Kol. Tijdschr. 1914 blzz. 1445 e.v. en blzz. 1629 e.v.). Deze heeft daarin al de door Engelsche onderzoekers bijeengebrachte gegevens verzameld en verwerkt en ook nog andere losse gegevens er in opgenomen. Omtrent den tijd van vestiging dier kolonie heerscht geen eenstemmigheid. Op grond van een bij het volk in omloop zijnde overlevering zou de stichting moeten hebben plaatsgehad in het laatst der 14e eeuw. Met zeker-

heid kan aangenomen worden, dat er reeds in de 16e eeuw Minangkabausche nederzettingen in de binnenlanden van Malaka waren en als reden zou men wellicht, naast diepere economische oorzaken, mogen aannemen de komst van den Islam in Minangkabau. Overigens behoeft men niet noodwendig aan kolonisatie in één tempo te denken. Waarschijnlijk is de vestiging van verschillende groepen, over een vrij lang tijdperk verdeeld. Er bestonden aanvankelijk verschillende staatjes (nagari), die later door den Sultan van Djohor, bij wien zij bescherming en steun zochten, tot één geheel onder den naam Negeri Sembilan (Negenlanden) werden vereenigd.

Toen in de tweede helft der 18e eeuw de Hollanders, die op Malaka heel wat in de melk te brokken hadden, in overleg met den Sultan van Djohor aan Negeri Sembilan een Boegineeschen prins. DAING KAMBODJA, opdrongen en deze door machtsmisbruik de ontevredenheid nog deed toenemen, kwamen vier der staatjes in verzet, verzochten een prins uit het vorstenhuis van Minangkabau over te komen. Deze, RADJA MELAWAR, wist DAING KAMBODJA, die door de overige vijf gesteund werd, te verdrijven en werd onder goedkeuring der Hollanders als Jang di Pertoean Besar erkend, als hoofd van de vier nu van Djohor onafhankelijke staatjes De overige vijf bleven aan Djohor onderworpen. Tot 1832 hebben steeds vorsten uit het Minangkabausche vorstengeslacht er geregeerd, na sinds 1812 dikwijls strijd te hebben moeten voeren tegen pretendenten van anderen bloede. Nog tegenwoordig zijn de eigenlijke panghoeloes aanhangers van de Minangkabausche dynastie, de *adat dahoeloe*, maar het feit, dat de Padri's dit vorstenhuis vernietigd hebben, sluit alle kans op herstel van den vroegeren toestand uit.

Het met de maatschappelijke inrichting van Minangkabau zoo onafscheidelijk samenhangende soekoe-wezen heeft ook onder deze uitlandsche Minangkabauers stand gehouden en de door aanhuwelijking opgenomen elementen der omringende volken zijn daarin opgenomen. Van de 12 thans bestaande soekoes zijn zeven blijkens den naam van Minangkabauschen oorsprong (Si Malanggang, Pajo Koemboeh, Moengkar, Sari Lama', Batoe Hampar, Batoe Balang en Tanah Datar). De overige wijzen min of meer duidelijk op vermenging met Siameesch, Atjehsch, Djakoensch, Javaansch en „Maleisch" (Malaka) bloed.

Zijn deze soekoes ook geslachten-unies als in het moederland? HAMERSTER meent, dat, zoo ze dit al zijn, toch de groepeering een andere is, niet gebaseerd op bloedverwantschap, maar op het feit van afkomst uit dezelfde landstreek, en hij acht het niet onmogelijk, dat ook in het moederland dit beginsel niet geheel verwaarloosd mag worden bij de vorming van wat men noemt *oerang nan sadjoerai*. Deze toch zijn ook in het stamland wel deelgenooten aan een volksverhuizing van de eene streek naar de andere.

Omtrent bestuur, inrichting der maatschappij, enz., enz. zij ten slotte nog het door HAMERSTER medegedeelde in het volgende overzicht zeer beknopt samengevat:

In elk staatje (nagari) zijn vier Ampat Soekoe's, hier Lembaga geheeten, wat er op schijnt te wijzen, dat er in den grond der zaak slechts vier soekoe's zijn, evenals vroeger in het stamland. Die Ampat Soekoe staan onder de Oendang (letterlijk: wettelijk voorschrift, door HAMERSTER verklaard te zijn: panghoeloe of hoofd van een staatje); de Oendang staan onder de Keadilan (letterlijk: rechtvaardigheid; hier verklaard als: Radja, Jang di Pertoean).

Evenals in het stamland bestaat ook hier het exogamiegebod en het matriarchaat. De Bedoeanda-stammen hebben dit overgenomen.

Als onderscheidingsnaam voor familie-hoofd (de mama' der Minangkabauers) schijnt hier de term iboe-bapa' gebruikelijk te zijn. Met Lembaga (in het Minangkabausch is limbago ongeveer = adat) bedoelt men hier iets als de panghoeloes keempat soekoe van het stamland.

Eigenaardig is, dat de Oendang (het hoofd) gekozen wordt uit de „waris"-stammen, en dit zijn de Bedoeanda stammen. HAMERSTER verklaart dit uit den gang der kolonisatie. De oorspronkelijk weinig talrijke nederzettingen moesten de veel talrijker oorspronkelijke bewoners ontzien en erkenden dezen daarom als heeren en bezitters van het land, van wien men dus op vredelievende wijze moest zien land te krijgen. Bij dezen berust dan ook het beschikkingsrecht over den woesten grond (hak oelajat). Ten slotte kozen deze panghoeloe's (althans de kiesgerechtigde) den keadilan. Even als vroeger in het stamland staan de v o r s t e l ij k e familie en waardigheden onder *patriarchale* wetten.

De *rechtspraak* berust bij de hoofden, ieder binnen den kring van zijn machtsgebied.

In tegenstelling met de adat in het stamland, is in de Negeri-Sembilan *blijvende vervreemding* (verkoop) geen zeldzaamheid.

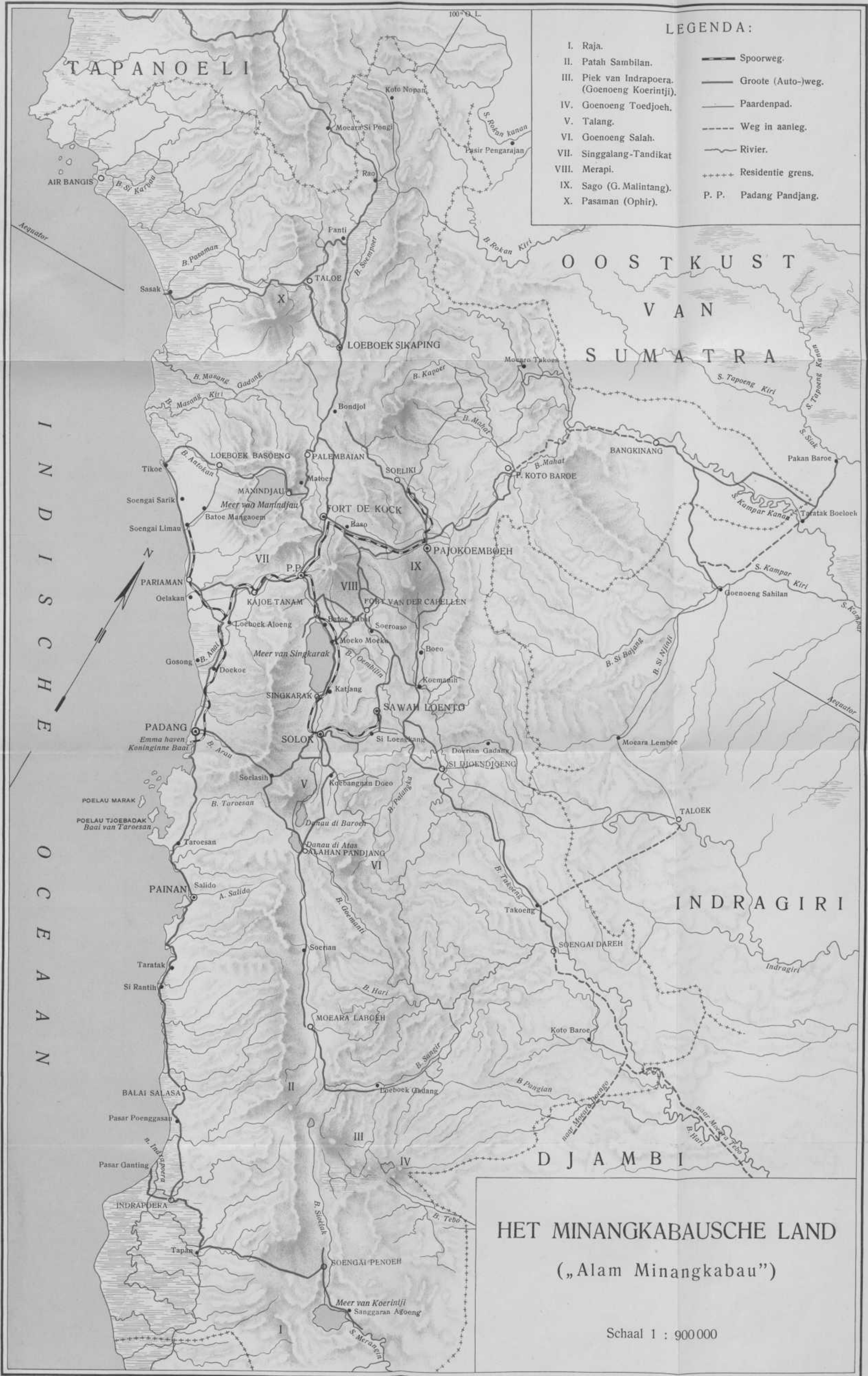
In de staatjes Rembau en Sri Menanti is geen woeste grond meer in handen der waris.

Een ander punt, waarin de oude adat heeft moeten wijken voor nieuwere behoeften, is dat omtrent de erfgerechtigheid der kinderen. In sommige streken geldt de regel, dat bezittingen, staande huwelijk verworven, het eigendom worden van de kinderen.

In het algemeen echter is de oude Minangkabausche adat in stand gebleven en waar die in het gedrang raakte, heeft het Engelsche bestuur gemeend, die zooveel mogelijk te beschermen als het best geschikt voor dorpsgemeenschappen. „.... De beste politieke arbeid van het Maleische ras (werd) verricht in de kleine dorpen, die geen geschiedenis hebben: de matriarchale gemeenschappen in de hooglanden van Sumatra en in de valleien van de Negeri Sembilan". (Wilkinson).

REGISTER VAN INLANDSCHE WOORDEN

Behoort bij Joustra, Minangkabau.

Uitgave van Martinus Nijhoff te 's-Gravenhage.

Lith. J. Smulders & Co., den Haag.

BRINKMAN PROD. NR. B
0 344 364

DEPOT NED. PUBL.
3 007 934